

นวัตกรรมและเครือข่ายทางสังคมจากการดำเนินงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของ คณะสงฆ์ไทย¹

Innovation and Social Network from Tambon Public Training Unit Process of Thai Sangha

พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อบอูน)

PhraSutheerattanabundit (Suthit Ob-Aun)

อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Department of Sociology and Anthropology Mahachulalongkornrajavidyalaya University

สายชล ปัญญชิต

Saichol Panyachit

อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Department of Sociology Srinakharinwirot University

Saichol.Panyachit@g.swu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในสังคมไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อพัฒนานวัตกรรมทางสังคมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย และ 2) เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม กับกลไกการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อให้กระบวนการวิจัยสามารถเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างครอบคลุมเป้าหมายการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า **ประการที่หนึ่ง** เกิดนวัตกรรมสุขภาวะวิถีพุทธในสามลักษณะคือ ลักษณะที่หนึ่งนวัตกรรมเชิงเครือข่ายสังคม ลักษณะที่สองนวัตกรรมเครื่องมือสุขภาวะวิถีพุทธคือศึกษาวิจัย และ ลักษณะที่สามนวัตกรรมนโยบายสุขภาวะวิถีพุทธ **ประการที่สอง** การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือได้เริ่มต้นนำเสนอหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้เข้าใจหลักการและมีมติรับทราบเกี่ยวกับการผลักดันการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลอย่างเป็นทางการ จึงได้สร้างให้เกิดเครือข่ายที่สนับสนุนกลไกการดำเนินงานได้ทั้งระดับประเทศและระดับพื้นที่

คำสำคัญ: หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล, นวัตกรรม, พุทธศาสนากับสังคม

¹บทความวิจัยเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของ พระสุธีรัตนบัณฑิต, สายชล ปัญญชิต, พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธีรจารย์, ภูเบศ วณิชชานนท์, พงษ์พัฒน์ ใหม่จันทร์ดี และนัชชา ทากุดเรือ. (2563). การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล(อ.ป.ต.) ในสังคมไทย. พระนครศรีอยุธยา: สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

This Article is the part of the study of "The Buddhist Well-Being Promotion of Tambon Public Training Unit in Thai Society". The objectives of this study were 1) to develop social innovation approach for Tambon public training unit of Thai sangha. And 2) to study of a build of the network cooperation between government agencies, private sector, society and the mechanism of Tambon public training unit of Thai sangha. This research used qualitative research and action research methods to processes enabled methodical data collection and data analysis in accordance with the study goals. **Research findings** indicated that **first**, three elements of social innovations were; social networking innovation, innovation of Buddhist well-being tools and the third element involved innovative Buddhist well-being policies. **Second**, the development on network of cooperation was introduced to the Sangha Supreme Council of Thailand and to the National Office of Buddhism. So, they understood the principles and formally acknowledged the push for development of Tambon public training unit. Therefore, supporting networks for operational mechanisms at both national and local levels were created.

Keywords: Tambon Public Training Unit, Innovation, Buddhism and Society

บทนำ

การที่สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงตามความรุดหน้าของนวัตกรรมทางเทคโนโลยี ส่งผลต่อระบบความเชื่อทางศาสนาเป็นอย่างมาก หากกล่าวสำหรับคณะสงฆ์ไทยผลที่ตามมาอย่างชัดเจนประการหนึ่งคือการถูกท้าทายทางปัญญาเกี่ยวกับความสำคัญของบทบาทการดำเนินงานทางสังคม ซึ่งเมื่อพิจารณาเฉพาะบทบาทการดำเนินงานทางสังคมที่คณะสงฆ์ไทยพยายามดำเนินการอยู่ ข้อเสนอแบบแนวทางสังคมวิทยาทั้งของ Keyes, C., F. (1989), ชลวิทย์ เจียรจิตต์ (2559) และ พินิจ ลาภอนันท์ (2563) ได้ชี้ให้เห็นปัญหาการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมของคณะสงฆ์ไทยว่า การเติบโตทางความคิดทั้งทางโลกและอุดมการณ์ทางการเมืองได้สร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนทัศน์เสริมให้กับผู้คนในสังคม ผลที่ต่อเนื่องมาสู่สังคมไทยคือหลักธรรมคำสอน อาทิ เรื่องกรรม เป็นต้น ที่เคยมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อสังคมไทย ได้ถูกแทนที่ด้วยการพยายามกำหนดชะตาชีวิตและความก้าวหน้าของสถานะทางสังคมด้วยตนเอง และดูเหมือนผู้คนจะเชื่อว่าไม่ได้เฉพาะสถาบันทางศาสนาเท่านั้นที่กำหนดให้ชีวิตก้าวหน้าได้ ขณะเดียวกันการดำเนินนโยบายด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์หรือการเผยแผ่ตามพันธกิจของกิจการคณะสงฆ์ที่ผ่านมา ยังไม่สามารถเชื่อมโยงบทบาททางพระพุทธศาสนาให้มีความสำคัญในโครงสร้างสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปในโลกโลกาภิวัตน์ได้อย่างชัดเจนหรือเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ จึงมีความจำเป็นต้องปฏิรูปโครงสร้างการดำเนินงานที่เน้นการกระจายอำนาจออกจากองค์กรบริหารส่วนกลาง อีกทั้งควรส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายการดำเนินกิจกรรมพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhist) ที่มีผู้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างหลากหลายและเน้นการดำเนินงานที่ใกล้ชิดกับชุมชนท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้น

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ถือเป็นองค์กรการดำเนินงานของคณะสงฆ์ไทยที่มีการก่อตั้งและระเบียบส่งเสริมให้เกิดการดำเนินงานมาอย่างยาวนาน หากพิจารณาจากพันธกิจ 8 ด้านกล่าวคือ (1) ศิลธรรมและวัฒนธรรม (2) สุขภาพและอนามัย (3) สัมมาชีพ (4) สันติสุข (5) ศึกษาสงเคราะห์ (6) สาธารณสงเคราะห์ (7) กตัญญูกตเวทิตาธรรม และ (8) สามัคคีธรรม จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าคณะสงฆ์ได้พยายามขับเคลื่อนให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของการเกื้อกูลหรือโครงสร้างการพัฒนาภายในชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการที่ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ได้ถูกพัฒนาและจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ส่งผลให้ลักษณะการดำเนินงานหรือพลังทางสังคมที่จะเข้ามาสนับสนุนให้เกิดเป็นเครือข่ายที่มีความยั่งยืนได้ลดน้อยลง ท่ามกลางการพยายามของคณะสงฆ์ไทยเพื่อรื้อฟื้นบทบาทองค์กรที่สามารถเชื่อมโยงการทำงานให้กับเกิดเครือข่ายพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมได้ งานของพระเทพปวรเมธี (2562) ได้ลำดับให้เห็นพัฒนาการทางความคิดของ “ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2560” ซึ่งสะท้อนให้เห็นความพยายามปฏิรูปโครงสร้างการดำเนินงาน อีกทั้งการยกระดับรูปแบบของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมของคณะสงฆ์ไทย เพื่อผลักดันให้คณะสงฆ์ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศาสนทายาทให้สามารถดำเนินกิจกรรมพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและความยั่งยืน การเปิดให้มีกระบวนการที่รับฟังความคิดเห็นและจัดตั้งคณะกรรมการด้านต่างๆ ขึ้นอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานโครงสร้างในคณะสงฆ์ไทย ได้นำมาสู่การขับเคลื่อนกิจกรรมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลขึ้นอีกครั้ง

โดยในส่วนที่บทความชิ้นนี้สนใจศึกษาและวิเคราะห์ให้เห็นนวัตกรรมและเครือข่ายทางสังคม จะเป็นการดำเนินงานที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ร่วมมือกับสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลักดันการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำ

ตำบลให้สามารถบูรณาการสถานการณ์ปัญหาสุขภาวะองค์กรและกำหนดกิจกรรมการดำเนินงานที่สอดคล้องกับภารกิจของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ทั้งในมิติของความเร่งด่วนและมิติของความสอดคล้องกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งจะช่วยยกระดับการพัฒนาสุขภาวะองค์กรให้ยั่งยืนในระดับพื้นที่ได้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนานวัตกรรมทางสังคมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย
2. เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมกับกลไกการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยชิ้นนี้นำเสนอข้อมูลจากกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วยการศึกษาภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก การลงพื้นที่เพื่อถอดบทเรียนปฏิบัติการของการดำเนินกิจกรรมหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย โดยเฉพาะที่เข้าร่วมโครงการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในสังคมไทย จำนวน 20 พื้นที่ต้นแบบ ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของ ชาย โพธิ์สีตา (2562) ที่กล่าวว่าการวิจัยคุณภาพเหมาะสมกับศึกษาแบบเจาะจงกรณี เพื่อให้สามารถเห็นรายละเอียดของข้อมูลได้อย่างเชิงลึก อีกทั้งเป็นรูปแบบการวิจัยที่ต้องการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่มุ่งหาประเด็นเชิงลึกและเป็นองค์รวม จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเก็บข้อมูลที่หลากหลายเพื่อค้นหาคำตอบให้ได้

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลบทความชิ้นนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบแก่นสาระ (Thematic Analysis) เพื่อวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย จากแก่นสาระสำคัญที่ลงพื้นที่ภาคสนามเก็บข้อมูล รวมทั้งการถอดบทเรียนการเรียนรู้ที่หน่วยอบรมประชาชนใน 20 พื้นที่ได้ปฏิบัติการทำกิจกรรมพัฒนาสังคมและสุขภาวะขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลและสาระสำคัญที่สามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างครบถ้วน

สรุปผลการวิจัย

สำหรับการสรุปผลการวิจัยครั้งนี้แยกออกเป็น 2 ประเด็นประกอบด้วย

1. การพัฒนานวัตกรรมทางสังคมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย กล่าวคือการร่วมมือกับเครือข่ายการดำเนินงานทั้งที่เป็นภาควิชาการ และคณะสงฆ์ลงพื้นที่ศึกษาภาคสนามในการดำเนินพัฒนาองค์ความรู้ รวมทั้งสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในสังคมไทย สามารถวิเคราะห์ลักษณะของนวัตกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นได้ดังนี้

ลักษณะที่ 1 นวัตกรรมเชิงเครือข่ายสังคมคือการพัฒนาให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือที่เข้ามาสนับสนุนการผลักดันประเด็นสุขภาวะวิถีพุทธในพื้นที่ เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาแนวทางการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้สามารถออกแบบกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ อีกทั้งสร้างกระบวนการพัฒนากลุ่มทางสังคมที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกันไปอย่างยั่งยืนมากขึ้น

ลักษณะที่ 2 นวัตกรรมเครื่องมือสุขภาวะวิถีพุทธคือการพัฒนาชุดความรู้ที่ผ่านการทดลองและทดสอบอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือต้นแบบในการวัดพฤติกรรมทางสุขภาพวิถีพุทธ ทั้งที่เป็นเครื่องมือการวัดความรู้และเครื่องมือวัดโอกาสการเกิดโรคซึมเศร้า ทั้งนี้เครื่องมือดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาต่อยอดให้ได้มาตรฐานยิ่งขึ้น

และลักษณะที่ 3 นวัตกรรมนโยบายสุขภาวะวิถีพุทธคือการเปิดพื้นที่เกี่ยวกับการพัฒนาองค์ความรู้และการส่งเสริมบทบาทการขับเคลื่อนสุขภาวะวิถีพุทธในเครือข่ายพระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้อย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมทั้ง 20 จังหวัด ได้มีแนวทางการใช้ประโยชน์จากพันธกิจของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลทั้ง 8 ด้านที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์และความมุ่งมั่นที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ของตนเอง ดังนั้นผลการดำเนินงานที่ออกมา จึงนำไปสู่การสามารถต่อยอดการเรียนรู้เพื่อสนองการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ในระดับนโยบายได้หลายส่วน อาทิ การจัดทำแผนการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนกลาง (อ.ป.ก.) การขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม การพัฒนาคู่มือการขับเคลื่อนโครงการวัด ประชา รัฐสร้างสุขด้วยกิจกรรม 5ส ของคณะกรรมการฝ่ายสาธารณูปการของมหาเถรสมาคม เป็นต้น

2. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม กับกลไกการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย สามารถผลักดันการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือที่สะท้อนให้เห็นการสนับสนุนองค์ความรู้ นวัตกรรม รวมทั้งกลไกการเคลื่อนงานหลากหลายมิติให้แก่การปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ทั้งนี้ระยะที่ผ่านมาของการดำเนินการวิจัยแบบบูรณาการครั้งนี้ได้พัฒนาให้เกิดเครือข่ายที่สำคัญ 3 มิติกล่าวคือ

มิติที่ 1 เครือข่ายความร่วมมือเชิงนโยบาย การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนาความร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ และกรมอนามัย เพื่อพัฒนาให้การสร้างหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลมีองค์กระบวนนโยบายให้การสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพโครงสร้างองค์กรและพระสงฆ์ขึ้นอย่างมีมาตรฐาน เมื่อดำเนินการกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนการวิจัยแบบบูรณาการได้ จึงรายงานให้มหาเถรสมาคมรับทราบรูปแบบกิจกรรมการดำเนินงานรวมทั้งได้ผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมขององค์กรกระบวนนโยบายของคณะสงฆ์ที่สำคัญอีก 3 องค์กรคือ คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม คณะกรรมการโครงการขับเคลื่อนการสร้างความปลอดภัยของสงฆ์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (หมู่บ้านรักษาศีล 5) และคณะกรรมการหน่วยอบรมประชาชนกลาง ให้เข้ามามีบทบาทในการเสนอแนะแนวทางเพื่อพัฒนาแผนการปฏิบัติการในอนาคตให้สอดคล้องกัน ซึ่งผลจากการดำเนินงานดังกล่าวได้ส่งผลให้การรื้อฟื้นบทบาทของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลได้สื่อสารไปอย่างเป็นรูปธรรมในคณะสงฆ์ และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเองก็เห็นประโยชน์ของการจะสนับสนุนงบประมาณที่ชัดเจนและก่อให้เกิดผลในระยะยาวต่อไป

มิติที่ 2 เครือข่ายความร่วมมือเชิงวิชาการ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมองค์ความรู้สนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ที่ได้นักวิชาการที่ครอบคลุมด้านพระพุทธศาสนา ด้านสังคมวิทยา ด้านจิตวิทยา และด้านสาธารณสุข จากหลากหลายสถาบันเข้ามาพัฒนาให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการขับเคลื่อนการพัฒนาการวิจัยที่เป็นรูปธรรม โดยเครือข่ายทางวิชาการที่สำคัญประกอบด้วย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้น ผลจากการพัฒนาเครือข่ายเชิงวิชาการได้ก่อให้เกิดแนวทางการ

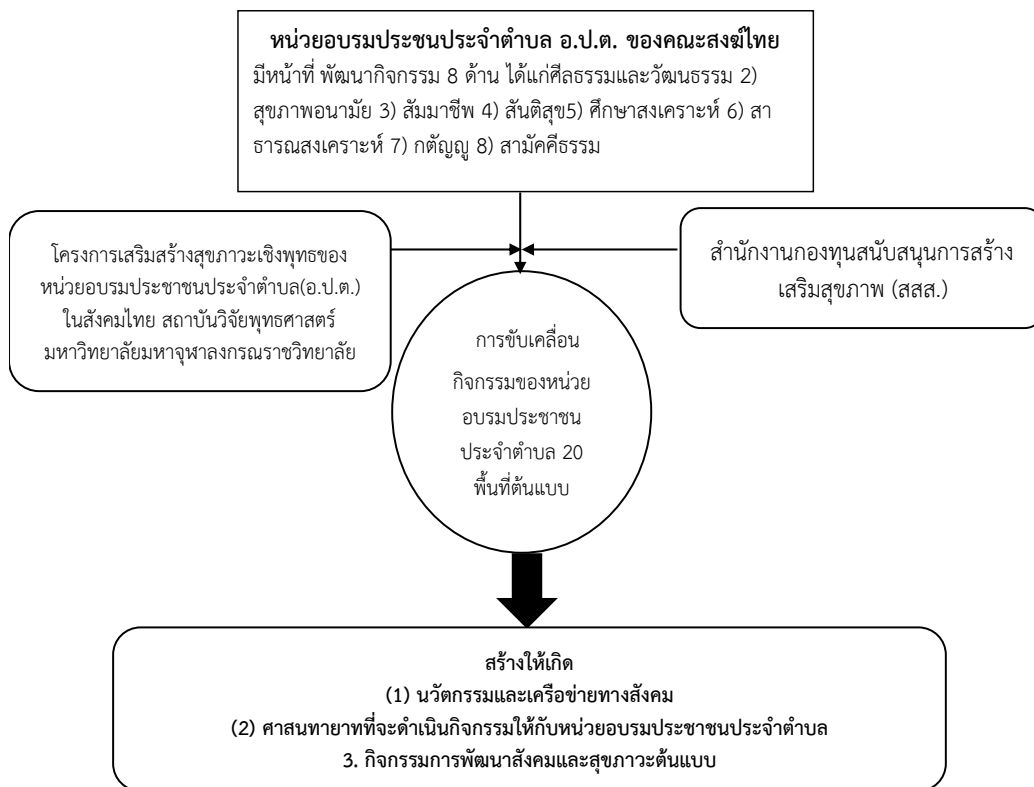

ขับเคลื่อนการพัฒนางานวิจัยที่บูรณาการการสร้างสุขภาวะวิถีพุทธ ตลอดจนการพัฒนางานวิจัยที่สนองการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ รวมทั้งการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

มิติที่ 3 เครือข่ายความร่วมมือระดับพื้นที่ การศึกษาวิจัยแบบบูรณาการครั้งนี้ มีการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งถือเป็นการขับเคลื่อนที่สำคัญและสามารถถอดกระบวนการเรียนรู้การปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลได้อย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่าความร่วมมือกับคณะสงฆ์ 20 จังหวัดที่นำไปสู่การสร้างสรรค์โครงการ 23 โครงการได้ผลักดันให้เกิดเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่ ที่มุ่งเน้นการเกาะติดสถานการณ์ปัญหาเร่งด่วน รวมทั้งสถานการณ์ด้านสุขภาวะที่องค์กรพระพุทธศาสนาจะเข้าไปร่วมสนับสนุนการดำเนินงานได้ ส่งผลให้เกิดการต่อยอดและพยายามถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้ได้รับความรู้และขยายแนวทางการพัฒนา

องค์ความรู้การวิจัย

สำหรับการสรุปองค์ความรู้การวิจัย จะสะท้อนให้เห็นองค์ความรู้ที่สามารถเชื่อมโยงให้หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย สามารถกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่นในการจัดการชุมชนและอาัยกระดับกับการพัฒนาสุขภาวะในพื้นที่ได้ โดยสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

จากแผนภาพองค์ความรู้การวิจัย สามารถสรุปให้เห็นขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยตั้งแต่การพัฒนาความร่วมมือระหว่าง โครงการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล(อ.ป.ต.) ในสังคมไทย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จนนำมาสู่การพัฒนาเครือข่ายการขับเคลื่อนกิจกรรมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล 20 พื้นที่ต้นแบบ ที่สามารถส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานเชิงเครือข่าย รวมทั้งการพัฒนาองค์ความรู้ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จนเป็นส่วนหนึ่งของการเกิดกิจกรรมการพัฒนาสังคมและสุขภาวะต้นแบบที่มีส่วนต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตและสุขภาพในชุมชนที่เข้าร่วมดำเนินการได้

อภิปรายผลการวิจัย

สำหรับการอภิปรายสามารถกำหนดประเด็นที่สำคัญได้ 2 ประเด็นกล่าวคือ ประเด็นการพัฒนาวัฒนธรรมสุขภาวะวิถีพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กล่าวคือการสังเคราะห์จากการสนับสนุนให้เกิดการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ รวมทั้งการถอดบทเรียนจากการดำเนินงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จึงเห็นได้ว่าการวิจัยครั้งนี้สามารถพัฒนาองค์ความรู้และถอดบทเรียนจากการดำเนินงานภาคปฏิบัติการของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จนสามารถสรุปเป็นนวัตกรรมได้สามลักษณะประกอบด้วย นวัตกรรมเชิงเครือข่ายสังคม นวัตกรรมเครื่องมือสุขภาวะวิถีพุทธ และนวัตกรรมนโยบายสุขภาวะวิถีพุทธ

ข้อเสนอเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคมระดับนานาชาติพยายามเชื่อมโยงให้เห็นประโยชน์จากการวิจัยและปฏิบัติการ (Action and Research) โดยเริ่มต้นจากการฐานการทำงานระดับชุมชน เพื่อให้การออกแบบกิจกรรมพัฒนาชุมชนสร้างความร่วมมือพื้นฐานที่จะสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายนวัตกรรมทางสังคมที่เป็นแบบอย่างของการทำงานสู่ระดับที่ใหญ่ขึ้นไป นอกจากนี้การผลักดันให้เกิดการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่สามารถมีส่วนยกระดับการพัฒนาอย่างยั่งยืนหน่วยกระทำการสำคัญที่ควรร่วมมือกันคือ ภาควิชาการ ภาครัฐและภาคอุตสาหกรรม โดยจะสามารถสร้างประโยชน์สนับสนุนให้เกิดความยั่งยืนในมิติสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจได้อย่างเห็นผลชัดเจนมากกว่าการปล่อยให้แต่ละองค์กรพยายามขับเคลื่อนการสร้างกิจกรรมแบบโดดเดี่ยว (Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., & Sanders, B, 2007; Cesar Mora Contreras, 2015) สำหรับในสังคมไทยการพัฒนานวัตกรรมกับพระพุทธศาสนา จะถูกนำเสนอผ่านการผสมผสานองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาประยุกต์กับนวัตกรรมสื่อสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อประยุกต์กันให้เกิดเป็นช่องทางการสื่อสารองค์ความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น โดยจะเห็นได้ว่าการพยายามประยุกต์และพัฒนาให้องค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หรือ หลักธรรมที่สะท้อนการอธิบายประเด็นสังคมร่วมสมัย เป็นต้น สามารถถูกจับวางให้มาอยู่ในเครือข่ายการสื่อสารช่องทางใหม่ได้ จะมีส่วนต่อการรับรู้และการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (ปาณิสรา วัฒนพฤกษ์ และ พัทธนี เขยจรรยา, 2558; พิระพงษ์ กลิ่นละออ, 2558) ขณะที่มิติของนวัตกรรมทางสังคมวิถีพุทธนั้น จะปรากฏในรูปแบบการพัฒนาองค์ความรู้และเครือข่ายที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาร่วมเสริมการเรียนรู้ทางสังคมและพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น งานที่เด่นชัดคือการพัฒนาเครื่องต้นแบบการลดมลพิษจากการเผาศพที่มีการวัดคุณภาพอากาศที่จะเป็นประโยชน์ต่อการลดมลพิษและอันตรายต่อสุขภาพ (โกนิญฐ์ ศรีทองและคณะ, 2560) และการพัฒนาเครื่องอุปกรณ์ต้นแบบสำหรับการพลิกคัมภีร์และถ่ายภาพคัมภีร์โบราณ เพื่อใช้ในการปริวรรคและอนุรักษ์ให้คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาลดการชำรุดได้ดียิ่งขึ้น (พระมหาสุทิตย์ อาภากร, 2560) จะเห็นได้ว่าลักษณะของการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมวิถีพุทธ มีการดำเนินงานทั้งในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบและกระบวนการที่จะวัดผลสัมฤทธิ์ และขยายการเรียนรู้เพื่อความชัดเจนในการยกระดับการวิจัยและปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมสุขภาวะวิถีพุทธต่อไป

ประเด็นการอภิปรายต่อมาก็คือ ประเด็นของเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม กับกลไกการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กล่าวคือ การดำเนินงานเพื่อพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือของการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในสังคมไทย” ได้เริ่มต้นนำเสนอมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้เข้าใจหลักการและมีมติรับทราบเกี่ยวกับการผลักดันการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้เมื่อมีการดำเนินงานระดับพื้นที่ เครือข่ายจากการศึกษาครั้งนี้มีความชัดเจนในสองระดับกล่าวคือ ระดับที่หนึ่ง เครือข่ายความร่วมมือสนับสนุนกลไกการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในพื้นที่ 20 พื้นที่ โดยการดำเนินงานจะมุ่งเน้นให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหน่วยงานด้านสาธารณสุขเข้ามามีบทบาทพัฒนาเป้าหมายการดำเนินงาน เช่น การดำเนินงานเพื่อลดผลกระทบจากปัญหาโรคระบาดโควิด-19 ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์สระบุรี คณะสงฆ์ระยอง และคณะสงฆ์ขอนแก่น เป็นต้น นอกจากนี้เครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่ยังได้ผลักดันให้คณะสงฆ์สามารถพัฒนากิจกรรมการดำเนินงานที่บูรณาการกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ให้ดำเนินกิจกรรมกันอย่างยั่งยืน เช่น การพัฒนาเครือข่ายดูแลผู้ป่วยติดเตียงของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ขอนแก่น และคณะสงฆ์นครราชสีมา และคณะสงฆ์ภูเก็ต อีกทั้งการพัฒนาประเด็นสัมมาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ของคณะสงฆ์ลำพูน และคณะสงฆ์พัทลุง เป็นต้น

เครือข่ายความร่วมมือจึงถือว่ามีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาอย่างยิ่ง การศึกษาที่อธิบายให้เห็นบทบาทของเครือข่ายกับกิจกรรมการสร้างสุขภาวะและสุขภาวะวิถีพุทธได้สะท้อนให้เห็นว่าเครือข่ายการดำเนินงานระดับพื้นที่ที่สามารถค้นหาฉันทามติร่วมกับ โดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหารวมทั้งขับเคลื่อนกิจกรรมได้ตรงกับความต้องการของประชาชนจะเกิดประสิทธิภาพต่อการดำเนินงานได้ดีกว่าการสั่งการตามสายการบังคับบัญชา (จิระศักดิ์ เจริญพันธ์ และสุนทร เดชชัย, 2554; โณนวิญญู ศรีทอง, ชลวิทย์ เจียรจิตต์, เบญจมาศ สุขสถิตย์ และชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์, 2563) ในมิติที่ซับซ้อนตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จึงจำเป็นที่การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือต้องใส่ใจกับการสร้างนวัตกรรมทางสังคมและนวัตกรรมทางความคิดที่เอื้อให้เกิดการกระจายทรัพยากรและอำนาจอย่างเป็นธรรมยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เครือข่ายประชาสังคมระดับพื้นที่มีความเข้มแข็งที่จะผลักดันวาระท้องถิ่นให้เคลื่อนที่ไปสู่เป้าหมายได้อย่างมั่นคง อีกทั้งการที่เสริมพลังให้สถาบันระดับสามารถพัฒนานโยบายใหม่ๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างยั่งยืนได้มากยิ่งขึ้น (สุริชัย หวันแก้ว, 2561)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คณะกรรมการประสานแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา คณะกรรมการหน่วยอบรมประชาชนกลาง และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรร่วมมือกันพัฒนาองค์ความรู้และแผนยุทธศาสตร์เพื่อการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลมียุทธศาสตร์และแนวทางการดำเนินงานที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในปัจจุบัน

2. คณะกรรมการหน่วยอบรมประชาชนกลาง และคณะกรรมการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ควรดำเนินการพัฒนาฐานข้อมูลและแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลระยะสั้นและระยะ

กลาง เพื่อเป็นแนวทางการสนับสนุนการดำเนินงาน ตัวชี้วัดและเป้าหมายของการดำเนินงานให้กับคณะสงฆ์ในพื้นที่

3. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ควรผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างผู้รับทุนที่ดำเนินกิจกรรมหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและหน่วยงานด้านสาธารณสุข เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมสุขภาวะในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมร่วมด้วย

บรรณานุกรม

- โกนิญฐ์ ศรีทอง. (2559). การประยุกต์ใช้สารวิมุติ ในการลดสารไดออกซินในการเผาผลาญ. รายงานผลการวิจัย. ม.ป.ท.: บริษัท ไกอา เอช เทคโนโลยี (ประเทศไทย) จำกัด.
- โกนิญฐ์ ศรีทอง, ชลวิทย์ เจียรจิตต์, เบญจมาศ สุขสถิตย์ และชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์. (2563). โครงการความรู้ด้านสุขภาพภาวะสังคมและคุณภาพชีวิตในพระสงฆ์. รายงานผลการวิจัย. พระนครศรีอยุธยา: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในสังคมไทย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- จีระศักดิ์ เจริญพันธ์ และสุนทร เดชชัย. (2554). การพัฒนาภาคีเครือข่ายการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข ในการประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปี 2554. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชลวิทย์ เจียรจิตต์. (2559). องค์การทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุคปฏิรูป. วารสารสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2562). ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ: คู่มือนักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปาณิสรา วัฒนพฤกษ์ และพัชนี เขยจรรยา. (2558). นวัตกรรมการใช้สื่อเพื่อเข้าถึงพุทธธรรมของสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมช่องธรรมะทีวี. วารสารการสื่อสารและการจัดการ นิต้า.
- พระมหาสุทิตย์ อาภาโร (อบอุ้น) และคณะ. (2560). การพัฒนาเทคโนโลยีเครื่องจับยึดและพลิกคัมภีร์ใบลานอัตโนมัติสำหรับการถ่ายภาพดิจิทัลเพื่ออนุรักษ์คัมภีร์ธรรมทางพระพุทธศาสนา. รายงานผลการวิจัย. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพพรเมธี. (2562). จากปฏิรูปสู่การปฏิบัติ: แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พินิจ ลาภนันทน์. (2563). อดีต ปัจจุบัน และอนาคต งานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย. นนทบุรี : นิติธรรมการพิมพ์.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2561). วาระการพัฒนาโลกกับอนาคตไทย “กระแสปฏิรูปอ่อนล้าหรือเดินในเขาวงกต?”. วารสารสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Keyes, C., F. (1989). Buddhist Politics and Their Revolutionary Origins in Thailand In International Political Sciences Review.
- Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., & Sanders, B. (2007). Social innovation: what it is, why it matters and how it can be accelerated. London: The Basingstoke Press.

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในสถานฝึกอบรมตามกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ

Youth Deviant Behavior Modification Based on Juvenile Vocational Training Center with Buddhist Learning Process

พระมหาทองสุข วิสุทธีโล (อังคศุภกรกุล)

Phramaha Thongsuk (Angkasuparakul)

พระสุธีรัตนบัณฑิต

Phra Sutheerattanabundit

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Doctor of Philosophy Social Development Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

กมลาศ ภูวนาธิพงษ์

Kamalas Phoowachanathipong

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Doctor of Philosophy Buddhist Psychology Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: pmlengpiku@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา 2) เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา ตามแนวพุทธ 3) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี ซึ่งเป็นวิธีวิจัยที่บูรณาการการวิจัยแบบกึ่งทดลองกับการวิจัยเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นเยาวชนช่วงอายุ 17-24 ปี จากศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ ได้มาโดยการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 122 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม โปรแกรมฝึกอบรม และแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติพื้นฐาน สถิติอ้างอิง การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบทผลการวิจัยพบว่า

1. ส่วนใหญ่ได้กระทำความผิดต่อพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ รองจากนั้น จึงเป็นความผิดต่อพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท และอื่น ๆ โดยมีเหตุแห่งปัจจัยด้านครอบครัว ด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชน ที่อยู่อาศัย ด้านการคบเพื่อน ด้านเศรษฐกิจ ด้านส่วนบุคคล และด้านการศึกษา ที่มีผลต่อพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชน โดยมีลักษณะพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่กระทำความผิดเกี่ยวกับความรุนแรง อารมณ์ก้าวร้าว รุนแรง คิดว่าตนเองเป็นฮีโร่ ต่อต้านสังคม สุขที่ได้แก่งเพื่อน เคารพความคิดเห็นของเพื่อน ขาดสติ พลังเหลือเก็บกด พุดน้อย มีสมาธิสั้น

2. คะแนนเฉลี่ยในระยะหลังทดลอง สูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนเฉลี่ยในระยะก่อนทดลอง ทั้งในส่วนของคุณค่าเฉลี่ยพฤติกรรมโดยรวม ในส่วนของมิติภาวนา 4 ด้านพฤติกรรมทางกายภาพ พฤติกรรมทางศีล พฤติกรรมทางจิตใจ และพฤติกรรมทางปัญญา และในส่วนของคุณค่ามิติไตรสิกขา ด้านตระหนักรู้ ด้านทัศนคติ และด้านทักษะ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เสนอแนวทางการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

เป้าหมายของเยาวชนไว้อีก 5 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา ด้านการฝึกฝนทักษะ ด้านกิจกรรม ด้านผู้ปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน และด้านครอบครัว

3. สรุปแนวทางได้ 4 ระดับ คือ ระดับบุคคล โดยมีการจัดการเรียนรู้ มีการฝึกฝนทักษะ และการเปลี่ยนทัศนคติ ระดับศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน โดยมีการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานระหว่างทางโลกและทางธรรม มีการดูแลคุ้มครองและการสร้างกตितาร่วม ระดับครอบครัว โดยมีการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน การเป็นแบบอย่างที่ดี การให้ความรู้แก่เยาวชน และการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว ระดับชุมชนและสังคม โดยควรเปิดโอกาสให้เยาวชนได้แก้ไขปรับปรุงตนเอง และดึงเยาวชนให้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมของชุมชน

คำสำคัญ: การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม, พฤติกรรมเปี่ยงเบน, เยาวชน, กระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the deviant behaviors of youth based on Ban Karuna Juvenile Vocational Training Center Samut Prakan Province 2) to change the deviant behaviors of youth based on Ban Karuna Juvenile Vocational Training Center with Buddhist Learning Process 3) to propose a guideline for learning to change the deviant behavior of youth based on Ban Karuna Juvenile Vocational Training Center Samut Prakan Province. This research is a Mixed Method Research. Which is a quasi-experimental research design. The samples used in the study were youth aged 17-24 years old from Ban Karuna Juvenile Vocational Training Center. Which was obtained by selecting by using a Purposive Sampling of 122 people. The Research Instrument were questionnaire pre-test post-test training program and structured interview. Perform Content Analysis using basic statistics. Inferential Statistic. Analytic Induction and using content analysis techniques to complement the context. The research results showed that:

1. the Deviant behavior of youth based on Ban Karuna Juvenile Vocational Training Center Samut Prakan Province Most of them have committed an offense under the Narcotics Drug Act. then they are offenses against psychotropic substances. etc. due to family factors. Personal factors Environmental factors and status which causes deviations from behavior. violence. aggression. thought behavior Adaptive behavior Self-control behavior.

2. Adjusting the deviant behavior according to the Buddhist concept of youth in the Ban Kruai Boys' Training and Training Center. Samut Prakan Province. found that the average score in the after-trial period significantly higher When compared with the mean score in the pre-trial period. In both the mean of overall behavior in the section of the four prayer dimensions. physical behavior Canonical behavior Psychological behavior and cognitive behavior and in the part of the threefold dimension Awareness. attitude and skill. and important information provider There are five other ways to change the behavior of youth. namely content training. activity skills. youth-related activities. And family.

3. Guidelines for learning management for changing deviant behavior of youth in the Ban Kruai Youth Training and Training Center. Samut Prakan Province The approach can be summarized at 4 levels: individual level with learning management. Skills training and changing attitudes Level of Child and Youth Training Center With a combination of worldly and religious learning management there is custody. protection and creation of common rules. Family level with joint learning management Being a good example Educating the youth and creating good interactions within the family Community and society Which should provide opportunities for youth to improve themselves and attracting youth to be involved in community activities.

Keywords: Behavior Modification, Deviant Behavior, Youth, Buddhist learning process.

บทนำ

เยาวชน เป็นสมาชิกกลุ่มหนึ่งของสังคม ต้องเจริญเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติในอนาคต และมีผลต่อการพัฒนาของประเทศชาติเช่นกัน ดังปรากฏในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ความตอนหนึ่งว่า “...อนาคตของชาติทุกชาติย่อมขึ้นอยู่กับเด็ก เพราะเด็กก็คือผู้ใหญ่ในเวลาข้างหน้า ถ้าบุคคลได้รับการอบรมบ่มนิสัยให้เป็นพลเมืองที่ดีอยู่ในศีลในธรรม เคารพต่อบทกฎหมายของบ้านเมืองเสียตั้งแต่ยังเยาว์ เมื่อเติบโตขึ้นพลเมืองของประเทศก็จะมีแต่คนดี และประเทศจะเจริญก้าวหน้าต่อไปได้...” (ปราณี เมืองน้อย, 2560: 2)

แต่ทว่า โดยสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกโดยภาพรวม ส่งผลกระทบต่อทัศนคติของสังคมไทย ทำให้เยาวชนมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม เป็นพฤติกรรมที่สังคมไม่อาจยอมรับและไม่อาจทนได้ ขัดต่อระบบศีลธรรมและจริยธรรมความเป็นชาวพุทธ ที่ไม่ควรยึดถือปฏิบัติตาม ซึ่งข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นโดยการที่ขาดความยั้งคิด เกิดเป็นปัญหา เป็นคดีความกระทำผิดต่าง ๆ จากสถิติการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา ประจำปี 2561 พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่กระทำผิดในคดีเกี่ยวกับยาเสพติดมากที่สุด จำนวน 155 ราย รองลงมาเป็นการกระทำผิดคดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน จำนวน 73 ราย คดีเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย จำนวน 36 ราย คดีเกี่ยวกับเพศ จำนวน 12 ราย นอกเหนือจากนี้เป็นการกระทำผิดในฐานความผิดอื่น ๆ เช่น พกพาอาวุธปืน เป็นต้น (จารุณี แซ่ตั้ง, 2561: 1) ซึ่งไม่เพียงแต่จะมีคดีความผิดต่าง ๆ แล้ว หากดูตามอายุ ยังพบว่า เด็กและเยาวชนที่ก่อคดี มีอายุน้อยลงเรื่อย ๆ ทั้งนี้ เมื่อเปิดไปดูผลสำรวจคดีเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจฯ ทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 - 2555 จะพบว่า เด็กที่มีการก่อคดีจะอยู่ในช่วง 16 - 18 ปี เป็นชายมากกว่าหญิงถึง 10 เท่า หากไปพิจารณาถึงความเสี่ยงของเยาวชน ซึ่งดูได้จากการประเมินมิติความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำ พบว่า เยาวชนมีความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำมากที่สุด คือ ในด้านการมีรูปแบบความคิดแบบผู้กระทำผิด จำนวน 203 ราย คิดเป็นร้อยละ 99.02 รองลงมาเป็นมีความเสี่ยงในด้านครอบครัว/ชีวิตคู่ จำนวน 196 คิดเป็นร้อยละ 95.60 มีเพื่อนหรือคนรู้จักมีพฤติกรรมต่อต้านสังคม 190 ราย คิดเป็นร้อยละ 92.68 ด้านกิจกรรมยามว่าง/นันทนาการ จำนวน 173 ราย คิดเป็นร้อยละ 84.39 ด้านการใช้สารเสพติด จำนวน 170 ราย คิดเป็นร้อยละ 82.92 ด้านมีแนวโน้มมีรูปแบบพฤติกรรมต่อต้านสังคม จำนวน 81 ราย คิดเป็นร้อยละ 39.51 ด้านการศึกษา/การทำงาน จำนวน 75 ราย คิดเป็นร้อยละ 36.58 และความเสี่ยงในด้านมีประวัติมีพฤติกรรมต่อต้านสังคม 10 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.87 มีความเสี่ยงทั้ง 8 ด้าน จำนวน 4 ราย คิดเป็นร้อยละ 1.95 (กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน: ออนไลน์)

ในเรื่องของคดีความผิดกับเรื่องของความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำที่กล่าวถึงแล้วนั้น รัฐ ในฐานะมีหน้าที่ให้ความมั่นคงแก่ประชาชน ให้ความปลอดภัยต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของประชาชน จึงได้ใช้กระบวนการทางกฎหมายมาใช้ในการดำเนินคดีกับเยาวชนที่กระทำความผิดไปแล้ว ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ด้วยการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและฝึกอบรม เพื่อคืนคนดีสู่สังคม (ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน: ออนไลน์)

ซึ่งขณะนี้ในประเทศไทย มีศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ตั้งอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ จำนวน 20 แห่ง มีเด็กและเยาวชนรอรับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูอยู่ในศูนย์ฝึกฯ เหล่านั้น จำนวน 4,189 คน แบ่งเป็นชาย 3,886 คน หญิง 303 คน ซึ่งในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ มีเฉพาะชาย มีจำนวนถึง 174 คน เป็นความผิดครั้งแรกร้อยละ 65.90 ของเยาวชนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนและถูกตัดสินจำคุกในคดีอาญา และยังพบอีกว่าในกลุ่มเยาวชนเหล่านี้เมื่อพ้นโทษไปแล้ว กลับมีการกระทำความผิดซ้ำ โดยเป็นความผิดซ้ำครั้งที่ 1 เป็นจำนวนถึงร้อยละ 34.10 อีกทั้งเมื่อพ้นโทษไปแล้ว ยังกระทำความผิดซ้ำอีก

ซึ่งเป็นการกระทำความผิดซ้ำครั้งที่ 2 มากถึงร้อยละ 23.25 (กรมการปกครอง: 2563) ดังนั้น จึงเป็นโจทย์ให้กับพระสงฆ์ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางสังคมว่า การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของเยาวชนให้ได้รับการเรียนรู้พัฒนาฟื้นฟูจิตใจ ให้พัฒนาเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์นั้น กิจกรรมที่ต้องจัดนั้น ต้องเป็นเช่นไร กระบวนการเรียนรู้แนวพุทธที่จะมีสัมฤทธิ์ผลในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้นั้น ต้องเป็นเช่นไร จึงจะสามารถช่วยยับยั้งความเสื่อมถอยดังกล่าวไว้ได้ ต้องทำอะไรให้เยาวชนของชาติได้ผูกพันกับหลักพุทธธรรมและยึดมั่นในหลักศาสนา อันจะทำให้เกิดความมั่นคงแก่ชาติในอนาคต เพื่อดึงเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในสถานฝึกอบรมตามกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ” ด้วยหวังว่า การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จักเป็นประโยชน์ต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนให้สัมฤทธิ์ผลได้ดีสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนตามแนวพุทธของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ
3. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ซึ่งเป็นวิธีวิจัยที่บูรณาการการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi –Experimental Research) ให้มีการจัดโปรแกรมการฝึกอบรมด้วยกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธ มีการทดสอบก่อนการเข้ารับการฝึกอบรม (Pre-test) และหลังการฝึกอบรม (Post-test) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้าด้วยกัน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) (Bruce L. Berg, 2014: 125) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง และรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในสถานฝึกอบรม เพื่อเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนศูนย์ในสถานฝึกอบรม ด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับกลุ่มสนทนาเฉพาะและจัดทำข้อมูลโดยการเรียบเรียงเนื้อหาที่ได้ด้วยหลักการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษาแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

(1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาหลักพุทธธรรมต่าง ๆ เน้นที่ ไตรสิกขา กับ ภาวนา ๔

(2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตำราเอกสารทางวิชาการ งานนิพนธ์ของนักปราชญ์สำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนา บทความ วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงเอกสารรายงานของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสมุทรปราการ และจากกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

2) การวิจัยเชิงทดลอง เป็นการทดลองแบบวิธีวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัย One Group Pretest-Posttest Design เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความตระหนักรู้ ทักษะคิด และทักษะของเยาวชน ที่แสดงออกให้ปรากฏเป็นพฤติกรรม โดยศึกษาตามกรอบแนวคิดหลักธรรม ภาวนา 4

3) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการวางแผนการสัมภาษณ์ไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างเป็นขั้นตอน แบบเข้มงวดพอประมาณ ข้อคำถามในการสัมภาษณ์มีโครงสร้างแบบหลวม (Loosely Structure) เป็นการพูดคุยสนทนาตามธรรมชาติ (Naturalistic Inquiry) มีแนวคิดนำ มีแนวทางการสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บข้อมูลภายใต้บรรยากาศของการมีปฏิสัมพันธ์ที่ตึงเครียดกัน เพื่อช่วยเพิ่มเติมข้อมูลที่ได้อีกจากวิธีการอื่น ๆ ข้างต้น ส่วนการสนทนากลุ่มเฉพาะ เป็นการเก็บข้อมูลโดยการเชิญเจ้าหน้าที่และเยาวชนเป้าหมาย ที่เลือกอย่างเจาะจงตามคุณสมบัติที่นักวิจัยกำหนดแล้ว มาร่วมสนทนากลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสนทนา ได้ตอบ ถกปัญหา อภิปรายร่วมกัน แลกเปลี่ยนทัศนะกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะเจาะจง เพื่อที่จะหาข้อมูลที่ต้องการตรงประเด็นสำหรับตอบคำถามวิจัย โดยนัดสนทนากลุ่มเฉพาะ หลังจากเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจนครบทุกคนแล้ว โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากวิธีการทดลอง โดยการนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม และจากการฝึกอบรมตามโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของผลทดสอบก่อน (Pre-Test) และผลทดสอบหลัง (Post-Test) ด้วยสถิติ t-test dependent และสำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) ซึ่งเป็นวิธีการสรุปข้อมูลซึ่งผู้วิจัยจัดข้อมูลไว้เป็นกลุ่มและความถี่ของความคิดเห็นที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามจริง ที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

สรุปผลการวิจัย

พฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า

พฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ ส่วนใหญ่เป็นความผิดต่อพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ ร้อยละ 63.12 รองลงมาเป็นความผิดต่อพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ร้อยละ 18.85 นอกนั้นเป็นคดีปล้นทรัพย์ ลหุโทษ และคดีความผิดทางเพศ ร้อยละ 11.48 และ 2.46 ตามลำดับ โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยด้านครอบครัว ปัจจัยด้านตัวบุคคล ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมและสถานภาพ ซึ่งก่อให้เกิดเป็นกลุ่มลักษณะพฤติกรรมเบี่ยงเบนจำแนกเป็นพฤติกรรมความรุนแรง มีความก้าวร้าว ต่อต้าน พฤติกรรมความคิด พฤติกรรมการปรับตัว พฤติกรรมการควบคุมตนเอง

ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ ตามแนวพุทธ พบว่า

คะแนนเฉลี่ยในระยะหลังทดลอง สูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเปรียบเทียบกับคะแนนเฉลี่ยในระยะก่อนทดลอง ทั้งในส่วนของค่าเฉลี่ยพฤติกรรมโดยรวม ในส่วนของมิติภาวนา 4 ด้านพฤติกรรมทางกายภาพ พฤติกรรมทางศีล พฤติกรรมทางจิตใจ และพฤติกรรมทางปัญญา และในส่วนของมิติไตรสิกขา

ด้านตระหนักรู้ ด้านทัศนคติ และด้านทักษะ อีกทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ยังพบอีกว่า การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนตามแนวพุทธที่มีน้ำหนักสำคัญในลำดับต้น ๆ คือ มีการขัดเกลาอบรมสั่งสอน ให้โอกาสเมื่อผิดพลาด รู้ที่จะขอโทษ ให้อภัยตนเองและแก้ไขตนเอง ควรมีการตั้งสติ ผีกลั่นสติ และมีที่ปรึกษาที่ดีแก่เยาวชนขณะอบรม รวมทั้งนำธรรมะสู่เยาวชนโดยมีกิจกรรมให้เยาวชนไปปฏิบัติที่วัด ควรให้ผู้ปกครองมีความเข้าใจ รับฟัง เปิดใจ ให้อภัย คอยสังเกต เอาใจใส่ คอยอบรมสั่งสอน โดยกระตุ้นให้เยาวชนคิดด้วยตนเองและร่วมกันพูดคุยเพื่อหาสาเหตุการกระทำที่ผิดพลาดและร่วมกันคิดหาหนทางแก้ปัญหา และให้ครอบครัวผู้ปกครองเข้ารับการอบรมการมีส่วนร่วมวางแผน การให้ความรู้สึกลดอดภัย ไม่ให้รู้สึกโดดเดี่ยว และช่วยหาแนวทางแก้ไข

เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า

แนวทางการจัดการเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการนั้น ประเด็นสำคัญ ได้แก่ ควรจัดการเรียนรู้ให้เยาวชนรู้จักกตัญญู หิริ โอตตัปปะ การแผ่พุทธคุณเป็นสัจธรรม มีปัญญาความบริสุทธิ์ เมตตา ผีการมีสติ เมื่อมีสติ ก็สามารถยับยั้งชั่งใจได้ เน้นความจริง ความถูกต้อง ควรฝึกให้มีความซื่อสัตย์หรือความอดทนอดกลั้น ทำให้สำเร็จด้วยการทำความดี รวมทั้งการฝึกอบรมวินัย วิชาศีลห้า และต้องเสริมสร้างทักษะในการคิด วิเคราะห์ แยกแยะแก้ปัญหา ด้วยการยกตัวอย่างพฤติกรรมความรุนแรงหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบน หรือจากการใช้สื่อ หรือแบบจำลองสถานการณ์ ให้เยาวชนควบคุมตนเองได้ ควรฝึกและเสริมสร้างให้เยาวชนมีทักษะในการปฏิเสธ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้แก่เยาวชน และควรฝึกทักษะชีวิตให้เห็นความสำคัญของชีวิตตนเองที่มีต่อครอบครัวและสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

พฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า พฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ ที่เป็นเหตุให้กระทำความผิดคดีอาชญาจนนำมาสู่การเข้ารับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในศูนย์ฝึกอบรม ล้วนมีเหตุปัจจัยมาจาก การที่ครอบครัวขาดการดูแล ไม่จบการศึกษาภาคบังคับ สภาพแวดล้อมเอื้อต่อการกระทำความผิด การคบเพื่อน และเหตุปัจจัยจากตัวเยาวชนด้วยส่วนหนึ่ง สอดคล้องกับทฤษฎีทางสังคมวิทยา โดยมีทฤษฎีของ Morris (1964: 680) ชี้ให้เห็นว่าครอบครัวที่ขาดการเอาใจใส่ต่อสมาชิกในครอบครัว มีส่วนผลักดันให้เกิดอาชญากรรมขึ้นมากกว่า ซึ่งเป็นเรื่องแตกต่างกันในดานปทัสถาน ทัศนคติ และโครงสร้างพฤติกรรมที่ได้รับการอบรมสั่งสมกันมา ส่งผลให้เกิดเป็นลักษณะของพฤติกรรมเบี่ยงเบน ที่มีการแสดงออกในทางอารมณ์รุนแรง ก้าวร้าว และทำตัวเป็นจุดเด่นให้คนอื่นยอมรับหรือคิดว่าตนเองเป็นฮีโร่ ซึ่งลักษณะพฤติกรรมเหล่านี้ สอดคล้องกับทฤษฎีตัวตนของโรเจอร์ (Roger's Self Theory) (1950: 168-169) ที่เชื่อว่าบุคคลเกิดมาพร้อมกับความต้องการการยอมรับนับถือในทางบวก และจะได้รับการยอมรับนับถือ โดยอาศัยการศึกษาจากการดำเนินชีวิตตามมาตรฐานของบุคคลอื่น ทฤษฎีของโรเจอร์กล่าวว่า “ตนเอง” (Self) คือการรวมกันของรูปแบบค่านิยม เจตคติการรับรู้และความรู้สึก ซึ่งแต่ละบุคคลมีอยู่และเชื่อว่าเป็นลักษณะเฉพาะของเขาเอง

ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ ตามแนวพุทธ พบว่า การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนด้วยหลักธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ได้ผลสัมฤทธิ์สูงสุด ทั้งนี้เพราะ ใช้หลักไตรสิกขาซึ่งหัวใจหลักของคำสอน ร่วมกับภavana 4 สร้างเป็นโปรแกรมฝึกอบรมที่มีกิจกรรมประยุกต์เข้ากับ

การเสริมสร้างความตระหนักรู้ สร้างทัศนคติ พัฒนาจิตสำนึกที่ดี ให้พัฒนาเป็นสัมมาทิฐิ พร้อมกับฝึกฝน ทักษะการควบคุมตนเอง ทักษะการปฏิเสธผู้อื่น และทักษะชีวิต ให้ทำกิจกรรมจิตอาสา เพื่อที่เยาวชนสามารถ มีปฏิสัมพันธ์เข้ากับคนอื่นในสังคมได้ สอดคล้องกับหลักกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของจันงค์ อติวัฒน์ สิทธิ และคณะ (2548: 166-168) ตอนหนึ่งว่า ขบวนการทางสังคม เป็นการกระทำรวมหมู่ เริ่มแรกเป็นการ ร่วมกลุ่มหลวม ๆ พอเวลาเลยไปชั่วระยะหนึ่งจะมีการจัดระเบียบโครงสร้างภายในเป็นระบบ มีจุดมุ่งหมายเพื่อ เปลี่ยนแปลงสังคมใหม่ จะให้โอกาสแก่สมาชิกแต่ละคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อช่วย เปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น

เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า

แนวทางสำหรับการจัดการเรียนรู้แนวพุทธ เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชนนั้น ต้องมีการผสมผสานการจัดการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับศูนย์ฝึกอบรมที่ทำหน้าที่ในการบำบัดแก้ไขฟื้นฟู ระดับครอบครัวได้แก่พ่อแม่ญาติพี่น้องหรือผู้ให้การอุปการะเลี้ยงดู จนถึงระดับชุมชนและสังคมอันได้แก่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ถิ่นที่อยู่อาศัย ที่ล้วนส่งผลต่อพฤติกรรมของเยาวชน โดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สอดคล้องกับงานวิจัยของบุญเลี้ยง ทูมทอง (2556: 144-145) ที่ได้กล่าวถึงการบูรณาการการเรียนรู้ โดยจัด ประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งนำศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน มาผสมผสานให้เกิดความ สมบูรณ์สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพความจริงของชีวิต โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญยิ่งกว่าเนื้อหา และสอดคล้อง กับงานวิจัยของพระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโทและคณะ (2561: 1347) ได้กล่าวถึง กระบวนการสร้างจริยธรรมเชิง พุทธบูรณาการสำหรับผู้ต้องขัง มีขั้นตอนคือ การควบคุมและพัฒนาพฤติกรรมนิสัย และได้นำหลักธรรมมา ประยุกต์ใช้ ได้แก่ หลักศีล 5 มรรคมีองค์ 8 หลักสังคัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 โยนิโสมนสิการ และหิริ โอตฺปปะ มี กระบวนการสำคัญได้แก่ (1) การฝึกสัมมาทิฐิ (2) ฝึกอบรมศีล สมาธิ และปัญญา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1.1. ในทางปฏิบัติ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเยาวชน ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ของ ศูนย์ฝึกอบรม ที่ปฏิบัติงานเป็นหลัก จึงควรตระหนักในบทบาทของการเป็นผู้ปกครอง และเป็นส่วนหนึ่งของ สภาพแวดล้อมที่เยาวชนจะได้พบเห็นเรียนรู้ในสถานฝึกอบรม โดยควรให้มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน ให้เรียนรู้และเข้าถึงหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง เพื่อสามารถประยุกต์ใช้กับเยาวชนให้เหมาะสมแก่เยาวชนและแก่ สถานการณ์ในสถานฝึกอบรมได้ รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เยาวชนในการเปิดใจ เปิดโอกาส และเปิดรับ การเรียนรู้ร่วมกันกับเยาวชน แบบใจสู้ใจ

1.2. ผู้ที่ทำหน้าที่สอนเยาวชน ควรเสริมบุคลิกภาพและเทคนิคการสอนที่ดี มีน้ำเสียงชวนฟัง มีกิจกรรมหลากหลายให้ได้เรียนรู้ตามสถานการณ์ เพื่อให้ได้นำไปใช้ได้จริง โดยมีความเอาใจใส่ ช่วยกันเติม เต็มในสิ่งที่เยาวชนยังขาดหรือยังพร่องไป เช่น ความรัก ความเมตตา ความเอาใจใส่ ความเห็นใจ ความเป็น เพื่อนคู่คิด มิตรคู่ใจ เป็นต้น

1.3. ผู้ปกครองเยาวชน สถาบันครอบครัว พ่อ แม่ พี่ น้อง ญาติ หรือ บุคคลที่อยู่ร่วมกันกับ เยาวชน มีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนให้เยาวชนได้เกิดแรงจูงใจ ให้จิตใจเข้มแข็ง ให้เห็นคุณค่าในตนเอง สามารถควบคุมตนเองได้ โดยครอบครัว ควรได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างเสริมพลังสัมพันธ์ภาพที่ดี ฝึก ทักษะของการฟัง การให้คำปรึกษา และการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เยาวชน คอยสอดส่องดูแลและให้เวลา ใกล้ชิดเยาวชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1. ควรมีการศึกษาวิจัยกระบวนการปลูกฝังการตระหนักรู้ ทศนคติ และทักษะแนวพุทธ เพื่อลดโอกาสการทำความผิดซ้ำ

2.2. ควรมีการศึกษาวิจัยรูปแบบการฝึกอบรมผู้ปกครอง ให้มีทักษะในการดูแลและให้คำปรึกษาแก่เยาวชนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน

2.3. ควรมีการศึกษาข้อมูลของเยาวชนในเชิงลึก (In-depth Study) ในเรื่องรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเยาวชนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน เพื่อหาแนวทางการจัดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเบี่ยงเบน โดยเน้นการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2563). รายงาน. รายงานจำนวนเด็กและเยาวชนเทียบกับประชากรทั่วประเทศ ณ 31 ธันวาคม 2562.
- กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม. (9 พ.ค. 2563) สถิติคดีย้อนหลังระหว่างปี พ.ศ. 2553 - 2558. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.djop.go.th/stat/statbetween2008-2011>. (9 พฤษภาคม 2563).
- ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน. (2 มิ.ย. 2563) หน้าที่ของรัฐที่มีต่อประชาชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.satit.up.ac.th/BBC07/AroundTheWorld/pol/91.htm>. (2 มิถุนายน 2563).
- จารุณี แซ่ตั้ง. (2561). สถิติประจำปี 2561 ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา. รายงาน.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ และคณะ. (2548). การขัดเกลาทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญเลี้ยง ทุมทอง. (2556). ทฤษฎีและการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เอส.พรินต์ ไทย แพคตอรี.
- ปราณี เมืองน้อย. (2560). เดินทางคำสอนพ่อ “4 พระราชดำรัส” เลี้ยงลูกให้ดีงาม. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินต์ แอนด์พับลิชชิง.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ. (2558). รายงานการวิจัย. การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Bruce L. Berg. Howard Lune. (2014). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Boston: Allyn and Bacon. 8th ed. 2014.
- Carl Ransom. Rogers. (1950). *A way of being*. New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company.
- Morris Zeditch. Jr. Family. (1964). *Marriage & Kinship*. Robert E.L. Farris. ed. Mcnally.

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา
The Development Quality of Life of the Elderly on Base Buddhist in Chonburi Province

เขมจิรา พิัททราษฏร์

Khemjira Pitakrad

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Science Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: taty_kham@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี 2) พัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา 3) เพื่อศึกษาผลการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 30 คน ซึ่งได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง ใช้ระยะเวลาในการทดลองกิจกรรม 12 สัปดาห์ โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยโดยใช้แบบวัดระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ขององค์การอนามัยโลกชุดย่อฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) และใช้การสัมภาษณ์เพื่อติดตามผลทั้งก่อนและหลังการทำกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จะเป็นปัญหาทางกายและทางจิต ส่วนคุณภาพชีวิตก่อนและหลังการใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยใช้หลักไตรสิกขาแตกต่างกัน โดยหลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักไตรสิกขาที่พัฒนาขึ้น มีระดับคุณภาพชีวิตสูงกว่าก่อนใช้กิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พิจารณาเป็นรายด้านพบว่าระดับคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพ และด้านสิ่งแวดล้อม ก่อนใช้และหลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, คุณภาพชีวิต, ไตรสิกขา

Abstract

This research article is part of the research on Improving the quality of life of the elderly in Chonburi province according to Buddhism the objective is to 1) to study the quality of life problems of the elderly in Chonburi province, 2) to develop activities to promote the quality of life of the elderly in Chonburi in accordance with Buddhism. The research analyzed a sample of 30 seniors aged 60 and over. The 12-week trial was used using research tools using the World Health Organization's Thai version of the World Health Organization (WHOQOL-BREF-THAI) and interviews to follow up on both before and after activities to promote the quality of life of the elderly in Chonburi province. The results showed that the quality of life problems of the elderly can be physical and mental problems. Quality of life before and after the use of activities promotes quality of life using different trisikkha principles. After using the development of quality of life activities with a higher level of quality of life than before the use of statistically significant activities at .05 level, it was determined that the level of quality of life in both physical, psychological, relationship and environmental aspects before use and after use of activities to promote quality of life according to Buddhism was statistically significantly different at .05 levels.

Keywords: Elder quality of life Trisikkha

บทนำ

ประชากรรวมของประเทศไทยได้เพิ่มช้าลงอย่างมาก ประชากรสูงอายุกลับเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่เร่งเร็วขึ้น ในปี พ.ศ. 2503 ประเทศไทยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เพียง 1 ล้านคน หรือคิดเป็นเพียงร้อยละ 4 ของประชากร 26 ล้านคนเท่านั้น จนถึงปี พ.ศ. 2548 เมื่อประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุเป็นปีแรก เมื่อมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ 10 ของประชากร 63 ล้านคน หรือเท่ากับมีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากกว่า 6 ล้านคน ในปี 2559 นี้ ในจำนวนประชากรไทย 65.5 ล้านคน มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป 11 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 16.5 ของประชากรทั้งหมด ทำให้ผู้สูงอายุจะมีมากกว่าเด็กเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ การเกิดที่ลดลงอย่างมากในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมาได้ทำให้สัดส่วนของประชากรวัยเด็กลดลงอย่างมาก เมื่อ 30 ปีก่อน ประชากรอายุต่ำกว่า 15 ปี มีอยู่มากกว่าร้อยละ 35 ของประชากรทั้งหมด ร้อยละของประชากรวัยเด็กนี้ได้ลดลงเหลือเพียง 18 ในปี 2559 คาดประมาณว่าในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยจะเข้าสู่ **“สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์”** เมื่อประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2574 ประเทศไทยจะเข้าสู่ **“สังคมสูงอายุระดับสุดยอด”** เมื่อประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด นับจากวันนี้เป็นต้นไป ประชากรไทยจะสูงวัยเร็วขึ้น ซึ่งเรียกว่า **“ประชากรรุ่นเกิดล้าน”** หมายถึง ประชากรที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2526-2526 จำนวนเกิดที่จดทะเบียนในช่วง 20 ปีนี้มีมากกว่า 1 ล้านคนในแต่ละปี ในปี พ.ศ. 2514 จำนวนเกิดในประเทศไทยมีจำนวนสูงสุดที่ 1.2 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2559 ประชากรรุ่นเกิดล้านมีอายุ 33-53 ปี อีก 20 ปีข้างหน้า ในปี พ.ศ. 2580 ประชากรรุ่นเกิดล้านจะมีอายุ 53-73 ปี ซึ่งการที่จำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็วนี้ย่อมจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้โดยเฉพาะภาครัฐที่จะต้องจัดสรรงบประมาณเพิ่มขึ้นสำหรับรองรับสถานการณ์ เนื่องจากประชากรผู้สูงอายุมีอัตราการเจ็บป่วยสูงและใช้ระยะเวลาในการรักษาที่ยาวนาน มีการพึ่งพาตนเองได้น้อยจึงส่งผลกระทบต่อสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ทำให้ต้องมีการจัดระบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งเรื่องการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัด การจัดสรรสวัสดิการที่จำเป็นต่อผู้สูงอายุ รวมทั้งการบริการทางการแพทย์ที่จำเป็นในระยะยาว การที่ผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้น ส่งผลให้สังคมไทยเริ่มเข้าสู่สภาพสังคมผู้สูงอายุทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนาดและสัดส่วนของประชากร ซึ่งไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงผลกระทบด้านโครงสร้างของประชากรเท่านั้น แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นปฏิริยาลูกโซ่ซึ่งส่งผลกระทบไปยังระบบอื่น ๆ เช่น การเมือง และสังคมของประเทศ เป็นต้น ขณะเดียวกันการแก้ไขปัญหาการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรผู้สูงอายุไม่อาจจำกัดจำนวนได้เหมือนการลดอัตราการเจริญพันธุ์ เพราะไม่มีสังคมใดมีนโยบายจำกัดจำนวนผู้สูงวัย ผู้สูงอายุ แต่จะพยายามส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สมาชิกของสังคมมีอายุยืนยาวมากขึ้น สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศก็กำลังเผชิญกับปัญหาสวัสดิการของผู้สูงอายุ ประเทศไทยเองก็เช่นกันที่ประสบปัญหาคุณภาพชีวิตและสวัสดิการของประชากรผู้สูงอายุ

องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ได้ให้นิยาม ผู้สูงอายุ (Older person) หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป และได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ 2) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ 3) ระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-aged society)

หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่

ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพ อารมณ์ จิตใจ การเรียนรู้ สติปัญญา เศรษฐกิจ สังคม และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ทางสังคมก็ลดลงด้วย ประกอบกับสภาพสังคมมีความเจริญทางวัตถุมาก วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมที่รีบเร่ง คนในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาให้กัน เนื่องจากมีความจำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว ผู้สูงอายุจึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในสังคมค่อนข้างสูง อันอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทตนเอง จากการที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัว มีอาชีพ มีรายได้ ต้องออกจากบ้านไปประกอบอาชีพ ได้พบปะผู้คน มีอำนาจในการตัดสินใจภายในครอบครัว แต่เมื่อถึงวัยผู้สูงอายุบทบาทดังกล่าวถูกลดลงหรือหมดไป ประกอบกับภาวะเสื่อมถอยของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย คิดช้า ทำช้า บางรายอาจเกิดอาการซึมเศร้า เกิดความเหงา ความหวาดหวั่น ความเครียด มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ อารมณ์ จิตใจ การเรียนรู้ สติปัญญา เศรษฐกิจ ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ทางสังคมก็ลดลงด้วย เพราะหมดภาระหน้าที่เรื่องงานและความรับผิดชอบ ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกสูญเสียสถานภาพทางสังคมและรู้ว่าตนเองไร้คุณค่า มีทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงในทางลบ อันจะส่งผลก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพ มีภาวะของโรคเรื้อรัง มีความบกพร่องในเรื่องของความคิดตามมา ทำให้เกิดข้อจำกัดในการสนองตอบความต้องการของตนเองและอาจต้องพึ่งพาครอบครัวในการดูแล ก่อให้เกิดความเครียด ขาดความมั่นใจ แต่หากผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่สามารถรับรู้ในเรื่องของควมมีอายุมากขึ้น มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายและจิตใจ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ครอบครัว การยอมรับจากสังคมโดยสามารถปรับตัวได้ ก็จะทำให้ผู้สูงอายุมีทัศนคติในทางที่ดีขึ้น ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุก็คือการช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุ มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุข ความพึงพอใจ สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม ช่วยเหลือตนเองได้ตามอัตภาพ ไม่เป็นภาระให้ผู้อื่นและดำรงไว้ซึ่งการมีคุณค่าในตนเอง ซึ่งหมายถึงเป็นการทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั่นเอง

การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ส่งผลให้ภาครัฐกำหนดมาตรการมารองรับในการดูแลผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น โดยภาครัฐมีการกำหนดยุทธศาสตร์ “การเตรียมความพร้อมสังคมไทยสู่สังคมผู้สูงอายุ” ซึ่งเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์หลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ด้วยการมีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) เพื่อกำหนดทิศทางนโยบายยุทธศาสตร์และมาตรการต่าง ๆ ที่ใช้ดำเนินการด้านผู้สูงอายุให้ชัดเจน การดำเนินงานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับระบบการดูแลและให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และลดการพึ่งพาผู้อื่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตเพื่อให้เดินไปตามแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ สามารถอยู่กับโลกแห่งความเป็นจริงได้อย่างปกติสุข หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าวิถีชีวิตของมวลมนุษย์โดยเท่าเทียมกัน หลักพุทธธรรมเป็นการแนะแนวต้นแบบ เพราะการแนะแนวหลักธรรมตามแนวพระพุทธศาสนานั้นส่งเสริมให้บุคคลรู้จักช่วยตนเอง ยอมรับศักยภาพของมนุษย์ในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนให้รู้จักในเงื่อนไขเหตุปัจจัยและวิธีการ ซึ่งมีขั้นตอนครบถ้วนตามหลักแนะแนวหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาประยุกต์ทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติผู้นั้นสามารถดับทุกข์ในชีวิตได้อย่างหมดสิ้น ส่งผลให้บุคคลมีทัศนคติในทางที่ดีขึ้น

ซึ่งไตรสิกขาเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตถือเป็นหลักการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบความสำเร็จเป็นคนสมบูรณ์แบบตามแนวพระพุทธศาสนา ไตรสิกขาเป็น

กระบวนการปฏิบัติหรือกระบวนการพัฒนา ประกอบด้วยหลักปฏิบัติใหญ่ๆ 3 ประการ คือ 1) เป็นหลักการพัฒนาระดับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม 2) สมมติ เป็นหลักการพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ 3) ปัญญา เป็นหลักการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น และสามารถแยกแยะ วิเคราะห์ สืบหาสาเหตุของสิ่งทั้งหลายได้ชัดเจน ไตรสิกขาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการ สอดคล้องกับที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2549) กล่าวไว้ว่า ศีล คือ การฝึกฝนด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง สมมติ หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ตั้งงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ ยิ่งกว่านั้นปัญญาจะเจริญงอกงามได้ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา ส่วนปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญาซึ่งมีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไรอย่างไรและแค่นั้นก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญารู้และบอกทางให้เท่าใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา
3. เพื่อศึกษาผลการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี ตามแนวพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้มีรูปแบบเป็นการวิจัยและพัฒนา โดยใช้กระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสังเกต และการออกแบบสอบถาม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณผสมผสานกับการวิจัย (Research) และการพัฒนา (Development) เพื่อให้ข้อมูลประเด็นต่างๆ และนำข้อมูลทั้งสองมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชื่อมโยง เพื่อนำข้อมูลมาพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา ด้วยหลักไตรสิกขา ได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา ด้วยหลักไตรสิกขา โดยการศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ภิกขา อนุภิกขา และเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและหลักไตรสิกขา เพื่อสังเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี ในเขตเทศบาลตำบลคลองตำหรุ อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนาด้วยหลักไตรสิกขา รวบรวมข้อมูลจากขั้นตอนจากระยะที่ 1 มาใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดเนื้อหาในกิจกรรม โดยนำองค์ความรู้มากำหนดเนื้อหา มาพัฒนาเป็นรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา ด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมมติ ปัญญาซึ่งเริ่มจากการวางแผนพัฒนารูปแบบกิจกรรม กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะของการพัฒนารูปแบบกิจกรรม กำหนดวิธีที่จะพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และทรัพยากรที่ต้องการเพื่อการพัฒนารูปแบบ

กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีทั้งในด้านกำลังคน งบประมาณวัสดุครุภัณฑ์ และระยะเวลา หลังจากนั้นจึงดำเนินการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้มีลักษณะหรือรูปแบบตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งในรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่พัฒนาจะมีลักษณะอยู่ในกรอบของหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยในขั้นตอนของการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตนี้ จะต้องใช้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องเพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมสำหรับใช้จริงต่อไป หลังจากนั้นจัดทำรูปแบบกิจกรรมและกำหนดลักษณะกิจกรรมโดยใช้หลักของไตรสิกขา และจัดทำคู่มือกิจกรรมการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยใช้หลักของไตรสิกขา

ระยะที่ 3 ทดลองใช้ชุดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการทดลองกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลคลองตำหรุ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี จำนวน 30 คนส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนากับผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่พักอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลคลองตำหรุ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้สูงอายุแบบเจาะจง (Purposive Selection) พิจารณาจาก ข้อมูลสถิติผู้สูงอายุของแต่ละอำเภอในจังหวัดชลบุรี พบว่าในเขตอำเภอเมือง มีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุด จากเอกสารสำนักงานสถิติจังหวัดชลบุรี โดยมีการคัดเลือกผู้สูงอายุเพื่อเข้ากลุ่มทดลองตามเกณฑ์การคัดเลือกที่ตั้งไว้และเป็นผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มทดลองยินยอมเข้าร่วมกิจกรรมตลอดโครงการวิจัย การเข้าร่วมกิจกรรมที่สร้างขึ้นโดยใช้หลักไตรสิกขามีจำนวน 3 ครั้งใช้ระยะเวลา 4 เดือนหรือ 16 สัปดาห์

สรุปผลการวิจัย

1. การพัฒนากิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา

ตามแนวพระพุทธศาสนา แบ่งกิจกรรมออกเป็น 3 กิจกรรมหลัก ประกอบด้วย

1.1) กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนาโดยใช้หลักไตรสิกขา (ฐานศีล) ได้แก่ การบรรยายธรรมะ เรื่อง “**ศีล 5 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต**” ฐานกิจกรรมจำนวน 5 ฐาน และการสรุปกิจกรรมศีล 5 กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี

1.2) กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักไตรสิกขา (ฐานสมาธิ) ได้แก่ การบรรยายธรรมะ เรื่อง “**สมาธิกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต**” กิจกรรมฝึกปฏิบัติสมาธิเบื้องต้น จำนวน 3 ฐาน และการสรุปกิจกรรมสมาธิ

1.3) กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักไตรสิกขา (ฐานปัญญา) ได้แก่ การบรรยายธรรมะ เรื่อง “**มีปัญญาเป็นเข็มทิศชีวิตเบิกบาน**” ฐานกิจกรรมจำนวน 2 ฐาน และการสรุปกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนาโดยใช้หลักไตรสิกขา

2. ศึกษาผลการใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา

2.1 สถานภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้สูงอายุที่พักอาศัยในจังหวัดชลบุรี ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ผู้สูงอายุที่พักอาศัยในจังหวัดชลบุรี ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 60-69 ปี ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสอยู่ด้วยกัน ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่มี

อาชีพค้าขาย ส่วนใหญ่รายได้มาจากการทำงาน ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน มากกว่า 5,000บาท ส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับคู่สมรส ส่วนใหญ่สมาชิกของสมาชิกชมรม/โรงเรียนผู้สูงอายุ

2.2 คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี ก่อนใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักไตรสิกขา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (= 2.73) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับดีทั้ง 4 ด้าน เรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยคือ ด้านจิตใจ ด้านร่างกาย ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสัมพันธภาพทางสังคม

1) คุณภาพชีวิตด้านร่างกายของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี ก่อนใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (= 2.94) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยสามอันดับแรกคือ คำถามว่ารู้สึกพอใจที่สามารถทำอะไรๆ ผ่านไปได้ในแต่ละวัน คำถามว่าพอใจกับความสามารถในการทำงานได้อย่างที่เคยทำมา คำถามว่าจำเป็นต้องไปรับการรักษาพยาบาลเพื่อที่จะทำงานหรือมีชีวิตรอยู่ไปได้ในแต่ละวัน

2) คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี ก่อนใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านจิตใจพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (= 3.00) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยสามอันดับแรกคือ คำถามว่ารู้สึกพึงพอใจในชีวิต (เช่น มีความสุข ความสงบ มีความหวัง) คำถามว่ามีความรู้สึกไม่ดี เช่น รู้สึกเหงา เศร้า หดหู่ สิ้นหวังวิตกกังวล คำถามว่ามีสมาธิในการทำงานต่างๆ คำถามว่ายอมรับรูปร่างหน้าตาของตัวเอง

3) คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี ก่อนใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้านสัมพันธภาพทางสังคม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับต่ำ (= 2.37) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยสามอันดับแรกคือ คำถามว่าพอใจต่อการผูกมิตรหรือเข้าดับคนอื่นอย่างที่ผ่านมา และคำถามว่าพอใจกับการช่วยเหลือที่เคยได้รับจากเพื่อนๆ มีคะแนนคุณภาพชีวิตเท่ากัน และคำถามว่าพอใจในชีวิตทางเพศ (ชีวิตทางเพศ หมายถึง เมื่อเกิดความรู้สึกทางเพศขึ้นแล้วท่านมีวิธีการทำให้ผ่อนคลายลงได้ รวมถึงการช่วยตัวเองหรือการมีเพศสัมพันธ์)

4) คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี ก่อนใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิต ในด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีคุณภาพชีวิตดังกล่าวในภาพรวมอยู่ในระดับต่ำ (= 2.49) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยสามอันดับแรกคือ คำถามว่าได้รับรู้เรื่องราวข่าวสารที่จำเป็นในชีวิตแต่ละวัน คำถามว่ามีเงินพอใช้จ่ายตามความจำเป็น คำถามว่ามีโอกาสได้พักผ่อนคลายเครียด คำถามว่าพอใจที่จะสามารถไปใช้บริการสาธารณสุขได้ตามความจำเป็นและคำถามว่าพอใจกับการเดินทางไปไหนมาไหน (หมายถึง การคมนาคม) มีคะแนนคุณภาพชีวิตเท่ากัน

2.3 คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี หลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยใช้หลักไตรสิกขา โดยรวมอยู่ในระดับดี (= 3.58) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับดีทั้ง 2 ด้านคือด้านจิตใจและด้านร่างกาย ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม และด้านความสัมพันธ์ระหว่างสังคม อยู่ในระดับปานกลาง

1) คุณภาพชีวิตด้านร่างกายของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี หลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา โดยรวมอยู่ในระดับดี (= 3.64) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยสามอันดับแรกคือ คำถามว่ารู้สึกพอใจที่สามารถทำอะไรๆ ผ่านไปได้ในแต่ละวัน คำถามว่าพอใจกับความสามารถในการทำงานได้อย่างที่เคยทำมา คำถามว่าจำเป็นต้องไปรับการรักษาพยาบาลเพื่อที่จะทำงานหรือมีชีวิตรอยู่ไปได้ในแต่ละวัน

2) คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี หลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านจิตใจพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับดี (= 3.90) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยสาม

อันดับแรกคือ คำถามรู้สึกว่าคุณชีวิตมีความหมาย คำถามว่ารู้สึกพึงพอใจในชีวิต (เช่น มีความสุข ความสงบ มีความหวัง) คำถามว่ามีสมาธิในการทำงานต่างๆ

3) คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี หลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านสัมพันธภาพทางสังคม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (= 3.38) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยสามอันดับแรกคือ คำถามว่าพอใจต่อการผูกมิตรหรือเข้าดับคนอื่นอย่างที่ผ่านมา และ คำถามว่าพอใจกับการช่วยเหลือที่เคยได้รับจากเพื่อนๆ และ คำถามว่าพอใจในชีวิตทางเพศ (ชีวิตทางเพศหมายถึง เมื่อเกิดความรู้สึกทางเพศขึ้นแล้วท่านมีวิธีการทำให้ผ่อนคลายลงได้ รวมถึงการช่วยตัวเองหรือการมีเพศสัมพันธ์)

4) คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี หลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (= 3.40) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยสามอันดับแรกคือ คำถามว่าได้รับเรื่องราวข่าวสารที่จำเป็นในชีวิตแต่ละวัน คำถามว่ามีเงินพอใช้จ่ายตามความจำเป็น คำถามว่ามีโอกาสได้พักผ่อนคลายเครียด คำถามว่าพอใจที่จะสามารถไปใช้บริการสาธารณสุขได้ตามความจำเป็นและ คำถามว่าพอใจกับการเดินทางไปไหนมาไหน (หมายถึง การคมนาคม)

2.4 คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีโดยรวม พบว่า ระดับคุณภาพชีวิตก่อนและหลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักไตรสิกขาแตกต่างกัน โดยหลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยใช้หลักไตรสิกขาที่พัฒนาขึ้นมีระดับคุณภาพชีวิตสูงกว่าก่อนใช้กิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ระดับคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้านคือด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม ก่อนใช้กิจกรรมและหลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักไตรสิกขา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ศึกษาผลการใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรม พบว่า กิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นรูปแบบกิจกรรมที่มีความน่าสนใจ สร้างความรู้เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนและสังคมได้เป็นอย่างดี เนื้อหา กิจกรรมที่จัดขึ้นมีรูปแบบที่หลากหลาย ทำให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้และความสนุกสนานควบคู่กันไปประกอบกับกิจกรรมแต่ละกิจกรรมภายในฐานต่าง ๆ ที่ได้ประยุกต์หลักไตรสิกขา ได้แก่ ฐานศีล ฐานสมาธิ และฐานปัญญา มีวัตถุประสงค์กิจกรรมที่ชัดเจน มีการร่วมสรุป สะท้อนคิดทุกครั้งของการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละกิจกรรมระหว่างวิทยากรและกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม ทำให้ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักไตรสิกขามากขึ้น นอกจากนั้น ผลของการเข้าร่วมกิจกรรมยังช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้ง 4 ด้านคือด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม ให้ดีขึ้นตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง ทั้ง 4 ด้านคือด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้แบ่งการอภิปรายการวิจัยออกเป็นประเด็น ดังนี้

1. การพัฒนากิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีโดยใช้หลักไตรสิกขา แบ่งกิจกรรมออกเป็น 3 กิจกรรมหลัก ประกอบด้วย กิจกรรมฐานศีล กิจกรรมฐานสมาธิ และกิจกรรมฐานปัญญา เนื่องจากไตรสิกขาถือเป็นหลักปฏิบัติใหญ่ๆ 3 ประการ ซึ่งตามทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า หากใครปฏิบัติตามได้รับครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้นั้นก็จะสามารถดับทุกข์ในชีวิตได้อย่างหมดสิ้น หลักทั้ง 3 นั้น ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังที่พระธรรมปิฎก (2549) กล่าวว่า ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทาง

กาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง สมาธิ หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่ง และปัญญา หมายถึง การพัฒนาซึ่งมีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด ดังนั้น การพัฒนากิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านสังคมและจิตใจของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี โดยใช้หลักไตรสิกขาจึงมีความเหมาะสมและจำเป็นต้องมีกิจกรรมทั้งการพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา เป็นสำคัญและจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้

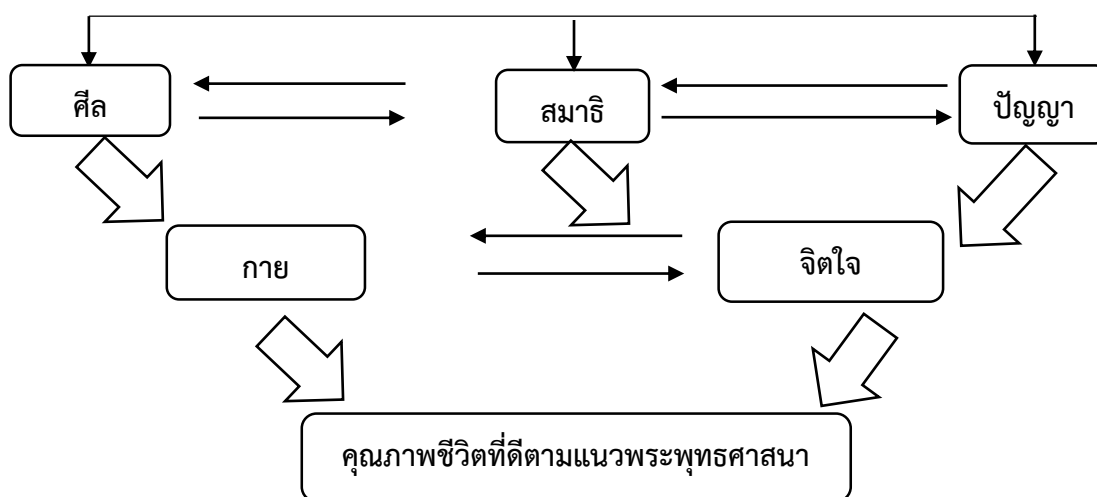
2. คุณภาพชีวิตด้านของผู้สูงอายุที่พักอาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรี ก่อนการใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยใช้หลักไตรสิกขาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางเรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อย คือ ด้านจิตใจและด้านร่างกาย ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสัมพันธภาพทางสังคมอยู่ในระดับต่ำ ส่วนหลังการใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยใช้หลักไตรสิกขาโดยรวมอยู่ในระดับดี ทั้ง 2 ด้าน และระดับปานกลาง 2 ด้าน เรียงตามลำดับคะแนนจากมากไปน้อยคือ ด้านจิตใจ ด้านร่างกาย อยู่ในระดับดี ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสัมพันธภาพทางสังคม อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งจากผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าก่อนใช้กิจกรรมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในปานกลาง และหลังใช้กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในระดับดีเช่นกันแต่เมื่อทำการทดสอบด้วยสถิติเปรียบเทียบได้พบว่า คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีโดยรวมก่อนและหลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยใช้หลักไตรสิกขาแตกต่างกัน โดยหลังใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตโดยใช้หลักไตรสิกขาที่พัฒนาขึ้นมีระดับคุณภาพชีวิตสูงกว่าก่อนใช้กิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรม ได้กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรีตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักไตรสิกขาว่าเกิดประโยชน์อย่างมากทั้งต่อตนเองและผู้อื่น พบว่า ประโยชน์ต่อตนเองเป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจเรื่องไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอันจะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรมจริยธรรมประจำใจ ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้เข้าร่วมโครงการสูงขึ้น ส่วนประโยชน์ต่อผู้อื่นนั้นเมื่อบุคคลมีการพัฒนาจิตใจดีแล้วจะกระทำสิ่งใดจะตระหนักถึงบุคคลอื่นที่อยู่รอบข้าง ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตด้านสังคมดีขึ้นตามไปด้วย

องค์ความรู้การวิจัย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับบุคคลเป็นอย่างมาก กล่าวคือ บุคคลทุกคนต่างมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง บุคคลจะดีหรือร้ายขึ้นอยู่กับตนเองเท่านั้น เพราะตนเองเป็นผู้กำหนดบทบาทชีวิตเอง แนวคิดนี้รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ท่านมองเห็นความสำคัญของการรักษาสุขภาพทางกายและทางใจเพื่อดำรงไว้ โดยถือว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของชีวิตที่ดีในระดับที่ภูมิจิตมีกตัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ดังนั้นแล้วแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพชีวิตเป็นอย่างมาก พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงองค์ประกอบของชีวิตที่ต้องประกอบด้วย ธาตุ 4 ขันธ์ 5 หรือกล่าวโดยย่อ คือ ร่างกายและจิตใจนั่นเอง เมื่อชีวิตประกอบด้วยปัจจัยทั้งสองอย่างและการจะดูแลสุขภาพหรือการดูแลสุขภาพจะต้องให้ความสำคัญของทั้งสองปัจจัยนี้ เพราะทั้งสองปัจจัยนี้มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงถึงกัน หากปัจจัยด้านใดด้านหนึ่งบกพร่องไปอาจส่งผลกระทบต่อด้านหนึ่งอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ จึงได้กล่าวว่าพระพุทธศาสนาพิจารณาการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม กล่าวคือ การเล็งเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจ เพราะชีวิตโดยตัวของมันเองเป็นองค์รวมอยู่แล้ว ถ้าองค์รวมอันใดอันหนึ่งติดขัดแปรปรวนไม่เป็นไปตามปกติองค์รวมก็ย่อมมีความวิปริตแปรปรวนไปด้วย การพิจารณาชีวิตที่มีองค์ประกอบเป็นธาตุ 4 ขันธ์ 5 หรือร่างกายและจิตใจนั้น สะท้อนให้เห็นว่าการจะดำเนินชีวิตขึ้นมาได้ต้องอาศัยองค์ประกอบต่างๆ นั่นคือ ชีวิตมีลักษณะเป็นองค์รวมที่มีความสัมพันธ์กัน พระพุทธศาสนาจึงเน้นระบบ

ความสัมพันธ์มากกว่าจะมุ่งแค่แยกแยะองค์ประกอบ เพราะจากองค์รวมที่สัมพันธ์กันเป็นระบบที่ดี ก็จะเป็นองค์รวมที่สมบูรณ์ และการจะพัฒนาองค์รวมให้สมบูรณ์ไปในการดำรงชีวิตได้นั้น ต้องคำนึงถึงสามด้านที่เป็นองค์รวมแห่งระบบการดำเนินชีวิต กล่าวคือ ด้านที่ 1 เป็นการติดต่อสื่อสารกับโลก คือ การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทาง วัสดุสสาร การดูแลสุขภาพที่ดีได้ หมายถึง จะต้องเกี่ยวพันกับการดำเนินชีวิตประจำวันด้วย บุคคลสามารถกระทำสิ่งที่ถูกต้องได้โดยหลักการในการควบคุมร่างกายและจิตใจ และเมื่อพิจารณาให้ละเอียดจะพบว่า ด้านที่ 1 เป็นการสื่อสารกับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นแล้วจึงต้องระวังกว้างด้านร่างกายหรือผัสสสสาร จึงเปรียบเสมือนเป็นศีล ส่วนด้านที่ 2 เป็นภาวะด้านจิตใจ การควบคุมจิตใจให้มีสมาธิรับรู้และเสพข้อมูล จึงเปรียบเสมือนเป็นสมาธิ ส่วนด้านที่ 3 ปัญญาคือความรู้คิดคอยชี้นำสู่การกระทำที่ถูกต้อง จึงเปรียบเสมือนเป็นปัญญา ดังนั้นแล้วทั้งสามด้านที่กล่าวมาเปรียบเสมือนไตรสิกขานั้นเอง ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักที่ครอบคลุมการกระทำทั้งร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา สามารถอธิบายดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีได้นั้น การควบคุมร่างกายและจิตใจเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง การดำเนินชีวิตที่มีองค์รวม 3 ด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ด้านภาวะจิตและด้านปัญญา องค์รวม 3 ด้านดังกล่าวจึงมีชื่อว่า ไตรสิกขา กล่าวคือ (1) การพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคม เรียกรวมกันว่า ศีล (2) การพัฒนาภาวะจิต และสุขภาพให้เป็นจิตใจที่ดีงาม เข้มแข็ง มีความสุข โดยมีเจตจำนงที่เป็นกุศล และมีสภาพเอื้อพร้อมต่อการใช้งานทางปัญญา เรียกสั้น ๆ ว่า สมาธิ (3) การพัฒนาปัญญา ให้รู้เข้าใจมองเห็นตามเป็นจริง ที่จะทำให้ปรับปรุง ทุกอย่างทุกด้านอย่างถูกต้องได้ผล จนหลุดพ้นจากปัญหา ดับทุกข์ได้ ทำให้เป็นอิสระ สดใสเบิกบานสุขสงบอย่างแท้จริง เรียกง่าย ๆ ว่า ปัญญา การดำเนินชีวิตเป็นองค์รวมทั้ง 3 ด้าน ต้องมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงถึงกันอย่างต่อเนื่อง เมื่อทั้ง 3 ระบบมีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา จะเป็นเกราะป้องกันชีวิต ช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1.1. ภาครัฐควรให้ความสำคัญและเน้นการพัฒนาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นกลุ่มประชากรที่จะมีจำนวนมากในประเทศ

1.2. ควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะด้านสังคม และจิตใจซึ่งมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตต่อไปของผู้สูงอายุ

1.3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้ใช้หลักของไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ปฏิบัติได้ง่ายทุกช่วงวัยและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ดี

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาประชากรวัยสูงอายุให้เป็นรูปธรรม

2.2. ควรมีการศึกษาวิจัยต่อยอดการพัฒนาชุดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ ของผู้สูงอายุโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยอาจแบ่งเป็นวัยสูงอายุตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย

บรรณานุกรม

- กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และคณะ. (2553). “คุณค่าผู้สูงอายุ: ภาพสะท้อนมุมมองจากคนสองวัย,” อ้างถึงใน
สุชาดา ทวีสิทธิ์ และสวรัย บุญยमानนท์. ประชากรและสังคม คุณค่าผู้สูงอายุในสายตา
สังคมไทย. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.
- บรรลุ ศิริพานิช และคณะ. (2539). **ชมรมผู้สูงอายุ: การศึกษารูปแบบและการดำเนินงานที่เหมาะสม.**
กรุงเทพมหานคร: วิญญาน.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **คู่มือมนุษย์ (ฉบับสมบูรณ์).** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. (2530).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2549). **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร:
สหธรรมิก.
- รศรินทร์ เกรย์ และคณะ. (2556). **มโนทัศน์ใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ: มุมมองเชิงจิตวิทยาสังคมและสุขภาพ.**
พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

..

กระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย Conservation Process Religious Sanctuary in Cultural World Heritage of Thailand

ปิยวรรณ หอมจันทร์

Piyawan Homchan

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Science Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระคมสัน ฐิตเมธโส

Phra Komsan Thitamethaso

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Science Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: giggy2009@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพทั่วไปของศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย 2) ศึกษากระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย 3) เสนอแนวทางการสร้างสำนึกอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพ ในภาคสนาม โดยใช้วิธีทวิภาคีวิจัยการแบบผสมผสานเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วยแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบันศาสนสถานภายในโบราณสถานของประเทศไทยมีความเสี่ยงต่อความเสียหายจากภัยพิบัติ สภาพอากาศ ความผิดปกติของระดับน้ำเป็นปัญหาด้านภูมิศาสตร์ การขยายเมือง การก่อสร้างอาคารบ้านเรือนที่ทำให้เกิดแรงสั่นสะเทือนและมลพิษจากยานพาหนะ การบุกรุกโบราณสถานเป็นปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อม และปัญหาด้านกฎหมาย/พรบ.โบราณสถานที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

คำสำคัญ: กระบวนการอนุรักษ์, ศาสนสถาน, มรดกโลกทางวัฒนธรรม

Abstract

This research paper is part of the research entitled “Conservation Process Religious Sanctuary in Cultural World Heritage of Thailand” and objectives of this research were to: 1. Study the general state of religious place to cultural world heritage in Thailand, 2. Study the religious place preservation process to cultural world heritage in Thailand and 3. To propose the guideline for consciousness creation to religious place preservation process to cultural world heritage in Thailand. A research methodology was the mixed methods: the qualitative research collected data by the researcher, from document, from key informants and participants in focus group discussion by in-depth-interviewing analyzed data by content analysis. Findings were as follows: the present religious place in the old ancient religious places have the risky to be damaged from natural disasters such as the weather change, water level due to geographic problem. It has the urban area expansion by building the houses the makes it checking and pollution from vehicles that ancient religious place is the problem of pollution, invasion of ancient religious place sites is a problem caused by the environment and the law is about the duty and enforcement of the government officers for ancient religious place that have the complexity of each own organization.

Keywords: Conservation Process, Religious Sanctuary, Cultural World Heritage

บทนำ

แหล่งมรดกโลก (World Heritage Site) คือพื้นที่หรือจุดหลักที่ได้รับคัดเลือกจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO เพราะมีลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และด้านอื่น และได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายตามสนธิสัญญา สถานที่เหล่านี้ถือว่าสำคัญต่อประโยชน์โดยรวมของมนุษยชาติ สำหรับประเทศไทยแหล่งมรดกโลกนั้นมีสถานที่ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้วได้แก่ เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกภายใต้ชื่อ นครประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร จากการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญครั้งที่ 15 เมื่อปีพุทธศักราช 2534 ที่เมืองคาร์เทจ ประเทศตูนิเซีย นครประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร เป็นเมืองโบราณที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานของอารยธรรมอันรุ่งเรืองในอดีต สะท้อนให้เห็นภาพของอาณาจักรสุโขทัยในความเป็น “รุ่งอรุณแห่งความสุข” เป็นต้นกำเนิดของประวัติศาสตร์ชาติไทย และด้วยความโดดเด่นนี้เองส่งผลให้เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร ได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์และได้รับการขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก เมื่อปีพุทธศักราช 2534 ด้วยคุณค่าความโดดเด่นตามเกณฑ์มาตรฐาน ดังนี้

หลักเกณฑ์ข้อที่ 1

“เป็นตัวแทนที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปกรรม ที่มีความงดงามและเป็นผลงานชิ้นเอกที่ได้รับการสร้างสรรค์จากอัจฉริยภาพด้านศิลปะอย่างแท้จริง”

หลักเกณฑ์ข้อที่ 2

“เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่หาได้ยากยิ่ง หรือเป็นพยานหลักฐานแสดงขนบธรรมเนียม ประเพณีหรืออารยธรรม ซึ่งยังหลงเหลืออยู่ หรืออาจสูญหายไปแล้ว”

โบราณวัตถุสถานที่ปรากฏอยู่ในเมืองประวัติศาสตร์ทั้ง 3 เมืองนี้ แสดงให้เห็นถึงผลงานสร้างสรรค์อันล้ำเลิศของมนุษย์ ความงามอลังการของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมสุโขทัย เป็นต้นแบบที่ส่งอิทธิพลต่อศิลปกรรมไทยในระยะต่อมา ความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะของเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ และพระพุทธรูปลีลาเป็นสิ่งยืนยันถึงความสำเร็จของศิลปกรรมไทยยุคแรกนี้ได้อย่างดี

ส่วนอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา Ayutthaya Historical Park ได้จดทะเบียนเป็นมรดกโลกจาก UNESCO ภายใต้ชื่อ “นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร” ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญครั้งที่ 15 เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534 จาก UNESCO เป็นมรดกโลกที่เป็นแหล่งรวบรวมศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มีมานานกว่า 417 ปี มีโบราณสถานที่เก่าแก่ทรงคุณค่าและแสดงถึงความรู้เรื่องของบรรพบุรุษไทยสมัยก่อนอยู่มากมาย กระทั่งในปัจจุบันอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้ถูกบูรณะปรับปรุงโครงสร้างให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ให้กับคนรุ่นใหม่ ภายในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์มีโบราณสถานตั้งอยู่เป็นจำนวนมากกว่า 200 แห่งทั้งพระราชวังโบราณหรือพระราชวังหลวงที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอู่ทอง ปัจจุบันตั้งอยู่ในบริเวณวัดพระศรีสรรเพชญ์ วิหารพระมงคลบพิตรเป็นสถานที่ตั้งพระพุทธรูปสำริดองค์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย วัดพนัญเชิงมีพระพุทธรูปนาม พระพุทธไตรรัตนนายก เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยที่มีอายุมากและใหญ่ที่สุดในประเทศไทย นอกจากนี้ วัดเจ้าฟ้ามหาสุทโธปการหรือวัดใหญ่ไชยมงคล วัดไชยวัฒนาราม วัดพระราม วัดมหาธาตุ ฯลฯ ล้วนแต่เป็นโบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาที่สำคัญยิ่งของประเทศไทย

จากการสำรวจเมื่อ ปี พ.ศ. 2530 พบว่า โบราณสถานได้ถูกทำลายไปในช่วงเวลา 20 ปีมีการทำลายโบราณสถานจนสูญหายไปถึงร้อยละ 50 นับว่ามีความเสี่ยงต่อการสูญหายของมรดกทางวัฒนธรรมที่ร้ายแรงมาก ซึ่งสาเหตุที่ทำให้แหล่งโบราณสถานถูกทำลายไป เกิดจากสาเหตุต่างๆ ดังนี้

1. การเสื่อมสลายไปเนื่องจากกระบวนการทางธรรมชาติและกาลเวลา กรณีนี้ได้แก่ การพังทลายของดิน การชะล้างดิน เนื่องจากการกระทำของน้ำฝน น้ำท่วม แผ่นดินยุบตัว แผ่นดินไหว รวมทั้งจากการกระทำของลมและภูมิอากาศ รวมทั้งความชื้น ความร้อน อุณหภูมิ ฯลฯ นอกจากนี้ ยังเกิดจากกฎของธรรมชาติที่เมื่อกาลเวลาผ่านไป วัตถุต่างๆ ย่อมผุพังเสื่อมสลายรูปลักษณ์เดิม แต่โดยทั่วไปแล้วการเสื่อมสลายเนื่องจากกาลเวลามักเป็นไปอย่างช้า

2. การเสื่อมสลายเนื่องจากการกระทำของคน การเสื่อมสลายของมรดกทางวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งโบราณคดี บันทึกประวัติศาสตร์และจดหมายเหตุ เนื่องจากการกระทำของคน นับเป็นปัญหาใหญ่และมีผลในการทำลายมากที่สุดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ การกระทำที่นำไปสู่การทำลายนั้นก็มีทั้งทำไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การก่อสร้างสิ่งใหม่ๆ ทับแหล่งโบราณคดีหรือโบราณสถาน การขุดดินบริเวณโบราณสถานเพื่อใช้ในการก่อสร้าง หรือการพยายามซ่อมแซมโบราณสถาน โบราณวัตถุโดยขาดความรู้ เป็นต้น และที่ทำได้โดยจงใจ เช่น การลักลอบขุดหาโบราณวัตถุเพื่อนำไปขายหรือเก็บเป็นของส่วนตัว เป็นต้น

3. การเสื่อมสลายเนื่องจากการกระทำของพืชและสัตว์ รากของพืชที่ขึ้นอยู่ตามแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน หรือสิ่งก่อสร้างที่มีความงดงามทางศิลปะสามารถงอกขึ้นไปตามช่องว่างและรอยต่อส่วนต่างๆ ของสิ่งก่อสร้างได้ เมื่อพืชเหล่านี้เติบโตมีรากใหญ่ขึ้นก็จะดันให้สิ่งก่อสร้างเกิดรอยแยกจนกระทั่งร้าวและแตกหักหลุดออกไป ส่วนสัตว์ประเภทมด ปลวก มอด ก็สามารถทำลายส่วนประกอบของโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เป็นไม้และอินทรีย์วัตถุให้สูญสลายไปได้อย่างรวดเร็วมาก รวมทั้งสามารถทำลายบันทึกประวัติศาสตร์และจดหมายเหตุที่ทำด้วยกระดาษ (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, 2555)

สำหรับแนวทางในการปฏิบัติงานด้านอนุรักษ์โบราณสถาน กรมศิลปากรได้ออกระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.2528 เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์โบราณสถานให้เป็นไปด้วยความถูกต้อง ทั้งทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี รวมทั้งให้มีความสัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม ซึ่งใช้เป็นคู่มือในการปฏิบัติงานมาจนถึงปัจจุบัน คำว่า “การอนุรักษ์” จึงได้ยึดถือตามคำจำกัดความของระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528 ดังนี้

การอนุรักษ์ หมายความว่า การดูแล รักษา เพื่อให้ทรงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

สำหรับการอนุรักษ์ในวิธีการต่างๆ ได้ระบุความหมายไว้ดังนี้ (กรมศิลปากร, 2546)

ก. การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

ข. การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา

ค. การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมและปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิมและสิ่งที่ทำขึ้นใหม่

จากความเป็นมาและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทยเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง ในการอนุรักษ์วัดและโบราณสถานต่างๆ ในเมืองประวัติศาสตร์ สุโขทัยและเมืองบริวาร และอุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งที่ชาวไทยและ

ชาวต่างชาติให้ความสนใจ ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญจากประเด็นดังกล่าว จึงได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ มาประกอบ เพื่อศึกษาถึงกระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวารและอุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้วัฒนธรรมประเพณีของชาติไทยได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก อีกทั้งยังเป็นข้อมูลและหลักฐานเพื่อประกอบการศึกษา สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาในงานด้านนี้และเพื่อสร้างสำนึกในการอนุรักษ์ศาสนสถานมรดกโลกของไทยอันมีคุณค่าของชาติสืบต่อไปอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย
3. เพื่อเสนอแนวทางการสร้างสำนึกอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่ายเอกสารที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการอนุรักษ์ การจัดการและศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรม และ
2. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงสภาพทั่วไปของศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทยในพื้นที่ที่ศึกษา โดยคัดเลือกโบราณสถาน/ศาสนสถานที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญ
3. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พระสังฆาธิการ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากร, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์, ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, นักวิชาการวัฒนธรรม นักโบราณคดี และปราชญ์ท้องถิ่น รวมทั้งสิ้น 21 ท่าน และการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับพระสังฆาธิการและนักอนุรักษ์ท้องถิ่น
4. วิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย โดยเน้นถึงกระบวนการสร้างสำนึกอนุรักษ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ สภาพทั่วไปของศาสนสถาน กระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถาน และแนวทางการสร้างสำนึกอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้คณะสงฆ์ ผู้บริหาร ผู้จัดการท่องเที่ยว สถานศึกษา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทยมีความเสี่ยงด้านความเสียหายจากภัยพิบัติ เนื่องจากประเทศไทยเป็นพื้นที่แบบร้อนชื้นทำให้มีฝนตกชุก ศาสนสถานบางแห่งที่อยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศเสี่ยงต่อความเสียหายอันเป็นเหตุจากแผ่นดินไหวทำให้ศาสนสถานโบราณสถานประเภทสถูป เจดีย์ วิหาร หลายแห่งเกิดรอยแตกร้าวทรุดเอียงได้ ในส่วนภาคกลางที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ

ต้องประสบกับปัญหาจากอุทกภัยเป็นประจำทุกปีทำให้อาคารศาสนสถานโบราณสถานต่างๆ ถูกน้ำกัดเซาะเกิดความชำรุดเสียหาย ปัญหาสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงมีการก่อสร้างอาคารรุกล้ำเขตโบราณสถาน การก่อสร้างอาคารทำให้เกิดแรงสั่นสะเทือนและมลพิษจากยานพาหนะ การลักลอบขุดค้นหาโบราณวัตถุหรือของมีค่าเป็นการทำลายโบราณสถาน และปัญหาจากพืชและสัตว์ สาเหตุมาจากการสะสมความชื้นในอาคารศาสนสถานทำให้พืชเจริญเติบโตรากก็จะชอนไชไปตามร่องรอยร้าวของโบราณสถาน และเกิดแรงดันส่งผลให้รอยแตกร้าวมีขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นสัตว์จำพวกพวกปลวก มอด หนู นก ค้างคาวทำรังทำให้โบราณสถานเกิดความเสียหายตามมาภายหลัง

2. กระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย มีดังนี้

ลำดับขั้นตอน	การสงวนรักษา	การบูรณะ	การปฏิสังขรณ์	การเสริมความมั่นคง แข็งแรง
กระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถาน	1.ทำความสะอาดโบราณสถานและบริเวณรอบโบราณให้มีความเรียบร้อยปราศจากสิ่งปฏิกูล	1. การซ่อมแซมโบราณสถานเฉพาะหน้าที่สามารถแก้ไขในส่วนที่ชำรุดเสียหายเล็กน้อย กลับสู่สภาพที่ดีใช้สอยต่อไปได้โดยไม่กระทบต่อคุณค่าและลักษณะเด่นของโบราณสถาน	การคืนสภาพโบราณสถานที่เสียรูปร่างกลับสู่สภาพเดิมโดยใกล้เคียงที่สุดเท่าที่จะทำได้ด้วยการก่อสร้างขึ้นมาใหม่ตามหลักฐานที่มีอยู่เดิมทางประวัติศาสตร์ ไม่บิดเบือนลักษณะดั้งเดิม มิว่าจะใช้วัสดุดั้งเดิมหรือวัสดุใหม่	1. การเสริมความมั่นคงในการอนุรักษ์ขั้นพื้นฐาน หากจำเป็นต้องทาสีอาคารศาสนสถาน โบราณสถาน เนื่องจากสีเดิมเสื่อมหมดสภาพให้ใช้สีแบบเดิมเพื่อคงความเป็นของแท้ดั้งเดิม และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของโบราณสถาน ทั้งนี้ต้องดำเนินการภายใต้การดูแลของพนักงานเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรอย่างใกล้ชิด
	2. กำจัดวัชพืชที่ขึ้นอยู่บนโบราณสถานอันจะก่อให้เกิดการชำรุดเสียหาย	2. การซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ ต้องใช้รูปแบบและวัสดุการก่อสร้างตามชนิดส่วนผสม ลักษณะและวิธีการแบบดั้งเดิม		
	3. ไม่เผาทำลายขยะมูลฝอย ต้นไม้ และวัชพืช หรือสิ่งทีก่อให้เกิดมลพิษ	3. การซ่อมแซมด้วยปูนฉาบ ปูนสอ หรือปูนยาแนวในส่วนของโบราณสถาน ควรใช้ปูนขาวหมัก ซึ่งเป็นปูนที่มีคุณสมบัติไม่ทำลายพื้นผิวของโบราณสถาน และยังเป็นเทคนิคแบบโบราณ		
	4. จัดเตรียมถังขยะที่เพียงพอและเหมาะสม ไม่บดบังมุมมองทั้งดงามของโบราณสถาน			2. การเสริมความมั่นคงแข็งแรงในการอนุรักษ์ขั้นสูง หากอาคารศาสนสถานโบราณสถานชำรุดทรุดโทรมจนอาจเป็นอันตรายต้องใช้วัสดุเชื่อมเพื่อค้ำยันโครงสร้างให้มีความมั่นคงแข็งแรง โดย
	5. การปลูกและตัดแต่งไม้ยืนต้นมิให้ขัดตาหรือชิงเด่นและควรพิจารณาให้สอดคล้องกับโบราณสถาน			

ลำดับขั้นตอน	การสงวนรักษา	การบูรณะ	การปฏิสังขรณ์	การเสริมความมั่นคง แข็งแรง
	6.ตรวจตรา โบราณสถานให้คง สภาพ ไม่เสี่ยงต่อ การทำลายจากภัย ธรรมชาติ พืช สัตว์ และมนุษย์	4.การเสริมสร้างส่วนที่ เสียหาย ต้องทำให้ กลมกลืนกับสภาพเดิม แต่ต้องแสดงให้เห็นถึง ความแตกต่างระหว่าง ของเก่าที่มีอยู่แต่เดิม และของใหม่ที่ซ่อมแซม เสริมสร้าง		วัสดุที่ใช้ต้องไม่ก่อความ เสียหาย และกีดขวางบด บังโบราณสถาน ทั้งนี้ต้อง ดำเนินการภายใต้การดูแล ของพนักงานเจ้าหน้าที่ ของกรมศิลปากรอย่าง ใกล้ชิด
	7. การใช้วัสดุค้ำ ยันเพื่อความมั่นคง ในโครงสร้าง ป้องกันความ เสียหายเบื้องต้น เพื่อรอดำเนิน อนุรักษ์ขั้นต่อไป			
ผู้มีส่วนที่รับผิดชอบ	- ประชาชน ชุมชน ท้องถิ่น	- เจ้าอาวาสวัดที่มี โบราณสถาน	- เจ้าอาวาสวัดที่มี โบราณสถาน แต่ จะต้องดำเนินการ ภายใต้ข้อแนะนำ ของพนักงาน เจ้าหน้าที่กรม ศิลปากรเท่านั้น	- เจ้าอาวาสวัดที่มี โบราณสถาน แต่จะต้อง ดำเนินการภายใต้ ข้อแนะนำของพนักงาน เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร เท่านั้น
	- เจ้าอาวาสวัดที่มี โบราณสถาน	- ประชาชนที่ได้รับการ อบรมอาสาสมัครท้องถิ่น ในการดูแลรักษามรดกทาง ศิลปวัฒนธรรมหรือ อส. มศ. และชุมชนท้องถิ่น	- ชุมชนท้องถิ่น	- ชุมชนท้องถิ่น
	- องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น			
	- หน่วยงานภาครัฐ			
	- ภาคเอกชน			
	- รุกขกร/ ผู้เชี่ยวชาญด้าน ต้นไม้	- หน่วยงานภาครัฐ	- หน่วยงานภาครัฐ	- หน่วยงานภาครัฐ
เครื่องมือ อุปกรณ์	- วัสดุ/ผลการ รับรองว่าไม่มี ผลกระทบต่อ โบราณสถาน	- นโยบาย และการ กำหนดแผนการ ดำเนินการอนุรักษ์ โบราณสถาน	- นโยบาย และการ กำหนดแผนการ ดำเนินการอนุรักษ์ โบราณสถาน	- แผนการดำเนินการ อนุรักษ์โบราณสถาน หรือ อาจเป็นแผนการแก้ไข เร่งด่วน
	- น้ำสะอาด			
	- แปรงขนอ่อน ผ้า ผืนนุ่ม	- ข้อมูล หลักฐานทาง โบราณคดีเกี่ยวกับ โบราณสถานนั้น	- ข้อมูล หลักฐาน ทางโบราณคดี เกี่ยวกับโบราณสถาน นั้น	- ข้อมูล หลักฐานทาง โบราณคดีเกี่ยวกับ โบราณสถานนั้น
	- ถังภาชนะรองรับสิ่ง ปฏิภูล/ขยะรูปทรง สี ที่กลมกลืนกับ โบราณสถาน	- วัสดุที่กลมกลืนและไม่ ทำลายพื้นผิวของ โบราณสถาน	- วัสดุที่กลมกลืน และไม่ทำลายพื้นผิว ของโบราณสถาน	- วัสดุที่กลมกลืนและไม่ ทำลายโครงสร้าง รูปทรง เดิมของโบราณสถาน

ลำดับขั้นตอน	การสงวนรักษา	การบูรณะ	การปฏิสังขรณ์	การเสริมความมั่นคง แข็งแรง
งบประมาณ	- ชุมชนท้องถิ่น ร่วมแรงกันดูแล รักษาทำความ สะอาดด้วยจิต อาสา	- ประชาชนสมทบทุน หรือร่วมบริจาค	- ประชาชนสมทบ ทุน หรือร่วม บริจาค	- ประชาชนสมทบทุน หรือร่วมบริจาค
	- ประชาชนสมทบ ทุน ร่วมบริจาค	- รายได้จากการจัดเก็บ ค่าบริการสาธารณะ	- รายได้จากการ จัดเก็บค่าบริการ สาธารณะ	- รายได้จากการจัดเก็บ ค่าบริการสาธารณะ
	- รายได้จากการ จัดเก็บค่าบริการ สาธารณะ			
	- งบประมาณ แผ่นดิน	- งบประมาณแผ่นดิน	- งบประมาณ แผ่นดิน	- งบประมาณแผ่นดิน

3. แนวทางการสร้างสำนึกอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย ประกอบด้วย

1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดจิตสำนึกและมีความรับผิดชอบต่อมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย เปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา กลุ่มประชาชน ได้มีโอกาสร่วมรับรู้ข่าวสาร รับฟัง และร่วมแสดงความคิดเห็นในรูปแบบต่างๆ จัดระบบการมีส่วนร่วมให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของความร่วมมือกันในท้องถิ่น พัฒนาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และศูนย์อนุรักษ์ศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ มรดกทางวัฒนธรรมประจำชุมชน 2) ส่งเสริมหลักสูตรยุวมัคคุเทศก์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทบพวนนโยบายการศึกษาของประเทศสามารถตอบโจทย์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่กำลังเป็นที่นิยม หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรม ด้านศาสนา ด้านการอนุรักษ์ และชุมชนท้องถิ่น ต้องทำบันทึกความเข้าใจเพื่อให้เกิดวิธีการดำเนินการให้เยาวชนมีความตระหนักถึงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น จัดกิจกรรมให้เยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้ สรุบบทเรียนการเรียนรู้วิถีชุมชน ซึ่งเป็นการดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในภาคส่วนต่างๆ และ 3) การส่งเสริมต้นแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนากับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเน้นการสร้างศาสนทายาทเพื่อทำหน้าที่ดูแลศาสนสถาน ควรเน้นกิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และควรเน้นกิจกรรมที่เสริมทักษะการใช้ชีวิตในสังคมให้แก่เยาวชน

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงกระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย ดังนี้

1. การสงวนรักษา คือ การดูแลรักษาโบราณสถานคงสภาพ เชลลอการเสื่อมสภาพ การยับยั้งป้องกันความเสียหายต่อโบราณสถานสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “เสมา : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการจัดการการอนุรักษ์ขององค์พระพุทธรูปในจังหวัดบุรีรัมย์” พบว่าการอนุรักษ์ของวัดยังไม่มี การขับเคลื่อนดูแลเท่าที่ควร อาทิ การจัดการ การอนุรักษ์ใบเสมาโบราณบ้านปะเคียบของจังหวัดบุรีรัมย์ ยังคงสภาพเดิมคงปล่อยไว้ให้เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา

2. การบูรณะ คือ การซ่อมแซมและปรับปรุงให้รูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุด แต่ต้องแสดงถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่มีอยู่เดิมและสิ่งที่ทำขึ้นใหม่สอดคล้องกับงานวิจัยสมพล ดำรงเสถียร และสันติ เล็กสุขุม (2558) ได้วิจัยเรื่อง “การทดลองออกแบบอาคารสาธารณะในพื้นที่มรดกโลก: นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” พบว่าองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้คือ อาคารใหม่อยู่กับอาคารเก่าได้ในรูปแบบการทำให้ภาพรวมของพื้นที่มีองค์ประกอบสัมพันธ์กันด้วยวิธีผสมผสานความรู้ด้านประวัติศาสตร์ จิตวิทยาการรับรู้ และเทคโนโลยี

3. การปฏิสังขรณ์ คือ การทำให้กลับสู่สภาพเดิมที่เคยเป็นมา โดยก่อสร้างขึ้นมาใหม่บนพื้นฐานความถูกต้อง และความเป็นจริงของหลักฐานทางประวัติศาสตร์สอดคล้องกับงานวิจัยของ ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ (2539) ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า วัสดุและโครงสร้างของตัวโบราณสถานเป็นปัจจัยในการกำหนดแนวทางในการบูรณะ ซึ่งจะสัมพันธ์กับองค์ประกอบที่สองคือหลักการหรือปรัชญาของการบูรณะว่าจะใช้แนวทางการอนุรักษ์เพื่อรักษาหลักฐาน หรือใช้วิธีปฏิสังขรณ์ให้คืนรูปดั้งเดิม หรืออาจจะไม่มีวิธีพบกันครึ่งทาง

4. การเสริมความมั่นคงแข็งแรง คือ การเสริมโครงสร้างของใหม่เข้าไปในวัสดุโบราณสถานเพื่อป้องกันมิให้เกิดอันตรายและสร้างความเสียหายต่อโบราณสถานสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส (เฉยประทุม) (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” พบว่า พิจารณาถึงคุณค่าโบราณสถานไม่ให้เสื่อมลง ซ่อมแซมโบราณสถานส่วนที่ชำรุด ให้เลือกวัสดุที่เหมาะสมและปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ

องค์ความรู้การวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ : ปิยวรรณ หอมจันทร์, 2563

จากภาพองค์ความรู้จากการวิจัย อธิบายได้ดังนี้

กระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรม คือ 1) การสงวนรักษา การดูแลรักษา โบราณสถานคงสภาพ ทำความสะอาดและการกำจัดวัชพืช 2) การบูรณะ การซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดเสียหาย เล็กน้อยให้กลับสู่สภาพที่ดีด้วยวิธีการดั้งเดิม 3) การปฏิสังขรณ์ การคืนสภาพโบราณสถานที่เสียรูปร่างกลับสู่สภาพเดิมด้วยการก่อสร้างขึ้นมาใหม่ตามหลักฐานที่มีอยู่เดิมทางประวัติศาสตร์ และ 4) การเสริมความมั่นคง แข็งแรง เมื่อพบโบราณสถานชำรุดทรุดโทรมจนอาจเป็นอันตรายต้องใช้วัสดุเชื่อมเพื่อค้ำยันโครงสร้างให้มีความมั่นคงแข็งแรงแต่ต้องไม่ก่อความเสียหาย ทั้งนี้ การดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมทุกหน่วยงานต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยเฉพาะชุมชนบริเวณใกล้เคียงโบราณสถานต้องมีความรัก ความหวงแหน และตระหนักถึงคุณค่าของมรดกที่บรรพชนได้สร้างไว้

ซึ่งแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานทั้ง 4 ขั้นตอนดังกล่าวได้นำมาผสานกับหลักการจัดการ 4M ได้แก่ 1) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดจิตสำนึกและมีความรับผิดชอบต่อมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย รู้จักคุณค่าและความสำคัญของศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในชุมชน สนับสนุนให้เยาวชนรุ่นใหม่หันมาใส่ใจชุมชน 2) ส่งเสริมหลักสูตรยุวมัคคุเทศก์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชนในการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและพัฒนาการใช้ทักษะด้านสติ สมาธิ ปัญญา และอารมณ์ของเยาวชนรุ่นใหม่ 3) การส่งเสริมต้นแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เน้นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามากกว่าพุทธพาณิชย์ เน้นการสร้างศาสนทายาทเพื่อทำหน้าที่ดูแลศาสนสถาน สร้างชุมชนให้มีความสงบร่มรื่น มีการบริการสาธารณะที่ดี การต้อนรับที่เป็นกันเองประดุจญาติมิตร รู้สึกอบอุ่นทุกครั้งที่ได้มาเยือน ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนให้มียุทธศาสตร์ภูมิปัญญานำไปใช้ประโยชน์ สืบทอดสู่คนรุ่นหลัง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1.1 จัดทำแผนที่ชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาได้ศึกษาข้อมูลและบริการต่างๆ โดยผู้นำชุมชนเชิญชวนให้ทุกคนในชุมชนทั้งพระภิกษุสามเณร ผู้ใหญ่ เด็ก และคนชราเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติงาน การร่วมรับประโยชน์จากกิจกรรมต่างๆ และการติดตามการประเมินผล

1.2 พัฒนาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และศูนย์อนุรักษ์ศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ มรดกทางวัฒนธรรมประจำชุมชน

1.3 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงบูรณาการระหว่างบ้าน ชุมชน วัด ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเรื่อง การสร้างรูปแบบการป้องกันการถดถอยจากการเป็นมรดกโลก

2.2 ควรศึกษาเรื่อง การจัดการปัญหาการทับซ้อนของอำนาจและหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ในดำเนินการด้านอนุรักษ์มรดกโลก

2.3 ควรศึกษาเรื่อง ผลกระทบที่มีต่อนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาจากความเป็นเมืองซ้อนเมือง

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2546). **คู่มือถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์สมพันธ์ จำกัด.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. (2555). **มาตรฐานการดูแลโบราณสถาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักมาตรฐานการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.
- พระครูวินัยธรเอก ชินวโส (เฉยประทุม). (2557). การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **ดุชนิพนธ์** สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. (2539). ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในเชียงใหม่. **รายงานการศึกษา**. เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมพล ดำรงเสถียรและสันติ เล็กสุขุม. (2558). การทดลองออกแบบอาคารสาธารณะในพื้นที่มรดกโลก: นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. **วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม 14 (3) เดือนกันยายน – ธันวาคม 2558**.

ศึกษาวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธของสถานศึกษาในกรุงเทพมหานคร

An Study of Guidance and Counseling for Buddhist in Bangkok Schools

พระครูปลัดมารุต วรมงคล (กุลเพชร)

Phrakrupalad Marut Worramangkalo (Kulpeth)

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail : marut@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัย มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธแก่นักเรียนในสังคมปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ในการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธวิธีมาใช้กับนักเรียนในกรุงเทพมหานคร เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ เอกสารวิชาการ และงานวิจัยต่างๆ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์เอกสาร ผลการวิจัยพบว่า

1. พุทธวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยนำมาประยุกต์ใช้ในสภาวะการณ์ของสังคมไทยปัจจุบันจึงจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนอบรมทางจิตใจของเยาวชนเป็นสิ่งสำคัญ โดยพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวอยู่หลายรูปแบบ โดยใช้วิธีหลักคือ การให้คำปรึกษาและการแนะแนวทั้งทางสมถและวิปัสสนากรรมฐาน

2. วิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธแก่นักเรียนในสังคมปัจจุบัน โดยมีหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นทฤษฎีการแก้ไขปัญหาที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ที่แก้ไขปัญหาต่างๆได้ตรงจุด และหลักภาวนา 4 เป็นกระบวนการพัฒนาที่สมบูรณ์ในทางพระพุทธศาสนาพัฒนาของความเป็นมนุษย์ในความต้องการในปัจจุบัน 4 สำหรับให้อัตภาพร่างกายสามารถดำรงอยู่ได้

3. วิเคราะห์ในการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธวิธีมาใช้กับนักเรียนในกรุงเทพมหานคร โดยผู้ให้คำปรึกษาและการแนะแนว ประกอบด้วย พระสงฆ์ พ่อแม่ผู้ปกครอง และครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้มีความใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อนักเรียนในฐานะเป็นผู้สั่งสอน อบรม ฝึกหัดนักเรียนให้อยู่กรอบวินัย และปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักศีลธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะต้องชี้แนะวิธีการดำเนินชีวิตดีงาม มีความถูกต้องตามหลักปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว และสังคม

คำสำคัญ : การให้คำปรึกษา, การแนะแนวเชิงพุทธ, สถานศึกษาในกรุงเทพมหานคร.

Abstract

The research study studied the methods of counseling and Buddhist guidance of schools in Bangkok. It is a qualitative research. The objectives are 1) to study the Buddhist methods for Buddhist counseling and guidance That appears in the Theravada Buddhist scriptures. 2) To study the methods of Buddhist counseling and guidance for students in the present society. 3) To study and analyze the Buddhist counseling and guidance for students in Bangkok. By studying from primary documents Academic documents and various researches use content analysis and document analysis the result of research:

1. Buddhist methods for Buddhist counseling and guidance That appears in the Theravada Buddhist scriptures, applied in the current Thai society situation, therefore needs to be trained the mental training of youth is important. The Lord Buddha uses various methods of counseling and guidance. By using the main method is Counseling and guidance for both meditation and meditation.

2. Methods of Buddhist counseling and guidance for students in today's society With the Four Noble Truths principles, which are the theories to solve important problems in Buddhism Which solves various problems at the right point and the principle of prayer 4 is a complete development process in Buddhism, the development of humanity in the need for factor 4 for the physical condition to exist.

3. Analyze Buddhist counseling and guidance for students in Bangkok With counselors and guidance consisting of monks, parents, guardians And teachers Which is close and influential to students as instructors, train students to stay disciplined And behave correctly according to morals, especially ethics, must guide the way of living a good life Accurate according to the principles of interaction in the family and society.

Keywords : Counseling , Buddhist Guidance, Schools in Bangkok..

บทนำ

สังคมไทยในอดีตที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ด้วยสิ่งแวดล้อมและสภาพจิตใจของคนในสังคมซึ่งมีคำขวัญที่กล่าวว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” และ “สยามเมืองยิ้ม” แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันอาจจะมีคนบางคนไม่เห็นด้วย เพราะสังคมปัจจุบันนี้เปลี่ยนแปลงไปมากจนน่าเป็นห่วง โดยเฉพาะเยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคตคว่าจะมีพฤติกรรมเป็นอย่างไรในท่ามกลางของปัญหา ซึ่งรองเลขาธิการคณะกรรมการขั้นพื้นฐาน ได้กล่าวถึงสภาพของสังคม และปัญหาคุณธรรมของเยาวชนกล่าวไว้ว่า

“ถ้ามองจากที่สังคมสะท้อนให้เห็นเด็กและเยาวชน จะเป็นเรื่องของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ปัญหาเด็กติดยาเสพติด ปัญหาโรคเอดส์ การมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัญหาการใช้ความรุนแรง เช่น ปัญหาเด็กยกพวกตีกัน ส่วนเรื่องอื่นๆ อาจจะยังไม่ชัดเจน เด็กที่อยู่ในเมืองอาจจะมีปัญหาความฟุ้งเฟ้อ ไม่ประหยัด ซึ่งสังคมอาจมองว่าปัญหาคุณธรรมและปัญหาจริยธรรมเสื่อมลง และเป็นปัญหาสังคมโดยรวมซึ่งเกี่ยวพันไปถึงเด็กด้วย (มณฑนา สังฆะภรณ์, 2550 : 2-3)

สอดคล้องกับสภาวะของปัญหา และความเปลี่ยนแปลงของเยาวชนที่ปรากฏชัดในสื่อต่างๆ ของสังคมไทยในปัจจุบัน ได้ส่งอิทธิพลรุนแรงอย่างตัวเนื้อต่อเยาวชน โดยเฉพาะความชื่นชอบในวัตถุต่างๆ มีพฤติกรรมเลียนแบบที่ไม่พึงประสงค์ ขัดต่อระบบศีลธรรม จริยธรรม ความเป็นพุทธที่ควรยึดถือปฏิบัติ ซึ่งนักวิชาการด้านจิตวิทยาได้สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ เกิดลักษณะความอยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากลอง ชอบความตื่นเต้น ความสนุกสนานท้าทาย ต้องการเด่นดัง เป็นที่ยอมรับของเพื่อนๆ และผู้ใหญ่ ทำให้วัยรุ่นมีการแสดงออก ขาดความยับยั้งชั่งใจ ขาดการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ และทักษะการแสดงออกที่ถูกกาลเทศะ และมีแนวโน้มที่จะเกิดปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงได้ง่าย ทั้งนี้เพื่อขอเชิญหรือตอบสนองความต้องการทางอารมณ์บางอย่างที่ยังขาดอยู่ พฤติกรรมเสี่ยงอาจทำให้ปัญหาด้านอารมณ์หายไปชั่วคราว วัยรุ่นจึงมีพฤติกรรมเสี่ยงเกิดขึ้นได้ซ้ำๆ เมื่อทำแล้วเกิดความพอใจก็จะทำต่อเนื่องติดเป็นนิสัย (สำนักพัฒนาสุขภาพจิตเด็กและสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์, 2547 : ค)

ดังนั้น การจะหาข้อมูลยุติปัญหาพฤติกรรมเยาวชน อันเป็นอนาคตของชาติได้จะต้องมีกลุ่มบุคคลหรือองค์กรต่างๆ เข้ามาเป็นเจ้าภาพมีส่วนร่วมของการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมปราศจากการทะเลาะวิวาท ยกพวกทำร้ายร่างกายจนถึงแก่ชีวิตที่เกิดขึ้นในสถาบันต่างๆ และจะต้องเร่งรีบช่วยเหลือเยาวชนที่มีปัญหาเหล่านั้น จำเป็นต้องมีผู้ใกล้ชิดให้ความช่วยเหลือ มีความเมตตาใคร่หวังดีต่อวัยรุ่นอย่างแท้จริงก็ต้องอาศัยสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันที่เกี่ยวข้อง และใกล้ชิดกับเยาวชนโดยตรงของการปลูกฝัง ชี้นำแนวทางที่ถูกต้องที่เหมาะสมแก่วัยรุ่นได้

แต่ตรงกันข้าม ในสภาพปัจจุบัน สถาบันครอบครัวไม่อาจเป็นที่พึ่งให้สถาบันครอบครัวได้ เพราะกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาโดยไม่ขาดสาย โดยขาดการคัดสรรและการควบคุมที่ดี ทำให้สังคมกลายเป็นสังคมนิยมวัตถุนิยม หรือสังคมบริโภคนิยมที่ขาดความคิดสร้างสรรค์ ขาดการพึ่งตนเอง เป็นผลทำให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป สถาบันหลักของสังคมไทย เช่น ชุมชนในชนบท สถาบันครอบครัวล่มสลาย เกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย โดยสถาบันหลัก 3 สถาบัน คือ บ้าน วัด โรงเรียน ที่ทำหน้าที่ให้การศึกษาบรมเยาวชนมาตั้งแต่ต้น คงเหลือเพียงสถาบันโรงเรียนที่ยังคงทำหน้าที่หลักอยู่ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่บุคลากรในสถาบันการศึกษาก็คือ “ครู” ต้องเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพในทุกด้าน ทั้งในด้านวิชาการ และด้านคุณธรรม จริยธรรม “ครู” จึงเป็นบุคลากรที่สำคัญในชีวิตของคน เพราะทุกคนต้องมีครู แต่ทั้งนี้ครูไม่ใช่เป็นเพียงผู้สอนหรือผู้บอกวิชาเพื่อหาเลี้ยงชีพเท่านั้น ครูที่แท้จริงต้องทำหน้าที่ที่ถูกซึ้งผิด อบรมสั่งสอนคุณธรรม สำหรับยกระดับจิตวิญญาณของมนุษย์ให้สูงยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉานด้วย เพื่อให้เยาวชนเติบโตโดยสมบูรณ์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556 : 12)

การช่วยเหลือวัยรุ่นที่มีปัญหา ต้องใช้ความมั่นคงทางจิตใจ ให้เกียรติต่อความคิดเห็นและความรู้สึกของวัยรุ่น มีเจตคติที่ดีว่าเขาจะเปลี่ยนแปลงได้ พยายามช่วยเหลืออย่างจริงใจ สิ่งที่สำคัญต้องรักษาปัญหาของเขาไว้เป็นความลับ หากไม่ได้รับอนุญาตให้เปิดเผย แต่หากปัญหาเหล่านั้นเป็นเรื่องร้ายแรงควรพูดคุยให้วัยรุ่นรับรู้ถึงความจำเป็น ที่จะต้องบอกให้บุคคลอื่นที่สามารถช่วยเหลือและรับทราบปัญหานั้น (มณฑนา สังฆะกฤษณ์ : 23) .การช่วยเหลือเยาวชนในระบบโรงเรียน ปราชญ์ บุญยวงศ์วิโรจน์ อธิบดีกรมสุขภาพจิต ได้กล่าวถึงความสำคัญของการดูแลช่วยเหลือนักเรียนว่า ระบบการดูแลช่วยเหลือเพื่อพัฒนาให้นักเรียนมีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีคุณธรรม จริยธรรม และมีวิถีชีวิตที่สุขตามที่สังคมมุ่งหวังต้องผ่าน กระบวนการศึกษา (สำนักพิมพ์สุขภาพจิตและสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์, 2547 : ค)

กระบวนการศึกษาที่ว่านี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวถึงความจำเป็นของการแนะแนวตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่า หน้าที่ของการแนะแนว คือ การช่วยให้คนอื่นพึ่งตนเองได้ และสอดคล้องกับหลักการ ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ **อตตahi อตตโน นาโถ** (ตนเป็นที่พึ่งของตน) (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2544 : 6-7) ซึ่งโดยทั่วไปคนทั้งหลายยังช่วยเหลือตนเองได้ไม่เต็มที่หรือมีระดับแห่งการพึ่งตนเองยังไม่สมบูรณ์ จึงต้องการผู้มาช่วยแนะบอกทาง เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในระดับที่สูงยิ่งขึ้นไป โดยใช้ภาษา วิธีการ และกิจกรรมต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้แนะแนวและบุคคลผู้ที่จะให้ความช่วยเหลือผู้เรียนด้วยวิธีการทางจิตวิทยาแนะแนวนี ปัจจุบันมีหลายกลุ่ม เช่น จิตแพทย์ ครู พระสงฆ์ และผู้มีอาชีพการให้คำปรึกษาโดยตรง ได้แก่ นักจิตวิทยาการให้คำปรึกษา โดยใช้วิธีการเรียกว่า การปรึกษาเชิงจิตวิทยา (Counseling) กับผู้มาขอรับความช่วยเหลือ (Client) เพื่อช่วยให้ผู้มีปัญหาสามารถเข้าใจปัญหาของตนเองอย่างชัดเจน ปรับปรุงทักษะการตัดสินใจและการแก้ปัญหา จนสามารถปรับปรุงพัฒนาตนเองดีขึ้นได้ (วัชรทรัพย์มี, 2525 : 5)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธแก่นักเรียนในสังคมปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ในการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธวิธีมาใช้กับนักเรียนในกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หนังสือและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำมาวิเคราะห์สรุปข้อมูลในเชิงพรรณนาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา ละจากเอกสารงานวิชาการทั้งหลายที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้สร้างสรรค์ไว้ซึ่งเป็นประโยชน์ยิ่งในการวิจัยครั้งนี้ โดยผลของการศึกษาแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์มีข้อสรุป ดังต่อไปนี้

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยศึกษาจากข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ดังนี้

1. ศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสสที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ จากเอกสารวิชาการ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการหรือเทคนิคการให้คำปรึกษาและการแนะแนว

3. เมื่อศึกษาวิเคราะห์แหล่งข้อมูลทั้งสองส่วนแล้ว นำมาสังเคราะห์ถึงเทคนิคกระบวนการที่เป็นพุทธวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธ นำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบุคลิกภาพและความพร้อมด้านร่างกาย และพัฒนาแนวคิดจิตสำนึกมีคุณธรรม จริยธรรม ในการดำเนินชีวิต

4. สรุปผลของการศึกษา และนำเสนอข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษามาเป็นแบบอย่างสำหรับประยุกต์ใช้จัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะยึดหลักในศีลธรรมในการดำเนินชีวิต

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธของสถานศึกษาในกรุงเทพมหานคร” ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ 3 ประการ คือ (1) พุทธวิธีการให้คำปรึกษาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เทคนิคการให้คำปรึกษาแก่นักเรียนในสังคมไทยปัจจุบันและ (3) วิเคราะห์เทคนิคการให้คำปรึกษาด้วยพุทธวิธีมาใช้นักเรียน

1. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า

ได้ค้นพบประเด็นที่สำคัญสำหรับนำมาประยุกต์ใช้ในสภาวะการณ์ของสังคมไทยปัจจุบันตามที่ได้ปรากฏให้เห็นตามหนังสือสิ่งพิมพ์ต่างๆซึ่งมีความเกี่ยวกับพฤติกรรมของพลเมืองที่เป็นไปในแนวทางที่ผิดต่อหลักศีลธรรมมากขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มของเยาวชน เช่น การทำร้ายร่างกาย การกระทำความผิดตามหลักประเพณี และการก่อคดีอาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ ด้วยเหตุนี้ การนำเทคนิคการให้คำปรึกษาและการแนะแนวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธ ศาสนาเถรวาท มาใช้ในการแก้ปัญหาดังกล่าว จึงจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนอบรมทางจิตใจของเยาวชนเป็นสิ่งสำคัญ โดยเรื่องนี้พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวอยู่หลายรูปแบบ แต่ที่สำคัญทรงใช้คำปรึกษา 2 วิธี คือ (1) ตามหลักสมถกรรมฐาน หมายถึง การฝึกจิตให้สงบโดยมุ่งเน้นการฝึกจิตให้มีความเข้มแข็ง มีสมาธิในการเผชิญกับปัญหา ความทุกข์ที่ตนได้ประสบอยู่ และทำจิตให้ปราศจากนิวรณ์ แล้วยกจิตของตนขึ้นสู่สมาธิ อภิญญา และเพื่อเตรียมจิตขึ้นสู่วิปัสสนา (ปัญญา) นับว่าเป็นกระบวนการให้คำปรึกษาเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของแต่ละบุคคลเป็นเรื่องสำคัญ และ (2) ตามหลักวิปัสสนากรรมฐาน หมายถึง การฝึกฝนบุคคลให้เกิดสติปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริง คือมีความคิดที่ประกอบด้วยหลักสัมมาทิฐิไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้ายของอำนาจกิเลสโดยการกำหนดพิจารณาองค์ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ 4 อย่าง ได้แก่ กาย เวทนา จิต ธรรม ตามสภาพความจริงของจิตที่รู้อารมณ์แต่ละขณะ และตั้งมั่นเฝ้าดูอย่างมีสติบ่อยๆ ถึงแม้จะทันบ้างไม่ทันบ้างก็ตาม ถือว่าเราได้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติและผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา และเพื่อสร้างเหตุปัจจัยอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากบ่วงแห่งมารทั้งหลายได้ด้วยปัญญา

สรุปความว่า การให้คำปรึกษาและการแนะแนวทั้งทางสมถและวิปัสสนากรรมฐาน มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ แบบองค์รวม (ไตรสิกขา) ไม่แยกส่วนประกอบของการให้คำปรึกษาและแนะแนวระหว่างกายกับใจ และต้องเป็นไปตามลักษณะนิสัย หรือความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยพระพุทธองค์ทรงใช้ให้คำปรึกษาและการแนะแนวสั่งสอนพุทธบริษัทโดยมียึดตาม หลักจริต 6 เป็นองค์ประกอบสำคัญทั้งในการประกาศพระศาสนา และการสร้างศรัทธาให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติตามตราจนปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธแก่นักเรียนในสังคมปัจจุบัน พบว่า

เทคนิคการให้คำปรึกษาและการแนะแนวนักเรียนในสังคมไทยปัจจุบัน ถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับนำมาใช้เพื่อพัฒนาปัญญาของเยาวชนให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการมีจิตสำนึกในหลักศีลธรรม จริยธรรม อันเป็นบรรทัดฐานความดีงามของชาวพุทธ

ซึ่งมีพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นทิศทาง หรือเป็นกรอบสำหรับควบคุมความประพฤติในทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยมี หลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นทฤษฎีการแก้ไขปัญหาที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ที่แก้ไขปัญหาต่างๆได้ตรงจุด ซึ่งไม่เฉพาะแต่การแก้ปัญหานักเรียนเท่านั้น ส่วนการแก้ปัญหาเรื่องอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่ทุกคนให้ความเห็นว่า เป็นปัญหา และปัญหานี้จะต้องได้รับการแก้ไขเป็นการเร่งด่วนเพื่อนำมาซึ่งความสงบสุขส่วนรวมของสังคม จะต้องดำเนินการแก้ไขตามแนวทางนี้

จะเห็นว่า นอกจากการแก้ปัญหตามหลักอริยสัจแล้ว ยังมีหลักการพัฒนาที่สมบูรณ์อีกประการหนึ่ง คือ หลักภาวนา 4 ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาที่สมบูรณ์ในทางพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุผลว่า หากมีการแก้ปัญห แต่ขาดการพัฒนาถือว่าการแก้ปัญหานั้น ไม่ได้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ และการแก้ปัญหานั้นถือว่าไม่สมบูรณ์แบบของความเป็นมนุษย์ เพราะวามมนุษย์นั้นมีองค์ที่สำคัญคือ กายกับใจ ดังนั้น การพัฒนาตามหลักภาวนาคือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักให้คำปรึกษาและการแนะแนว แม้นักจิตวิทยาที่ต้องอาศัยหลักการนี้ในการแก้ไปป้องกัน และการพัฒนาของความเป็นมนุษย์ได้ตรงจุด ซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยความทุกข์ ได้แก้ความต้องการในปัจจุบัน 4 สำหรับให้อัตภาพร่างกายสามารถดำรงอยู่ได้

อย่างไรก็ตาม ความต้องการปัจจัย 4 ในหมู่ของนักเรียนเยาวชนปัจจุบัน ได้หันเหไปตามกระแสการบริโภคนิยมมากขึ้น และเกิดกำลังความสามารถของตัวเองที่จะหาทรัพย์เพื่อปรนเปรอตนหาความต้องการของตัวเองให้เกิดความพอใจ โดยเฉพาะต้องการให้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่างๆ ในปัจจุบัน จึงทำให้กลุ่มเยาวชนตามที่ได้ปรากฏในหน้าสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น การล่อลวงละเมิดในทรัพย์สิน การกระทำความผิดในลูกเมียของผู้อื่น หรือการก่อคดีอาชญากรรมต่างๆ จนกระทั่งมีการทำลายถึงแก่ชีวิต โดยปัญหาเหล่านี้ถือเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศที่จะต้องช่วยกันป้องกันแก้ไข และพัฒนาเป็นการเร่งด่วน

แต่การแก้ไขปัญหทั้งมวลที่กล่าวมา ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะผู้นำในองค์กรต่างๆตลอดจนผู้นำประเทศ ก็ได้ใส่ใจให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาอย่างสุจริตใจ จึงทำให้การแก้ปัญหไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะไม่รู้จักปัญหา คือ แก้ไขปัญหาแบบแยกส่วนประกอบ และก็ได้สืบสาวถึงรากเหง้าแห่งปัญหาอย่างชัดเจน อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคมสมัยใหม่ โดยเรื่องนี้พระพุทธร่องค์ทรงวางรากฐานการแก้ปัญหาวี้อย่างชัดเจนคือ หลักอริยสัจ 4 โดยการสืบสาวสาเหตุที่มาของปัญหา เมื่อรู้สาเหตุของปัญหาแล้ว ก็ฝึกฝนพัฒนาแบบองค์รวมไตรสิกขา ระหว่างการพัฒนาทางกายกับการพัฒนาทางใจอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ในเมื่อมนุษย์มีการพัฒนากายกับใจได้สมบูรณ์บริบูรณ์แล้ว ก็นำไปสู่ผล กล่าวคือ ความสุขทั้งมวลของมนุษย์ชาติ

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ในการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธวิธีมาใช้กับนักเรียนในกรุงเทพมหานคร พบว่า

ผู้ให้คำปรึกษาและการแนะแนว ประกอบด้วย พระสงฆ์ พ่อแม่ผู้ปกครอง และครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้มีความใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อนักเรียนในฐานะเป็นผู้สั่งสอนอบรม ฝึกหัดนักเรียนให้อยู่กรอบวินัย และปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักศีลธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะต้องชี้แนะวิธีการดำเนินชีวิตดีงาม มีความถูกต้องตามหลักปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว และสังคม ฉะนั้น ผู้ให้คำปรึกษาและการแนะแนวนอกจากจะมีหน้าที่หลักคือการให้คำปรึกษาและการแนะแนวแล้ว ต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่กับนักเรียนด้วย เพื่อว่านักเรียนจะได้นำไปเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม ไม่ผิดหลักศีลธรรม จริยธรรม ความเป็นชาวพุทธ คือต้องตระหนักรู้เสมอว่า การกระทำใดๆ ลงไปต้องคำนึงถึงการไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง และผู้อื่น อันเป็นเป้าหมายหลักที่พระพุทธศาสนาต้องการให้เกิดมีขึ้นกับพุทธบริษัท

ผู้รับคำปรึกษาและการแนะแนว หมายถึง นักเรียนในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งเป็นบุคลากรที่สำคัญของการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าในภายหน้า แต่นักเรียนในปัจจุบันมีพฤติกรรมก้าวร้าวเพิ่มมากขึ้น

และเป็นปัญหาใหญ่ที่สังคมต้องการแก้ไขให้หมดไปจากสังคม แต่เป็นการยากที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวเหล่านี้ให้หมดไป เพราะสังคมปัจจุบันมีสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยปัญหาคือเริ่มตั้งสถาบันครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง คือเกิดความไม่ไว้วางใจกัน มีความขัดแย้ง ตั้งแต่ระดับต้นจนสูงสุด คือ ความขัดแย้งระหว่างประเทศ เช่น อย่างเป็นอยู่ในปัจจุบัน

สำหรับเนื้อหาให้คำปรึกษาและการแนะแนว ที่นำมาใช้เพื่อสั่งสอน อบรม พัฒนานักเรียน คือ อริยสัจ 4 กาวนา 4 และสิกขา 3 ซึ่งเนื้อหาที่นำมาดำเนินการให้คำปรึกษาและการแนะแนวนี้มีความเกี่ยวข้องกันไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ เนื่องจากกว่าหลักการ ที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนแล้วมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม ไม่แยกส่วนประกอบของการให้คำปรึกษาและการแนะแนว โดยหลักการนี้ พระพุทธองค์ทรงได้สั่งสอนพุทธบริษัทให้ดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรคเพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง โดยเฉพาะสำหรับนำมาให้คำปรึกษาและการแนะแนวนักเรียนนั้น คือต้องการพัฒนานักเรียนแบบหยั่งยืนของความเป็นมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ให้มีความสมดุลมีความเจริญก้าวหน้าตามด้วย โดยเฉพาะด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และมีความคิดเห็นเป็นประชาธิปไตย ไม่ถูกครอบงำด้วยอำนาจของกิเลสที่เป็นผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศชาติ

เป้าหมายการให้คำปรึกษาและการแนะแนว คือ การพัฒนานักเรียนให้มีความเจริญงอกงามทั้งด้าน ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา อันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ โดยเฉพาะการพัฒนาความรู้เกิดจากภายนอกมีสภาพสิ่งแวดล้อมรอบข้างของสังคม เรียกว่า ปรโตโมสะ แล้วส่งอิทธิพลต่อภายในจิตใจของเยาวชน คือการรับรู้อย่างถูกวิธีมีความคิดเป็น โยนิโสมนสิการ อันเป็นรากฐานของความคิด คิดดี พุทธิ และการกระทำต่างๆ ในทางที่ดี มีสัมมาทิฐิ เป็นแก่นกลางสามารถพัฒนาองค์ความรู้ให้เจริญก้าวหน้าตามคติทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปแก้ไขปัญหามาของชีวิตได้ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของวิถีชีวิตของมนุษย์ เรียกว่า ประโยชน์ ทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วม ทั้งรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งจะช่วยให้ทั้งตนและผู้อื่นก้าวหน้าไปในการบรรลุประโยชน์ทั้งสามในที่สุด ซึ่งเป็นที่ต้องการและเรียกหาในสังคมไทยปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า

การให้คำปรึกษาและการแนะแนวทั้งทั้งทางสมถและวิปัสสนากรรมฐาน มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ แบบองค์รวม (ไตรสิกขา) ไม่แยกส่วนประกอบของการให้คำปรึกษาและแนะแนวระหว่างกายกับใจ และต้องเป็นไปตามลักษณะนิสัย หรือความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยพระพุทธองค์ทรงใช้ให้คำปรึกษาและการแนะแนวสั่งสอนพุทธบริษัทโดยมียึดตาม หลักจริต 6 เป็นองค์ประกอบสำคัญทั้งในการประกาศพระศาสนา และการสร้างศรัทธาให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติตามตราจนปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาวิธีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธแก่นักเรียนในสังคมปัจจุบัน พบว่า

เทคนิคการให้คำปรึกษาและการแนะแนวนักเรียนในสังคมไทยปัจจุบัน ถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับนำมาใช้เพื่อพัฒนาปัญญาของเยาวชนให้เติบโตในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการมีจิตสำนึกในหลักศีลธรรม จริยธรรม อันเป็นบรรทัดฐานความดีงามของชาวพุทธ ซึ่งมีพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นทิศทาง หรือเป็นกรอบสำหรับควบคุมความประพฤติในทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยมี หลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นทฤษฎีการแก้ไขปัญหาที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ที่

แก้ไขปัญหาต่างๆได้ตรงจุด ซึ่งไม่เฉพาะแต่การแก้ปัญหานักเรียนเท่านั้น ส่วนการแก้ปัญหาเรื่องอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่ทุกคนให้ความเห็นว่า เป็นปัญหา และปัญหานี้จะต้องได้รับการแก้ไขเป็นการเร่งด่วนเพื่อนำมาซึ่งความสงบสุขส่วนรวมของสังคม จะต้องดำเนินการแก้ไขตามแนวทางนี้

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ในการให้คำปรึกษาและการแนะแนวเชิงพุทธวิธีมาใช้กับนักเรียนในกรุงเทพมหานคร พบว่า

ผู้ให้คำปรึกษาและการแนะแนว ประกอบด้วย พระสงฆ์ พ่อแม่ผู้ปกครอง และครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้มีความใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อนักเรียนในฐานะเป็นผู้สั่งสอนอบรม ฝึกหัดนักเรียนให้อยู่กรอบวินัยและปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักศีลธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะต้องชี้แนะวิธีการดำเนินชีวิตดีงาม มีความถูกต้องตามหลักปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว และสังคม ฉะนั้น ผู้ให้คำปรึกษาและการแนะแนวนอกจากจะมีหน้าที่หลักคือการให้คำปรึกษาและการแนะแนวแล้ว ต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ นักเรียนด้วย เพื่อว่านักเรียนจะได้นำไปเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม ไม่ผิดหลักศีลธรรม จริยธรรม ความเป็นชาวพุทธ คือต้องตระหนักอยู่เสมอว่า การกระทำใดๆ ลงไปต้องคำนึงถึงการไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง และผู้อื่น อันเป็นเป้าหมายหลักที่พระพุทธศาสนาต้องการให้เกิดมีขึ้นกับพุทธบริษัท

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการปฏิบัติ

1.1 ผลจากการศึกษาผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาของสังคมไทยปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสถาบันครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง ล้วนแล้วมีปัญหาทั้งสิ้นเพราะพลเมืองในประเทศส่วนมาก ยังมองข้ามสถาบันขั้นพื้นฐานอันเป็นรากแก้วที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคมให้สังคมมีจิตสำนึกรักความสงบสุขสันติภาพ ได้แก่ สถาบันครอบครัว ด้วยเหตุที่ว่าครอบครัวนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของสังคมและประเทศชาติ ในเมื่อสถาบันครอบครัวมีความสงบสุขเกิดความรักใคร่ปรองดองกัน ด้วยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาคอยคุ้มครองความประพฤติของกุลสตรีทั้งหลาย ให้จิตใจใสสะอาดปราศจากมลทิน ก็สามารถสร้างสรรค์สังคมให้มีความเจริญตามไปด้วย

1.2 แต่ตรงกันข้ามสภาวะการณ์ของสังคมไทยปัจจุบัน มีปัญหาไม่รู้จบสิ้น มีความขัดแย้งกันตั้งแต่ภายในครอบครัว ตลอดจนปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ขาดความยุติธรรมภายในสังคม โดยเฉพาะสถาบันการเมืองการปกครองอันเป็นสถาบันหลักที่กำหนดทิศทางของประเทศให้เจริญขึ้น หรือก็เสื่อมลง ก็อยู่ที่ผู้นำเป็นหลัก เพราะในเมื่อผู้นำขาดความยุติธรรม ไม่สามารถชี้นำสร้างสังคมแห่งความปรองดองภายในประเทศแล้ว ปัญหาต่างๆ ก็ตามมาเป็นอยู่ที่เป็นตัวชี้วัดถึงความปรกติสุขของสังคม คือว่า เมื่อทุกครอบครัวมีสภาพเศรษฐกิจไม่ดี อยู่ดี ก็ไม่เกิดปัญหาการแตกแยกในครอบครัว เยาวชนก็ไม่มีปัญหา สังคมก็เป็นสุข ชาติก็จะเจริญแต่หลักการทั้งหลายที่กล่าวมา จะประสบผลสำเร็จประการใดนั้นอยู่ที่ว่า ผู้นำประเทศและองค์กรต่างๆของสังคม ต้องให้ความสำคัญกับสถาบันพระพุทธศาสนาเพราะเป็นสถาบันที่ช่วยให้สภาวะที่รุนแรงของโลก ธรรมชาติ และมนุษยชาติอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาพุทธวิธีเชิงพุทธหรือพุทธวิธีสร้างความปรองดองภายในครอบครัวตัวชี้วัดเรื่องความรัก

2.2 ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องทิศ 6 ในมิติที่ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในสังคมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2556). **คุณธรรมและจิตสำนึกของข้าราชการครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2544). **พุทธศาสตร์กับการแนะแนว**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- มัทนา สังฆะกฤษณ์. (2550). คุณธรรมนำความรู้สู่สถานศึกษา. **วารสารวิชาการ** 10 (3) กรกฎาคม-กันยายน.
- วัชร ทรัพย์มี. (2525). **ทฤษฎีและกระบวนการให้คำปรึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตวิทยาคณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักพัฒนาสุขภาพจิตเด็กและสถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์. (2547). **ความรู้สุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นสำหรับปฏิบัติงานเครือข่ายสุขภาพจิตล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

ความสัมพันธ์ของส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคใน
การตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่
ช่วงโควิด-19 จังหวัดพิษณุโลก

The Relationship of Marketing Mix to Service Marketing Strategies That Influence
Consumers in Deciding to Order Food from Restaurants Via Food Delivery
Apps During COVID-19. Phitsanulok Province

ศุภสิริ สร้อยทองพงศ์

Supasiri Soithongpong

คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก

Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University

E-mail: Ploy.supasiri@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับของส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหาร 2) ระดับของกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหาร 3) ความสัมพันธ์ของส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหาร และ 4) เปรียบเทียบส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามเพศ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่มีอายุระหว่าง 15-69 ปี ซึ่งเป็นผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าสถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่ายของเพียร์สัน (Pearson Product moment correlation coefficient) (r) ผลการวิจัยพบว่า

ระดับของส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68, SD=.26$) ระดับของกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.64, SD=.43$) ความสัมพันธ์ของส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารภาพรวมมีความสัมพันธ์ทิศทางเดียวกัน โดยมีความสัมพันธ์กันทางบวกอยู่ในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r=.34, p\text{-value}=.00$) ส่วนการเปรียบเทียบส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภค ในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามเพศในภาพรวมพบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ : ส่วนประสมการตลาด, แอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่, กลยุทธ์ทางการตลาดบริการ, ผู้บริโภค

Abstracts

This research article aims to study 1) The level of marketing mix that affects consumers' decision-making to order food from restaurants via food delivery applications; 2) the level of service marketing strategies that affect 3) The relationship of marketing mix to service marketing strategies affecting consumers' decision to order food from restaurants via app. and 4) Compare marketing mix with service marketing strategies that influence consumers' decision to order food from restaurants via food delivery apps during COVID- 19 in Phitsanulok Province, classified by gender is a quantitative research. The sample consisted of 400 people aged 15-69 who were consumers who made the decision to order food from a restaurant via a food delivery app during COVID-19. research as a questionnaire using the random sampling method. The statistics used to analyze the data were frequency distribution, percentage, mean, standard deviation. Using a simple t-test and Pearson Product moment correlation coefficient (r). The results revealed that:

The level of the market mix influenced Consumers' decision to order food from restaurants through food delivery applications overall was at a high level ($\bar{X}=3.68$, $SD=.26$). The level of service marketing strategy that influenced consumers' decision making. Ordering food from restaurants through the application overall was at a high level ($\bar{X}=3.64$, $SD=.43$). The relationship of marketing mix and service marketing strategy affecting consumers' decision making. Food from restaurants through the overall food delivery application is related in the same direction. The positive correlation was at a moderate level with statistical significance at the .01 level ($r=.34$, $p\text{-value}=.00$). consumer in deciding to order food from restaurants via food delivery apps during the Covid-19 in Phitsanulok Province. Gender classification was found significantly at the .05 level.

Keywords: Marketing mix, Food Delivery Application, Service Marketing Strategies, Consumers

บทนำ

มูลค่าของตลาดสั่งอาหารออนไลน์ ผ่านแอปพลิเคชัน ในปี 2563 มีมูลค่า 33,000-35,000 ล้านบาท เติบโต 14 เปอร์เซ็นต์ และธุรกิจนี้ยังมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องทุกปี จากพฤติกรรมของคนไทยที่อยากกินของอร่อยแต่รักสบายไม่อยากไปซื้อเองมากขึ้น และสถานการณ์โควิด-19 ในปัจจุบัน ยิ่งทำให้คนไทยหันมาสั่งอาหารผ่านแอปมากขึ้นเช่นกัน จากผลสำรวจการใช้บริการ Online Food Delivery ของคนไทย” ระหว่างวันที่ 5-15 มีนาคม 2563 ของ ETDA ที่สำรวจคนไทย 376 คน พบว่าในสถานการณ์โควิด-19 ในช่วงที่รัฐบาลยังไม่ประกาศให้ร้านอาหารขายอาหารเฉพาะนำกลับบ้านเท่านั้น คนไทยสั่งอาหารออนไลน์เพราะกลัวโควิด-19 เฉลี่ยรวมกันมากถึง 33.96 เปอร์เซ็นต์ นอกจากนี้ ยังมีเหตุผลหลักคนไทยนิยมสั่งอาหารออนไลน์คือ ไม่อยากเดินทางไปกินที่ร้านเองมากถึง 80.37 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา ได้แก่ ไม่อยากเสียเวลาไปนั่งตักคิวถึง 57.63 เปอร์เซ็นต์ และสั่งอาหารผ่านแอปมีส่วนลดและโปรโมชั่นโค้ดต่าง ๆ 47.04 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งธุรกิจการจัดส่งอาหารไปยังที่พัก (Food Delivery) มีการพัฒนาอย่างมากซึ่งมีผลมาจากการที่ผู้บริโภคคนไทยที่มีพฤติกรรมการบริโภคที่ชอบของอร่อยในขณะเดียวกันจะชอบความสะดวกสบายจึงนิยมสั่งอาหารผ่านแอปพลิเคชันเพิ่มขึ้น (ศูนย์วิจัยกิจการไทย, 2563)

สถานการณ์โรค Covid-19 จังหวัดพิษณุโลก ประจำวันที่ 26 มิถุนายน 2564 ผู้ป่วยรายใหม่ 4 ราย จำแนกเป็น อำเภอเมืองพิษณุโลก 1 ราย และ อำเภอมะขาม 3 ราย รวมยอดสะสม 384 ราย หายป่วยสะสม 348 ราย ยังคงรักษาอยู่ 36 ราย (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพิษณุโลก, 2564) ดังนั้น การสั่งอาหารออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตประจำวันของผู้บริโภค ซึ่งแอปพลิเคชันสามารถอำนวยความสะดวกในช่วงเวลาที่รีบเร่งหรือเวลาที่เหนื่อยล้าในการเดินทางไปซื้ออาหาร นอกจากนี้ ข้อมูลธุรกิจส่งอาหารแบบเดลิเวอรี่ในปี 2564 มีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นจากปี 2563 ถึงร้อยละ 169.40 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2564)

ในสถานการณ์ปัจจุบัน และแนวโน้มการใช้แอปพลิเคชันสั่งอาหารเป็นที่นิยมเป็นอย่างมากในผู้บริโภคจากพฤติกรรมและรูปแบบการใช้บริการร้านอาหารและเครื่องดื่มที่เปลี่ยนไปจากเดิมรวมทั้งการพัฒนาแอปพลิเคชันสั่งอาหารที่ทำให้การใช้งานง่าย สะดวก รวดเร็ว ตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค ลดความเสี่ยงในการติดเชื้อต่อโรค Covid-19 ประกอบกับส่วนแบ่งการตลาดของธุรกิจการจัดส่งอาหารที่มีการเติบโตอย่างต่อเนื่องทุกปี และร้านอาหารโดยทั่ว ๆ ไปไม่สามารถให้บริการภายในร้านได้อีกต่อไป เหลือไว้เพียงเดลิเวอรี่หรือส่งกลับบ้านเท่านั้น ดังนั้น ใครที่ไม่ทำอาหารด้วยตัวเองจึงต้องพึ่งพาการสั่งอาหารแบบเดลิเวอรี่หลายคนจึงปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมาสั่งอาหารผ่านแอปพลิเคชันเพิ่มขึ้น ซึ่งในปัจจุบันมีบริการสั่งอาหารออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันให้ผู้บริโภคได้ตัดสินใจเลือกมากขึ้น เช่น Grab Food, LINEMAN, Food panda เป็นต้น ซึ่งในแต่ละแอปพลิเคชันจะมีลักษณะการใช้งานที่คล้ายกัน แต่จะมีความแตกต่างกันในด้านค่าบริการส่งอาหาร การชำระเงิน เมนูการใช้งาน พื้นที่และเวลาการให้บริการ ในการตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคที่มีความหลากหลาย ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษากลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่ผู้ประกอบการร้านอาหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถใช้ในการตัดสินใจเลือกใช้แอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ให้เหมาะสมกับรูปแบบร้านอาหาร และนำไปใช้ในการวางกลยุทธ์ทางการตลาด เพื่อให้ธุรกิจร้านอาหารสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ก่อให้เกิดรายได้และสร้างความมั่นคงยั่งยืนกับธุรกิจ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับของส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาระดับของกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจ สั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก
4. เพื่อเปรียบเทียบส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามเพศ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ ประชาชนที่มีอายุระหว่าง 15-69 ปี ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดพิษณุโลก มีจำนวนประมาณ 644,96 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้มาโดยการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างของทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซนต์ และมีความคลาดเคลื่อน 0.05 โดยการสุ่มแบบบังเอิญกับประชาชนที่มีอายุระหว่าง 15-69 ปี ซึ่งเป็นผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 400 คน แล้วนำคำนวณสัดส่วน ในแต่ละอำเภอ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เรื่อง กลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม และทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับเพศของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) เป็นคำถามลักษณะปลายปิด (Close-Ended Response Question)

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 8 ข้อ เป็นคำถามลักษณะปลายปิด (Close-Ended Response Question)

ตอนที่ 3 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาด ที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 7 ด้านรวมจำนวน 42 ข้อ เป็นคำถามลักษณะปลายปิด (Close-Ended Response Question)

ตอนที่ 4 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 8 ด้านจำนวน 48 ข้อ เป็นคำถามลักษณะปลายปิด (Close-Ended Response Question)

ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งมีเกณฑ์ในการกำหนดค่าน้ำหนักของการประเมินเป็น 5 ระดับตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) (5-Point Likert Scale) ดังนี้ (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2553: 163)

ระดับการตัดสินใจ		ค่าน้ำหนัก
มากที่สุด	มีค่าเท่ากับ	5 คะแนน
มาก	มีค่าเท่ากับ	4 คะแนน
ปานกลาง	มีค่าเท่ากับ	3 คะแนน
น้อย	มีค่าเท่ากับ	2 คะแนน
น้อยที่สุด	มีค่าเท่ากับ	1 คะแนน

3. เกณฑ์การแปลผลการวิจัยที่ใช้ระดับการวัดข้อมูลประเภทอันตรภาคชั้น (Interval Scale) ใช้เกณฑ์การประเมินผลในการแปลความหมาย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2557: 103)

ค่าเฉลี่ยระหว่าง	4.51 – 5.00	อยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	3.51 – 4.50	อยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	2.51 – 3.50	อยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	1.51 – 2.50	อยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	1.00 – 1.50	อยู่ในระดับน้อยที่สุด

4. การวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ในการทดสอบสมมติฐาน ใช้การวิเคราะห์ค่าสถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่ายของเพียร์สัน (Pearson Product moment correlation coefficient) (r) ผู้วิจัยได้กำหนดการแปลความหมายของการทดสอบค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2557: 104)

(r) อยู่ระหว่าง	0.91–1.00	มีความสัมพันธ์ในระดับสูงมาก
(r) อยู่ระหว่าง	0.67–0.90	มีความสัมพันธ์ใน ระดับมาก
(r) อยู่ระหว่าง	0.34–0.66	มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง
(r) อยู่ระหว่าง	0.01–0.33	มีความสัมพันธ์ใน ระดับต่ำ
(r) เท่ากับ	0 คือ	ไม่มีความสัมพันธ์

5. การหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

5.1 ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามหาคุณภาพแบบสอบถามด้านความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) ดังนี้

1) ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

2) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละข้อ (Index of item Objective Congruence: IOC) อยู่ระหว่าง 0.6 ถึง 1.0 แสดงให้เห็นว่า แบบสอบถามทุกข้อมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

3) หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

5.2 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 30 คน แล้วนำมาคำนวณหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) ด้วย

วิธีวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของแบบสอบถามทั้งหมดได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาที่ 0.821 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับจริงไปใช้ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจริง

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยและทีมงานวิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสุ่มแบบบังเอิญกับประชาชนที่มีอายุระหว่าง 15-69 ปี ซึ่งเป็นผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 แล้วนำแบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ จัดระเบียบข้อมูล นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

7.1 สถิติเชิงพรรณนา ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percent) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

7.2 สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามเพศ ใช้การทดสอบค่าที (t-test) กรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม ส่วนการวิเคราะห์เพื่อทดสอบสมมติฐานความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่

7.3 การทดสอบสมมติฐาน ใช้การทดสอบค่าสถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่ายของเพียร์สัน (Pearson Product moment correlation coefficient) (r)

สรุปผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล กลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 จังหวัดพิษณุโลก มีดังนี้

1. เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของ เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	155	38.8
หญิง	245	61.2
รวม	400	400.0

จากตารางที่ 1 พบว่า ปัจจัยด้านเพศของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ของผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 จังหวัดพิษณุโลก ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 61.2

2. เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้งานแอปพลิเคชัน Grab Food มากที่สุด รองลงมาเป็น LINEMAN, และ Food panda ตามลำดับ มีความถี่ในการใช้งานมากกว่า 2 ครั้งต่อสัปดาห์ มีจำนวนรายการสั่ง 2 รายการต่อครั้ง ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 150 – 400 บาท เลือกสั่งอาหารมารับประทานที่พักอาศัย นิยมสั่งอาหารในกลางวัน ชำระเงินด้วยเงินสด เหตุผลที่สั่งอาหารมีความสะดวกสบาย

3. ปัจจัยที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายตัวแปร พบว่า

มีผลต่อการตัดสินใจสั่งอาหารอยู่ในระดับมาก 42 ตัวแปร โดยตัวแปรด้านได้รับอาหารและเครื่องดื่มครบถ้วนตามรายการที่ส่งมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ด้านความซื่อสัตย์ของพนักงานส่งอาหาร ส่วนตัวแปรด้านมีรายการเมนูอาหารและเครื่องดื่มพิเศษมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

4. ระดับของส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วง โควิด-19 แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับความคิดเห็นส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วง

ส่วนประสมทางการตลาด	Mean	SD	ระดับ
1. ด้านผลิตภัณฑ์	3.86	.57	มาก
2. ด้านราคา	3.63	.78	มาก
3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	3.81	.49	มาก
4. ด้านการส่งเสริมการตลาด	3.65	.65	มาก
5. ด้านบุคคล	3.80	.80	มาก
6. ด้านการสร้างและนำเสนอลักษณะทางกายภาพ	3.92	.67	มาก
7. ด้านกระบวนการ	3.33	.50	ปานกลาง
รวม	3.68	.26	มาก

จากตารางที่ 2 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วง โควิด-19 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68, SD=.26$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก 6 ด้าน ซึ่งด้านการสร้างและนำเสนอลักษณะทางกายภาพมีค่าสูงที่สุด ($\bar{X}=3.92, SD=.67$) รองลงมาคือด้านผลิตภัณฑ์ ($\bar{X}=3.92, SD=.67$) และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ด้าน คือด้านกระบวนการ ($\bar{X}=3.33, SD=.50$)

5. ระดับของกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก แสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ระดับของกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก ภาพรวมและรายด้าน

กลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภค (ด้าน)	Mean	SD	ระดับ
1. ด้านการใช้งาน	3.69	.56	มาก
2. ด้านความคุ้มค่า	3.54	.52	มาก
3. ด้านการนำเสนอลักษณะทางกายภาพ	3.86	.50	มาก
4. ด้านการสร้างการรับรู้	3.21	.42	มาก
5. ด้านความถูกต้องและครบถ้วน	3.68	.72	มาก

6. ด้านการจัดการขาย	4.20	.78	มาก
7. ด้านการส่งเสริมการขาย	3.59	.41	ปานกลาง
8. ด้านการพัฒนาสินค้าใหม่	3.81	.56	มาก
รวม	3.64	.43	มาก

จากตารางที่ 3 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ 3.64, S.D.=.43) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมาก 7 ด้าน ซึ่งด้านการจัดการขายมีค่าสูงที่สุด ($\bar{X}$ =4.20, S.D.=.78) รองลงมาคือด้านการนำเสนอลักษณะทางกายภาพ ($\bar{X}$ =3.86, S.D.=.50) และอยู่ในระดับปานกลาง คือด้าน การสร้างการรับรู้ ($\bar{X}$ =3.21, S.D.=.41)

6. การทดสอบความสัมพันธ์ของส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก แสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ของส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก

ส่วนประสมการตลาด	กลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วง (COVID-19)		
	r	p-value (Sig. 2-tailed)	ลำดับ
1.ด้านผลิตภัณฑ์	.05	.55	-
2. ด้านราคา	.31**	.00	2
3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	.15	.09	-
4. ด้านการส่งเสริมการตลาด	.00	.99	-
5. ด้านบุคคล	.43**	.00	1
6. ด้านการสร้างและนำเสนอลักษณะทางกายภาพ	-.06	.49	-
	.01	.82	-
7. ด้านกระบวนการ	.21	.72	-
สมรรถนะ (รวม)	.34**	.00	

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (2-tailed)

จากตารางที่ 4 ผลการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ พบว่า ส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก ภาพรวมมีความสัมพันธ์ทิศทางเดียวกัน โดยมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (r =.34, p -value=.00) เมื่อพิจารณาองค์ประกอบส่วนประสมการตลาดรายด้าน พบว่าส่วนประสมการตลาดด้านบุคคลมีความสัมพันธ์ทิศทางเดียวกันกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่

รู้ในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r=.43$, $p\text{-value}=.00$) และส่วนประสมการตลาดด้านราคามีความสัมพันธ์ทิศทางเดียวกันกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ในระดับต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r=.31$, $p\text{-value}=.00$)

สรุปได้ว่า ส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการมีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก โดยมีความสัมพันธ์กันในทางบวกและมีความสัมพันธ์กันในด้านบุคคลในระดับปานกลางทิศทางเดียวกัน รองลงมาคือด้านราคามีความสัมพันธ์ในระดับน้อยทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ

7. การทดสอบสมมติฐานในเปรียบเทียบส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก จำแนกตามเพศ

เพศที่ต่างกันของผู้บริโภคมีผลต่อกลยุทธ์ทางการตลาดบริการในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก

โดยมีสมมติฐานทางสถิติเพื่อการทดสอบ ดังนี้

สมมติฐาน H_0 : เพศที่ต่างกันของผู้บริโภคไม่มีผลต่อกลยุทธ์ทางการตลาดบริการในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก

สมมติฐาน H_1 : เพศที่ต่างกันของผู้บริโภคมีผลต่อกลยุทธ์ทางการตลาดบริการในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก

ผลการวิจัย พบว่า เพศที่ต่างกันของผู้บริโภคมีผลต่อกลยุทธ์ทางการตลาดบริการในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลกภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าปัจจัยด้านการพัฒนาสินค้าใหม่ เพศชายมีการตัดสินใจในการสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ มีค่าเฉลี่ยมากกว่าเพศหญิงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การอภิปรายผลการวิจัย

1. ด้านเพศของผู้บริโภคมีการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 จังหวัดพิษณุโลก ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ 61.2 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย พิมพ์มณฑา บุญธนาพิรัชต์ (2560) ที่ศึกษาเรื่องปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้บริการ Food Delivery ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผลการวิจัยพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง มีอายุเฉลี่ย 26-30 ปี มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรีกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน

2. พฤติกรรมของผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก ส่วนใหญ่ใช้งานแอปพลิเคชัน Grab Food มากที่สุด รองลงมาเป็น LINEMAN, และFood panda ตามลำดับ มีความถี่ในการใช้งานมากกว่า 2 ครั้งต่อสัปดาห์ มีจำนวนรายการสั่ง 2 รายการต่อครั้ง มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 150 – 400 บาท เลือกสั่งอาหารมารับประทานที่พักอาศัย นิยมสั่งอาหารในกลางวัน ชำระเงินด้วยเงินสด เหตุผลที่สั่งอาหารมีความสะดวกสบาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ วริษฐา เขียนเอี่ยม และสุรัสวดี ราชกุลชัย (2562) ที่ศึกษาเรื่องบทบาทของเทคโนโลยีและกระบวนการต่อพฤติกรรมการสั่งอาหารออนไลน์ ผลการวิจัยพบว่าส่วนใหญ่ใช้บริการสั่งอาหารเดลิเวอรี่ในช่วงเวลา 18.01

– 21.00 น. โดยจำนวนเงินในการใช้บริการ 101 – 500 บาทต่อครั้ง แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการใช้บริการ คือ โฆษณา สื่อประชาสัมพันธ์บุคคลที่มีอิทธิพลในการใช้บริการคือตนเอง

3. ปัจจัยที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก ผู้บริโภคเห็นว่าปัจจัยทั้งหมดมีผลต่อการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลกอยู่ในระดับมาก โดยตัวแปรด้านได้รับอาหารและเครื่องดื่มครบถ้วนตามรายการที่สั่งมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ด้านความซื่อสัตย์ของพนักงานส่งอาหาร ส่วนตัวแปรด้านมีรายการเมนูอาหารและเครื่องดื่มพิเศษมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของเกตุวดี สมบูรณ์ทวี (2561) ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยด้านคุณภาพการบริการที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์อาหารผ่าน ผู้ให้บริการ Food Panda Application พบว่า ในปัจจัยด้านความน่าเชื่อถือ มีความสำคัญในเรื่องการบริการที่ไม่ขาดตกบกพร่องมากที่สุด และในปัจจัยด้านการให้ความมั่นใจ พบว่าการที่พนักงาน มีพฤติกรรมที่เหมาะสมจะสามารถสร้างความเชื่อมั่นในการให้บริการได้

4. ส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วง โควิด-19 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก รายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก 6 ด้าน ซึ่งด้านการสร้างและนำเสนอลักษณะทางกายภาพมีค่าสูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านผลิตภัณฑ์ และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ด้าน คือด้านกระบวนการ ทั้งนี้อาจเกิดจากผู้บริโภค ในจังหวัดพิษณุโลก ได้เล็งเห็นถึงประโยชน์ในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามามีบทบาทในการอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวันมากขึ้น เช่น สามารถเปรียบเทียบสินค้า บริการ ราคา ได้แบบเรียลไทม์ หรือสามารถอ่าน คอมเมนต์หรือรีวิวต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว เพื่อเปรียบเทียบบริการที่มีความคุ้มค่ามากที่สุด ก่อนการตัดสินใจ รวมไปถึงการแข่งขันทางด้านการตลาดของธุรกิจจัดส่งอาหารที่มีความรุนแรงมากขึ้นทำให้ผู้บริโภคมีทางเลือกการให้บริการที่หลากหลาย และมีอำนาจในการต่อรองที่สูงมากขึ้น จึงเป็นผลทำให้ผู้บริโภคในจังหวัดพิษณุโลกให้ความสำคัญกับส่วนประสมทางการตลาดในระดับมากทุกปัจจัย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ชนิภา ช่วยระดม (2561) ที่ศึกษาการเลือกใช้บริการสั่งซื้ออาหารผ่านแอปพลิเคชันฟู้ดแพนด้าในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ผู้ใช้บริการให้ความสำคัญเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาด ในระดับมากทุกด้าน และยังสอดคล้องกับกับการศึกษาของ ณัฐศาสตร์ ปัญญาณะ และวัชรพจน์ ทรัพย์สงวนบุญ (2562) ที่ศึกษาถึงการตัดสินใจใช้บริการอาหารตามสั่งแบบจัดส่ง พบว่า การจัดส่งอาหารเดลิเวอรี่นั้นสามารถอำนวยความสะดวกโดยทดแทนการเดินทางออกไปบริโภคอาหาร นอกบ้านเองได้ดี อย่างไรก็ตามผู้บริโภคยังคงคำนึงถึงความสะดวก สะอาด และปลอดภัยในการบริโภค จึงให้ความสำคัญกับการมีบรรจุภัณฑ์ที่ปลอดภัยและสะดวกต่อการรับประทาน รวมถึงความน่าเชื่อถือของ ร้านอาหารและแอปพลิเคชัน การใช้งาน ความคุ้มค่า การจัดการขาย การส่งเสริมการขาย ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจใช้บริการในระดับมากเช่นกัน

5. ความคิดเห็นเกี่ยวกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจ สั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งด้านการจัดการขายมีค่าสูงที่สุด รองลงมาคือด้านการนำเสนอลักษณะทางกายภาพ อาจเป็นเพราะว่าผู้บริโภคในจังหวัดพิษณุโลก มีสิ่งที่สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกค้าได้คือ คุณภาพของเว็บไซต์ที่ใช้ในการสั่งอาหาร การใช้งานที่สะดวก ความปลอดภัยในการชำระเงิน เป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างความเชื่อมั่นและความพึงพอใจที่สามารถนำไปสู่ความภักดีของลูกค้า ปัจจัยด้านราคามีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค โดยความต้องการซื้อสินค้านั้นขึ้นอยู่กับราคาที่ผู้บริโภคยอมรับได้ ลักษณะของอาหารเมื่อส่งถึงผู้บริโภครวมถึงลักษณะการบรรจุอาหารที่เหมาะสม การโฆษณาประชาสัมพันธ์ของร้านความถูกต้องของสินค้าและสถานที่จัดส่ง การจัดการการทำงานภายในร้านให้เกิดความรวดเร็วในการให้บริการ การจัดโปรโมชั่นหรือการให้ส่วนลดต่าง ๆ มี

ผลต่อการตัดสินใจสั่งอาหารรายการอาหารที่มีความหลากหลาย ไม่จำเจ มีอาหารให้เลือกหลากหลาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจ สั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ สอดคล้องกับงานวิจัยของธัญพล เวียงสิมมา และอมขวัญ สุวรรณรักษ์ (2563) ที่ศึกษาเรื่ององค์ประกอบของกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในกลุ่มมิลเลนเนียลในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสำรวจ พบว่ากลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในกลุ่มมิลเลนเนียลในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่อยู่ในระดับมากเช่นกัน

6. ส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก ภาพรวมมีความสัมพันธ์ทิศทางเดียวกัน โดยมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง โดยส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก โดยมีความสัมพันธ์กันทั้งในทางบวกและมีความสัมพันธ์กันในด้านบุคคลในระดับปานกลางทิศทางเดียวกัน อาจเป็นเพราะว่า ส่วนประสมการตลาดที่มีการใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพ และการจัดตกแต่งอาหารสวยงาม ราคาไม่แพง สามารถสั่งซื้อผ่านระบบออนไลน์ได้ก็เพิ่มความสะดวกให้กลุ่มผู้บริโภคในจังหวัดพิษณุโลก มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางออนไลน์ ให้ส่วนลด มีการปรับสภาพแวดล้อม การสร้างบรรยากาศ การเลือกใช้สี แสง และเสียงภายในร้าน มีการบริการที่รวดเร็ว ให้บริการที่เสมอภาค และมีมาตรฐานชัดเจน เมนูอาหารก็มีการแสดงราคาอย่างชัดเจน ระยะเวลา ในการรอรับชำระเงินไม่นานจนเกินไป ถูกต้องและครบถ้วน ส่งของทันเวลา จึงทำให้โดยส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคทางบวกในทิศทางเดียวกันในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลก สอดคล้องกับงานวิจัยของวิริยา บุญมาเลิศ และ บุญยาพร ภูทอง (2557) ที่ศึกษาพฤติกรรมการตลาดร้านค้าปลีกธุรกิจอาหารฮาลาล ตามยุทธศาสตร์การค้า การลงทุน ผลการวิจัยพบว่าภาพรวมกลยุทธ์การตลาดกับการค้าปลีกธุรกิจอาหารฮาลาล ตามยุทธศาสตร์การค้าการลงทุนมีความสัมพันธ์ทิศทางเดียวกันในระดับปานกลาง โดยมีความสัมพันธ์กันทั้งในทางบวก เช่นกัน

7. เพศที่ต่างกันของผู้บริโภคมีผลต่อกลยุทธ์ทางการตลาดบริการในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ช่วงโควิด-19 ในจังหวัดพิษณุโลกภาพรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าปัจจัยด้านการพัฒนาสินค้าใหม่ เพศชายมีการตัดสินใจในการสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารเดลิเวอรี่ มีค่าเฉลี่ยมากกว่าเพศ หญิง อาจเป็นเพราะว่าผู้บริโภคเพศชายในจังหวัดพิษณุโลก กล้าทดลองเลือกซื้อสินค้า และมีการศึกษาหาข้อมูลสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ใหม่อยู่เสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของสสินาท แสงทองฉาย (2560) ที่ศึกษาเรื่องปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคกลุ่มดิจิทัลเนทีฟไทยในการเลือกใช้แอปพลิเคชันสั่งและจัดส่งอาหารในเขตกรุงเทพมหานคร ผลวิจัยพบว่า ผู้บริโภคเพศชายจะมีกระบวนการหรือขั้นตอนในการค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่สนใจนั้น มีการเปรียบเทียบประเมินสินค้าแต่ละรุ่นแต่ละแบรนด์อย่างรอบด้าน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1.1 ระดับของส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผู้ประกอบการควรมีการพัฒนาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด บุคคล การสร้างและนำเสนอลักษณะทางกายภาพ และกระบวนการ อย่างต่อเนื่อง เพื่อสนองตอบให้ธุรกิจมีความมั่นคงและยั่งยืน

1.2 ระดับของกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารภาพรวมอยู่ในระดับมาก ความสัมพันธ์ของส่วนประสมการตลาดกับกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งอาหารภาพรวมมีความสัมพันธ์ทิศทางเดียวกัน โดยมีความสัมพันธ์กันทางบวกอยู่ในระดับปานกลาง ผู้ประกอบการควรพัฒนากลยุทธ์ทั้ง 8 ด้าน อย่างต่อเนื่องเพื่อสนองตอบต่อการให้บริการต่อผู้บริโภค กลุ่มออนไลน์ ให้มากขึ้น และการให้บริการผู้บริโภคลูกค้าที่มาใช้บริการ ณ สถานที่ประกอบธุรกิจ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มผู้บริโภคในจังหวัดพิษณุโลก แต่ผู้บริโภคมีการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันส่งในจังหวัดอื่น ๆ ในหลายภาคของประเทศ

2.2 ควรทำการศึกษาในพื้นที่อื่นนอกเขตพิษณุโลก เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่ครอบคลุมเพราะพฤติกรรมของผู้บริโภคในแต่ละจังหวัดอาจมีความแตกต่างกันตามแต่พื้นที่ และนำผลการวิจัยมาเปรียบเทียบกัน

บรรณานุกรม

- เกตุวดี สมบูรณ์ทวี. (2561). ปัจจัยด้านคุณภาพการบริการที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์อาหารผ่านผู้ให้บริการ “Food Panda Application. **วารสารการจัดการสมัยใหม่**. 16 (1), เดือนมกราคม-มิถุนายน 2561: 153-162.
- ชนิภา ช่วยระดม. (2561). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการสั่งซื้ออาหารผ่าน Food Panda Applications ในเขตกรุงเทพมหานคร. **วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์**. มหาวิทยาลัยรามคำแหง. เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม 2561: 43-55.
- ณัฐศาสตร์ ปัญญาณะ และวัชรพจน์ ทรัพย์สงวนบุญ. (2562). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้บริการอาหารตามสั่งแบบจัดส่ง. **วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ**, 11 (1), 53-66.
- ธณัฐพล เวียงสิมมา และอมชวัญ สุวรรณรักษ์. (2563). องค์ประกอบของกลยุทธ์ทางการตลาดบริการที่มีผลต่อผู้บริโภคในกลุ่มมิลเลนเนียลในการตัดสินใจสั่งอาหารจากร้านอาหารผ่านแอปพลิเคชันสั่งอาหารเดลิเวอรี่. **คหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร**.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (26 มิ.ย. 2564). ส่องเทรนด์การค้าออนไลน์ไทยจากวิกฤตโควิด 19. [ออนไลน์]. แหล่งสืบค้น https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/256401TheKnowledge_CommerceTrend.aspx. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2564.
- ธานินทร์ ศิลปจารุ. (2553). **การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: บิซิเนสอาร์แอนดี.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2557). **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสา.
- พิมพ์พมผกา บุญนาพิริชต์. (2560). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้บริการ Food Delivery ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. **การค้นคว้าอิสระ. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**.
- วริษฐา เขียนเอี่ยม, สุรัสวดี ราชกุลชัย. (2562). บทบาทของเทคโนโลยีและกระบวนการต่อพฤติกรรมการสั่งอาหารทางออนไลน์. **การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 11. มหาวิทยาลัยสยาม ประจำปี 2562**.
- วิริยา บุญมาเลิศ และ บุญยาพร ภูทอง. (2557). กลยุทธ์การตลาดร้านค้าปลีกธุรกิจอาหารฮาลาล ตามยุทธศาสตร์การค้าการลงทุน. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ศุภณัฐวิชัยกสิกรไทย. (26 มิ.ย. 2563). ธุรกิจออนไลน์ 2564. [ออนไลน์]. แหล่งสืบค้น <https://kasikornresearch.com/th>. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2564.
- สลินาท แสงทองฉาย. (2560). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคกลุ่มดิจิทัลเนทีฟไทยในการเลือกใช้แอปพลิเคชันสั่งและจัดส่งอาหาร ในเขตกรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (26 มิ.ย 2564). สถิติประชากรศาสตร์. [ออนไลน์]. แหล่งสืบค้น <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/01.aspx>. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2564.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพิษณุโลก. (2564). ศูนย์ข้อมูลโควิด 19. ฝ่ายควบคุมโรคติดต่อ. สำนักงาน
สาธารณสุขจังหวัดพิษณุโลก.

แนวทางการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับ พระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา

Guidelines for using online social networks for communication and propagating
Buddhism for monks-novices in Chachoengsao Province

ภูริทัต ศรีอร่าม

Phurithat Sri-aram

เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์

Chetniphath Phithiyanuwat

พรภิรมย์ ยอดบุญ

Pornpirom Yodboon

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhasothorn Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: p.pirom1986@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ ศึกษาความคิดเห็นต่อการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ และหาแนวทางการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 357 รูป ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระภิกษุ และนักวิชาการศาสนา จำนวน 7 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผลการวิจัยพบว่า

1. พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์มือถือ มีการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ตลอดทั้งวัน ระยะเวลาที่ใช้งานประมาณ 30 นาที - 1 ชั่วโมง ช่วงเวลาที่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์บ่อยที่สุดคือ 16.01 - 24.00 น. Account ที่ใช้งานบ่อยที่สุด คือ Facebook, Line, YouTube และ Google จุดประสงค์หลักเพื่อการสื่อสาร และเพื่อการศึกษา/วิชาการเป็นหลัก เหตุผลที่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อแสดงออกร่วมกับผู้อื่น แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

2. ความคิดเห็นต่อการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านการสื่อสาร ด้านการศึกษา/วิชาการ และด้านการเผยแผ่ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านนันทนาการ อยู่ในระดับปานกลาง

3. การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระภิกษุ-สามเณรควรมีองค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนา มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ มีการใช้ภาษาที่สละสลวยผ่านการพิจารณา และกลั่นกรองมาดีแล้ว มีวัตถุประสงค์ และกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะสื่อสารให้ชัดเจน ซึ่งจะสามารถทำให้การสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ: เครือข่ายสังคมออนไลน์, เผยแผ่พระพุทธศาสนา, พระภิกษุ-สามเณร

Abstract

This article is part of the research with the objectives to study the behavior of using online social networks province and to find the guidelines for using online social networks for communication and propagating Buddhism for monks-novices in Chachoengsao province. The research population was the monks-novices in Chachoengsao province with a number of 357. The key informants were monks and Buddhist scholars with a number of 7. The research tools were questionnaire and in-depth interview question. The research results were: 1. The behavior in using online social networks for communication and propagating Buddhism for monks-novices in Chachoengsao province mostly was mobile phone. There was all day long usage of online social networks. The duration in using was approximately 30 minutes to.

1 hour. The most frequent time in using online social networks was 16:01 – 24:00 hours. The most often used Accounts were Facebook, Line, YouTube and Google. The main purpose in using was for communication and education/academic. The reasons in using online social networks were expressing and exchanging opinions.

2. The opinion toward using online social networks for communication and propagating Buddhism for monks-novices in Chachoengsao province was in high level in overall picture. When considering in each dimension, it was found that dimensions of communication, education/academic, and propagation was in a high level. For recreation dimension was in a middle level.

3. For the usage of online social networks for communication and propagating Buddhism, monks-novices should have knowledge in Buddhism, understating in using online social networks, know how to use the considerate well-arranged language with the scrutinized objective and clear target group for communication. These factors would make communication and propagation of Buddhism to be more efficient and effective.

Keywords: Online Social Network, Propagation of Buddhism, Monks-Novices

บทนำ

ปัจจุบันการสื่อสารของมนุษย์ได้รับการพัฒนาให้สื่อสารถึงกันอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของมนุษย์มากขึ้น สื่อชนิดหนึ่งที่ใช้สามารถมีส่วนร่วม สร้าง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตได้ คือ social media คำนี้คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ ราชบัณฑิตยสถานบัญญัติศัพท์ว่า สื่อสังคม หรือที่คนทั่วไปเรียกว่า สื่อออนไลน์ หรือ สื่อสังคมออนไลน์ ในทางเทคนิค สื่อสังคมจะหมายถึง โปรแกรมกลุ่มหนึ่งทำงานโดยใช้พื้นฐานและเทคโนโลยีของเว็บตั้งแต่รุ่น 2.0 เช่น บีโอบี มาสเปซ เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ วิกีพีเดีย ไฮไฟฟ์ และบล็อกต่าง ๆ ในทางธุรกิจเรียกสื่อสังคมว่า สื่อที่ผู้บริโภคสร้างขึ้น (consumer-generated media หรือ CGM) สำหรับกลุ่มบุคคลผู้ติดต่อสื่อสารกันโดยผ่านสื่อสังคม ซึ่งนอกจากจะส่งข่าวสารข้อมูลแลกเปลี่ยนกันแล้ว ยังอาจทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกันด้วย กลุ่มบุคคลที่ติดต่อสื่อสารกันโดยผ่านสื่อสังคมดังกล่าว คือ social network ซึ่งคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ บัญญัติศัพท์ social network ว่า เครือข่ายสังคม ในเครือข่ายสังคมกลุ่ม “เพื่อน” หรือ “ผู้ติดต่อกัน” จะต้องแนะนำตนเองอย่างสั้น ๆ โดยทั่วไปซอฟต์แวร์ที่ให้บริการเครือข่ายสังคมจะเปิดโอกาสให้กลุ่มเพื่อน ๆ วิพากษ์วิจารณ์กันเองได้ ส่งข้อความส่วนตัว และเข้าไปอ่านข้อความของเพื่อน ๆ ในกลุ่มได้ ซอฟต์แวร์บางประเภทจะสามารถให้เพื่อน ๆ เพิ่มเสียงและภาพเคลื่อนไหวลงในประวัติของตนได้ด้วย นอกจากนี้ เพื่อนบางคนก็อาจจะสร้างโปรแกรมย่อย ๆ ขึ้นมาให้ใช้ร่วมกันได้ เช่น เล่นเกม ถามปัญหา หรือปรับแต่งรูปภาพ ทำให้บางคนมีผู้สมัครเข้ามาเป็นเพื่อนด้วยมากมาย (ราชบัณฑิตยสภา : ออนไลน์)

การใช้อินเทอร์เน็ตที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนรุ่นใหม่ ได้แก่ เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network Sites) เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) Line (ไลน์) มาปรับใช้หลายวงการทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากลักษณะการสื่อสารที่มีความสะดวกรวดเร็ว ทำให้เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นยอดนิยมของคนรุ่นใหม่ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนในช่วงวัยรุ่น ใช้การสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงวัยอื่น ซึ่งสื่อใหม่อันทันสมัยในโลกดิจิทัลไม่ได้มีบทบาทเพียงแค่อำนวยความสะดวกให้กับจังหวะการใช้ชีวิตและเพิ่มอัตราความเร็วในการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังเข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพฤติกรรมและแบบแผนในการดำรงชีวิต รวมทั้งยังเปลี่ยนมุมมอง วิถีคิด วิธีการมองโลก รวมทั้งค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ใช้อีกด้วย เด็กและเยาวชนที่เติบโตมาพร้อมเทคโนโลยีในโลกดิจิทัลสมัยใหม่ (Digital Generation) จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจ และรู้เท่าทันถึงความต้องการของตนเอง ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านให้ต้องทันแต่ความเสียด้านลบ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมความต้องการอิสระความเป็นตัวของตัวเองสูง โดยเฉพาะความต้องการที่แตกต่าง ปราศจากความต่อเนื่องและการเชื่อมโยงเหตุผล ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้มีอิทธิพลและส่งผลต่อการออกแบบเนื้อหาและรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ดิจิทัลยุคหลังสมัยใหม่ (Buaclee, C, 2014 : 2478-258)

ปัจจุบันวงการพระพุทธศาสนาได้พยายามใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรม โดยปรับเปลี่ยนให้คำสอนทางศาสนาเข้าถึงการศึกษาค้นคว้าเพื่อความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและวิถีปฏิบัติของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อินเทอร์เน็ตของพระสงฆ์ผ่านสื่อออนไลน์ 2 รูปแบบ คือ เว็บไซต์และเฟซบุ๊ก ซึ่งเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมสูงสุดในปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอความรู้ที่แตกต่างกัน กล่าวคือใช้เว็บไซต์เผยแพร่องค์ความรู้ในรูปแบบข้อความที่เป็นตัวอักษร รูปภาพ ภาพเคลื่อนไหว หรือแม้แต่สื่อสิ่งพิมพ์ที่มีขนาดใหญ่ ในขณะที่เฟซบุ๊กมีบทบาทในด้านการเผยแพร่ข่าวสารความรู้ที่มีลักษณะกระชับ เข้าใจง่าย แต่มีข้อได้เปรียบจากการเป็นช่องทางที่แพร่กระจายและส่งต่อข้อมูลได้ในวงกว้าง ดังนั้นเฟซบุ๊กจึง

เป็นเสมือนช่องทางประชาสัมพันธ์ควบคู่ไปกับการเผยแพร่ความรู้สั้นๆ หรือข้อคิดในประเด็นเฉพาะที่ผู้เผยแพร่ต้องการนำเสนอ (พินิจ ลาภธนานนท์, แทนพันธุ์ เสนะพันธุ์ บัวใหม่, 2557 : คำนำ)

การเกิดขึ้นของเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้เข้ามากำหนดและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้ใช้ในปัจจุบัน สื่อทางเลือกต่าง ๆ ในเครือข่ายสังคมออนไลน์เข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น การใช้สื่อเหล่านี้ควรมีความระมัดระวัง และมีวิจารณญาณในการใช้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีที่ทันสมัยของพระภิกษุจึงจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้การใช้สื่อสังคมออนไลน์ให้ชัดเจนเพื่อประโยชน์สูงสุด การพัฒนาทักษะของตนเองให้เกิดความชำนาญในการใช้และการรู้เท่าทันสื่อ จึงเป็นส่วนสำคัญที่พระภิกษุสงฆ์ต้องคอยค้นคว้าหาข้อมูลอยู่เสมอๆ ในด้านการสื่อสาร หากพระภิกษุสงฆ์ไม่ระมัดระวังตัวในการกรอกข้อมูลอาจจะเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวมากเกินไป และอาจถูกผู้ไม่หวังดีนำมาใช้ในทางเสียหาย แอบอ้างตัวตนและละเมิดสิทธิส่วนบุคคลได้ ในด้านการศึกษาเว็บไซต์ที่เปิดให้บริการอาจมีจำนวนน้อยและไม่ค่อยได้รับความสนใจเนื้อหา ข้อมูลมีความเข้าใจยาก ไม่ค่อยมีความหลากหลายในด้านความบันเทิง การเลือกใช้แอปพลิเคชันต่าง ๆ ที่มีให้บริการมากมาย รวมถึงการเล่นเกมนออนไลน์ผ่านเครื่องมือสื่อสารประเภทต่าง ๆ (เอกนรินทร์ นิยมทรัพย์, 2558 : 3)

เห็นได้ว่า การใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ของพระภิกษุ-สามเณรยังมีข้อจำกัดอีกมากมาย นอกจากกฎหมายแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังมีศีลเป็นข้อห้ามในการประพฤติปฏิบัติตน การเลือกใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมไม่ขัดกับพระธรรมวินัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่พึงตระหนักให้มาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา แนวทางการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่เหมาะสมสำหรับพระภิกษุ-สามเณรต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา
3. เพื่อหาแนวทางการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) มุ่งศึกษาแนวทางการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยศึกษาจากพฤติกรรม และความคิดเห็นต่อการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 4,858 รูป

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยผู้วิจัยทำการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยเทียบจากตารางสำเร็จรูป Krejcie & Morgan ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 357 รูป ได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) ตามตารางกำหนดกลุ่ม

ตัวอย่างที่มีระดับความเชื่อมั่น 95% ของเครจซี่และมอร์แกน (R.V.Krejcie & D.W.Morgan) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2548 : 51)

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระภิกษุ และนักวิชาการในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 7 รูป/คน โดยการสัมภาษณ์ พระภิกษุ จำนวน 6 รูป และสัมภาษณ์นักวิชาการ จำนวน 1 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด จำนวน 7 รูป/คน โดยผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกประชากรด้วยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คัดเลือกเฉพาะพระภิกษุ และนักวิชาการในจังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อสัมภาษณ์หาแนวทางการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1) แบบสอบถาม (Questionnaire) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์จากผู้บริหารของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อแจ้งความประสงค์และขอความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูล โดยส่งแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยดำเนินการแจกแบบสอบถามให้ผู้ตอบแบบสอบถามแล้วขอรับคืน ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา จำนวน 346 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 96.92 เมื่อเก็บรวบรวมแบบสอบถามแล้ว ตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม

2) การสัมภาษณ์ (Interview) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1) ผู้วิจัยได้กำหนดวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants)

2.2) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์โดยใช้วิธีการจดบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการบันทึกเสียง

2.3) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แล้วนำมาวิเคราะห์ พร้อมทั้งแยกแยะประเด็นอีกทั้งตัดคำพูดบางคำที่ไม่เหมาะสม และไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยออกไป เพื่อให้ข้อมูลนั้นเป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ต่อไปโดยจดบันทึกข้อเสนอแนะ พร้อมทั้งทำการบันทึกเทป บันทึกภาพเคลื่อนไหวและภาพนิ่ง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ข้อมูลจากแบบสอบถามในตอนต้นที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 พฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา และตอนที่ 3 ความคิดเห็นต่อการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา ดำเนินการดังนี้

ตอนที่ 1 และตอนที่ 2 เป็นคำถามแบบเลือกตอบ วิเคราะห์โดยค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 3 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) วิเคราะห์โดยค่าเฉลี่ย (Average) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ซึ่งระดับ พฤติกรรม และระดับความคิดเห็นต่อการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีทั้งหมด 5 ระดับ ได้แก่ ระดับน้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด ผู้วิจัยได้ให้น้ำหนักคะแนนพฤติกรรมและระดับความคิดเห็นของพระภิกษุ-สามเณร ซึ่งในการแปลผลค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมและระดับความคิดเห็นของพระภิกษุ-สามเณร มีเกณฑ์การแปลผลดังนี้ (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2541 : 75)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ข้อมูลจากแบบสอบถามในตอนต้นที่ 4 เป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended) วิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content Analysis)

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

2.1) ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ถูกสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล

2.2) นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล

2.3) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ดังนั้น ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการตอบประเด็นสัมภาษณ์ (Interview Research) และข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ (Document Research) จะถูกนำมาวิเคราะห์และประมวลผลออกมาในลักษณะของการพรรณนาซึ่งนำไปสู่คำตอบในการศึกษาและสรุปตามหลักวิชาการประกอบการเขียนรายงานเพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวทางการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์สำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทราต่อไป

สรุปผลการวิจัย

พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารของพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า

พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสาร จำแนกตามประเภทของเครื่องมือการสื่อสาร ส่วนใหญ่เป็นโทรศัพท์มือถือ (ร้อยละ 95.1) เป็นคอมพิวเตอร์ PC (ร้อยละ 39.9) เป็น Notebook (ร้อยละ 31.5) และเป็น Ipad/Tablet (ร้อยละ 7.8) ตามลำดับ

จำแนกตามจำนวนการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ตลอดทั้งวัน (ร้อยละ 29.8) 6 - 8 ครั้ง/วัน (ร้อยละ 28.0) 3 - 5 ครั้ง/วัน (ร้อยละ 23.1) และ 1 - 2 ครั้ง/วัน (ร้อยละ 19.1) ตามลำดับ

จำแนกตามระยะเวลาเฉลี่ยที่ทํานใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อครั้ง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ 30 นาที - 1 ชั่วโมง (ร้อยละ 37.0) น้อยกว่า 30 นาที (ร้อยละ 26.9) 1 ชั่วโมงขึ้นไป (ร้อยละ 20.5) และตลอดทั้งวัน (ร้อยละ 15.6) ตามลำดับ

จำแนกตามช่วงเวลาใดที่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์บ่อยที่สุด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ช่วงเวลา 16.01 - 24.00 น. (ร้อยละ 47.1) เวลา 12.01 - 16.00 น. (ร้อยละ 29.5) เวลา 06.00 - 12.00 น. (ร้อยละ 18.8) และเวลา 24.01 - 06.00 น. (ร้อยละ 4.6) ตามลำดับ

จำแนกตามจำนวน Account ของเว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มี Account ของ Facebook (ร้อยละ 47.1) Line (ร้อยละ 80.3) YouTube (ร้อยละ 41.0) Google (ร้อยละ 36.7) Instagram (ร้อยละ 16.8) Twitter (ร้อยละ 9.5) Website (ร้อยละ 8.7) Hi5 (ร้อยละ 3.5) Wikipedia (ร้อยละ 2.9) Skype (ร้อยละ 2.6) Camfrog (ร้อยละ 2.6) Window Live Space (ร้อยละ 2.6) Blog (ร้อยละ 2.0) อื่น ๆ (ร้อยละ 1.7) Multiply (ร้อยละ 1.2) และ Tumbler (ร้อยละ .9) ตามลำดับ

จำแนกตามการใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์บ่อยที่สุด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มี Account ของ Facebook (ร้อยละ 80.3) Line (ร้อยละ 74.3) YouTube (ร้อยละ 42.8) Google (ร้อยละ

ละ 30.6) Instagram (ร้อยละ 9.8) Twitter (ร้อยละ 2.6) Website (ร้อยละ 2.3) Wikipedia (ร้อยละ 1.7) Hi5 (ร้อยละ 1.4) Window Live Space (ร้อยละ 1.2) อื่น ๆ (ร้อยละ .9) Skype (ร้อยละ .6) Blog (ร้อยละ .6) Camfrog (ร้อยละ .3) และ Multiply (ร้อยละ .3) ตามลำดับ

จำแนกตามจุดประสงค์หลักในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อการสื่อสาร (ร้อยละ 41.9) เพื่อการศึกษา/วิชาการ (ร้อยละ 32.7) เพื่อการนัดพบ (ร้อยละ 12.7) และเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา (ร้อยละ 12.7) ตามลำดับ

จำแนกตามเหตุผลที่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อแสดงออกร่วมกับผู้อื่น แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสนทนากับเพื่อน (ร้อยละ 54.0) เพื่อต้องการเผยแพร่หลักธรรมคำสอน (ร้อยละ 47.4) เพื่อต้องการใช้เวลาว่างเพื่อผ่อนคลาย และความบันเทิง (ร้อยละ 44.2) เพื่อตอบสนองความสนใจหรือความต้องการส่วนตัว (ร้อยละ 43.6) และเพื่อเป็นที่ยอมรับจากผู้อื่นว่าเป็นคนทันสมัย (ร้อยละ 22.8) ตามลำดับ

ความคิดเห็นต่อการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า

ความคิดเห็นต่อการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.53$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงตามลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ อันดับหนึ่ง ด้านการศึกษา/วิชาการ ($\bar{X}=3.63$) อันดับสอง ด้านการสื่อสาร ($\bar{X}=3.61$) อันดับสาม ด้านการเผยแพร่ ($\bar{X}=3.51$) และด้านนัดพบ ($\bar{X}=3.36$) ตามลำดับ

ด้านการสื่อสาร พบว่า ความคิดเห็นต่อการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.61$) ส่วนใหญ่สามารถใช้โปรแกรมสนทนาออนไลน์ เช่น Chat Room, Facebook, Line, Twitter ฯลฯ ได้ ($\bar{X}=3.76$) สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้เป็นอย่างดี ($\bar{X}=3.71$) และใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพราะมีความคล่องตัว/ความรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร ($\bar{X}=3.70$)

ด้านการศึกษา/วิชาการ พบว่า ความคิดเห็นต่อการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.63$) ส่วนใหญ่สามารถศึกษาหาข้อมูลทางการศึกษา/ทางวิชาการ โดยใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ได้ ($\bar{X}=3.81$) สามารถติดตามข้อมูลข่าวสาร/เหตุการณ์ปัจจุบันในบ้านเมือง และมักศึกษาหลักธรรม และหลักการปฏิบัติผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ($\bar{X}=3.73$) และสามารถฝึกทักษะความรู้ความสามารถ และการพัฒนาตนเอง ในด้านต่างๆ ผ่านการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ ($\bar{X}=3.65$)

ด้านการเผยแพร่ พบว่า ความคิดเห็นต่อการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.51$) และสามารถใช้อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ ($\bar{X}=3.64$) มักใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร/กิจกรรมต่างๆ ของวัด ($\bar{X}=3.58$) และสามารถนำหลักธรรม/สัจธรรมะไปอรรถาธิบายในเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้ ($\bar{X}=3.49$)

ด้านนัดพบ พบว่า ความคิดเห็นต่อการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.36$) ส่วนใหญ่เชื่อว่าสังคมออนไลน์เป็นสังคมที่เสรีเปิดกว้างในการแสดงความคิดเห็น ($\bar{X}=3.69$) มีความยินดีที่จะ

แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น (Comment) กลุ่มกิจกรรม หรือโพสต์ของเพื่อนในเครือข่ายสังคมออนไลน์ ($\bar{X} = 3.47$) และการศึกษาหาข้อมูลที่น่าสนใจ เช่น การเดินทาง, ที่พัก ($\bar{X} = 3.43$)

แนวทางการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า

แนวทางการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์นั้นมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ขึ้นอยู่กับผู้ใช้งานเป็นสำคัญว่าจะนำไปใช้ในลักษณะใด สำหรับพระภิกษุ-สามเณรควรศึกษาและระมัดระวังเกี่ยวกับการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยคำนึงถึงหลักพระธรรมวินัย และยึดหลักประโยชน์และความสุขของสังคมเป็นที่ตั้ง การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระภิกษุ-สามเณรควรมีองค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนา มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ มีการใช้ภาษาที่สละสลวยผ่านการพิจารณา และกลั่นกรองมาดีแล้ว มีวัตถุประสงค์ และกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะสื่อสารให้ชัดเจน ซึ่งจะสามารถทำให้การสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ดียิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารของพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า

ส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์มือถือ และคอมพิวเตอร์ PC มีการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ตลอดทั้งวัน และ 6 - 8 ครั้ง/วัน ระยะเวลาที่ใช้งานประมาณ 30 นาที - 1 ชั่วโมง และน้อยกว่า 30 นาที ช่วงเวลาที่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์บ่อยที่สุด คือ 16.01 - 24.00 น. และเวลา 12.01 - 16.00 น. Account ที่ใช้งานบ่อยที่สุด คือ Facebook, Line, YouTube และ Google จุดประสงค์หลักในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เพื่อการสื่อสาร และเพื่อการศึกษา/วิชาการเป็นหลัก เหตุผลที่ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เพื่อแสดงออกร่วมกับผู้อื่น แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสนทนากับเพื่อน และเพื่อต้องการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สินี กิตติชนมวรกุล (2558 : 288) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของนักเรียนในจังหวัดสงขลา ผลจากการวิจัยพบส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่าง เปิดรับสื่อสังคมออนไลน์ผ่านสมาร์ตโฟน เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่นิยมใช้ คือ Facebook ช่วงเวลาที่เข้าใช้งานมากที่สุดคือ ช่วงเวลา 19.00 น. - 24.00 น. มีการเปิดใช้งานเฉลี่ย 4 - 5 ครั้งต่อวัน เฉลี่ยครั้งละ 1 ชั่วโมง โดยกลุ่มตัวอย่างมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบค้นข้อมูล เพื่อกิจกรรมทางสังคม เพื่องานอดิเรก และเพื่ออัปเดตสถานะ

ความคิดเห็นต่อการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า

โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์มีความรวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์ในปัจจุบัน เป็นแหล่งรวมความรู้ขนาดใหญ่ ที่มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าไปสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ได้ตามประเด็นที่ตนเองสนใจ และสามารถแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนทนาโต้ตอบกัน หรือการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ให้บุคคลอื่นรับรู้ได้อย่างรวดเร็ว จึงทำให้พระภิกษุ-สามเณรมีความคิดเห็นต่อการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุฑารัตน์ ศราวุฒะวงศ์ และคณะ (2560 : 24) ผลการวิจัยพบว่าทัศนคติต่อการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พบว่า ในภาพรวม นิสิตระดับปริญญาตรีส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในเชิงบวก โดยเห็นด้วยต่อการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ($\bar{X} =$

3.52) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่าทัศนคติในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง คือ สื่อสังคมออนไลน์ทำให้ฉันติดต่อกับคนอื่นได้อย่างรวดเร็ว ($\bar{X}=4.51$) ทัศนคติในระดับเห็นด้วยเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยคือฉันรู้สึกสะดวกสบายในการใช้ สื่อสังคมออนไลน์ ($\bar{X}=4.42$) สื่อสังคมออนไลน์ใช้งานง่าย ($\bar{X}=4.36$) ในแต่ละวันฉันต้องเช็คสื่อสังคมออนไลน์อย่างน้อย 1 ครั้ง ($\bar{X}=4.26$) สื่อสังคมออนไลน์ช่วยให้ฉันเกาะติดและไม่พลาดเรื่องสำคัญในชีวิต ($\bar{X}=4.10$) ฉันคิดว่าสื่อสังคม ออนไลน์คือช่องทางที่ดีในการเผยแพร่ข้อมูล/สารสนเทศ ($\bar{X}=4.08$) และฉันต้องใช้สื่อสังคมออนไลน์ทุกวัน ($\bar{X}=4.05$) ส่วนทัศนคติในระดับเฉย ๆ เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย คือ ฉันตั้งใจจะโพสต์ข้อความบนสื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้ในรายวิชา ($\bar{X}=3.45$) สื่อสังคมออนไลน์คือสิ่งที่ฉันมีประโยชน์คุ้มค่ากับเวลาที่เสียไป ($\bar{X}=3.44$) สื่อสังคมออนไลน์เป็นสิ่งที่มีความหมาย ในชีวิตของฉัน ($\bar{X}=3.43$) ฉันภูมิใจที่บอกให้คนอื่นรู้ว่าฉันใช้สื่อสังคมออนไลน์ ($\bar{X}=3.41$) ทัศนคติในแง่ไม่เห็นด้วยต่อการ ใช้สื่อสังคมออนไลน์ เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย คือ ฉันคิดว่าสื่อสังคมออนไลน์มีการใช้งานมากเกินไปจนทำให้ส่งผลกระทบต่อ การเรียนหรือความสัมพันธ์กับคนอื่น ($\bar{X}=2.22$) ฉันติดตั้งระบบความเป็นส่วนตัวในสื่อสังคมออนไลน์เพื่อ ป้องกันไม่ให้ คนอื่นเข้าถึงข้อมูลส่วนตัวของฉัน ($\bar{X}=1.96$) ความคิดเห็นต่อผลกระทบของการทำงานสื่อสังคม ออนไลน์ของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พบว่า ในภาพรวมนิสิตส่วนใหญ่เห็นว่าสื่อ สังคมออนไลน์มีผลกระทบต่อผู้ใช้งานในเชิงบวกและอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.02$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มี ผลกระทบในระดับมากทุกด้านโดยเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย ได้แก่ ด้านการติดต่อกับคนอื่น ($\bar{X}=4.26$) ด้านความ บันเทิงและการดำเนินชีวิตประจำวัน ($\bar{X}=4.19$) ด้านการเรียน ($\bar{X}=4.17$) ด้านการแสดงออกถึงตัวตน ($\bar{X}=3.92$) ด้านสุขภาพ ($\bar{X}=3.84$) และด้านสังคม ($\bar{X}=3.77$)

แนวทางการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับ พระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า

การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์สำหรับพระภิกษุ-สามเณร ควรพิจารณาไตร่ตรองให้ดีก่อนที่จะ โพสต์ หรือแชร์ข้อความต่าง ๆ ลงไป หากใช้งานด้วยความไม่ระมัดระวังก็อาจจะก่อให้เกิดผลเสียต่อตนเอง และ ผู้อื่นได้ด้วยเช่นกัน สำหรับการใช้อุปกรณ์สังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั้น พระภิกษุ-สามเณรควรมีองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา รู้จักการใช้สื่อ รู้จักการใช้อุปกรณ์สังคมออนไลน์ และมีเทคนิควิธีในการสื่อสาร ซึ่งจะช่วยให้การสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จได้ ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาธนิศ สิริวิฑูโร (2558 : 76) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบและกระบวนการ สื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ผลการวิจัย พบว่า พฤติกรรมการสื่อสารพุทธ ธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทยผ่านทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ เว็บไซต์ เช่น การโพสต์ภาพ อัป โหลดวิดีโอ เป็นการปฏิบัติศาสนกิจ ทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ ได้แก่ การบรรยายธรรม การปาฐกถา ธรรม ในด้านการตอบปัญหาเป็นการตอบปัญหาทั้งในรูปแบบของข้อความ และเป็นรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย มี ความทันสมัยทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ ในสังคมไทย ประกอบไปด้วย หลักทฤษฎีการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง สื่อ ผู้รับสาร และที่สำคัญต้อง มีเจตนาของการส่งสารข้อมูลที่เป็นเรื่องจริง ไม่บิดเบือน ไม่แต่งแต้มใส่สี เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับ กาลเวลา แต่ในบางสถานการณ์ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาวางเรื่องอาจไม่เหมาะสมกับเวลา อาจ ไม่เป็นที่ชอบใจของคนบางกลุ่ม บางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วต้องก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชน ตลอดจนรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ประกอบไปด้วยรูปแบบ สื่อทัศน์ รูปแบบสไลด์ รูปแบบสไลด์ทัศน์ ควรมีองค์ประกอบของรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรม คือ เนื้อหาธรรมะ ถูกต้อง ถูกใจ และท้ายที่สุดต้องมีการประเมินตรวจสอบรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมด้วยการตรวจสอบจาก

ความมั่นคง และความคงอยู่ของเฟซบุ๊ก ยูทูบ เว็บไซต์ และทำการประเมินตรวจสอบการกดไลค์ (Like) และการแบ่งปันข้อมูล (Share) เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1.1 คณะสงฆ์ ควรจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ให้แก่พระภิกษุ-สามเณรเพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.2 คณะสงฆ์ เจ้าคณะผู้ปกครอง ควรกำกับดูแล สอดส่องพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ของพระภิกษุ-สามเณรให้มีความเหมาะสม

1.3 พระภิกษุ-สามเณร ควรใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ ด้วยความระมัดระวัง มีสามัญสำนึก รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น และอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา

2.2 ควรศึกษาประสิทธิภาพการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา

2.3 ควรศึกษาการพัฒนาศักยภาพการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ-สามเณรในจังหวัดฉะเชิงเทรา

บรรณานุกรม

- จุฑารัตน์ ศราวณะวงศ์ และคณะ. (2560) พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **วารสารบรรณศาสตร์ มศว.** 10 (2). กรกฎาคม - ธันวาคม 2560.
- ชูศรี วงศ์รัตน์. (2541) **เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: เทพเนรมิต.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2548) **การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ด้วย spss**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บ.วี.อินเตอร์พริ้นท์ จำกัด.
- พระมหาธนิศ สิริวิฑูโน. (2558). รูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของ พระสงฆ์ในสังคมไทย. **วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่ RAJABHAT CHIANG MAI RESEARCH JOURNAL.** 16 (2) เมษายน - ธันวาคม.
- พินิจ ลาภธนานนท์, แทนพันธุ์ เสนะพันธ์ บัวใหม่. (2557). **พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมของ พระสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสภา. (30 เม.ย. 62) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th>. สืบค้นเมื่อ 30 เมษายน 2562.
- สินี กิตติชนมวรกุล. พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของนักเรียนในจังหวัดสงขลา. (2558). **การประชุมวิชาการระดับชาติด้านบริหารธุรกิจและเศรษฐศาสตร์ ครั้งที่ 2.** 16 กรกฎาคม 2558. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- เอกนรินทร์ นิยมทรัพย์. (2558). พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่มีผลต่อทัศนคติในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระภิกษุสงฆ์ในเขตกรุงเทพมหานคร. **สารนิพนธ์**. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Buaclee, C. (2014). **Digital Printing Design of Post Modern Culture**. Veridian E-Journal, Silpakorn University Humanities, Social Sciences and arts, 7(3),

การเสริมสร้างความสุขอย่างยั่งยืนตามหลักโศกอาทิตยธรรมของครูและบุคลากรทางการศึกษา
สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาจังหวัดยโสธร
Strengthening Sustainable Happiness by The Principal of Phokathiya Dhamma to
Teachers and Education in Office of The Welfare Promotion Commission for
Teachers and Educational Personnel Yasothon Province.

จำรัส บุคตาพงษ์

Chamras Buddhaphong

นิคม ปาทะวงศ์

Nikom Patawong

วิพจน์ วันคำ

Wiphot Wankham

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University

Email: konjonni@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัย มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการเสริมสร้างความสุขอย่างยั่งยืนตามหลักโศกอาทิตยธรรมของครูและบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาจังหวัดยโสธร เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยมีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูและบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาจังหวัดยโสธร จำนวน 1,994 คน มีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 321 คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) จำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม และการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก ทั้งแบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูล โดยหาเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการวิเคราะห์และสังเคราะห์รายประเด็น ผลการวิจัยพบว่า

การเสริมสร้างความสุขอย่างยั่งยืนตามหลักโศกอาทิตยธรรม ประกอบด้วย ด้านการใช้จ่ายทรัพย์ เพื่อเลี้ยงดูตนเอง บิดามารดา และครอบครัว ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงาน ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อป้องกันภัยอันตรายหรือเก็บออมไว้ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อทำพลี 5 อย่าง และด้านการใช้จ่ายเพื่ออุปถัมภ์บำรุงนิกบวช พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลและกิจการพระศาสนาส่วน ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อเลี้ยงดูตนเอง บิดามารดา และครอบครัว ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงาน ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อป้องกันภัยอันตรายหรือเก็บออมไว้ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อทำพลี 5 อย่าง และด้านการใช้จ่ายเพื่ออุปถัมภ์บำรุงนิกบวช

คำสำคัญ: การเสริมสร้าง, ความสุข, หลักโศกอาทิตยธรรม, บุคลากรทางการศึกษา, สวัสดิการ

Abstract

Research articles with objectives to study the model of sustainable happiness enhancement according to the principle of nutrition of teachers and educational personnel Office of Welfare Promotion and Welfare of Teachers and Educational Personnel, Yasothon Province It is a combined research method. with quantitative research and qualitative vichai the population and samples used in the research were teachers and educational personnel. The Office of Welfare Promotion and Welfare of Teachers and Educational Personnel in Yasothon Province consisted of 1,994 people. There were 321 samples used in the research and 9 key informants. Quantitative research, including questionnaires, and qualitative research, including in-depth interviews. both structured and no structure Data were analyzed by average ($\bar{X}$) and standard deviation (S.D.) and analysis and synthesis of each issue. The results showed that:

The promotion of sustainable happiness according to the Athitada principles consists of spending wealth to support oneself, parents and family, spending money to support friends and colleagues. In terms of spending money to prevent danger or to save for when sick or sick. The aspect of spending wealth to make 5 sacrifices and the aspect of spending to support the monks. Monks who practice precepts and religious affairs. The in-depth interviews consisted of spending money to support themselves, parents and family, and spending money to support friends and colleagues. In terms of spending money to prevent danger or to save for when sick or sick. The aspect of spending wealth to make 5 sacrifices and the aspect of spending to support the monks.

Keyword: Strengthening, Happiness, Phokaathiyadham, Educational personnel, Welfare.

บทนำ

ครู เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศตามนโยบายของรัฐบาลไปสู่ไทยแลนด์ 4.0 ด้วยพื้นฐานอาชีพของครู คือ สามารถผลิตคนที่มีคุณภาพในการพัฒนาประเทศ ซึ่งมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการศึกษาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ข้อ 2 กลยุทธ์ข้อ 2.2 การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และข้อ 2.5 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม ซึ่งรัฐได้กำหนดการปฏิรูปการศึกษาไว้ในรัฐธรรมนูญแต่ในขณะเดียวกันครูประสบปัญหาค่อนข้างหนักเกี่ยวกับภาระหนี้สิน ซึ่งกลุ่มอาชีพครูมีจำนวนกว่า 9 แสนราย ในจำนวนนี้เป็นหนี้ธนาคารออมสินกว่า 4 แสนราย และเป็นกลุ่มอาชีพที่มีภาระหนี้สินสูงที่สุด รัฐบาลจึงเห็นว่าขวัญกำลังใจของครูในการสอนนักเรียนเป็นเรื่องใหญ่ จึงต้องการบรรเทาความเดือดร้อนด้วยการลดภาระหนี้ของครู นอกจากการแก้ไขปัญหานี้แล้วครูในครั้งนี้แล้วกระทรวงการคลังเตรียมแก้ไขปัญหานี้ในระบบทั่วประเทศภายใน 2-3 สัปดาห์นี้ ซึ่งปัจจุบันผู้กู้เงินในระบบต้องรับภาระอัตราดอกเบี้ยสูงมาก ใครเข้าไปไม่มีทางหลุดออกมาได้ และมีการทวงหนี้โหดด้วย จึงต้องการจะผลักดันการแก้ไขปัญหาค่าเงินในระบบครั้งนี้ให้มีความเข้มข้นและเกิดความยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2561)

ดังเหตุการณ์ข่าวที่เกิดขึ้นในแต่ละวันในภูมิภาคต่าง ๆ เช่น กรณีชาวบ้านสาปแช่งครูเนรคุณหนี้สินนอกระบบ 5 แสน ทั้งภาระให้ครูที่เคยสั่งสอนและเซ็นคำประกันให้ เครียดจัดจนผูกคอตาย พร้อมทั้งจดหมายขอโทษทุกคน วันที่ 7 มิถุนายน 2558 ผู้สื่อข่าวรายงานว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจ สภ.เมืองแพร่ พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่กู้ภัย รุดไปยังบ้านพักครูของวิทยาลัยเทคนิคแพร่ ต.ในเวียง อ.เมืองแพร่ จ.แพร่ หลังได้รับแจ้งเหตุมีคนแขวนคอตาย ในที่เกิดเหตุ พบศพ ว่าที่ร้อยตรีชุมพล แก่นเมือง อายุ 61 ปี เป็นข้าราชการบำนาญ และเป็นครูรับจ้างสอนพิเศษที่วิทยาลัยเทคนิคแพร่ สอนวิชาช่างกลโรงงาน ใช้เชือกไนลอนสีเขียว แขนงตัวเองกับเชือกบ้านพักเสียชีวิต สภาพศพบริเวณลำคอมีรอยเขียวช้ำจากรอยรัดของเชือก และพบกระดากที่เขียนด้วยลายมือของผู้ตาย ระบุข้อความว่า "ขอโทษทุกคนที่ทำให้เดือดร้อน ไปถามนาย.....ว่าทำไมทำกับครูอย่างนี้" จากการสอบถาม นางอัมพร แก่นเมือง อายุ 64 ปีภรรยา เล่าว่า ก่อนเกิดเหตุตนและสามีออกไปซื้อของที่ตลาดสด แต่สามีบอกว่าจะไปทำธุระ หากตนซื้อของเสร็จแล้วให้รอแล้วจะกลับมารับ แต่รอนานจนผิดสังเกต ตนจึงเรียกรถรับจ้างมาส่งที่บ้าน เมื่อเปิดประตูเข้ามา ก็พบว่าสามีผูกคอตายจึงเรียกชาวบ้านมาช่วยกันนำตัวลงมาและปั๊มหัวใจ แต่ก็ไม่ทัน สำหรับสาเหตุการฆ่าตัวตายดังกล่าวนี้ นางอัมพร บอกว่า ก่อนหน้านี้สามีเคยพยายามฆ่าตัวตายมาแล้วครั้งหนึ่งแต่เชือกขาด เนื่องจากความเครียดที่ไปเซ็นคำประกันให้เพื่อนครูคนหนึ่ง ที่ก่อนหน้านี้เคยเป็นศิษย์ที่วิทยาลัยเทคนิคแพร่ เมื่อจบแล้วก็เข้ามาสอนที่สถาบันเดียวกัน โดยเมื่อหลายปีก่อนครูคนนี้ได้เดือดร้อนไปกู้เงินนอกระบบ และขอให้สามีตนคำประกันให้ แรก ๆ ก็ส่งเงินกู้ตามปกติ แต่ระยะหลังส่งล่าช้า ทำให้เจ้าของเงินกู้มาตามทวงกับสามีตน ทำให้ต้องคอยส่งเงินกู้นอกระบบทั้งที่ไม่ได้กู้ยืมมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ทั้งนี้รายงานระบุว่า ยอดเงินกู้ที่ครูรายนี้ไปกู้มาเป็นเงิน 5 แสนบาท และภาระหนี้ที่ครูชุมพลต้องจ่ายแทนนั้นตกวันละ 2-3 พันบาทเลยทีเดียว จึงเป็นเหตุให้คิดสั้นฆ่าตัวตายดังกล่าว ด้านชาวบ้านที่ทราบข่าวต่างจับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์พร้อมสาปแช่งครูเนรคุณ ที่ทำให้ครูชุมพลที่เคยสั่งสอนต้องมารับกรรมแทนแบบนี้

หรือข่าว นครพนม - แม่เฒ่าวัย 92 เจ้าของร้านลาบข้างสถานีตำรวจน้ำนครพนม ร้องให้ระงม หลังพบลูกสาวที่เป็นอดีตข้าราชการครูผูกคอต้อยที่บ้านพัก เผยน่าจะเครียดจากภาระหนี้สิน หลังมีหมายศาลฟ้องเรียกหนี้ที่กู้ยืมไว้ตั้งแต่เป็นครู ผู้สื่อข่าวรายงานว่า เมื่อเวลา 09.30 น. วันนี้ (21 ก.พ.) ร.ต.ท.หญิง จุฬารัตน์ อัจฉริมณ ร้อยเวร สภ.เมืองนครพนม รับแจ้งเหตุมีคนไทยผูกคอตายเสียชีวิตในพื้นที่ชุมชนหนองบึกในเขตเทศบาลเมืองฯ รุดไปตรวจสอบพร้อมแพทย์เวร โรงพยาบาลนครพนม หน่วยกู้ชีพลำโพงเฟรนด์ชิพที่เกิดเหตุเป็นร้านลาบก้อยชื่อดัง ร้านลาบยายแฉลม เลขที่ 18 ถนนภูบาลาย ข้างสถานีตำรวจน้ำนครพนม พบนางแฉลม รัตนภูมินทร์ วัย 92 ปี เจ้าของร้านลาบดังกล่าว นั่งร้องไห้ด้วยความเศร้าสลดข้างศพนางเทียมรักษ์ รัตนภูมินทร์ อายุ 59 ปี บุตรสาว อดีตข้าราชการครูบำนาญก่อนที่เจ้าหน้าที่จะไปถึงญาติได้ช่วยกันนำร่างลงมาจากซอด้่านหลังบ้านมานอนไว้ที่ห้องโถงกลางบ้าน สภาพศพสวมชุดนอนสีเหลือง จากการตรวจสอบหลังบ้านพบสายพานเครื่องซักผ้าสีดำยาว 2 เมตร ผูกเป็นปมห้อยโยงซอเหล็ก มีโต๊ะไม้วางสิ่งของและเก้าอี้ 1 ตัว แพทย์ชันสูตรคาดว่าเสียชีวิตมาไม่ต่ำกว่า 6 ชั่วโมง นางแฉลม มารดาผู้ตายกล่าวว่า ปกติบุตรสาวจะออกไปจ่ายตลาดช่วงตี 5 แต่จนสายแล้วยังไม่เห็นว่าจะกลับมาจึงเดินตามหาไปรอบบ้าน กระทั่งบุตรชายคนโตของนางเทียมรักษ์มาพบศพจึงเรียกญาติๆ นำร่างลงมาจากซอเหล็ก ก่อนหน้านี้ผู้ตายมักบ่นให้ตนฟังว่าขายลาบก้อย-ต้มไม่ค่อยดี อีกทั้งมีโรคประจำตัวไทรอยด์ ความดัน เบาหวานรุนแรงนอกจากนี้ ญาติผู้ตายเล่าให้ฟังอีกว่าสาเหตุการตายของนางเทียมรักษ์น่าจะมาจากปัญหาหนี้สินส่วนตัว หลังพบว่ามีหมายจากศาลยื่นฟ้องมาถึงนางเทียมรักษ์ที่เคยกู้หนี้ขณะเป็นครูอยู่โรงเรียนชื่อดังแห่งหนึ่ง ประกอบตัวมีโรคประจำตัวจึงคิดสั้นดังกล่าว ญาติไม่ติดใจสาเหตุการตาย จึงมอบศพให้ไปบำเพ็ญกุศลตามประเพณีต่อไป อดีตครูนครพนมผูกคอต้อยที่บ้านพัก เครียดโดนฟ้องเรียกหนี้

จากสภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่ผ่านการรับรู้และเกิดการเรียนรู้อยู่ทุกวันจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับ ประเด็นยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555-2559) กลยุทธ์การวิจัยที่ 8 ส่งเสริมความเข้มแข็งและการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นและสังคม และประเด็นยุทธศาสตร์ จังหวัดยโสธรนั้น ที่ได้กล่าวในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 คือการยกระดับคุณภาพชีวิต เสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงของครอบครัว ชุมชน และสังคม พร้อมทั้งมีเป้าประสงค์ที่ว่า “ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงและสังคมมีความสงบเรียบร้อยและมีตัวชี้วัดและค่าเป้าหมาย ร้อยละของครัวเรือนยากจนที่มีรายได้ผ่านเกณฑ์ จปฐ. 30,000 บาท/คน/ปี (ร้อยละ 95 ต่อปี) ซึ่งสอดคล้องกับกลยุทธ์ ข้อ 1.คือการยกระดับคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างชุมชนสู่ความเข้มแข็ง

ปัจจุบัน สังคมไทยมั่นคงเป็นสังคมแห่งเมืองพระพุทธศาสนาแต่การศึกษาเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักธรรมะคำสั่งสอนเป็นเรื่องที่ยากจะปฏิบัติได้ของบุคคลทั่วไป ปัญหาทุก ๆ ปัญหาประกอบด้วยเหตุและผลและเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญในแต่ละประเด็นเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องการบริหารจัดการหนี้สินหรือสินทรัพย์ของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่เป็นประเด็นปัญหาสำคัญของประเทศและหาแนวทางออกร่วมกันหลายฝ่าย ดังนั้น การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเรื่องการบริหารจัดการทรัพย์ซึ่งมีกล่าวไว้เป็นแนวทางปฏิบัติที่ปรากฏในพระสูตรต้นตอปิฎกหลาย ๆ แห่ง ว่าด้วยการใช้จ่ายทรัพย์ แนวทางการ

เสริมสร้างความสุขอย่างยั่งยืนตามหลักโภคาภิธรรมที่มีต่อการบริหารจัดการการเงินของครอบครัวครูและบุคลากรทางการศึกษา จึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ทุก ๆ คนในสังคมควรหันมาตระหนักปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดเห็นเป็นประจักษ์ ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและศึกษาเรียนรู้คำสอนในทางพระพุทธศาสนาจึงมองเห็นวิธีการหรือแนวทางที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาจะได้นำหลักคำสอนสำคัญไปเสริมสร้างให้ครอบครัวมีความสุขอย่างยั่งยืนโดยไม่ยาก ประกอบกับประเด็นปัญหาแนวทางการเสริมสร้างความสุขลดรายจ่ายเพิ่มรายได้้อย่างพอเพียงเพื่อครอบครัวอบอุ่นไม่มีใครทำ จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำเพราะหากไม่ทำอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครูและบุคลากรทางการศึกษาและมีความจำเป็นเร่งด่วนในการวิจัยครั้งนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบการเสริมสร้างความสุขอย่างยั่งยืนตามหลักโภคาภิธรรมของครูและบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาจังหวัดยโสธร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยมีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยต่าง ๆ จากสถาบันการศึกษา สภาวิจัยแห่งชาติและจากห้องสมุดต่าง ๆ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูและบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาจังหวัดยโสธร จำนวน 1,994 คน มีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 321 คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ด้านข้อมูลเชิงลึก ได้แก่ ผู้แทนครูและบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาจังหวัดยโสธร จำนวน 9 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) เกี่ยวกับการเสริมสร้างความสุขอย่างยั่งยืนตามหลักโภคาภิธรรมของครูและบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาจังหวัดยโสธร การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก ทั้งแบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างความสุขอย่างยั่งยืนตามหลักโภคาภิธรรมโดยหาเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ

2) วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์รายประเด็น ด้วยการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก และเก็บข้อมูลด้วยตนเองโดยใช้ตัวบันทึกลงสมุดบันทึก เป็นอุปกรณ์หลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลในระหว่างการสัมภาษณ์ และหลังจากขั้นตอนจากการสัมภาษณ์แล้ว แบบเจาะลึกจะกลายมาเป็นเนื้อหาสำคัญ

สรุปผลการวิจัย

ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างความสุขอย่างยั่งยืนตามหลักโภชนาการของครูและบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาจังหวัดยโสธร พบว่า

ประกอบด้วย ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อเลี้ยงดูตนเอง บิดามารดา และครอบครัว ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงาน ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อป้องกันภัยอันตรายหรือเก็บออมไว้ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อทำพลี 5 อย่าง และด้านการใช้จ่ายเพื่ออุปถัมภ์บำรุงนิกบวช พระภิกษุสงฆ์ ผู้ทรงศีลและกิจการพระศาสนาส่วน

1) ด้านหลักการแสวงหาทรัพย์สิน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.75$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 4 ข้อ และอยู่ระดับปานกลาง 1 ข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การคบเพื่อนที่ดีนำไปสู่ความเป็นผู้มีฐานะที่ดี มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.97$) และสิ่งเสียดิตทุกชนิดบ่อนทำลายทรัพย์สินและตนเอง มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.45$)

2) ด้านการรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.93$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ทรัพย์สินจะได้ด้วยความพากเพียรและอดทน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.97$) และวิธีรักษาทรัพย์สินที่ดีคือการไม่ใช้จ่ายในกิจการต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.87$)

3) ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินที่หามาได้ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ความไม่ประมาททุกสถาน คือความพอดีที่มีทรัพย์สิน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.94$) รองลงมา ควรแบ่งทรัพย์สินออกเป็นส่วนๆ เพื่อการครองชีพ ($\bar{X} = 3.89$)

4) ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อการสงเคราะห์ต่าง ๆ พบว่า อยู่ในระดับมาก 4 ข้อ และระดับปานกลาง 1 ข้อ ดังนี้ การให้ความสำคัญกับประเพณีของสังคมควรทำบ้างมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.90$) รองลงมา คือ การดูแลบิดามารดาเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุด ($\bar{X} = 3.87$) ตามลำดับ

5) ด้านการใช้จ่ายบำรุงศาสนาและสาธารณประโยชน์ พบว่า อยู่ในระดับมาก 4 ข้อ และระดับปานกลาง 1 ข้อ ดังนี้ การให้การสนับสนุนกับกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ทำให้ตนมีความสุขและสังคมมีสุข มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.96$) รองลงมา คือ การบำรุงศาสนาคือการบริจาคปัจจัยสี่ ($\bar{X} = 3.95$) ตามลำดับ

สรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึก

การสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อเลี้ยงดูตนเอง บิดามารดา และครอบครัว ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงาน ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อป้องกันภัยอันตรายหรือเก็บออมไว้ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อทำพลี 5 อย่าง และด้านการใช้จ่ายเพื่ออุปถัมภ์บำรุงนิกบวช พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลและกิจการพระศาสนาส่วน

1) ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อเลี้ยงดูตนเอง บิดามารดา และครอบครัว หมายถึง ทรัพย์สิน สิ่งที่มีค่า ได้แก่ วัตถุมิรูปร่าง เช่น เงินตราสิ่งอื่น ๆ หรือ วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ปัญญา หรือที่เรียกว่า อริยทรัพย์

ทรัพย์นั้น มาจากศัพท์ในภาษาบาลีหลายคำด้วยกัน เช่น ทัพพะ, ณะ และ นิธิ เป็นต้น ทรัพย์ แปลว่า เครื่องปลื้มใจ

2) ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงาน หมายถึง ผู้มีบทบาทในชีวิตของคนเราบางคนยอมตายแทนเพื่อน บ้างก็ให้กำลังใจและให้ยืมเงินเมื่อธุรกิจล้ม เป็นคนที่พึ่งเราร่ำรวยยามอกหัก กอดคอไปไหนไปกัน เทียวด้วยกันได้ทุกที่ หรืออาจเป็นคนที่ช่วยเหลือยืมแทนเรา และอีกหลายสิ่งที่คุณได้จากเพื่อน เพื่อนที่ทำเรามีชีวิตที่ดีขึ้นซึ่งมีทั้งเพื่อนที่ร่วมสุข สนุกสนาน และเพื่อนที่ร่วมทุกข์

3) ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อป้องกันภัยอันตรายหรือเก็บออมไว้ยามเจ็บไข้ได้ป่วย หมายถึง บุคคลรู้จักเพิ่มพูนรายได้ ต้องมีความกระตือรือร้น ขยันขันแข็ง มานะอดทนในการประกอบอาชีพรู้จักหาทางเพิ่มพูนรายได้ตลอดเวลา และบุคคลผู้รู้จักใช้จ่ายเงินอย่างประหยัดและฉลาด ผู้บริโภคควรจะได้มีการวางแผนการใช้เงินและปฏิบัติตามแผนอย่างมีประสิทธิภาพ

4) ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อทำพลี 5 อย่าง หมายถึง บิณฑบาต มีอุปการคุณแก่บุตร ธิดาในฐานะที่ท่านเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ ให้การศึกษาอบรมสั่งสอน ให้ละเว้นจากความชั่ว มั่นคงในการทำ ความดี เมื่อถึงคราวมีคู่ครองได้จัดหาคู่ครองที่เหมาะสมให้และมอบทรัพย์สมบัติให้ไว้เป็นมรดกบุตร ธิดา เมื่อรู้อุปการคุณที่บิดามารดาทำไว้อย่อมตอบแทนด้วยการประพฤติดี สร้างชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูล เลี้ยงดูท่าน และช่วยท่านทำงานของท่าน และเมื่อล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน

5) ด้านการใช้จ่ายเพื่ออุปถัมภ์บำรุงนิกบวช พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลและกิจการพระศาสนา หมายถึง ศาสนา เป็นแหล่งหล่อหลอมจิตใจของประชาชนทั่วไปโดยมีนิกบวชหรือพระภิกษุเป็นผู้ดำรงศาสนาไว้และเป็นศาสนบุคคลที่คอยอบรมสั่งสอนให้ทุกคนตั้งอยู่ในความดีเป็นเบื้องต้น

อภิปรายผลการวิจัย

ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างความสุขอย่างยั่งยืนตามหลักโภคาภิธรรมของครูและบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาจังหวัดยโสธร

1. ด้านหลักการแสวงหาทรัพย์ อยู่ในระดับมาก ประกอบด้วย 1) ทรัพย์เกิดจากการศึกษาและอาชีพ 2) ครูและบุคลากรทางการศึกษาต้องขยัน อดทน 3) การคบเพื่อนที่ดีนำไปสู่ความเป็นผู้มีฐานะที่ดี 4) สิ่งเสพติดทุกชนิดบ่อนทำลายทรัพย์และตนเอง และ 5) การประหยัดอดออม คือการแสวงหาทรัพย์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์ พบว่า โภควิภาค 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นหลักในการบริหารจัดการทรัพย์สินที่ได้มาเพื่อความเจริญก้าวหน้าและความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน ด้วยการแบ่งทรัพย์ที่หามาได้ ออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 (25%) นาโภคทรัพย์มาเลี้ยงตนเอง และครอบครัว รวมถึงบุคคลที่อยู่ในการดูแลของตน อันเป็นส่วนที่สามารถนำมาเสริมสร้างต่อความต้องการในการพัฒนาของชีวิต ส่วนที่ 2 และ 3 (50%) นาโภคทรัพย์มาลงทุนประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ เพื่อพัฒนาอาชีพให้ไปสู่ระดับสูงขึ้น และ ส่วนที่ 4 (25%) นาทรัพย์มาออม ในรูปแบบต่างๆ เช่น การฝากเงินไว้ในบัญชีสะสมทรัพย์ เป็นต้น เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายยามจำเป็นในอนาคตหรือเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉิน

2. ด้านการรักษาทรัพย์ที่หามาได้ อยู่ในระดับมาก จำนวน 5 ข้อ ประกอบด้วย 1) ใช้จ่ายทรัพย์เท่าที่มีทำให้ตนลำบาก 2) ทรัพย์จะมีได้ก็ด้วยความพากเพียรและอดทน 3) วิธีรักษาทรัพย์ที่ดีคือการไม่ใช้จ่ายในกิจการต่าง ๆ 4) การเที่ยวกินเที่ยวเล่นคือความสุขในปัจจุบัน และ 5) การค้าขายเพิ่มเติมประกอบอาชีพประจำ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **บรรณา โครตพัฒน์** ที่ว่า “... การใช้จ่ายทรัพย์ในทางพระพุทธศาสนาสามารถเทียบเคียงได้กับหลักทฤษฎีการเงินของสำนักเคนส์ ซึ่งแบ่งความต้องการถือเงินออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ เพื่อใช้จ่ายประจำวัน บุคคลโดยทั่วไปไม่ว่าจะเป็นผู้บริโภครหรือผู้ผลิตจะถือเงินไว้เพื่อจับจ่ายใช้สอยประจำวันจำนวนหนึ่งเสมอ เช่น เป็นค่าอาหาร ค่าพาหนะ ซื้อวัตถุดิบ ค่าเช่า เป็นต้นซึ่งเมื่อเทียบเคียงกับความสัมพันธ์ในการใช้จ่ายทรัพย์ตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วก็คือ 1) ใช้ทรัพย์ไปในการเลี้ยงตัว เลี้ยงมารดา บุตร ภรรยา รวมทั้งคนที่อยู่ในการปกครองทั้งหลายให้ได้รับความสุขสวัสดิ์ นั้นเอง 2) เพื่อเป็นทุนสำรองเมื่อมีเหตุจำเป็น คือ การถือเงินไว้ใช้จ่ายในยามฉุกเฉินที่อาจจะเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิดได้ เช่น เจ็บป่วย อุบัติเหตุ เป็นต้น

3. ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินที่หามาได้ อยู่ในระดับมาก จำนวน 5 ข้อ ประกอบด้วย 1) เพื่อนที่ดีคือผู้คอยช่วยเหลือในการหาทรัพย์สิน 2) ประโยชน์ของการใช้ทรัพย์สินเพื่อตนเองเท่านั้นพอ 3) ควรแบ่งทรัพย์สินออกเป็นส่วนๆ 4) ประหยัด อดออม คือหัวใจเศรษฐี และ 5) ความไม่ประมาททุกสถานคือความพอดีที่มีทรัพย์สิน สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ **ไกรเทพ ผลจันทร์** กล่าวถึงประโยชน์และความสุขจากการใช้ทรัพย์สิน ไว้ว่า “ความสุขพื้นฐานทั่วไปตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็มีในเรื่องความสุขของคฤหัสถ์ 4 ได้แก่ 1. ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์สิน 2. ความสุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์สินเพื่อบริโภคน้อยไม่มากไม่น้อยเกินไป 3. ความสุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ และ 4. ความสุขเกิดจากการประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ”

4. ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อการสงเคราะห์ต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก จำนวน 5 ข้อ ได้แก่ 1) การดูแลบิดามารดาเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญที่สุด 2) ทรัพย์สินมีไว้สำหรับช่วยเหลือญาติพี่น้องบางคน 3) หากมีการประกาศบำรุงภาษีประจำปีควรต้องทำทันที 4) การให้ความสำคัญกับประเพณีของสังคมควรทำบ้าง และ 5) บุญกุศลต่าง ๆ มีความสำคัญกับชีวิตปัจจุบัน สอดคล้องกับวิจัยของ **พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์** สรุปความได้ว่า โภควิภาคสามารถจำแนกตามโภควิภค คือ 1) ประโยชน์จากการนำเงินมาใช้ส่วนตนและทิศทั้ง 6 ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ชีวิตได้รับความสุขจากการมีทรัพย์สิน การใช้จ่ายทรัพย์สิน การไม่ต้องเป็นหนี้ให้วิตกกังวล และจากการประพฤติไม่มีโทษ เสริมสร้างมิตรภาพและรักษามิตรไว้ได้จากการนำทรัพย์สินที่ได้มาเอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน มีชื่อเสียงและได้รับการยกย่องนับถือ ทำให้มีสุขภาพจิตดี มีความเครียดน้อย ไม่ต้องเป็นกังวลกับทรัพย์สินหรือภาระที่ต้องจ่ายเพราะมีการจัดการบริหารทรัพย์สินจากการประพฤติตามหลักธรรม เป็นต้น

5. ด้านการใช้จ่ายบำรุงศาสนาและสาธารณประโยชน์ อยู่ในระดับมาก จำนวน 5 ข้อ ประกอบด้วย

1) ศาสนามีความจำเป็นกับชีวิตควรเข้าวัดฟังธรรม 2) การบริจาคทรัพย์เพื่อกิจการสาธารณะควรรับทำ 3) คำสอนทางศาสนาสอนให้คนรู้จักอดทน อดกลั้น และอดออม 4) การบำรุงศาสนาคือการบริจาคปัจจัยสี่ และ 5) การให้การสนับสนุนกับกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ทำให้ตนมีความสุขและสังคมมีสุข สอดคล้องกับวิจัยของ

วิไลลักษณ์ ลังกา พบว่า ผลการศึกษาภาพอนาคตของคุณลักษณะครูไทยในอีก 10 ปี ข้างหน้าพบว่า คุณลักษณะครูไทยที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด ในอีก 10 ปีข้างหน้า ครูต้องมีหลักของการดำเนินชีวิตบนฐาน

หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยยึดถือแนวปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ “พอประมาณ มีเหตุผลมีภูมิคุ้มกัน”บนเงื่อนไข “ความรู้” และ “คุณธรรม”

6. รูปแบบการเสริมสร้างความสุขอย่างยั่งยืนตามหลักโศกอาทิตยธรรม พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก จำนวนทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อเลี้ยงดูตนเอง บิดามารดา และครอบครัว ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงาน ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อป้องกันภัยอันตรายหรือเก็บออมไว้ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ด้านการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อทำพลี 5 อย่าง และด้านการใช้จ่ายเพื่ออุปถัมภ์บำรุงนักรบวช พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล และกิจการพระศาสนา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1.1) ควรส่งเสริมให้เกิดความสำคัญเกี่ยวกับการใช้หนี้เก่า คือให้พ่อแม่และผู้มีพระคุณที่ท่านเลี้ยงดูและสั่งสอนเรามา และการรู้จักใช้เงินอย่างประหยัดคุ้มค่าหลักสำคัญชีวิตและครอบครัว

1.2) ควรให้ความสำคัญด้านการออกกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอไม่ยึดติดกับความวัตถุและความสะดวกสบายมากเกินไป และส่งเสริมการทำประโยชน์แก่เพื่อนเมื่อยามทุกข์ร้อนหวังให้เพื่อนช่วยเหลือ

1.3) ควรให้ความสำคัญด้านการใช้เงินอย่างประหยัด คือการใช้เงินตามฐานะของตนเองรู้จักประมาณตน และสิ่งสำคัญ คือการวางแผนเกษียณอายุมีเป้าหมายที่จะแสดงถึงความมั่นคงทางการเงินความสะดวกสบายและมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีทั้งปัจจุบันและอนาคต

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1) ควรศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีประสบการณ์วิชาชีพที่แตกต่างกันก่อนและหลังเกษียณราชการ

2.2) ควรศึกษาการบริหารจัดการด้านการเงินเพื่อการครองตนของครูและบุคลากรทางการศึกษาในภาวะสังคมปัจจุบัน

2.3) ควรศึกษาพฤติกรรมด้านค่านิยมของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตในวัยเกษียณราชการ

บรรณานุกรม

- เจษณี สุขจิรัตติกาล. (2547). **ความสุขมวลรวมประชาชาติ : มุ่งสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา.
- ปึงปอนด์ รักอำนวยการ และพิริยะ ผลพิรุฬห์.(2550). "ความสุขกายสบายใจของคนเมือง".ในประชากรและสังคม. นครปฐม : สำนักนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2543). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2540). **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเชาว์ นพอมัย,รองศาสตราจารย์. (2552). **พุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก**. บางกอกบล๊อค.
- พระครูอาทรกิจจาภิรักษ์, (ฉัตรชมพู). (2557). การศึกษาวิเคราะห์โศกวิภาค ๔ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. **ปริญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิไลลักษณ์ ลังกา. (2560).**วารสารวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ : ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 เดือนสิงหาคม 2559 – มกราคม 2560**.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (10 ก.พ 2561). ข้อมูลทั่วไป. [ออนไลน์]. แหล่งสืบค้น www.moe.go.th, สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์, 2561.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (15 ต.ค 2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559). [ออนไลน์]. แหล่งสืบค้น <https://th.wikisource.org/wiki>. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม, 2560.

การประเมินผลหลักสูตรและคุณภาพมหำบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

The Curriculum Evaluation and Graduate Quality on Master of Arts Program in
Integrated Local Development Learning Institute for Everyone

ทวิช บุญธิรัมย์

Tawit Bunthirasmi

วงศ์สถิตย์ วิสุภี

Wongsatit Wisupee

อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Lecturer of Master of Arts Program Integrated Local Development Program,
Learning Institute for Everyone

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อประเมินคุณภาพหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2552 2) เพื่อประเมินคุณภาพบัณฑิตที่มีต่อหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต และ 3) เพื่อประเมินและศึกษาแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ โดยผู้วิจัยใช้รูปแบบเป็นการวิจัยเชิงประเมิน (Evaluation research) รูปแบบซีบีในการประเมิน CIPP MODEL การประเมินหลักสูตรใช้ในการพัฒนาคุณภาพหลักสูตร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย กลุ่มนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในปัจจุบันตั้งแต่ปี 2555 - 2560 จำนวน 86 ราย มหาบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2557 - 2559 จำนวน 36 ราย และกลุ่มผู้สมัครมหาบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาไปจำนวน 31 ราย รวมจำนวนทั้งสิ้น 153 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์และประเด็นการสนทนากลุ่มโดยใช้แนวทาง CIPP MODEL ผลการวิจัยพบว่า

1) นักศึกษา มหาบัณฑิต ผู้ใช้บัณฑิต และผู้ที่เกี่ยวข้อง เห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นรายวิชา หน่วยกิต อาจารย์ผู้สอน การประเมินผล

2) นักศึกษามีความพึงพอใจมากในหลักสูตร ด้านกระบวนการเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล มีความพึงพอใจมากที่สุด ด้านปัจจัยนำเข้า เกี่ยวกับอาจารย์ผู้สอน สื่อและสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ และด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ตลอดหลักสูตร มีความพึงพอใจมาก โดยรวมนักศึกษามีระดับความพึงพอใจที่สูง

3) เป็นหลักสูตรที่ดีที่สามารถให้ความรู้ ประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อนักศึกษา เมื่อจบการศึกษาออกไปบัณฑิตได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในทางที่ดี การทำงานในองค์กรที่สังกัดมีประสิทธิภาพมากขึ้น ก็เป็นเป้าหมายที่ได้บรรลุตามความต้องการนั้น เพราะนักศึกษาที่ยังไม่สำเร็จการศึกษาและบัณฑิต มีความพึงพอใจในหลักสูตรระดับมาก

คำสำคัญ : การประเมินหลักสูตร, คุณภาพบัณฑิต, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

ABSTRACT

Article research the objectives are as follows: 1) To assess the quality of the Master of Arts program. Integrated Local Development Program according to the Qualifications Framework for Higher Education 2009 2) to assess the quality of graduates towards the Master of Arts program; and 3) to assess and study the guidelines for the development and improvement of the Master of Arts program. Integrated Local Development Program The researcher uses the Evaluation research, the zip format, to evaluate the CIPP MODEL. Curriculum assessment is used to develop the quality of the curriculum. The sample group used in the research consisted of A group of 86 students currently studying from 2012 - 2017, 36 graduates from 2014 - 2016, and a group of graduate users such as community and organization representatives. / Agencies related to Master's degree, 31 persons, totaling 153 persons. Tools used in the research. data collection and data analysis from questionnaires. Interview form and group discussion issues using CIPP MODEL guidelines.

1) Graduate students, graduate users and related persons that the course is appropriate whether it be courses, credits, instructors, assessments

2) Students are very satisfied with the course. in the process of measuring and evaluating most satisfied the import factor About teachers media and learning environment and the process of learning management throughout the course very satisfied Overall, the students had a high level of satisfaction.

3) It is a good course that can educate Experiences that benefit students Upon graduation, the graduates had a positive change. Working in an affiliated organization is more efficient. It is the goal that has been achieved according to that need. Because students who have not yet graduated and graduates Very satisfied with the course

Keywords: Program Evaluation, Graduate Quality, Master of Arts Program

บทนำ

ปัจจุบันนี้ประชาคมโลกก้าวสู่ศตวรรษที่ 21 อันเป็นศตวรรษที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารที่ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษา ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศ ซึ่งจะต้องพัฒนาผู้เรียนในทุกระดับให้มีทักษะความสามารถเพียงพอสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับสถาบันอุดมศึกษาซึ่งมีภารกิจหลายประการ ทั้งด้านผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ภารกิจหลักที่สำคัญยิ่งของสถาบันอุดมศึกษา คือ ผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพตอบสนองความต้องการในการพัฒนาประเทศ และประชาคมโลก ทุกสถาบัน ทุกหลักสูตรจะกำหนดปรัชญา และวัตถุประสงค์ให้สัมพันธ์สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาของชาติ เมื่อใช้หลักสูตรได้ระยะหนึ่งจะต้องมีการประเมิน ซึ่งการประเมินหลักสูตรมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณา ตรวจสอบระบบบริหารจัดการหลักสูตร เพื่อปรับปรุงคุณภาพตามกระบวนการของการพัฒนาหลักสูตรและการสอนแล้วยังสอดคล้องกับประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ.2558 เพื่อปรับปรุงมาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาทุกหลักสูตรมีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัย โดยมีการประเมินและรายงานผลการดำเนินการของหลักสูตรทุกปีการศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรเป็นระยะ ๆ อย่างน้อยตามรอบระยะเวลาของหลักสูตร หรือในรอบ 5 ปี (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2560) และสอดคล้องกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงรายละเอียดของหลักสูตรให้มีความเหมาะสม เพื่อให้หลักสูตรระดับอุดมศึกษามีคุณภาพและมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ได้เริ่มดำเนินการใน ปี พ.ศ. 2555 ได้เปิดหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จำนวน 2 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ และสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน โดยได้รับการรับรองวิทยฐานะ และรับทราบการเปิดดำเนินการหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ และสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน ตั้งแต่วันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 เป็นต้นไป และจะครบ 5 ปี ในภาคเรียนที่ 1/2560 นี้ ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558 หัวข้อ “การพัฒนาหลักสูตร” ให้ทุกหลักสูตรมีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัย แสดงการปรับปรุงดัชนีด้านมาตรฐาน และคุณภาพการศึกษาเป็นระยะ ๆ อย่างน้อยทุก 5 ปี และมีการประเมินเพื่อพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่องทุก 5 ปี และสอดคล้องกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีแนวทางในการปรับปรุงรายละเอียดของหลักสูตรให้มีความเหมาะสม เพื่อให้หลักสูตรระดับอุดมศึกษามีคุณภาพและมาตรฐาน

เพื่อให้การจัดการศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการและสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานมีความเหมาะสม ทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้ใช้บัณฑิต และเป็นไปในทิศทางเดียวกับแนวทางการพัฒนาประเทศทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน จึงจำเป็นต้องวิจัยประเมินผลหลักสูตรและคุณภาพมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการและสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน เพื่อ

พิจารณาตรวจสอบระบบการบริหารจัดการหลักสูตรนาข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อประเมินคุณภาพหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ และสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชนตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา
- 2) เพื่อประเมินคุณภาพบัณฑิตที่มีต่อหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ และสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน
- 3) เพื่อประเมินและศึกษาแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ และสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การประเมินหลักสูตรครั้งนี้ ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบการประเมินของ CIPP MODEL มาเป็นหลักในการประเมิน ทั้งนี้เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นกับมหาบัณฑิตภายหลังการจบการศึกษา โดยมีรูปแบบการประเมินเป็น CIPP MODEL เพื่อครอบคลุมองค์ประกอบของหลักสูตรอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนโดยมีรายละเอียดของขอบเขตในการวิจัย การพัฒนาและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย มีทั้งสิ้น 296 ราย จำแนกได้ดังนี้

- 1) กลุ่มนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในปัจจุบันตั้งแต่ปี 2555 - 2560 จำนวน 167 ราย
- 2) มหาบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการและสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน ในช่วงปี พ.ศ.2557 -2559 จำนวน 69 ราย

3) กลุ่มผู้ใช้มหาบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาไปแล้ว เช่น ตัวแทนชุมชนและองค์กร/หน่วยงานเกี่ยวข้องกับมหาบัณฑิต จำนวน 60 ราย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย มีทั้งสิ้น 153 ราย จำแนกได้ดังนี้

- 1) กลุ่มนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในปัจจุบันตั้งแต่ปี 2555 - 2560 จำนวน 86 ราย
- 2) มหาบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการและสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2557 -2559 จำนวน 36 ราย

3) กลุ่มผู้ใช้มหาบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาไปแล้ว เช่น ตัวแทนชุมชนและองค์กร/หน่วยงานเกี่ยวข้องกับมหาบัณฑิต จำนวน 31 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และประเด็นสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) โดยมีขั้นตอนรายละเอียดการสร้างเครื่องมือวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

แบบสอบถาม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาระดับปริญญาโท ที่มีต่อคุณภาพหลักสูตร โดยกำหนดข้อมูลที่ต้องการในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยกำหนดเอกสารที่เป็นหลักสูตรและคุณภาพบัณฑิต

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

แบบสัมภาษณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความคิดเห็นของผู้บริหารผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ประจำสถาบัน ราชภัฏชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เกี่ยวกับหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่น แบบบูรณาการและสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชนใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต ทั้งนี้ เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรในด้านต่างๆ เป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนต่อไป

3. แบบสนทนากลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนา โดยชี้แจงประเด็นการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการประเมินผลคุณภาพมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการและสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน ซึ่งประกอบด้วย

1) กลุ่มนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในปัจจุบันตั้งแต่ปี 2555 - 2560

2) กลุ่มมหาบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการและสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน ในช่วงปี พ.ศ.2557 - 2559 และ

3) กลุ่มผู้ชมมหาบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาไปแล้ว เช่นตัวแทนชุมชนและองค์กร/หน่วยงานเกี่ยวข้องกับมหาบัณฑิต โดยมีผู้จัดบันทึกการสนทนากลุ่มและเจ้าหน้าที่บริการทั่วไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลและใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS โดยใช้สถิติต่าง ๆ ดังนี้

1) วิเคราะห์สถานภาพและข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบประเมิน โดยใช้ค่าร้อยละ

2) วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรและประเมินศักยภาพของตนเองที่มีต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการและสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน

เกณฑ์ในการจัดระดับความพึงพอใจต่อหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ พัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการและสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน คณะผู้วิจัย จะใช้เกณฑ์การประเมิน ค่าเฉลี่ย โดยใช้เกณฑ์กำหนดความหมายแปลผลขอบเขตของค่าเฉลี่ยตามแนวคิดของเบสท์ (John W. Best) (Best ,1981)

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดแนวทางในการวิเคราะห์ข้อความปลายเปิด ผลที่ได้จากการ สัมภาษณ์ และผลการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้นำมาจัดหมวดหมู่และลำดับคำตอบ เพื่อนำไปวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในลักษณะพรรณนาความ

สรุปผลการวิจัย

1. ประเมินคุณภาพหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ และสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชนตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พบว่า

ผู้ใช้บัณฑิตและผู้เกี่ยวข้อง ให้ความเห็นว่า หลักสูตรมีความเหมาะสม เป็นรายวิชาที่สามารถ จัดการตนเอง ครอบคลุม และชุมชนได้ เป็นการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพให้ชุมชน ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวเป็น เป้าหมายของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนที่ได้ตั้งไว้ตั้งแต่เริ่มแรก กล่าวได้ว่าเป็นการบรรลุเป้าหมายในระดับ หนึ่ง ส่วนในประเด็นการบริหารจัดการหลักสูตร บุคลากร ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวกและสื่อการสอน มี ความเห็นว่า สื่อ อุปกรณ์ ยังไม่มีความพร้อมในการเรียนการสอนอย่างมาก ส่วนบรรยากาศ สถานที่ มีความ เหมาะสมปานกลาง ควรปรับปรุงสถานที่ เน้นเอื้อเหมาะสมกับการเรียนและการใช้ชีวิตในเวลาเรียน เช่น ห้องเรียน/ห้องน้ำ ฯลฯ

โดยสรุป นักศึกษา มหาบัณฑิต ผู้ใช้บัณฑิต และผู้ที่เกี่ยวข้อง เห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมไม่ ว่าจะรายวิชา หน่วยกิต อาจารย์ผู้สอน การประเมินผล การได้นำความรู้ไปใช้กับตัวนักศึกษาเอง สังกัดที่ ทำงาน การได้นำไปใช้กับชุมชน ผู้ใช้บัณฑิตได้เห็นความแตกต่างทั้งก่อนและหลังการจบการศึกษาว่าบัณฑิตมี ความสามารถมากขึ้นช่วยงานขององค์กร หรือได้บรรจุเป็นพนักงานประจำ ได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง ปรับ วุฒิการศึกษาและขึ้นเงินเดือน หลังจากจบการศึกษา บัณฑิตที่มีอาชีพอิสระ นักธุรกิจ ผู้นำชุมชน ได้นำความรู้ ไปใช้ในการบริหารงานของตนเองและได้ช่วยเหลือผู้อื่นและชุมชนเมื่อมีโอกาส

2. ประเมินคุณภาพบัณฑิตที่มีต่อหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่น แบบบูรณาการ และสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน พบว่า

การนำความรู้ไปใช้ สามารถนำความคิดของตัวเองไปพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำ ท้องถิ่นชุมชนให้อยู่ด้วยความไม่ประมาท มีภูมิคุ้มกัน มีความพอประมาณ และมีเหตุผลที่จะเป็นผู้นำในการ พัฒนา และสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาได้ จากการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของประสบการณ์ที่หลากหลายซึ่งสิ่ง เหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้มีความอดทนพากเพียร และ มีความคิดที่จะพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งล้วนแล้วเป็น สิ่งที่ดีที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันทั้งทางด้านอาชีพของตนเอง และนำไปใช้พัฒนาในชุมชนได้ดียิ่ง เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีความยั่งยืนตลอดไป

ผู้ใช้บัณฑิตและผู้เกี่ยวข้อง มีความพอใจในหลักสูตรที่ทำให้บัณฑิตผู้ที่เป็นผู้ได้บังคับบัญชา มีความรู้ความสามารถมากขึ้น ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากก่อนเรียนจนจบการศึกษาว่ามีทักษะ มีการคิดตัดสินใจดีขึ้น นอกจากได้พัฒนาตนเองแล้วยังได้นำความรู้ไปช่วยผู้อื่นและชุมชนได้อีกด้วย

โดยสรุป นักศึกษามีความพึงพอใจมากในหลักสูตร จากค่าเฉลี่ยรวมของแบบประเมินนี้เป็น 4.11 ข้อมูลด้านบริบทของหลักสูตร และด้านกระบวนการเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล มีความพึงพอใจมากที่สุด ส่วนด้านปัจจัยนำเข้า เกี่ยวกับอาจารย์ผู้สอน สื่อและสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ และด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ตลอดหลักสูตร มีความพึงพอใจมาก โดยรวมนักศึกษามีระดับความพึงพอใจที่สูง

3. ประเมินและศึกษาแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ และสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน พบว่า

ผู้ใช้บัณฑิตและผู้เกี่ยวข้อง ให้ข้อมูลว่า ผู้ที่เรียนจบและสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือของชุมชน นักศึกษาที่มีหน้าที่การทำงานแล้วมีการพัฒนาขึ้นหลังจากจบการศึกษาแล้ว เช่น มีความขยันหมั่นเพียรขึ้น มีอาชีพเสริม ทหารายได้พิเศษ พึ่งพาตนเอง หนี้สินเริ่มลดลง มีการมัธยัสถ์ขึ้น ประหยัด มีเหตุผลในการใช้จ่าย ในด้านประสิทธิผล ระบบการทำงานมีการพัฒนาขึ้นในหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายมีความสามารถในการประยุกต์ใช้หลักสูตรเพื่อส่งเสริมให้หาความรู้ไปพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดี สามารถนำความคิดของตัวเองไปพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยนาท้องถิ่นชุมชนให้อยู่ด้วยความไม่ประมาท มีภูมิคุ้มกัน มีความพอประมาณและมีเหตุผล ที่จะเป็นผู้ผู้นำในการพัฒนาและสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาได้เลย

มีข้อมูลที่น่าสนใจ คือ บัณฑิตประเมินตนเองว่าด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นคุณลักษณะ ที่ตนเองมีความพึงพอใจมากที่สุด และด้านอื่น ๆ ยังคงมีความพึงพอใจมาก ค่าเฉลี่ยรวมของแบบประเมินนี้คือ 4.00 เป็นระดับความพึงพอใจมาก ประเด็นที่มีค่าต่ำสุดคือ มีความสามารถเขียนบทความวิชาการจากผลงานวิจัยได้ (3.45) ส่วนผู้ใช้บัณฑิตและผู้เกี่ยวข้องเห็นว่า บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาแล้วนั้น เป็นบุคคลที่มีคุณภาพมากขึ้น มีความรู้ทักษะด้านต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานทั้งของตนเองและองค์กรได้ดีขึ้น มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงานและช่วยเหลือชุมชนได้

โดยสรุปรวม สาขาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ เป็นหลักสูตรที่ดีที่สามารถให้ความรู้ประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อนักศึกษา เมื่อจบการศึกษาออกไปบัณฑิตได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมันทางที่ดี การทำงานในองค์กรที่สังกัดมีประสิทธิภาพมากขึ้น ได้ปรับตัวปรับเงินเดือน เลื่อนตำแหน่ง หรือสอบเข้าทำงานในตำแหน่งใหม่ได้ โดยหัวหน้างาน ผู้บังคับบัญชา และผู้เกี่ยวข้องเป็นผู้ประเมินและแสดงความเห็นออกมาในทางเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ ตัวบัณฑิตที่ส่วนใหญ่ต้องการเข้าศึกษาเพื่อให้ได้ความรู้มากขึ้น ก็เป็นเป้าหมายที่ได้บรรลุตามความต้องการนั้น เพราะนักศึกษาที่ยังไม่สำเร็จการศึกษาและบัณฑิต มีความพึงพอใจในหลักสูตรระดับมาก ส่วนในสาขาสุขภาพชุมชน เนื่องจากมีจำนวนนักศึกษาน้อย ข้อมูลที่ได้จึงเป็นของสาขาพัฒนาท้องถิ่น แบบบูรณาการเป็นส่วนใหญ่

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยประเมินผลหลักสูตรและคุณภาพมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ และสาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพชุมชน สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน โดยใช้รูปแบบเป็นการวิจัยเชิงประเมิน (Evaluation research) โดยคณะผู้วิจัยใช้รูปแบบชิปในการประเมิน CIPP MODEL การประเมินหลักสูตรโดยการประเมินด้านบริบท หรือลักษณะแวดล้อม (Context) ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product) มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพหลักสูตร ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเห็นประเด็นสำหรับการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของหลักสูตร ดังนี้

1. ด้านบริบท

ด้านบริบททั้ง 4 ด้านคือ ปรัชญา วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์หลักสูตรและโครงสร้างเนื้อหาวิชา ผลการวิจัยพบว่ามีเหมาะสมในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากหลักสูตรที่ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการนำหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ได้อย่างสอดคล้องกับบริบทชุมชนท้องถิ่น นักศึกษาสามารถสร้างความรู้ใหม่ด้วยกระบวนการวิจัยและผลการวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาได้ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยประเมินหลักสูตรมหาบัณฑิตของธีรศักดิ์ อุณารมณเลิศและคณะ (2552: 124) ที่ได้ผลการวิจัยในลักษณะเดียวกันว่าด้านบริบทในวัตถุประสงค์ ผู้ประเมินทุกกลุ่มมีความเห็นสอดคล้องกันว่าวัตถุประสงค์ของหลักสูตรทั้ง 5 ข้อ มีความชัดเจนเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน มีความสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานต่าง ๆ และมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และนิเทศา สุขเสรีทรัพย์. (2547) วิจัยเรื่องประเมินและติดตามผลหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พบว่า ในด้านความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ โครงสร้าง เนื้อหาวิชา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผลผู้สำเร็จการศึกษาและอาจารย์ผู้สอนประเมินหลักสูตรโดยรวมว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

2. ด้านปัจจัยนำเข้า

ด้านปัจจัยนำเข้าทั้ง 3 ด้านคือ คุณสมบัติของอาจารย์ผู้สอน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และความพร้อมของนักศึกษา ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าเหมาะสมในระดับมาก ทั้งนี้อาจารย์ผู้สอนเป็นการสอนที่มีเนื้อหาได้ตรงตามวัตถุประสงค์โดยใช้วิธีการที่หลากหลายและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีสภาพห้องเรียนมีสื่อและวัสดุที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีบุคลากรภายนอก เช่น วิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์เฉพาะด้าน เข้ามาร่วมในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นวลฉวี ประเสริฐสุขและคณะ (2551) วิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาชุมชน มหาวิทยาลัยศิลปากร พบว่าอาจารย์ใช้เวลาปรึกษาวิทยานิพนธ์ในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ดีมาก และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุทธิลักษณ์ คณานันท์ (2548) ที่ทำวิจัยเรื่องการประเมินหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ พบว่าหากปัจจัยนำเข้า เช่น เนื้อหา คณาจารย์ สภาพแวดล้อม มีความพร้อม หลักสูตรก็ย่อมพร้อมใช้งานได้ดี

3. ด้านกระบวนการ

ด้านกระบวนการทั้ง 4 ด้านคือ การจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล การบริหารจัดการ หลักสูตร และกระบวนการทำวิทยานิพนธ์ ผลการวิจัยพบว่าในทุกด้านมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีถึงดีมาก เพราะสถาบันให้ความสำคัญกับการนำหลักสูตรไปใช้โดยพยายาม จัดกระบวนการเรียนการสอนตามโครงสร้าง และจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยมีการประชุมในแต่ละภาคเรียน เชิญผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิมาให้ความรู้และสอบ วิทยานิพนธ์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อีร์ศักดิ์ อุณารมณเลิศ และคณะ (2552: 124) ศึกษาการประเมินกระบวนการ ประกอบไปด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการเรียนการสอน พบว่า มีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด ด้านการวัดและประเมินผล พบว่า มีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด และด้านการบริหารจัดการหลักสูตร พบว่า มีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด

4. ด้านผลผลิต

ด้านผลผลิตทั้ง 8 ด้านคือ ระดับการเรียนรู้ ทักษะ จริยธรรม ทักษะพื้นฐาน เชิงตัวเลข ภาษาและการสื่อสาร การค้นคว้าสารสนเทศ ความสามารถในการปฏิบัติงานของมหาบัณฑิต และระดับความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิต ผลการวิจัยพบว่า ในทุกด้านมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีถึงดีมาก ทั้งนี้จึงส่งผลให้การนำหลักสูตรไปใช้ได้ดี มหาบัณฑิตที่จบ ไปนั้นเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถปฏิบัติงานได้จริงและทำงานได้ดีมี คุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นวลฉวี ประเสริฐสุข และคณะ (2551) วิจัยเรื่องการประเมินหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน มหาวิทยาลัยศิลปากรที่พบว่าผลการประเมินผลผลิต พบว่า มหาบัณฑิตเห็นด้วยในระดับมากเกี่ยวกับคุณลักษณะของมหาบัณฑิตในการได้รับความรู้จากการศึกษาสาขา วิชาจิตวิทยาชุมชน และการนำความรู้ทางวิชาการไปใช้ปฏิบัติจริง โดยคุณลักษณะที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ มีความรู้สึกภาคภูมิใจและรู้สึกถึงคุณค่าของตนเองมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1.1 ควรมีการพัฒนาอาจารย์ระดับบัณฑิตศึกษาในด้านการสอนการเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ และการวิจัย ควรมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่สอน

1.2 การประเมินหลักสูตร ทำให้ได้เห็นจุดอ่อนของหลักสูตรในองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ชัดเจน ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร เช่น นักศึกษาของสถาบันฯ มาจากหลากหลาย มีความแตกต่างของพื้นฐานความรู้ ความแตกต่างย่อมมีผลต่อการทำวิทยานิพนธ์

1.3 สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนในแหล่งเรียนรู้ ส่วนใหญ่เห็นว่ายังไม่สอดคล้องกับ ความต้องการของนักศึกษา ควรสรรหาทรัพยากรการเรียนการสอนเพิ่มเติม เช่น ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์เป็น หมวดหมู่ลงในฐานข้อมูลที่สามารถสืบค้นข้อมูลได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษา หลักสูตรและคุณภาพบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

2.2 ควรมีการศึกษา การศึกษาต่อของนักศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

2.3 ควรมีการศึกษา ปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาสำเร็จการศึกษาช้ากว่าเวลาที่กำหนดหรือไม่สำเร็จการศึกษา การออกกลางคัน สถาบันต่าง ๆ

บรรณานุกรม

- ธีรศักดิ์ อุ๋นอาร์มณเลิศ และคณะ. (2552). **รายงานการวิจัย**. การประเมินหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นวลฉวี ประเสริฐสุข และคณะ. (2551). **รายงานการวิจัย**. ประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิตยา สุขเสรีทรัพย์. (2547). การประเมินและติดตามผลหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอก ภาษาอังกฤษ. **วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. 26 (2).
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2560). **ประกาศกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยเกณฑ์มาตรฐาน หลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๘**. สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุทธิลักษณ์ คณานันท์. (2548). การประเมินหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์. **ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์.
- John W. Best. (1981). **Research in Education**. 4 th ed. New Jersey: Prentice – Hall Inc.

กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของการปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้น : กรณีศึกษาแบบ แบบฟาร์ม
บ้านทุ่งสาริกา ตำบลกุดนกกเปล้า อำเภอมือง จังหวัดสระบุรี

Learning process for the strengthening short-lived sapling: Case study of Bam Bam
Farm, Ban Thung Sarika, Kutnokplao Sub-District, Mueang District, Saraburi Province.

นางณภัส ตาตะเกษม

Nongnaphat Tatakaseam

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Program in Integrated Local Development, Graduate Studies,

Learning Institute for Everyone

วงศ์สถิตย์ วิสุที

Wongsatit Wisupee

อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Graduate School Lecturer, Learning Institute for Everyone

บทคัดย่อ

บทความวิจัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นของแบบแบบฟาร์ม บ้านทุ่งสาริกา 2) ผลสำเร็จกระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นของแบบ แบบฟาร์ม บ้านทุ่งสาริกา ตำบลกุดนกกเปล้า อำเภอมือง จังหวัดสระบุรี ทำการวิจัยระหว่างเดือนพฤษภาคม 2561-มิถุนายน 2563 ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล 15 ราย โดยมุ่งเน้นการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นแบบ แบบฟาร์ม บ้านทุ่งสาริกา ตามหลักการ 5 ร. ดังนี้ 1) รวมคน พบว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อรวมพลังใจ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาหมู่บ้าน และชุมชน ผ่านกระบวนการจัดเวทีประชาคม 2) ร่วมคิด มีวัตถุประสงค์รวมพลังความคิดในการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านและชุมชน เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน วิเคราะห์ปัญหา พร้อมกำหนดแนวทาง และวิธีการแก้ไขปัญหา 3) ร่วมทำมีวัตถุประสงค์เพื่อรวมพลังการจัดการ ด้านทุน ความรู้ และตลาด 4) ร่วมสรุปบทเรียน มีการสรุปบทเรียนด้วยตนเอง และจากเครือข่าย 5) ร่วมรับประโยชน์จากการกระทำ คือ ประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว กลุ่มและประโยชน์ต่อหมู่บ้าน/ชุมชน

2. ผลสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้น แบบ แบบฟาร์ม บ้านทุ่งสาริกา ดังนี้ 1) ลดรายจ่าย พบว่า มีการดำเนินการเพื่อบริโภคในครัวเรือนด้านอาหาร การทำบัญชีครัวเรือน และการลดต้นทุนในการผลิต 2) เพิ่มรายได้ มีการออมเงิน การจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ การจำหน่ายชุดเพาะต้นอ่อน การออกบูธ การเป็นวิทยากร และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ 3) ขยายโอกาสเพื่อเพิ่มรายได้และผลผลิต มีการส่งเสริมให้กลุ่มมีการเจริญเติบโตและยั่งยืน การเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อต่างๆ

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้, การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้น, ผลสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้

Abstract

The objectives of the research were to study 1) Bam Bam Farm's short-lived seedling learning process of Ban Thung Sarika, and 2) the success of the learning process of plantingsun flowerseedlings, KutNokPlaoSubdistrict, Mueangistrict, Saraburi Province, conducted between May 2018 - June 2020. It is a qualitative research. A group of 15 informants with a focus on interviews and group discussions were involved. The data was analyzed by content analysis method. The research results were as follows: 1. The learning process of growing short-lived sapling, Bam Bam Farm at Ban Thung Sarika, according to the 5 cooperative principles, consisted of the following: 1) United People: It was found that the objective was to energize the mind, with a common objective, a consciousness in solving problems, and developing villages and communities through the process of organizing community forums, searching for leaders and the unification of people contributing to the good cause of love and unity in the community, 2) United Thinking: with the objective of joining forces in solving the village and community problems, focusing on the participatory process, creating a vision together, analyzing the problem, along with setting guidelines and how to solve problems, 3) United Action: with the objective to combine the power of capital, knowledge and market management. There is a self-concluding lesson and lessons learned from the network.

2. The results of the learning process of growing short-lived saplings, Bam Bam Farm at Ban Thung Sarika are as follows: 1) Reduced expenditures, it was found that action was taken for household consumption, household accounting, and reducing production costs, 2) Increased income, saved money, seeds sold, sales of seedling kits, booths setting, being an invited speaker, and product processing, 3) Expanded opportunities to increase income and productivity, the group is encouraged to grow and sustain, dissemination of knowledge through various media, being an invited speaker at the booth and the members receiving additional vocational training.

Keywords: learning process, short-lived sapling, success of the learning process,

บทนำ

การพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ หรือการพัฒนาที่เน้นให้สมาชิกชุมชนรู้จักคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุด้วยผล และใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหา พัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ก็เช่นเดียวกัน ผลจากการพัฒนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแสดงให้เห็นแล้วว่า การนำความรู้จากภายนอกในเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปยึดยึดติดให้กับชุมชน จะเป็นประโยชน์ก็เพียงแค่ชั่วคราวเท่านั้น ไม่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ยั่งยืน และไม่อาจนำพาประเทศไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ในทิศทางที่ต้องการได้ หลักของการประสานความรู้จากภายในและภายนอกชุมชนเข้าไปสู่การใช้ประโยชน์และสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ไม่เพียงแต่แก้ไขปัญหาและสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น แต่ควรจะเป็นไปในลักษณะของการบูรณาการที่มีการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม กระบวนการเรียนรู้ และค่านิยมอันดีงาม (ครรชิต พุทธิโกษา, 2551.)

การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มี 5 ขั้นตอน โดยเริ่มจาก 1) รวมคน มีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังใจ” เป็นการเสริมใจซึ่งกันและกัน สมาชิกมีความสนใจและมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น 2) ร่วมคิด มีวัตถุประสงค์เพื่อระดม “พลังความคิด” เพื่อระดมความคิดสร้างความเข้าใจร่วมกันปรับกระบวนการทัศน์ สร้างวิสัยทัศน์ร่วม 3) ร่วมทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังการจัดการ” ดำเนินงานตามแผนงาน/กิจกรรมที่กำหนดไว้ 4) ร่วมสรุปบทเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังภูมิปัญญา” โดยเริ่มจากการประเมินตนเอง และประเมินผลงาน โดยผ่านกระบวนการกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้ 5) ร่วมรับผลจากการกระทำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังปิติ” โดยการยกย่อง ชื่นชม และให้กำลังใจคนที่เสียสละและทำงานให้กับชุมชนและสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและ มีความสุขจากการทำงานร่วมกัน (ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, 2542.)

ผู้วิจัยได้จุดประกายความคิดการปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นมาจากนายทหาร ซึ่งเป็นเพื่อนของสามี โดยได้นำผักต้นอ่อนทานตะวันเป็นของฝาก และยังได้แนะนำให้ลองไปเพาะปลูกดู ผู้วิจัยนำต้นอ่อนทานตะวันมาผัดใส่น้ำมันหอยรับประทานแล้ว รู้สึกว่าอร่อยมาก จึงสนใจอย่างยิ่งที่ต้องการปลูกต้นอ่อนทานตะวัน จากนั้นได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร หนังสือและยูทูบเพิ่มเติม แบบแบบฟาร์มเกิดขึ้นมาจากการนำชื่อเล่นของบุตรสาวคนเล็กมาก่อตั้งเป็นชื่อฟาร์ม โดยแบบแบบฟาร์ม เริ่มลงมือทดลองการปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้น เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา และทำการทดลองออกจำหน่าย ขยายตลาดเพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ จากที่ผู้บริโภคไม่เคยรู้จักและไม่เคยรับประทาน ทำให้มีผู้สนใจเพิ่มขึ้น ผู้วิจัยได้จัดทำแผ่นพับ เพื่อโฆษณาคุณประโยชน์ให้ผู้บริโภคได้รับรู้คุณค่าทางอาหารและประโยชน์ของต้นอ่อนอายุสั้น ประกอบด้วย ต้นอ่อนทานตะวัน, ผักบุ้ง, โด้วเหมียว(ถั่วลันเตา) และโควาเระ(หัวไชเท้า) จึงทำให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ทำให้ครอบครัวของข้าพเจ้ามีรายได้เพิ่มมากขึ้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจต่อยอดและขยายเครือข่ายไปหลายๆ จังหวัด

ดังนั้น จึงเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นแบบแบบ ฟาร์ม และเห็นความสำคัญของการผลิตผักต้นอ่อนที่ปลอดภัยบริโภค ประกอบกับกระแสการบริโภคผักปลอดภัยมีมากขึ้น จากประสบการณ์ด้านการเพาะต้นอ่อนอายุสั้นมาเป็นเวลานาน และประสบความสำเร็จจากการทำธุรกิจการจำหน่ายผลผลิตจากต้นอ่อน จากการดำเนินงานมีรายได้เสริมขยายเพิ่มเป็นรายได้หลัก เริ่มจากหลักพันบาทต่อเดือน ขยายตัวเพิ่ม

เป็นหลักเกินครึ่งแสนต่อเดือน ด้วยกระบวนการผลิตที่สะอาด สะดวก การจัดการที่ไม่ยุ่งยาก ทำให้มีนักเรียน นักศึกษา แม่บ้าน และเกษตรกรและผู้ที่มีสนใจการเพาะต้นอ่อนอายุสั้นมาศึกษาดูงานกันจำนวนมาก ทำให้แหล่งการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้น แบบ แบบ ฟาร์ม เป็นที่รู้จักต้นแบบเรื่องเพาะต้นอ่อนอายุสั้น โดยได้รับความไว้วางใจในการเพาะต้นอ่อนอายุสั้น ซึ่งได้แก่ ต้นอ่อนทานตะวัน ต้นอ่อนโด้วเหี่ยว(ถั่วลันเตา) ต้นอ่อนผักบุ้ง และต้นอ่อนโด้วเหี่ยว(หัวไชเท้า) ซึ่งมีการเพาะปลูกในโรงเรือนกางมุ้งกันแมลงศัตรูพืชมารบวง ยามค้าคืน แบบแบบฟาร์มได้ผ่านการรับรองมาตรฐานระบบการจัดการคุณภาพการปฏิบัติการทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช (GAP พืช) ปีพ.ศ.2555 จากกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้ผักต้นอ่อนอายุสั้นทุกชนิดจากแบบแบบฟาร์ม มีมาตรฐานความปลอดภัย และได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ระดับสี่ดาว OTOP หนึ่งเดียวระดับประเทศ ประเภทต้นอ่อนทานตะวัน ในปีพ.ศ. 2555 และระดับห้าดาว ประเภทอาหาร ตามโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย พ.ศ.2559 ต้นอ่อนโด้วเหี่ยวหรือถั่วลันเตา ได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ ระดับห้าดาว ประเภทอาหาร ตามโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปีพ.ศ.2562 (OTOP) นอกจากนี้ มีผลงานดีเด่นจากการได้รับเป็นวิทยากรบรรยาย เรื่องการสร้างอาชีพ และรายได้ให้กับชุมชนต่างๆ ทั้งระดับตำบลและระดับจังหวัด เรื่องการเพาะต้นอ่อนอายุสั้นชนิดต่างๆ จากความโดดเด่นของอาชีพการปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นของแบบแบบฟาร์ม ทำให้มีสื่อทีวีรายการคัมภีร์วิถีรวย ทางช่อง 9 ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ รายการครัวคุณต๋อย ทางช่อง 3 มาขอบันทึกภาพขั้นตอนการเพาะต้นอ่อน เพื่อเผยแพร่กระบวนการเพาะต้นอ่อน และยังมีหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เคเบิลทีวีท้องถิ่น นิตยสารหลายฉบับมาศึกษาข้อมูลเพื่อนำไปเผยแพร่แก่สาธารณชน ส่งผลทำให้คนทั่วไปรู้จัก แบบ แบบฟาร์ม จึงเป็นเหตุผลการทำวิจัยเรื่องนี้เพื่อถอดบทเรียนกระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นของแบบแบบฟาร์ม เพื่อให้เกษตรกรได้ทราบและสามารถนำไปประกอบอาชีพเสริมหรืออาชีพหลักต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นของแบบแบบฟาร์ม บ้านทุ่งสาริกา ตำบลกุดนกเปล้า อำเภอมะนัง จังหวัดสระบุรี
- 2 เพื่อศึกษาผลสำเร็จกระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นของแบบแบบฟาร์ม บ้านทุ่งสาริกา ตำบลกุดนกเปล้า อำเภอมะนัง จังหวัดสระบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) มุ่งศึกษาเพื่อถอดบทเรียนกระบวนการเรียนรู้ และผลสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นของแบบแบบฟาร์ม บ้านทุ่งสาริกา ตำบลกุดนกเปล้า อำเภอมะนัง จังหวัดสระบุรี

1.ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นการเลือกแบบเจาะจง ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 รายได้แก่

- 1) กรรมการและสมาชิก กลุ่มแบบแบบฟาร์ม จำนวน 7 ราย
- 2) พัฒนาการอำเภอมะนัง จังหวัดสระบุรี

จำนวน 1 ราย 3) เกษตรอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำนวน 1 ราย 4) ผู้ใหญ่บ้านทุ่งสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำนวน 1 ราย 5) หัวหน้าฝ่ายสัมพันธ์ลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) จำนวน 1 ราย 6) ประธานกลุ่มเครือข่ายสินค้าโอท็อปจังหวัดสระบุรี จำนวน 1 ราย และ 7) กลุ่มลูกค้าที่มาใช้บริการ จำนวน 3 ราย

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1.3.1 การสัมภาษณ์ (Interview) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ผู้วิจัยได้กำหนดวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง
2. ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการจดบันทึกการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง และการบันทึกเสียง
3. ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมทั้งแยกแยะประเด็นอื่นที่ตัดคำพูดบางคำที่ไม่เหมาะสม และไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยออกไป เพื่อให้ข้อมูลนั้นเป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ต่อไปโดยจดบันทึกข้อเสนอแนะ พร้อมทั้งทำการบันทึกเทป บันทึกภาพเคลื่อนไหวและภาพนิ่ง

1.3.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ผู้วิจัยได้กำหนดวัน เวลา และสถานที่สนทนากลุ่มจากกลุ่มตัวอย่าง
2. ผู้วิจัยได้ดำเนินการสนทนากลุ่ม โดยใช้วิธีการจดบันทึกการสนทนากลุ่มจาก กลุ่มตัวอย่าง และมีการบันทึกเสียง
3. ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมทั้งแยกแยะประเด็นอื่นที่ตัดคำพูดบางคำที่ไม่เหมาะสม และไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยออกไป เพื่อให้ข้อมูลนั้นเป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ต่อไปโดยจดบันทึกข้อเสนอแนะ พร้อมทั้งทำการบันทึกเทป บันทึกภาพเคลื่อนไหวและภาพนิ่ง

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1.4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม เป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended) วิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content Analysis)

1.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม โดยนำคำสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญ และคุณลักษณะของข้อมูล

2. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ผลการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้น แบบ แบบฟาร์ม บ้านทุ่งสาริกา ตำบลกุดนกเปล้า อำเภอมือง จังหวัดสระบุรี ตามหลักการ 5 ร. ได้แก่ รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับประโยชน์จากการกระทำ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1) **รวมคน** สรุปได้ดังนี้ การรวมคน มีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังใจ” มีความสนใจในประเด็นที่ตรงกับความต้องการของตนเอง จึงสนใจเข้าร่วมประชุมหรือรวมคนขึ้นมา มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือ ชาวบ้านต้องการแก้ปัญหาหนี้สิน เรื่องปากท้องเพื่อสามารถมีอาชีพเสริม ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้แก่ตนเองและครอบครัว มีจิตสำนึกร่วมกันในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน/ท้องถิ่น มีการจัดเวทีประชาคม การค้นหาแกนนำในการพัฒนา และส่งผลทำให้เกิดความรักใคร่สามัคคี

2) **ร่วมคิด** สรุปได้ดังนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวมพลังความคิด ระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน/ชุมชน ในการประกอบอาชีพ กระบวนการมีส่วนร่วม โดยให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นออกมา กิจกรรมแต่ละอย่างของชุมชนได้มาจากการร่วมคิดของชาวบ้าน ทุกคนจะได้เป็นเจ้าของกิจกรรมเหล่านั้น สร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ที่เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวบ้านทุ่งสาริกามีอาชีพและมีรายได้เสริม ปรับกระบวนการทัศน์ คือ วิถีคิด วิถีปฏิบัติ และวิถีให้คุณค่า การเรียนรู้ คือ หัวใจ เป้าหมายคือการพึ่งตนเอง มีสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาสเพื่อเพิ่มรายได้และผลผลิต” โดยวิสัยทัศน์ของกลุ่ม คือ “เป็นของกินที่ถูกปาก จะเป็นของฝากก็ถูกใจ ผลิตต้นอ่อนผักปลอดภัย ใส่ใจสุขภาพ” แลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ มีการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ต้องการเรียนรู้อะไร ชาวบ้านได้ช่วยกันระดมความคิดโดยจัดลำดับความสำคัญของปัญหาภายในหมู่บ้านทุ่งสาริกา สรุปได้ว่าด้านเศรษฐกิจเรื่องปากท้อง

3) **ร่วมทำ** สรุปได้ดังนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวมพลังการจัดการ แบบ แบบฟาร์ม ได้ไปขอจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ.2553 “ชื่อวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเห็ดตำบลกุดนกเปล้า 53” ที่ตั้ง 72/1 หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งสาริกา ตำบลกุดนกเปล้า อำเภอมือง จังหวัดสระบุรี มีสมาชิกจำนวน 24 คน ส่วนจำนวนกิจการที่ดำเนินงาน มี 2 กิจกรรมดังนี้ 1) เห็ดขอนขาวและเห็ดฟาง 2) ต้นอ่อนทานตะวัน, ต้นอ่อนผักบุ้ง และต้นอ่อนไต้หวัน กิจกรรมเพาะเห็ดได้ดำเนินไปได้ดีก็จริง แต่มันมีเหตุที่ต้องหยุดทำ คือ ผู้วิจัยมีอาการแพ้ละอองฝุ่น สปอร์เห็ด เป็นกลิ่นเฉพาะ ผู้วิจัยได้ทำมานานถึง 3 ปี จึงจำเป็นต้องหยุดเพาะเห็ดไป จึงมาเลือกกิจกรรมที่ 2 การเพาะต้นอ่อนอายุสั้นแทน มีการใช้หลักการสหกรณ์ออมทรัพย์ โดยให้สมาชิกแบบแบบฟาร์มทุกคนได้มีส่วนร่วม ได้ลงหุ้นโดยขั้นต่ำหุ้นละ 100 บาท

เป็นจำนวนเงิน 4,700 บาท โครงสร้างการบริหารจัดการ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหรือกลุ่มแบบ แบบฟาร์ม มีคณะกรรมการและสมาชิก จำนวน 24 ราย โดยมีนางนงนภัส ตาตะเกษม เป็นประธานกลุ่ม มีการจัดการ 3 ประการ เรื่อง ทุน ความรู้ และการตลาด นอกจากนี้การจัดการความรู้ พบว่ากลุ่มแบบ แบบ ฟาร์มมีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ การวางแผนการผลิต การผลิต การจำหน่าย กลุ่มแบบแบบฟาร์ม มีขั้นตอนการเพาะต้นอ่อนอายุสั้น 8 ขั้นตอน ดังนี้ 1) โรงเรือน 2) วัสดุอุปกรณ์เพาะ 3) การผสมดิน 4) เมล็ดพันธุ์ 5) วิธีการเพาะปลูก 6) การดูแลรดน้ำ 7) การเก็บผลผลิต 8) การบรรจุภัณฑ์

4) ร่วมสรุปบทเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพลังภูมิปัญญา สรุปได้ว่าการประเมินตนเองด้วยกระบวนการ โดยแบบ แบบฟาร์มมีการประชุมวางแผนและสรุปบทเรียนร่วมกันในทุก 3 เดือน เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา แนวทางแก้ไขปัญหา และวิเคราะห์ความสำเร็จของกลุ่ม การประเมินผลงานด้วยกระบวนการของเครือข่าย โดยได้แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ นานา ทั้งยกย่องชมเชยและมีคำแนะนำบ้าง ตลอดจนถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่เข้ามาสนับสนุนกลุ่มแบบ แบบฟาร์ม ต่างก็ให้คำแนะนำเป็นอย่างดี โดยจะเป็นการประเมินผลด้านวาจาหรือเอกสารก็ตาม ทักษะและประสบการณ์ โดยกรรมการทุกคนได้กระบวนการเรียนรู้ที่ดี มีการวางแผนการทำงานร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันแก้ไขปัญหา และร่วมรับประโยชน์ด้วยกัน มีการต่อยอดพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ กลุ่มแบบ แบบฟาร์มได้พยายามพัฒนาองค์ความรู้ใหม่อยู่เสมอ ไม่หยุดที่จะเรียนรู้ ทำอย่างไรกลุ่มถึงจะลดต้นทุนการผลิตได้จนค้นพบการนำเมล็ดพันธุ์สังเคราะห์ ชื่อพันธุ์เชียงใหม่ 1 มาขยายพันธุ์ต่อได้ ส่งผลทำให้ลดต้นทุนในการซื้อเมล็ดพันธุ์ชนิดอื่นและจากที่อื่น และปัจจุบันกำลังดำเนินการขอ GMP คือ Good Manufacturing Practice หรือ หลักเกณฑ์และวิธีการที่ดีในการผลิตอาหาร ได้มาตรฐานสากลและปลอดภัย นอกจากนี้มีการเผยแพร่องค์ความรู้ การเพาะต้นอ่อนอายุสั้นผ่านสื่อต่างๆ เช่น เอกสาร วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ เช่น รายการ “คัมภีร์วิถีรวม” ทางช่อง 9 และรายการ “ครัวคุณต๋อย” ทางช่อง 3 เป็นต้น

5) ร่วมรับประโยชน์จากการกระทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพลังปิติ ได้รับการยกย่อง ชื่นชม ให้กำลังใจ สรุปได้ดังนี้ (1) ประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว พบว่า มีอาชีพหลัก มีรายได้ และมีความสุขจากการทำงาน นอกจากนี้ยังสามารถซื้อ ที่ไ้ 1 แปลง จำนวน 16 ไร่ ทำโคกหนองนาโมเดลตามศาสตร์พระราชา และไถ่ถอน ที่จำนองไ้ได้อีก 2 แปลง และนำเงินออมและผลกำไรไปลงทุนจัดซื้อสร้างบ้านขาย การดำเนินชีวิตของผู้วิจัยและครอบครัว ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พออยู่พอกินพอใช้ พอมีพอกิน เพิ่มรายได้ (2) ประโยชน์ต่อกลุ่ม ได้รับการยกย่อง ชื่นชม ให้กำลังใจ ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ กลุ่มเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ โดยแบบ แบบฟาร์ม ได้รับการยกย่อง ชื่นชม และให้กำลังใจจากหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ มีเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง ไม่เน้นร่ำรวย แต่ให้รอด ไว้ก่อน “รอด พอเพียง ยั่งยืน” พึ่งตนเองได้ (3) ประโยชน์ต่อหมู่บ้าน/ชุมชน มีความภาคภูมิใจ เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชน ให้เข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพหลักหรือเสริม มีรายได้เลี้ยงครอบครัว

ผลสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นของกลุ่มแบบ แบบฟาร์ม บ้านทุ่งสาริกา ตำบลกุดนกเปล้า อำเภอมือง จังหวัดสระบุรี ตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียง มีตัวชี้วัดด้าน “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาสเพื่อเพิ่มรายได้และผลผลิต” รายละเอียดสรุปได้ดังนี้

1) **ด้านลดรายจ่าย** ดังนี้ ดำเนินการเพื่อบริโภคในครัวเรือนด้านอาหาร ทางกลุ่มนำต้นอ่อน แต่ละชนิดมาประกอบอาหารรับประทาน เพื่อเป็นการลดรายจ่ายในกลุ่ม และมีการแบ่งปันให้สมาชิกนำกลับไปประกอบอาหารที่ครัวเรือนของตนเอง “ต้นจ๊ว รสชาติแจ่ว คุณค่าประโยชน์สูง” มีการทำบัญชีครัวเรือนอย่างเป็นระบบ สามารถบ่งบอกถึงรายรับ-รายจ่ายอย่างชัดเจน และมีการนำผลการปฏิบัติการทำบัญชีครัวเรือนไปใช้ในการลดรายจ่าย มีการดำเนินการลดรายจ่าย และลดต้นทุนในการผลิต ดังนี้ กลุ่มมองเห็นเมล็ดพันธุ์ทานตะวันเชียงใหม่ 1 ซึ่งเป็นพันธุ์ไทยแท้ ไม่ตัดต่อพันธุกรรม และยังสามารถขยายพันธุ์ต่อได้ ผู้วิจัยได้นำไปทดลองปลูกในที่ไม่ว่าไร เพื่อเก็บเมล็ดพันธุ์เอง ลดรายจ่ายได้ประมาณ ร้อยละ 30 กลุ่ม มีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ ความสำเร็จของแบบแผนฟาร์มในการปรุงดินใช้เอง สำหรับเพาะ ต้นอ่อน ลดต้นทุนวัตถุดิบไปได้ประมาณร้อยละ 50 นอกจากทำดิน เพาะเองแล้ว ยังสามารถจำหน่าย ดินเพาะได้อีกด้วย ชุดละ 200 บาท นอกจากนี้กลุ่มมีการลดรายจ่ายอีกประการหนึ่ง คือ ใช้ผักที่ปลูก มาประกอบอาหาร รับประทานเองในครัวเรือน เช่น รับประทานสด รับประทานเป็นผักสลัดผัดน้ำมันหอย

2) **ด้านเพิ่มรายได้** ดังนี้ (1) ด้านการเพิ่มรายได้แบบแผนฟาร์ม มีตัวชี้วัดดังนี้ กลุ่ม สามารถนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเพิ่มรายได้ คือมีการออมเงินเป็นประจำทุกเดือนจากการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย-การออม ในปีใดได้ผลกำไรมากก็จะเก็บออมไว้มาก กลุ่ม มีกิจกรรมเพิ่มรายได้อย่างน้อย 1 กิจกรรม มีการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ของกลุ่มเอง กิจกรรมการจำหน่ายวัสดุอุปกรณ์เพาะต้นอ่อน ประกอบด้วย เมล็ดพันธุ์ดินที่ผสมเสร็จเรียบร้อยแล้วสำหรับใช้เพาะ และตระกร้า โดยจำหน่ายชุดละ 200 บาท กิจกรรมการออกบูธ พบว่าแบบแผนฟาร์มได้รับเกียรติให้ไปออกร้าน/ออกบูธ ในงาน OTOP สัญจรทั่วประเทศ และงานคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (OTOP) ระดับห้าดาว ณ เมืองทองธานี กิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตเอง กิจกรรมการเป็นวิทยากร พบว่า ผู้วิจัยและทีมงาน คือ สมาชิกแบบแผนฟาร์ม ได้รับเกียรติเชิญไปเป็นวิทยากรในจังหวัดสระบุรีและใกล้เคียง โดยมีรายได้เสริมจากการเป็นวิทยากร ดังนี้ ค่าวิทยากร ชั่วโมงละ 500 บาท ขึ้นต่ำเหมา 4 ชั่วโมง รวม 2,000 บาท ค่ายานพาหนะหรือค่าน้ำมันครั้งละ 500 บาท แต่ถ้ามีผู้ช่วยวิทยากรภาคปฏิบัติสอนลงมือทำจริงจะได้รับค่าตอบแทนคนละ 500 บาท (2) เงินทุนในการประกอบอาชีพ ได้จากการลงหุ้นของสมาชิก 24 คน

3) ขยายโอกาสเพื่อเพิ่มรายได้ และผลผลิต ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีตัวชี้วัดดังนี้

(1) การส่งเสริมให้กลุ่มมีการเจริญเติบโตและยั่งยืน ดังนี้ ด้านการผลิต แบบ แผนฟาร์ม มีการเพาะต้นอ่อนอายุสั้น ได้แก่ ต้นอ่อนทานตะวันมาก่อนลำดับแรก เมื่อปีพ.ศ.2555-2558 ในระยะเวลา 3-4 ปี ได้รับความนิยจากผู้บริโภคสูงสุด เมล็ดทานตะวันและต้นอ่อนทานตะวันทำเงินให้แก่แบบแผนฟาร์ม ปีละหลายแสนบาท กิจกรรมการเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อต่างๆ ได้รับเกียรติจากทางรายการคัมภีร์วิถีราย ช่อ 9 อ.ส.ม.ท. ได้มาบันทึกภาพถึงที่ฟาร์ม เพื่อนำไปออกรายการ โดยได้สาธิตการเพาะต้นอ่อนอายุสั้น หลังจากออกรายการให้รับชมกันทั่วประเทศแล้ว ผลที่ตามมาคือ มีผู้ที่สนใจติดต่อทางโทรศัพท์มายังแบบแผนฟาร์ม เพื่อสั่งซื้อเมล็ดพันธุ์และสอบถามองค์ความรู้การเพาะต้นอ่อนอายุสั้นในวันหนึ่งๆ ไม่ต่ำกว่า 100 สาย รับโทรศัพท์กันแทบทั้งวัน ยอดขายเฉพาะเมล็ดเดือนละ 300,000-400,000 บาท เรียกได้ว่า ยอดขายถล่มทลาย กำไรพุ่งกระฉูด ในปีพ.ศ.2562 แบบแผนฟาร์มได้รับเกียรติให้ไปบันทึกภาพเพื่อออกรายการ “ครัวคุณต๋อย”

ทางช่อง 3 อ.ส.ม.ท. ความสำเร็จยิ่งเพิ่มโอกาสเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ฟาร์ม ส่งผลทำให้คนรู้จักและมีเครือข่ายเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ กิจกรรมการเป็นวิทยากร ภายในและภายนอกชุมชน แบบแบบฟาร์มได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทักษะ ประสบการณ์ และรายได้ กิจกรรมออกบูธร่วมกับกรมการพัฒนาชุมชน ทั้งโอท็อปสัญจรตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ และออกร้านสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (OTOP) ณ อิมแพค อาร์น่า เมืองทองธานี กิจกรรมต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ๆ พบว่า ความสำเร็จของแบบ แบบฟาร์ม ปัจจุบันยังคงต้องเรียนรู้ต่อไป ไม่หยุดอยู่กับที่ โดยพยายามต่อยอดพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ได้แก่ การต่อยอดขยายโรงเรือนให้ได้คุณภาพและมาตรฐานสากลมากยิ่งขึ้น จากโรงเรือนระบบเปิดเป็นระบบปิดขนาดกว้าง 8 *15 เมตร โรงเรือนมีมาตรฐาน GAP และ GMP (2) การส่งเสริมอาชีพ สรุปลำดับนี้ สมาชิก ได้รับการฝึกอบรมอาชีพเสริม สมาชิกแบบ แบบฟาร์ม 5 ราย ที่นำองค์ความรู้การเพาะต้นอ่อนอายุสั้น ไปประกอบอาชีพที่ครอบครัวของตนเอง สร้างงานสร้างรายได้ และกิจกรรมที่ทำ ตอบสนองความต้องการของชุมชนเนื่องจากชาวบ้านต้องการหารายได้เสริม หรือบางรายเป็นอาชีพหลักก็มี ตอบโจทย์ให้ชาวบ้าน มีเงิน มีอาชีพ มีรายได้จากการมารวมกลุ่มแบบ แบบฟาร์ม

อภิปรายผล

1. กระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นของแบบ แบบฟาร์ม บ้านทุ่งสาริกา ตำบลกุดนกเปล้า อำเภอมือง จังหวัดสระบุรี

1) **รวมคน** มีวัตถุประสงค์เพื่อรวม“พลังใจ” มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือ ชาวบ้านต้องการแก้ปัญหาหนี้สิน เรื่องปากท้อง เพื่อสามารถมีอาชีพเสริม ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้แก่ตนเองและครอบครัว มีจิตสำนึกร่วมกันในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน/ท้องถิ่น มีการจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีเวทีเป็นของตนเอง เพื่อสะท้อนสภาพปัญหาต่างๆ ของชุมชน ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นต่างๆ ได้ปรึกษาหารือร่วมกัน และเพื่อรับฟังข่าวสารข้อมูลการประกอบอาชีพเสริมแก่ชาวบ้านที่สนใจ ค้นหาผู้นำ โดยผู้นำต้องได้รับความเห็นชอบและการยอมรับจากสมาชิก มีความรู้คู่คุณธรรม มุ่งมั่นตั้งใจทำงาน อุทิศตนเพื่อส่วนรวม ซึ่งผู้วิจัยได้รับโอกาส จากสมาชิกให้ทำหน้าที่เป็นประธานวิสาหกิจชุมชนการเพาะเห็ดตำบลกุดนกเปล้า 53 เกิดความรัก ความสามัคคี และความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน การรวมคนจะส่งผลดี ทำให้ชาวบ้านเกิดความรักใคร่สามัคคีกันมากขึ้น ถ้าทุกคนเสียสละสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวมไม่เอาเปรียบและเห็นแก่ตัว

2) **ร่วมคิด** มีวัตถุประสงค์เพื่อรวมพลังความคิด ระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน/ชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นออกมา กิจกรรมแต่ละอย่างของชุมชนได้มาจากการร่วมคิดของชาวบ้าน ทุกคนจะได้เป็นเจ้าของกิจกรรมเหล่านั้น สร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวบ้านทุ่งสาริกามีอาชีพและมีรายได้เสริม สอดคล้องกับงานวิจัยของวรัทยา ธรรมกิตติภพ, พิรพงศ์ ทิพนานาส และวิทยา เบญจาทิกุล (2558, หน้า 200-201) “ได้ศึกษาวิจัยและทำบทความวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการธุรกิจชุมชนเพื่อการสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชน พบว่า กระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยสำรวจความต้องการของชุมชน มีความสนใจในการจัดตั้งกลุ่มร่วมกัน ผู้นำเริ่มหาความรู้ในการจัดตั้งกลุ่ม ใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการเตรียมสมาชิกของชุมชนให้มีความรู้เบื้องต้น และที่สำคัญใช้การ

เรียนรู้แบบทดลองทำกันเอง กลุ่ม/สมาชิกเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง” มีการปรับกระบวนการทัศน์ วิชิต วิถีปฏิบัติ และวิธีให้คุณค่า ซึ่งปรับวิธีคิดให้รวมกลุ่มอาชีพกันทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจ เพราะการรวมกลุ่มส่งผลต่อการพัฒนาอาชีพให้ประสบความสำเร็จ การเรียนรู้ คือหัวใจ เป้าหมายคือการพึ่งตนเอง สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน “บ้านทุ่งสาริกาสามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาสเพื่อเพิ่มรายได้และผลผลิต” โดยวิสัยทัศน์ของกลุ่ม คือ “เป็นของกินที่ถูกปาก จะเป็นของฝากก็ถูกใจ ผลิตต้นอ่อนผักปลอดภัย ใส่ใจสุขภาพ” สรุปได้ว่า ด้านเศรษฐกิจเรื่องปากท้องมาเป็นลำดับแรกที่ชาวบ้านต้องการให้หน่วยงานภาครัฐ ได้แนะนำส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มอาชีพเสริมให้แก่ชาวบ้าน กำหนดแนวทาง วิธีการ และแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อเรียนรู้อย่างไร เรียนรู้กับใคร และเรียนรู้ที่ไหน โดยชาวบ้านทุ่งสาริกาต้องการพัฒนาด้านอาชีพเสริม ด้วยการรวมกลุ่มเพาะเห็ดขาย และรวมกลุ่มของจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนเพาะเห็ดทุกคนเปล่า 53 ชาวบ้านต้องเรียนรู้การจัดการ 3 อย่างให้ดี คือ การจัดการทุน ความรู้ และตลาด โดยร่วมเรียนรู้ กับหน่วยงานภาครัฐ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทองแดง ข้อนอก (2561, หน้า 128-131) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้การจัดการดินที่เหมาะสมกับวิธีการเกษตรของชุมชนตำบลพญาเย็น อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า เรียนรู้ให้ได้หลักคิด เน้นการจัดการทุนของชุมชนที่มี ได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทางความรู้ภูมิปัญญา และทุนทางวัฒนธรรม การจัดการความรู้ที่เป็นระบบ และการจัดการตลาด เรียนรู้และการจัดสรรทรัพยากร ได้แก่ เรื่องดิน น้ำ ปุ๋ย ป่า และสภาวะแวดล้อม เรียนรู้ได้องค์ความรู้ใหม่ และการสร้างกลุ่มและเครือข่าย

3) **ร่วมทำ** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวมพลังการจัดการแบบ แบบฟาร์ม ได้ไปขอจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน “ชื่อวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเพาะเห็ดตำบลกุดนกเปล้า 53” มีสมาชิกจำนวน 24 คน ส่วนจำนวนกิจการที่ดำเนินงาน มี 2 กิจกรรมดังนี้ การทำเห็ดขอนขาวและเห็ดฟาง และต้นอ่อนทานตะวัน, ต้นอ่อนผักบุ้ง และต้นอ่อนโถ้วเหมียว กิจกรรมเพาะเห็ดได้ดำเนินไปได้ดีก็จริง แต่มั่นมีเหตุที่ต้องหยุดทำ คือ ผู้วิจัยมีอาการแพ้ละอองฝุ่น สปอร์เห็ด เป็นกลื่นเฉพาะ ผู้วิจัยได้ทำมานานถึง 3 ปี จึงจำเป็นต้องหยุดเพาะเห็ดไป จึงมาเลือกกิจกรรมที่ 2 การเพาะต้นอ่อนอายุสั้นแทน การใช้หลักการสหกรณ์ออมทรัพย์ โดยให้สมาชิกแบบแบบฟาร์มทุกคนได้มีส่วนร่วม ได้ลงหุ้นโดยขั้นต่ำหุ้นละ 100 บาท มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่ชัดเจน 24 คน ได้แก่ ที่ปรึกษา ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรณญิก ประธานสัมพันธ์ และกรรมการ มีการจัดการ 3 ประการ เรื่อง ทุน ความรู้ และการตลาด โดยเน้นใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชน การจัดการความรู้ พบว่า กระบวนการและขั้นตอนการเพาะต้นอ่อนอายุสั้น ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ดังนี้ 1) โรงเรือน 2) อุปกรณ์และวัสดุเพาะ 3) การผสมดินเพาะต้นอ่อนอายุสั้น 4) เมล็ดพันธุ์ 5) วิธีการเพาะต้นอ่อนอายุสั้น 6) การดูแลรดน้ำ 7) การเก็บผลผลิต 8) การบรรจุภัณฑ์ ส่วนการจัดการด้านตลาด สรุปได้ว่า มี 3 ตลาดด้วยกัน คือ 1) ตลาดพอเพียง คือตลาดในครอบครัวและชุมชน เป็นตลาดแรกในหมู่บ้านและในชุมชน 2) ตลาดผูกพัน คือ ตลาดที่ตกลงทำสัญญาซื้อขายกัน ได้แก่ ห้างแม็คโคร สระบุรี แบบ แบบฟาร์มจะส่งผักสด คือ ต้นอ่อน อายุสั้นให้ในราคาส่ง กิโลกรัมละ 85 บาท 3) ตลาดบริโภค คือตลาดกว้างทั่วไป เหมาะสำหรับสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (OTOP) แบบ แบบฟาร์ม ได้รับการคัดสรรสุดยอด OTOP ระดับห้าดาว ประเภทอาหารผักปลอดภัย ต้นอ่อนทานตะวัน และต้นอ่อนโถ้วเหมียว

4) **ร่วมสรุปบทเรียน** โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างพลังภูมิปัญญา มีการประเมินตนเองด้วยกระบวนการ โดยมีการประชุมวางแผนและสรุปบทเรียนร่วมกันในทุก 3 เดือน เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา แนวทางแก้ไขปัญหา และวิเคราะห์ความสำเร็จของกลุ่ม การประเมินผลงานด้วยกระบวนการของเครือข่าย โดยได้แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ นานา ทั้งยกย่องชมเชยและมีคำแนะนำบ้าง ตลอดถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่เข้ามาสนับสนุนกลุ่มแบบ แบบฟาร์ม ต่างก็ให้คำแนะนำเป็นอย่างดี นอกจากนี้มีการต่อยอดพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ กลุ่มแบบ แบบฟาร์มได้พยายามพัฒนาองค์ความรู้ใหม่อยู่เสมอ ไม่หยุดที่จะเรียนรู้ ทำอย่างไรกลุ่มถึงจะลดต้นทุนการผลิตได้จนค้นพบการนำเมล็ดพันธุ์สังเคราะห์ ชื่อพันธุ์เชียงใหม่ 1 มาขยายพันธุ์ต่อได้ ส่งผลทำให้ลดต้นทุนในการซื้อเมล็ดพันธุ์ชนิดอื่นและจากที่อื่น และปัจจุบันกำลังดำเนินการขอ GMP คือ Good Manufacturing Practice หรือ หลักเกณฑ์และวิธีการที่ดีในการผลิตอาหาร ได้มาตรฐานสากลและปลอดภัย การเผยแพร่องค์ความรู้การเพาะต้นอ่อนอายุสั้นผ่านสื่อต่างๆ เช่น เอกสาร วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ

5) **ร่วมรับประโยชน์จากการกระทำ** วัตถุประสงค์เพื่อสร้างพลังปิติ ได้รับการยกย่อง ชื่นชม ให้กำลังใจ สรุปได้ดังนี้ ประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว พบว่า มีอาชีพหลัก มีรายได้ และมีความสุขจากการทำงาน การดำเนินชีวิตของผู้วิจัยและครอบครัว ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ประโยชน์ต่อกลุ่ม ได้รับการยกย่อง ชื่นชม ให้กำลังใจ ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ กลุ่มเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ได้รับการยกย่อง ชื่นชม และให้กำลังใจจากหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ มีเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง ไม่เน้นร่ำรวย แต่ให้รอดไว้มาก่อน “รอด พอเพียง ยั่งยืน” พึ่งตนเองได้ และประโยชน์ต่อหมู่บ้าน/ชุมชน มีความภาคภูมิใจ เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชน ให้เข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพหลักหรือเสริม มีรายได้เลี้ยงครอบครัวสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เทอดชาย มุ่งคิมกลาง** (2561, หน้า 84-92) ได้ทำวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้การทำวนเกษตรสู่การพึ่งตนเอง: กรณีศึกษานายบุญช่วย วงษ์ษา สวนกลางนา ตำบลหนองแก อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า สูตร 3 รู้ ได้แก่ รู้ตนเอง รู้ปัญหา และรู้ทรัพยากร ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำวนเกษตรพบว่า ด้านเศรษฐกิจ สามารถลดรายจ่ายให้แก่ครอบครัว และเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตต่างๆ มีเงินออม และเงินใช้ไม่ขัดสน ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ผลสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นของกลุ่มแบบ แบบฟาร์ม บ้านทุ่งสริก้า ตำบลกุดนกเปล้า อำเภอมือง จังหวัดสระบุรี

1) **ด้านลดรายจ่าย** ดังนี้ กลุ่มดำเนินการเพื่อบริโภคในครัวเรือนด้านอาหาร ทางกลุ่มนำต้นอ่อนแต่ละชนิดมาประกอบอาหารรับประทาน เพื่อเป็นการลดรายจ่ายในกลุ่ม และมีการแบ่งปันให้สมาชิกนำกลับไปประกอบอาหารที่ครัวเรือนของตนเอง มีการทำบัญชีครัวเรือนอย่างเป็นระบบโปร่งใสตรวจสอบได้

มีการดำเนินการลดรายจ่าย และลดต้นทุนในการผลิต ดังนี้ กลุ่มมองเห็นเมล็ดพันธุ์ทานตะวัน เชียงใหม่ 1 ซึ่งเป็นพันธุ์ไทยแท้ ไม่ตัดต่อพันธุกรรม และยังสามารถขยายพันธุ์ต่อได้ ผู้วิจัยได้นำไปทดลองปลูกในที่ไม่ว่าไร เพื่อเก็บเมล็ดพันธุ์เอง ลดรายจ่ายได้ประมาณร้อยละ 30 กลุ่มมีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์/ชีวภาพ ความสำเร็จของแบบแบบฟาร์มในการปรุงดินใช้เอง สำหรับเพาะต้นอ่อน ลดต้นทุนวัตถุดิบไปได้ ประมาณร้อยละ

ละ 50 นอกจากทำดิน เพาะเองแล้ว ยังสามารถจำหน่ายดินเพาะได้อีกด้วย ชุดละ 200 บาท กลุ่มมีการลดรายจ่ายอีกประการหนึ่ง คือ ใช้ผักที่ปลูกมาประกอบอาหาร รับประทานเองในครัวเรือน เช่น รับประทานสด รับประทานเป็นผักสลัดผัดน้ำมันหอย

2) ด้านเพิ่มรายได้ ดังนี้ มีตัวชี้วัดดังนี้ กลุ่ม สามารถใช้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการเพิ่มรายได้ ดังนี้ กลุ่ม มีเงินออมเป็นประจำทุกเดือนจากการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย-การออม ในปีใดได้ผลกำไรมาก ก็จะมีเก็บออมไว้มาก กลุ่ม มีกิจกรรมเพิ่มรายได้อย่างน้อย 1 กิจกรรม มีการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ของกลุ่มเอง กิจกรรมการจำหน่ายวัสดุอุปกรณ์เพาะต้นอ่อน ประกอบด้วย เมล็ดพันธุ์ ดินที่ผสมเสร็จเรียบร้อยแล้วสำหรับใช้เพาะ และตระกร้า โดยจำหน่ายชุดละ 200 บาท กิจกรรมการออกบูธ พบว่า แคมป์แคมป์ฟาร์มได้รับเกียรติให้ไปออกร้าน/ออกบูธ ในงาน OTOP สัญจรทั่วประเทศ และงานคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (OTOP) ระดับห้าดาว ณ เมืองทองธานี กิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และใช้ผลิตภัณฑ์ ที่ผลิตเอง พบว่า แคมป์ แคมป์ฟาร์ม มีการเพิ่มรายได้พิเศษด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่มจากต้นอ่อนแต่ละชนิด ด้วยการนำมาแปรรูปเป็นเมนูอาหารอย่างหลากหลาย ทั้งต้ม แกง ผัดน้ำมันหอย กินกับน้ำพริก สอดคล้องกับงานวิจัยของ **เทอดชาย มุ่งคิมกลาง** (2561, หน้า 84-92) ได้ทำวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้การทำวนเกษตรสู่การพึ่งตนเอง: กรณีศึกษานายบุญช่วย วงษ์ษา สวนกลางนา ตำบลหนองแก อำเภอยะผา จังหวัดสระบุรี พบว่า ด้านเศรษฐกิจ สามารถลดรายจ่ายให้แก่ครอบครัว และเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตต่างๆ มีเงินออม และเงินใช้ไม่ขัดสน ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้กิจกรรมการเป็นวิทยากร พบว่า ผู้วิจัยและทีมงาน คือ สมาชิกแคมป์แคมป์ฟาร์ม ได้รับเกียรติเชิญไปเป็นวิทยากรในจังหวัดสระบุรีและใกล้เคียง โดยมีรายได้เสริมจากการเป็นวิทยากร

3) ขยายโอกาสเพื่อเพิ่มรายได้ และผลผลิต พบว่า มีการส่งเสริมให้กลุ่มมีการเจริญเติบโตและยั่งยืน ดังนี้ ด้านการผลิต แคมป์แคมป์ฟาร์ม มีการเพาะต้นอ่อนอายุสั้น ได้แก่ ต้นอ่อนทานตะวันมาก่อนลำดับแรก เมื่อปีพ.ศ.2555-2558 ในระยะเวลา 3-4 ปี ได้รับความนิยมนจากผู้บริโภคสูงสุด เมล็ดทานตะวันและต้นอ่อนทานตะวันทำเงินให้แก่แคมป์แคมป์ฟาร์ม ปีละหลายแสนบาท กิจกรรมการเผยแพร่ องค์ความรู้ผ่านสื่อต่างๆ ได้รับเกียรติจากทางรายการคัมภีร์วิถีรวย ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ได้มาบันทึกภาพถึง ที่ฟาร์มเพื่อนำไปออกรายการ โดยได้สาธิตการเพาะต้นอ่อนอายุสั้น หลังจากออกรายการให้รับชมกัน ทั่วประเทศแล้ว ผลที่ตามมาคือ มีผู้ที่สนใจได้ติดต่อทางโทรศัพท์มายังแคมป์แคมป์ฟาร์ม เพื่อสั่งซื้อเมล็ดพันธุ์และสอบถามองค์ความรู้การเพาะต้นอ่อนอายุสั้นในวันหนึ่งๆ ไม่ต่ำกว่า 100 สาย รับโทรศัพท์กันแทบ ทั้งวัน ยอดขายเฉพาะเมล็ดเดือนละหลายแสนบาท เรียกได้ว่า ยอดขายถล่มทลาย กำไรพุ่งกระฉูด ในปีพ.ศ.2562 แคมป์ แคมป์ฟาร์มได้รับเกียรติให้ไปบันทึกภาพเพื่อออกรายการ “ครัวคุณต๋อย” ทางช่อง 3 อ.ส.ม.ท. ความสำเร็จ ยิ่งเพิ่มโอกาสเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ฟาร์ม ส่งผลทำให้คนรู้จักและมีเครือข่ายเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ กิจกรรมการเป็นวิทยากร ภายในและภายนอกชุมชน แคมป์แคมป์ฟาร์ม ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทักษะ ประสบการณ์ และรายได้ กิจกรรมออกบูธร่วมกับกรมการพัฒนาชุมชน ทั้งโอท็อปสัญจรตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ และออกร้านหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (OTOP) ณ อิมแพคอารีนา เมืองทองธานี กิจกรรมต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ๆ พบว่า ความสำเร็จของแคมป์แคมป์ฟาร์ม ปัจจุบันยังคงต้องเรียนรู้ต่อไป ไม่หยุดอยู่กับที่โดยพยายามต่อยอดพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ได้แก่ การต่อ

ยอดขยายโรงเรือนให้ได้คุณภาพและมาตรฐานสากลมากยิ่งขึ้น จากโรงเรือนระบบเปิดเป็นระบบปิดขนาดใหญ่ โรงเรือนมีมาตรฐาน GAP และ GMP กลุ่ม มีเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น พบว่า แยม แยมฟาร์ม มีเครือข่ายที่ให้การสนับสนุนทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างดี โดยหลายหน่วยงานได้เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของทองแดง ข้อนอก (2561, หน้า 128-131) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้การจัดการดินที่เหมาะสมกับวิธีการเกษตรของชุมชนตำบลพญาเย็น อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า เรียนรู้และการจัดสรรทรัพยากร ได้แก่ เรื่องดิน น้ำ ปุ๋ย ป่า และสภาวะแวดล้อม เรียนรู้ได้องค์ความรู้ใหม่ และการสร้างกลุ่มและเครือข่าย นอกจากนี้การส่งเสริมอาชีพ สรุปได้ดังนี้ สมาชิกได้รับการฝึกอบรมอาชีพเสริม สมาชิกแยมแยมฟาร์ม 5 ราย ที่นำองค์ความรู้การเพาะต้นอ่อนอายุสั้น ไปประกอบอาชีพ ที่ครอบครัวของตนเอง สร้างงานสร้างรายได้

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาชุมชน ได้แก่ หน่วยงานพัฒนาชุมชน หน่วยงานเกษตรจังหวัด พาณิชย์จังหวัด ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นต้น ควรมีการส่งเสริมการนำผลการวิจัยไปกำหนดแนวทางหรือเป็นข้อมูลพื้นฐานต้นแบบในการส่งเสริมความเข้มแข็งกลุ่มอาชีพที่อื่นๆ ให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้
2. หน่วยงานที่สนใจหรือกลุ่มอาชีพต่างๆ ต้องการที่จะนำเอาองค์ความรู้กระบวนการเรียนรู้ การปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นไปเผยแพร่หรือไปประยุกต์ใช้ ควรพิจารณาถึงบริบทของชุมชน ที่มีความแตกต่างกัน และนำผลการวิจัยไปเป็นข้อมูลสารสนเทศได้ ตลอดถึงผลการวิจัยในครั้งนี้แบบ แยมฟาร์มยังสามารถนำองค์ความรู้ไปพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป
3. ควรศึกษาวิจัย ในประเด็นการจัดการวิสาหกิจชุมชนการปลูกพืชต้นอ่อนอายุสั้นสู่การพึ่งตนเองของแยม แยมฟาร์ม
4. ควรศึกษาวิจัย ในประเด็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนการปลูกพืช ต้นอ่อนอายุสั้นสู่การพึ่งตนเองของแยม แยมฟาร์ม

บรรณานุกรม

- ครรรชิต พุทธิโกษา. **คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.พ.), 2554.
- ทองแดง ข้อนอก. **กระบวนการเรียนรู้การจัดการดินที่เหมาะสมกับวิถีการเกษตรของชุมชน ตำบลพญาเย็น อำเภอลำปาง จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, 2561.
- เทอดชาย มุ่งคิมกลาง. **กระบวนการเรียนรู้การทำวนเกษตรสู่การพึ่งตนเอง: กรณีศึกษา นายบุญช่วย วงษ์ษา สวนกลางนา ตำบลหนองแก อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, 2561.
- ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. **บ้านไร่นาเรา การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน**. (ออนไลน์). http://www.banrainarao.com/column/learn_commu/ สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2560.
- วรthy ธรรมกิตติภพ, พีรพงศ์ ทิพนาศ และวิทยา เบญจาทิกุล. **กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการธุรกิจชุมชนเพื่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชน, บทความวิจัย วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 พฤษภาคม-มิถุนายน 2558.**

แนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9

ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

AN APPROACH TO DRIVE A VILLAGE PROTOTYPE OF SUFFICIENCY ECONOMY, BAN PA SAK NOI VILLAGE, VILLAGE NO. 9, CHOENG DOI SUB-DISTRICT, DOI SAKET DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE.

นภาพร ศรีเผือก

Navaporn Sripped

เสนอชัย เถาว์ชาลี

Sanerchai Thaochalee

siamdd2004@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทาง ขบวนการ ขั้นตอนในการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อได้แนวทาง ขบวนการ ขั้นตอนในการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิจัยโดยการวิเคราะห์เอกสารด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นโยบายของกรมพัฒนาชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม สอบถามข้อมูลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบผู้วิจัยไปศึกษาดูงานในพื้นที่วิจัย จากการไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นตัวแทนครัวเรือนในชุมชน จำนวน 20 คน ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง คือ ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ละกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเสริม ในชุมชน จำนวน 15 คน และประเมินแนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่โดยผู้ทรงคุณวุฒิในรูปแบบการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัย พบว่าบ้านป่าสักน้อยมีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนเปิดโอกาสให้กับประชาชนได้แสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับเสียงส่วนใหญ่ ฟังพาดตนเองมาใช้ ทุกขั้นตอนมีการประสานงานเครือข่ายภายนอก และมีการตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้านคนในชุมชนมีการคัดเลือกผู้นำที่มีความรู้ความสามารถในด้านเทคโนโลยี มีคุณธรรม มีเวลาในการมาดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นผู้นำมีการประชุม รวมพลรวมพลัง ร่วมมือ ร่วมใจกันในการปฏิบัติและดำเนินงานร่วมกันวางแผนทำกิจกรรม

พบว่าผู้นำมีการอบรมหาความรู้อย่างต่อเนื่องและนำมาถ่ายทอดให้คนในชุมชน ส่งเสริมให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการทำอาชีพเสริม จากนั้นได้ทำประชาคม ในหมู่บ้านในเรื่องการตั้งกลุ่มอาชีพ ผู้คนในชุมชนจะคิดทำอาชีพในสิ่งที่ตนต้องการ มีการจัดตั้งกลุ่ม มีการอบรมเพิ่มความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น บ่อย ๆ

คำสำคัญ : แนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้าน, เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

Abstract

The purposes of this research were : 1. To study the approaches, processes and steps in driving the sufficiency economy prototype village of Pa Sak Noi Village, Village No. 9 , Choeng Doi Sub-district, Doi Saket District, Chiang Mai Province. 2. To get guideline the approaches, processes and steps in driving the sufficiency economy prototype village of Pa Sak Noi Village, Village No. 9, Choeng Doi Sub-district, Doi Saket District, Chiang Mai Province. The research was conducted by analyzing documents on sufficiency economy philosophy, policies of the Department of Community Development, concepts of participation, inquiring about information of the sufficiency economy prototype village. The researcher went to study in the research area with interviewing 2 groups of informants: 20 key informants representing households in the community by using the purposive sampling method, and : 15 additional informants representing various groups in the community, and evaluating the approaches in driving the sufficiency economy prototype village of Pa Sak Noi Village, Village No. 9, Choeng Doi Sub-district, Doi Saket District, Chiang Mai Province, by experts in the form of group discussion.

The results of the research revealed that Baan Pa Sak Noi has a participatory management that allows people to express their opinions with each other. accept the majority self-reliant Every step is coordinated with an external network. And various groups were set up to carry out activities in the villages. The people in the community were selected leaders who had knowledge, skills in technology, morality, and had time to take the position of the village headman. After that, the leaders had a meeting, gathered forces, cooperated together in action and worked together to plan activities.

It was found that the leaders had continuous training to acquire knowledge and transfer them to the people in the community. Encourage the use of free time to benefit by doing extra work. then made a community in the village in regards to setting up a group of occupations People in the community will think of doing what they want. a group was established There are frequent training sessions to increase knowledge about local wisdom.

Keywords: Approaches in driving, Sufficiency Economy Prototype Village

บทนำ

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานมานานกว่า 30 ปี เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรม เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ที่สำคัญจะต้องมี “สติ ปัญญา และความเพียร” ซึ่งจะนำไปสู่ “ความสุข” ในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับโดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง (พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี) คำว่าความพอเพียงนั้นหมายถึงความพร้อมที่จะจัดการกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทั้งภายนอกและภายในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงยังสามารถมองได้ว่าเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตที่ให้ความสุขที่จำเป็นต้องใช้ทั้งความรู้ความเข้าใจคือ เขาต้องมีความรอบรู้รอบคอบระมัดระวังผนวกกับคุณธรรมคือข้อสัตย์สุจริตขยันอดทนแบ่งปัน ในการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เพียงการประหยัดแต่เป็นการดำเนินชีวิตอย่างชาญฉลาดและสามารถอยู่ได้มั่นคงในสภาพที่มีการแข่งขันและการไหลบ่าของโลกาภิวัตน์นำสู่ความสมดุลมั่นคงและยั่งยืนของชีวิตเศรษฐกิจและสังคมเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2545) เป็นต้นมาประเทศไทยปรับเปลี่ยนการให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวมาเป็นการพัฒนามนุษย์มากขึ้น โดยมุ่งให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาและใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) และฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้ให้ความสำคัญในเรื่องความสุขโดยเริ่มจาก ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน สถาบันต่างๆ และระดับประเทศตามลำดับโดยมีการพัฒนาต่อเนื่องมาและเห็นได้ชัดเจนในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้มีการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุลเป็นธรรมและยั่งยืนมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

จากการที่จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่กว้างใหญ่มีประชากรอาศัยอยู่จำนวนมากทั้งชาวพื้นบ้านและชาวเขาเผ่าต่าง ๆ กระจายอาศัยอยู่ตามอำเภอต่างๆ ทำให้มีความหลากหลายในเชื้อชาติวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีวัฒนธรรมโครงสร้างทางสังคม ดังนั้นเพื่อขับเคลื่อนภารกิจที่ได้รับมอบหมายเกิดความรวดเร็วขึ้นและเกิดความคล่องตัวในการทำงานสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ จึงได้พิจารณาหมู่บ้านซึ่งมีบทบาทการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดเชียงใหม่ และได้ส่งเสริมการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในทุกหมู่บ้าน มีหมู่บ้านที่ผ่านการประเมินและประกาศให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

ต้นแบบจังหวัดเชียงใหม่ มีหมู่บ้านที่ผ่านการประเมินผลการพัฒนาหมู่บ้านผ่านเกณฑ์ชีวิตและจังหวัดเชียงใหม่ ประกาศให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 258 หมู่บ้าน (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ : ประกาศจังหวัดเชียงใหม่, 30 กันยายน 2560)

ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของปัญหาในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ยังไม่สามารถขับเคลื่อน เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบได้ จึงศึกษาชุมชนบ้านป่าสักน้อย ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเผยแพร่และเป็นแนวทางให้กับชุมชนอื่นๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทาง ขบวนการ ขั้นตอนในการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อได้แนวทาง ขบวนการ ขั้นตอนในการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบไปยังชุมชนใกล้เคียงหรือชุมชนอื่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวทางในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1.1 การวิเคราะห์เอกสาร เป็นการศึกษากรอบแนวคิดในการวิจัย โดยศึกษาหลักการ แนวคิด ที่เกี่ยวกับวิเคราะห์ระบบ หน้าที่ และภารกิจ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบรวมทั้งรายงานผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยทำการรวบรวมเอกสารข้อมูลจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ จากฐานข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำการศึกษาสังเคราะห์ สรุปประเด็น และบันทึกข้อมูลในแบบวิเคราะห์เอกสารที่สร้างขึ้นในประเด็นดังต่อไปนี้

1.1.1 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

1.1.2 นโยบายของกรมการพัฒนาชุมชน คุณลักษณะ 3 ไม่ 2 มี และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ 6 ด้าน 12 ตัวชีวิต

1.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1.2 สอบถามหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบต้นแบบจากพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่

1.3 ผู้วิจัยได้ศึกษาดูงานในหมู่บ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

1.4 ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นตัวแทนครัวเรือน จำนวน 20 คน ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเสริม คือ ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมเยาวชน ผู้นำศาสนา คณะกรรมการสถานศึกษา เป็นต้น จำนวน 15 คน โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ได้ร่างแนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ บ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

1.5 ผู้วิจัยได้ประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้สนทนากลุ่ม และได้แนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

1.6 ผู้วิจัยได้เผยแพร่แนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ทางส่วนราชการ เอกสาร และฐานข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์เอกสารและการสอบถาม

ผลการวิเคราะห์จากเอกสารสรุปได้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายของกรมพัฒนาชุมชน มีแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทำให้หมู่บ้านป่าสักน้อยเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของจังหวัดเชียงใหม่ และจากการสอบถามนักพัฒนาชุมชน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ก็สอดคล้องกับแนวคิดที่ได้ศึกษาตามเอกสารข้างต้น

2. ผลการศึกษาดูงาน

ผลจากการศึกษาดูงานทำให้ผู้วิจัยทราบข้อมูลว่าบ้านป่าสักน้อยมีการบริหารจัดการแบบ มีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เปิดโอกาสให้กับประชาชนให้แสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับเสียง ส่วนใหญ่ นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ทุกขั้นตอน มีการประสานงานเครือข่ายภายนอก และมีกลุ่มต่าง ๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้าน

3. ผลจากการสัมภาษณ์

ตามเกณฑ์ตัวชี้วัดของกรมการพัฒนาชุมชน มีดังนี้

1) ตัวชี้วัดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ มีลักษณะ 3 ไม่ 2 มี

สรุปได้ว่า คนในชุมชนมีการคัดเลือกผู้นำที่มีความรู้ความสามารถในด้านเทคโนโลยี มีคุณธรรม มีเวลาในการมาดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นผู้นำมีการประชุม รวมพล รวมพลัง ร่วมมือร่วมใจกันในการปฏิบัติและดำเนินงาน ร่วมกันวางแผนทำกิจกรรม วิเคราะห์ปัญหา เพื่อสรุปแนวทางแก้ไข แล้วนำมาประเมินผลเพื่อแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป

2) การสร้างขบวนการเรียนรู้ ในการเรียนรู้หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 6 ด้าน 12 ตัวชี้วัด ดังนี้

สรุปได้ว่า ผู้นำมีการอบรมหาความรู้อย่างต่อเนื่องและนำมาถ่ายทอดให้คนในชุมชน ส่งเสริมให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการทำอาชีพเสริม จากนั้นได้ทำประชาคมในหมู่บ้านในเรื่องการตั้งกลุ่มอาชีพ

ผู้คนในชุมชนจะคิดทำอาชีพในสิ่งที่ตนต้องการ เช่น มีการส่งเสริมอาชีพต่างๆ มีการจัดตั้งกลุ่ม และรณรงค์ให้ทุกครัวเรือนปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ ถ้าเหลือจากการกินก็นำมาขายในตลาดนัดชุมชนบ้านป่าสักน้อย มีการอบรมเพิ่มความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นบ่อยๆ และมีโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยมีจิตอาสาทำงานด้านต่างๆ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งแต่การเกิดไปจนถึงการเสียชีวิต โดยผู้นำมีการขับเคลื่อน มีการประชุม รวมพล รวมพลัง ร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติและดำเนินงาน วางแผนการทำงาน วิเคราะห์ปัญหา เพื่อสรุปแนวทางแก้ไข แล้วนำมาประเมินผลร่วมกัน มีการกระตุ้นให้สมาชิกและผู้นำชุมชนทำแผนชุมชนร่วมกับภาครัฐ ภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง

3) การขยายผลให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบสู่ความยั่งยืน ประกอบด้วย มีศักยภาพ 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด ดังนี้

สรุปได้ว่า ในชุมชนมีการจัดทำแผนชุมชนและนำไปสู่การปฏิบัติ โดยมีผู้นำชุมชนเป็นแกนนำในการขับเคลื่อน มีการประชุม รวมพล รวมพลัง ร่วมมือร่วมใจกันดำเนินงาน ร่วมกันวางแผนทำกิจกรรม วิเคราะห์ปัญหา เพื่อสรุปเป็นแนวทางแก้ไข แล้วนำมาประเมินผลร่วมกัน โดยผู้นำมีการทำประชาคม ร่วมกับคนในชุมชนเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานและวางแผนการจัดกิจกรรม วางแผนจัดทำบัญชีครัวเรือน จะมีการรณรงค์ให้ทุกหลังคาปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์อยู่บ่อยครั้งและสม่ำเสมอ ได้น้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันอยู่บนเงื่อนไข ความรู้ คุณธรรม กำกับเสมอ อาศัยหลักการมีส่วนร่วมมาใช้ในชุมชน มีจิตอาสาทำงานด้านต่าง ๆ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งแต่งานบุญ การเกิด ไปจนถึงการเสียชีวิต มีแนวทางส่งเสริมคือ 1) หออาสาสมัครมาร่วมดำเนินการ 2) ผู้นำ และคณะกรรมการจัดหาบุตรหลานบุคลากรที่มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเข้ามาร่วมดำเนินการ 3) จัดทำศูนย์ข้อมูลหมู่บ้านป่าสักน้อย เป็นการขับเคลื่อนทำได้โดยจัดหาบุคลากรที่มีในท้องถิ่นเข้าอบรม และเชิญวิทยากรเข้ามาอบรม หรือส่งบุคลากรของเราเข้าไปร่วมฝึกอบรมจากภาครัฐหรือภาคเอกชนจัดทำโครงการหาความร่วมมือจากภาครัฐบาลและเอกชนได้ยึดหลักประชาธิปไตยความเสมอภาคของคนในชุมชนเป็นหลัก ทุกคนเท่าเทียมกันให้สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของแต่ละคน ยึดหลักพุทธศาสนา สืบสานวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมไว้ ยึดหลักเกณฑ์ข้อตกลงภายในหมู่บ้าน ไม่เลือกที่รักมักที่ชังปฏิบัติหน้าที่ตามศักยภาพของแต่ละบุคคลซึ่งได้ทำข้อตกลงไว้ก่อน ในชุมชนมีการอบรม สัมมนาให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาเรื่องอาชีพมีการส่งเสริมอาชีพหลาย ๆ ด้าน จนเกิดกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมา จนเกิดเป็นอาชีพและมีการแปรรูปโดยนำเทคโนโลยีการด้านต่าง ๆ มาใช้ มีการอบรมอย่างต่อเนื่อง และนำข้อมูลทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดทำเป็นโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการแปรรูปผักเชียงดา โครงการข้าวอินทรีย์โครงการผลิตภัณฑ์จากกลุ่มต่าง ๆ มีการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น กลุ่มเยาวชนรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มอภักบ้านเกิด มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่า เช่น แปรรูปข้าวอินทรีย์โดยการทำแพ็คเกจที่ทันสมัย แปรรูปผลิตภัณฑ์ และการตลาด เช่น แค้ผักเชียงดา ชาผักเชียงดา เชียงดามัดย้อม และแนวทางการสร้างเครือข่ายการพัฒนาหมู่บ้าน มี 2 แนวทางคือ 1) โดยผู้นำและคณะกรรมการต่าง ๆ ได้ประสานงานกับภาครัฐ 2) สมาชิกในกลุ่มได้ประสานงานกันข้อมูลทางฐานอินเทอร์เน็ต เช่น Facebook การเล่น Line การเล่น Instagram

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ดังต่อไปนี้

การวิเคราะห์เอกสารพบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นโยบายของกรมพัฒนาชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ทำให้หมู่บ้านป่าสักน้อยเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของจังหวัดเชียงใหม่

จากการสอบถามพบว่าบ้านป่าสักน้อย ได้รับการตอบรับว่าเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาดูงาน พบว่าข้อมูลบ้านป่าสักน้อยมีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เปิดโอกาสให้กับประชาชนให้แสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับเสียงส่วนใหญ่ นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ทุกขั้นตอน มีการประสานงานเครือข่ายภายนอก และมีการกลุ่มต่าง ๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์ ตัวชี้วัดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ มีลักษณะ 3 ไม่ 2 มี พบว่าคนในชุมชนมีการคัดเลือกผู้นำที่มีความรู้ความสามารถในด้านเทคโนโลยี มีคุณธรรม มีเวลาในการมาดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นผู้นำมีการประชุม รวมพลรวมพลัง ร่วมมือร่วมใจกันในการปฏิบัติและดำเนินงาน ร่วมกันวางแผนทำกิจกรรม วิเคราะห์ปัญหา เพื่อสรุปแนวทางแก้ไข แล้วนำมาประเมินผลเพื่อแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือต่อไป

จากการสัมภาษณ์ การสร้างขบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 6 ด้าน 12 ตัวชี้วัด พบว่าผู้นำมีการอบรมหาความรู้อย่างต่อเนื่องและนำมาถ่ายทอดให้คนในชุมชน ส่งเสริมให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการทำอาชีพเสริม จากนั้นได้ทำประชาคม ในหมู่บ้านในเรื่องการตั้งกลุ่มอาชีพ ผู้คนในชุมชนจะคิดทำอาชีพในสิ่งที่ตนต้องการ เช่น มีการส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ มีการจัดตั้งกลุ่ม และรณรงค์ให้ทุกครัวเรือนปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ ถ้าเหลือจากการกิน ก็นำมาขายในตลาดนัดชุมชนบ้านป่าสักน้อย มีการอบรมเพิ่มความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นบ่อยๆ และมีโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยมีจิตอาสาทำงานด้านต่างๆ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งแต่การเกิดไปจนถึงการเสียชีวิต โดยผู้นำมีการขับเคลื่อน มีการประชุม รวมพล รวมพลัง ร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติและดำเนินงาน วางแผนการทำงาน วิเคราะห์ปัญหา เพื่อสรุปแนวทางแก้ไข แล้วนำมาประเมินผลร่วมกัน มีการกระตุ้นให้สมาชิกและผู้นำชุมชนทำแผนชุมชนร่วมกับภาครัฐ ภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง

จากการสัมภาษณ์การขยายผลให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบสู่ความยั่งยืน ประกอบด้วย มีศักยภาพ 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด พบว่าในชุมชนมีการจัดทำแผนชุมชนและนำไปสู่การปฏิบัติ โดยมีผู้นำชุมชนเป็นแกนนำในการขับเคลื่อน มีการประชุม รวมพล รวมพลัง ร่วมมือร่วมใจกันดำเนินงาน ร่วมกันวางแผนทำกิจกรรม วิเคราะห์ปัญหา เพื่อสรุปเป็นแนวทางแก้ไขแล้วนำมาประเมินผลร่วมกัน โดยผู้นำมีการทำประชาคม ร่วมกับคนในชุมชนเพื่อหาแนวทางการดำเนินงาน และวางแผนการจัดกิจกรรม วางแผนจัดทำบัญชีครัวเรือน จะมีการรณรงค์ให้ทุกหลังคาปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์อยู่บ่อยครั้งและสม่ำเสมอ ได้น้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ มีเหตุมีผล

มีภูมิคุ้มกันอยู่บนเงื่อนไข ความรู้ คุณธรรม กำกับเสมอ อาศัยหลักการมีส่วนมาใช้ในชุมชนมีจิตอาสาทำงานด้านต่าง ๆ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งแต่องานบุญ การเกิด ไปจนถึงการเสียชีวิต มีแนวทางส่งเสริมคือ 1) หาอาสาสมัครมาร่วมดำเนินการ 2) ผู้นำ และคณะกรรมการจัดหา บุตรหลาน บุคลากรที่มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเข้าร่วมดำเนินกิจกรรม 3) จัดทำศูนย์ข้อมูลหมู่บ้านป่าสักน้อย เป็นการขับเคลื่อนทำได้โดยจัดหาบุคลากรที่มีในท้องถิ่นเข้าอบรม และเชิญวิทยากรเข้ามาอบรม หรือส่งบุคลากรของเราเข้าไปร่วมฝึกอบรมจากภาครัฐหรือภาคเอกชน จัดทำโครงการหาความร่วมมือจากภาครัฐบาลและเอกชน ได้ยึดหลักประชาธิปไตยความเสมอภาคของคนในชุมชนเป็นหลัก ทุกคนเท่าเทียมกัน ให้สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของแต่ละคน ยึดหลักพุทธศาสนา สืบสานวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมไว้ยึดหลักเกณฑ์ข้อตกลงภายในหมู่บ้าน ไม่เลือกที่รักมักที่ชังปฏิบัติหน้าที่ตามศักยภาพของแต่ละบุคคลซึ่งได้ทำข้อตกลงไว้ก่อน ในชุมชนมีการอบรมสัมมนาให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาเรื่องอาชีพ มีการส่งเสริมอาชีพหลาย ๆ ด้าน จนเกิดกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมา จนเกิดเป็นอาชีพและมีการแปรรูปโดยนำเทคโนโลยีการด้านต่าง ๆ มาใช้ มีการอบรมอย่างต่อเนื่อง และนำข้อมูลทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดทำเป็นโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการแปรรูปผักเชียงดา โครงการข้าวอินทรีย์โครงการผลิตภัณฑ์จากกลุ่มต่างๆ มีการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น กลุ่มเยาวชนรักษาสีสิ่งแวดล้อม กลุ่มอีกบ้านเกิด มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่า เช่น แปรรูปข้าวอินทรีย์โดยการทำแพ็คเกจที่ทันสมัย แปรรูปผลิตภัณฑ์ และการตลาด เช่น แค้ผักเชียงดา ชาผักเชียงดา เชียงดามัดย้อม และแนวทางการสร้างเครือข่ายการพัฒนาหมู่บ้านมี 2 แนวทางคือ 1) โดยผู้นำและคณะกรรมการต่างๆ ได้ประสานงานกับภาครัฐ 2) สมาชิกในกลุ่มได้ประสานงานกันข้อมูลทางฐานอินเทอร์เน็ต เช่น Facebook การเล่น Line การเล่น Instagram

จากการวิเคราะห์เอกสาร การสอบถามจากพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาดูงานบ้านป่าสักน้อย จากการสัมภาษณ์ตามเกณฑ์ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย จึงสรุปได้ร่างแนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

การสนทนากลุ่มเรื่องแนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านป่าสักน้อย ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าได้มีการยืนยันว่าแนวทางดังกล่าวสามารถนำไปเผยแพร่สู่ชุมชนอื่น ๆ โดยเสียงส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นเอกฉันท์ รับรองว่าเป็นแนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ และสามารถนำไปเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ ได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

แนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ชุมชนบ้านป่าสักน้อย หมู่ 9 ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ประชาชนจะต้องเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ถ่องแท้ ทำให้เกิดการเลือกตั้งผู้นำต่าง ๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ อย่างมีคุณภาพ มีคุณธรรม ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความอดทนอดกลั้น จึงจะทำให้เกิดแนวทางการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบที่มีประชากรใกล้เคียงกันการดำเนินงานแตกต่างกันหรือไม่
- 2) ควรมีการศึกษาถึงเรื่องหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบที่นำไปสู่ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 3) ควรมีการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบที่สอดคล้องกับนโยบายของกรมการพัฒนาชุมชนเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของภูมิปัญญาท้องถิ่น

บรรณานุกรม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และ สังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ 8**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ.

_____. (2548). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9**. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่. **ประกาศจังหวัดเชียงใหม่**, 30 กันยายน 2560.

สำนักงานส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชน. กรมการพัฒนาชุมชน. (2557). **แกนนำกับการขยายผล หมู่บ้าน
เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ โดยทุนชุมชน**. [www.nakhonsawan.cdd.go.th/wp-
content/uploads/sites/21/2019/03](http://www.nakhonsawan.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/21/2019/03)

การปรับตัวของธุรกิจร้านค้าปลีกเพื่อการพัฒนาชุมชน ตำบลทุ่งหลวง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

Adaptation of Small Retailers for Community Development in
Tongloun Sub-district, Phrao District, Chiang Mai Province.

นิคม ชุมเมือง

Nikhom Chummueang

ทวิช บุญธิรัมย์

Tawit Bunthirasm

การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
Integrated Local Development Learning Institute For Everyone

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและลักษณะการดำเนินการของร้านค้าปลีก ในชุมชนตำบลทุ่งหลวง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาวิธีการปรับตัวของร้านค้าปลีกเพื่อพัฒนาชุมชนตำบลทุ่งหลวง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้วิจัยร่วมที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ผู้ใช้บริการและซื้อสินค้า จำนวน 100 ราย ร้านค้าปลีกดั้งเดิมในตำบลทุ่งหลวงจำนวน 8 ร้านค้าและร้านค้าที่สมัครใจเป็นผู้วิจัยร่วมจำนวน 4 ร้านค้า เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและแบบประเมินผลความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านบริบทชุมชนตำบลทุ่งหลวง พบว่าประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร และมีชาวบ้านส่วนหนึ่งสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นรายได้เสริม ความเป็นอยู่ของชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน เป็นไปตามลักษณะชุมชนดั้งเดิม

2. ด้านการปรับตัวของร้านค้าปลีกเพื่อพัฒนาชุมชน พบว่าหากร้านค้าปลีกในชุมชนตำบลทุ่งหลวงยังใช้วิธีการในการค้าขายแบบดั้งเดิมอยู่ ก็จะไม่สามารถทำให้ร้านค้าปลีกอยู่รอดได้ ดังนั้นร้านค้าปลีกทุกร้านต้องได้รับการปรับปรุงธุรกิจค้าปลีก ตามองค์ประกอบที่มีทั้งหมด 6 ด้านได้แก่ 1) ด้านการปรับปรุงร้าน 2) ด้านการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ในการบริหาร 3) ด้านการสร้างเครือข่ายสมาชิก 4) ด้านการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน 5) ด้านการสร้างเครือข่ายร้านค้าปลีกและ 6) ด้านบริการส่งสินค้า

3. ด้านความพึงพอใจในการปรับตัวของร้านค้าปลีกดั้งเดิมในตำบลทุ่งหลวง จากลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการและซื้อสินค้า พบว่าภาพรวมความพึงพอใจในการปรับตัวของร้านค้าปลีก มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 77.10 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์พึงพอใจมาก

คำสำคัญ : ธุรกิจค้าปลีก, การปรับตัวของร้านค้า, การพัฒนาชุมชน

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the community context and operating characteristics of retail stores. 2) To study the method of adaptation of retail stores for community development in Thung Luang sub-district, Phrao district, Chiang Mai province. It is an action research in which an action research model is a method of seeking knowledge, population, sample group and co-researcher. The research used in the research consisted of 100 service users and purchasing products, 8 traditional retail stores in Thung Luang Sub-District, and 4 shops that volunteered to be joint researchers. Data collection and analysis by using a questionnaire, interview form, group discussion and satisfaction evaluation form. The results showed that.

1. In the context of the community in Thung Luang Subdistrict It was found that most of the population were engaged in agriculture. and some villagers create community products as additional income The livelihoods of most villagers are in a supportive manner. according to the traditional community

2. Adaptation of retail stores for community development It was found that if the retail stores in Thung Luang Sub-District community Traditional trading methods are still used. will not be able to make retail stores survive Therefore, every retail store needs to be renovated retail business. According to the components that have a total of 6 aspects: 1) store improvement 2) Adopting modern technology in management 3) Building a network of members 4) Building a good relationship with the community 5) Building a network of retail stores and 6) Delivery service.

3. Satisfaction in the adjustment of traditional retail stores in Thung Luang Subdistrict from customers who come to use the service and buy products It was found that the overall satisfaction in the adjustment of the retailers with an average score of 77.10 percent, which was in a very satisfactory condition.

Keywords: retail business, business adaptation, community development

บทนำ

ธุรกิจค้าปลีกเป็นธุรกิจพื้นฐานดั้งเดิมของคนไทยที่มีมาช้านานตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี (อิริวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, 2545 หน้า 16) ร้านค้าปลีกตามหมู่บ้านในชุมชน จะขายของจำเป็นทั่วไปทั้งอาหาร และของใช้ประจำวัน ร้านค้าปลีกหรือที่เรียกว่าโชห่วย ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เป็นคำที่มาจากภาษาจีนแต้จิ๋ว แปลว่า สินค้า หรือสิ่งของรวมกัน จึงหมายถึงร้านขายสินค้าทั่วไป (ภัทรารวรรณ สุขกันธ์, 2560 หน้า 3) มีลักษณะเป็นร้านค้าขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน โดยใช้เงินลงทุนในการทำธุรกิจไม่สูงมากนัก มีการบริหารงานกันเองภายในครอบครัว ไม่ซับซ้อน ด้วยการซื้อมาและขายไป ไม่มีการใช้เทคโนโลยี และการบริหารจัดการสมัยใหม่มากนัก มีความสัมพันธ์และความผูกพันกับคนในชุมชนมา ยาวนาน ชุมชนให้การสนับสนุน ในการซื้อสินค้าด้วยดีตลอดมา การอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในลักษณะ สำคัญอย่างน้อย 4 ประการคือ 1) เกิดประโยชน์ร่วมกัน และเกิดประโยชน์ต่อชุมชน คือ ช่วยต่อการจับจ่ายซื้อ สินค้า ชุมชนได้รับความสะดวกสบาย มีสินค้าใกล้บ้าน เป็นการลดค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทางทั้งยังเพิ่ม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินได้เป็นอย่างดี 2) ร้านค้าปลีกยังช่วยซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนไปจำหน่าย ตลอดจนการรับฝากขายสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมถึงของใช้ พืชผักผลไม้ต่าง ๆ เป็นตลาดขายสินค้าชุมชน เล็ก ๆ 3) เป็นสถานที่พบปะพูดคุย สนทนาในแบบสภากาแฟ เป็นศูนย์กลางการสื่อสารการกระจายข่าว เรื่องราวต่าง ๆ และ 4) ช่วยเสียภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีสรรพากร และยังทำให้ชุมชนเกิดความเจริญ เศรษฐกิจ หมู่บ้านมีความคล่องตัว และชาวบ้านยังได้ซื้อสินค้าที่มีราคาถูกอีกด้วย

ชุมชนตำบลทุ่งหลวง เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากร 709 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 1,757 คน ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตการปกครองของเทศบาลตำบลเวียงฟัว ระยะทางอยู่ห่างจาก ตัวจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 100 กิโลเมตร สภาพเป็นพื้นที่ราบ อาณาเขตติดต่อกับตัวอำเภอฟัว ระยะทาง ประมาณ 400 เมตร อาชีพหลักของคนในชุมชนคือ การทำเกษตร และค้าขาย อาชีพเสริมได้แก่ รับจ้างทั่วไป ลักษณะการค้าขายของคนในชุมชนคือ การนำผลผลิตที่ปลูกมาขายให้แก่พ่อค้าที่มารับซื้อ และฝากขายร้านค้าปลีกที่อยู่ในชุมชน รายได้ส่วนใหญ่มาจากการทำการเกษตรเป็นหลัก

สมัยก่อนเศรษฐกิจยังไม่เจริญมากนัก การเดินทางไปมาค้าขายระหว่างอำเภอฟัวกับจังหวัด เชียงใหม่ใช้เวลาถึง 1 วัน ต้องเสียเวลาในการเดินทางไปหาซื้อสินค้าบางอย่างที่ขาดแคลน ชุมชนตำบล ทุ่งหลวงมีร้านขายสินค้า หรือร้านค้าปลีกอยู่ 4 ร้านค้า เป็นร้านค้าเก่าแก่ดั้งเดิม ปัจจุบันร้านขายสินค้าดั้งเดิม ต่าง ๆ เหล่านี้ มีการขยายกิจการร้านค้าและเพิ่มเติมสินค้ามากขึ้น ทั้งนี้ร้านค้าปลีกดั้งเดิมได้รับการอุดหนุน จากชุมชนในการซื้อสินค้าด้วยดีตลอดมา ปัจจุบันเศรษฐกิจเติบโตขึ้นตามสภาวะกระแสของความเจริญ มีการ ขยายตัวของธุรกิจร้านค้าปลีกอย่างต่อเนื่อง ชุมชนตำบลทุ่งหลวง จากเดิมมีร้านค้าปลีกจำนวน 4 ร้านค้า ปัจจุบันเพิ่มขึ้นเป็น 8 ร้านค้าและร้านค้าปลีกที่เปิดขึ้นใหม่จากผู้ประกอบการรายย่อยนี้ได้มีการจำหน่ายสินค้า ที่มีลักษณะคล้ายหรือเหมือนกัน การเพิ่มขึ้นของร้านค้าปลีกต่าง ๆ ทำให้เกิดส่วนแบ่งทางการตลาด นอกจาก ร้านค้าปลีกที่จำหน่ายสินค้าที่มีลักษณะคล้ายกันหรือขายสินค้าบางอย่างเหมือนกัน ยังมีร้านค้าที่เป็นธุรกิจ กลุ่มทุนใหญ่ได้เข้ามาเปิดธุรกิจร้านค้าปลีกเพิ่มขึ้นส่งผลกระทบต่อร้านค้าปลีกดั้งเดิม ที่ดำเนินกิจการค้าขายมา อย่างยาวนาน ทำให้รายได้ลดลง สำหรับสภาพแวดล้อมภายนอกก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ยอดขายลดลง เช่น

ภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง ทำให้ประชาชนตัดสินใจซื้อสินค้าน้อยลง นอกจากนี้ยังมีการขายสินค้าผ่านทางสื่อออนไลน์ ซึ่งการขายลักษณะนี้กำลังเป็นที่นิยมในหมู่โลกโซเชียล เพราะสินค้ามีราคาถูกและส่งสินค้าถึงบ้าน ถึงแม้ว่าทางรัฐบาลจะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ แต่ก็เป็นความช่วยเหลือของรัฐส่วนหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นเพียงให้เศรษฐกิจฐานราก ได้ในระยะเวลาที่จำกัดเท่านั้น

ในยุคของการแข่งขันทางการค้าสูง อย่างปัจจุบันธุรกิจร้านค้าปลีกที่เปิดใหม่ได้มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำธุรกิจ ซึ่งร้านค้าเหล่านี้ มีความโดดเด่น ทันสมัย ทำให้เป็นที่นิยมชมชอบของลูกค้า มีสินค้าครอบคลุมทุกประเภทในราคาที่ถูกลงกว่า มีการบริหารงานด้วยการบริการที่ดี และส่งเสริมการขายด้วยการจัดโปรโมชั่น การบริหารงานแบบครบวงจรทำให้ได้ใจลูกค้า ส่วนร้านค้าปลีกที่อยู่ในชุมชนตำบลทุ่งหลวง อำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งร้านค้าปลีกดั้งเดิมจำนวน 4 ร้านและร้านค้าปลีกเกิดใหม่อีกจำนวน 4 ร้าน นอกจากจะเสียเปรียบในด้านจุดแข็งของร้านค้าปลีกขนาดใหญ่แล้ว ยังต้องต่อสู้กับร้านค้าปลีกด้วยกันเอง การแย่งลูกค้า แย่งกันขายสินค้าเพื่อให้ร้านค้าของตนเองมีรายได้ หรือมียอดขายที่เพิ่มขึ้น ไม่เช่นนั้นก็จะอยู่ไม่ได้ และอาจจะไปไม่รอดในอนาคตข้างหน้า ต้องปิดกิจการลงไป และก่อให้เกิดการสูญเสียธุรกิจที่มีประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน ซึ่งร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมนั้นเคยเป็นที่นิยมของคนในชุมชนมาอย่างยาวนานลงได้

การปรับตัวของร้านค้าปลีกเพื่อพัฒนาชุมชนให้ผ่านพ้นวิกฤตและสามารถอยู่ได้ในสถานการณ์ที่มีการแข่งขันกันสูงเช่นนี้ ร้านค้าปลีกต่าง ๆ จำเป็นต้องมีการปรับตัว และหาวิธีการแก้ไขสถานการณ์ตามแนวทางที่ทำให้อยู่รอดได้ ผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้หนึ่งของผู้ประกอบการร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมที่อยู่ในชุมชนตำบลทุ่งหลวง อำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีร้านค้าปลีกที่ทำธุรกิจคล้ายกันอยู่จำนวน 8 ร้านค้า และมีร้านค้าปลีกที่สมัครใจยินดีทำวิจัยร่วม จำนวน 4 ร้านค้า โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและค้นหาสาเหตุของปัญหา ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นต่างๆในชุมชน จากผู้ประกอบการร้านค้าปลีกในชุมชน สภาพปัญหาความต้องการของผู้บริโภคเพื่อการปรับตัวของธุรกิจร้านค้าปลีกในชุมชนตำบลทุ่งหลวงและจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎีการปรับตัวของร้านค้าปลีก การปรับปรุงร้านค้าให้อยู่รอดและอยู่ได้ในสังคมชุมชน ศึกษาวิธีการปรับตัวและการปฏิบัติการ ซึ่งร้านค้าปลีกที่วิจัยร่วมต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของงานวิจัยที่ได้ศึกษามาในเบื้องต้น โดยมีเครื่องมือจากการปฏิบัติ ในการจัดเก็บข้อมูลเพื่อนำมาใช้ปรับปรุงร้านค้า จากการศึกษาและลงพื้นที่ปฏิบัติพบว่า ปัจจัยที่จะทำให้ร้านค้าปลีกอยู่รอดได้มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 6 ด้านได้แก่

1) ด้านการปรับปรุงร้านค้า ได้แก่ การปรับปรุงด้านภูมิทัศน์ของร้านค้า การเอาใจใส่ผู้มาใช้บริการ อย่างดีเยี่ยม ปรับปรุงด้านราคาให้เทียบเท่าคู่แข่งหรือถูกกว่า ปรับปรุงสินค้าให้มีความสะอาด เป็นระเบียบ เป็นหมวดหมู่ เพิ่มสินค้าให้มีความหลากหลาย (สุนา อูโยพี, 2544.)

2) ด้านการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ในการบริหารร้านค้า ได้แก่การใช้เครื่องคิดเงิน เครื่องทำบาร์โค้ด กล้องวงจรปิด การใช้อินเทอร์เน็ต ให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารงาน ทั้งการติดต่องาน การซื้อขาย การโอนเงิน รวมถึงการสร้างเพจร้านค้าเพื่อส่งเสริมการขาย เป็นต้น เพื่อให้เกิดความแม่นยำ มีความรวดเร็ว และประหยัดรายจ่ายขึ้น รวมถึงการใช้ Smart Self, Smart Stock เพื่อให้เข้ากับยุคของการส่งเสริมยุทธศาสตร์ชาติ (ภัทรกร พลพนาธรรม, 2549.)

3) ด้านการสร้างเครือข่ายสมาชิกร้านค้าปลีกโดยการทำบัตรสมาชิก วี ไอ พี ได้รับสิทธิพิเศษในการซื้อสินค้า โดยมีส่วนลดให้ มีการคืนกำไรในรูปแบบการจับรางวัลต่าง ๆ มีโบนัสรายปี เป็นต้น (ดร.เสรี พงศ์พิศ, 2548.)

4) ด้านการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ทำให้เกิดทัศนคติที่ดีระหว่างคนในชุมชนกับร้านค้าปลีก นำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนและการซื้อขายระหว่างกัน (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2546.)

5) ด้านการเป็นเครือข่ายของกลุ่มร้านค้าปลีก เพื่อผลประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย เช่น การต่อรอง การสั่งซื้อสินค้าจากซัพพลายเออร์ หรือยี่ปั้วต่าง ๆ เพื่อให้ได้ราคาที่ถูกลง การแลกเปลี่ยนสินค้า การยืมสินค้าซึ่งกันและกัน (ดร.เสรี พงศ์พิศ, 2548.)

6) ด้าน Home delivery คือ การบริการส่งสินค้าถึงบ้าน เนื่องจากการค้ามีการพัฒนาอยู่เสมอสภาพเศรษฐกิจ สังคม และกระแสโลกาภิวัตน์รุนแรง ร้านค้าปลีกจึงต้องปรับตัวให้ยืดหยุ่นตามความเปลี่ยนแปลง เพื่อความอยู่รอดและเจริญเติบโต (วิรัช สงวนวงศ์วาน, 2547.)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัย จึงต้องการศึกษาถึงทางรอดและ การปรับตัวของธุรกิจร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิม ในชุมชนตำบลทุ่งหลวง อำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้อยู่รอดทั้งร้านค้าปลีกและสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยศึกษาถึงปัญหาแนวทางและกระบวนการต่าง ๆ จากทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะ จากการสอบถาม การสัมภาษณ์ การจัดเวทีสนทนาขึ้นในชุมชน และจากกลุ่มร้านค้าปลีกที่ได้รับผลกระทบร่วมกัน เพื่อนำมาประกอบการหาข้อสรุปและหาผลลัพธ์ที่ได้ ให้เกิดความชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางนำไปปรับใช้กับร้านค้าปลีก ให้เกิดการพัฒนา สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้อย่างมั่นคง ยั่งยืนและชุมชนได้ประโยชน์ร่วมกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน และลักษณะการดำเนินการของร้านค้าปลีก ในชุมชน ตำบลทุ่งหลวง อำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาวิธีการปรับตัวของร้านค้าปลีก ในชุมชนตำบลทุ่งหลวง อำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การปรับตัวของธุรกิจร้านค้าปลีกเพื่อพัฒนาชุมชน ในตำบลทุ่งหลวง อำเภอฟัว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ มาใช้ในการแสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริงหรือข้อสรุปที่ต้องการ จากนั้นจึงนำผลการวิจัยที่ได้ไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางานที่ปฏิบัติ รวมทั้งมุ่งพัฒนาประสิทธิภาพ การปฏิบัติงานซึ่งขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเริ่มต้นด้วยการวางแผนงาน นำแผนไปปฏิบัติและประเมินผลเพื่อให้แผนงานที่มีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในการปฏิบัติงาน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ประชากรในตำบลทุ่งหลวง รวม 709ครัวเรือน จำนวน 1,757 ราย

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่มได้แก่ 1) กลุ่มผู้ใช้บริการและซื้อสินค้าจำนวน 200 ราย และ2) กลุ่มผู้ขายสินค้า ได้แก่ร้านค้าปลีกในชุมชนตำบลทุ่งหลวง จำนวน 8 ร้านค้า

1.3 ผู้วิจัยร่วม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการคัดเลือกด้วยความสมัครใจจากกลุ่มตัวอย่างร้านค้าปลีกมาเป็นผู้วิจัยร่วมมีจำนวน 4 ร้านค้า

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์ 2) แบบสอบถาม 3) การสนทนากลุ่มและ 4) แบบประเมินผลความพึงพอใจ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเลือกสัมภาษณ์ผู้ประกอบการร้านค้าปลีกในชุมชน 8 ร้านค้า ที่ตั้งอยู่ในตำบลทุ่งหลวงข้อมูลที่สัมภาษณ์ประกอบด้วย ร้านค้าปลีกได้รับผลการทบทวนการเพิ่มขึ้นของร้านค้าต่าง ๆ หรือไม่อย่างไร ร้านค้าปลีกควรพัฒนา ปรับปรุงในยุคของการแข่งขันสูงหรือไม่ เพราะอะไรและควรปรับปรุงร้านค้าในด้านไหนมากที่สุด ระยะเวลาในการดำเนินธุรกิจค้าปลีกกี่ปี แนวทางการปรับตัวเพื่อให้ธุรกิจอยู่รอดได้อย่างไร การบริหารจัดการร้านค้าปลีกมีลักษณะอย่างไร ร้านค้าปลีกประสบปัญหาอะไรบ้าง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน แนวทางการส่งเสริมการขายและข้อเสนอแนะในการปรับตัวของร้านค้าปลีก

3.2 แบบสอบถาม เป็นการเก็บข้อมูลจากประชาชนที่เป็นลูกค้าของร้านค้าที่สนใจเป็นผู้วิจัยร่วมทั้ง 4 ร้านค้า โดยให้ลูกค้าตอบแบบสอบถามจำนวนร้านค้าละ 25 ราย รวมทั้งสิ้นจำนวน 100 ราย ประกอบด้วยข้อมูลการใช้บริการร้านค้าปลีก ความคิดเห็นในการร่วมจำหน่ายสินค้ากับร้านธงฟ้า ความคิดเห็นต่อโครงการร้านธงฟ้ากับความจำเป็นของลูกค้า ความคิดเห็นในการปรับปรุงร้านค้าปลีกเพื่อให้มีการเป็นสมาชิกหรือถือหุ้นร่วม ความคิดเห็นในการรับซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนและฝากขายสินค้าและความพึงพอใจต่อร้านค้าปลีกในชุมชน

3.3 การสนทนากลุ่ม 5-7 คนประกอบด้วย ผู้ประกอบการร้านค้า ผู้นำชุมชน ผู้คนในชุมชน การจัดสนทนากลุ่ม เป็นการสนทนาแบบสภากาแฟ ที่ไม่เน้นรูปแบบโดยใช้เพียงประเด็นในการพูดคุยเกี่ยวกับ ปัญหาผลกระทบและความต้องการในการปรับตัวของร้านค้าปลีกในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ

3.4 แบบประเมินผลความพึงพอใจ ในการปรับตัวของร้านค้าปลีกในชุมชนตามเกณฑ์ประเมิน 19 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1)ความพอใจในคุณภาพสินค้า 2) พพอใจในราคาสินค้า 3) พพอใจในการบริการลูกค้า 4) พพอใจในความหลากหลายของสินค้า 5) พพอใจในการจัดระเบียบและหมวดหมู่สินค้า 6) พพอใจในความสะดวกกับการคิดเงิน 7) พพอใจในความถูกต้องของราคาสินค้า 8) พพอใจในชีวิตและทรัพย์สินกับระบบวงจรปิด 9) พพอใจสิทธิพิเศษในการซื้อสินค้า 10) พพอใจในส่วนลดและการคืนกำไรลูกค้า 11) พพอใจรูปแบบการจับรางวัลและโบนัสปลายปี 12) พพอใจในการรับฝากขายสินค้าชุมชน 13) พพอใจในการร่วมกิจกรรมกีฬาต่างๆ 14) พพอใจในการร่วมกิจกรรมงานบุญ 15) พพอใจในการแลกเปลี่ยนสินค้า 16) พพอใจในการฝากซื้อสินค้า

17) พอใจด้านข้อมูลข่าวสาร 18) พอใจในการบริการส่งสินค้าถึงบ้านและ 19) พอใจในการดูแลสินค้าในการจัดส่ง โดยให้ลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการและซื้อสินค้า ภายในร้านค้าของผู้วิจัยรวมทั้ง 4 ร้านค้า เป็นผู้ประเมิน หลังจากมีการปรับปรุงร้านค้า จำนวนร้านค้าละ 25 ราย รวมทั้งสิ้นจำนวน 100 ราย

4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ดังนี้

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ร้านค้าปลีกในชุมชน ทั้ง 8 ร้านค้า ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบถึงแนวทางการดำเนินงานของร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับการปรับตัวของธุรกิจร้านค้าปลีก รวมถึงปัญหา ข้อเสนอแนะ ต่าง ๆ ในชุมชนตำบลทุ่งหลวง อำเภอพรวัว จังหวัดเชียงใหม่

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ด้วยการรวบรวมข้อมูลจากลูกค้าที่มาใช้บริการร้านค้าปลีกทั้ง 4 ร้านค้าที่เป็นผู้วิจัยร่วม ผู้วิจัยวิเคราะห์จากข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ต่อการปรับปรุงร้านค้าปลีกตามองค์ประกอบทั้ง 6 ด้าน เพื่อนำไปสู่แผนการปฏิบัติการวิจัย

4.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม หรือ สนทนาสาक्षा จากกลุ่มหาคนในพื้นที่ พูดคุยถึงปัญหาของร้านค้าปลีกในชุมชน ที่ได้รับผลกระทบจากร้านค้าปลีกที่เพิ่มขึ้น และข้อเสนอแนะ แนวทางให้ร้านค้าปลีกอยู่รอดได้ท่ามกลางสถานการณ์ที่มีการแข่งขันทางการค้าที่สูง โดยได้บันทึกข้อมูลจากข้อคิดเห็น และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์

4.4 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินความพึงพอใจ ในการปรับตัวของร้านค้าปลีกในชุมชนทั้ง 4 ร้านค้าที่เป็นผู้วิจัยรวมทั้ง 19 ตัวชี้วัด โดยจัดเก็บข้อมูลหลังจากมีการปรับปรุงร้านค้าให้เป็นไปตามองค์ประกอบทั้ง 6 ด้านแล้ว ผู้วิจัยจึงจัดเก็บข้อมูลประเมินความพึงพอใจกับผู้ใช้บริการร้านค้าปลีกในชุมชนอีกจำนวนร้านค้าละ 25 ราย รวมทั้งสิ้นจำนวน 100 รายและนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

การแปรผลจากคะแนนที่ได้ คิดเป็น ร้อยละ จากคะแนนรวมที่ได้ทั้งหมด

คะแนน 80-100 หมายถึง มีความพึงพอใจมากที่สุด

คะแนน 70-79 หมายถึง มีความพึงพอใจมาก

คะแนน 60-69 หมายถึง มีความพึงพอใจปานกลาง

คะแนน 50-59 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย

คะแนนต่ำกว่า 50 ควรปรับปรุงและแก้ไข

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การปรับตัวของธุรกิจร้านค้าปลีกเพื่อพัฒนาชุมชน ตำบลทุ่งหลวง อำเภอพรวัว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าลักษณะการดำเนินงานของร้านค้าปลีกในชุมชน ตำบลทุ่งหลวง จากการศึกษากลุ่มตัวอย่าง ผู้ประกอบการร้านค้าปลีกในชุมชน จำนวน 8 ร้าน ที่ตั้งอยู่ในชุมชนตำบลทุ่งหลวง มีการเปิดกิจการแบบดั้งเดิมคือขายสินค้าแบบครบวงจร ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้แก่ประเภทสินค้าเบ็ดเตล็ด เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือช่างและอุปกรณ์การเกษตร โดยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือกลุ่มร้านค้าปลีกดั้งเดิมซึ่งเปิดกิจการมาเป็นเวลา 7-20 ปีและกลุ่มร้านค้าปลีกซึ่งเป็นกลุ่มทุนรายใหม่

1) ร้านค้าปลีกดั้งเดิม พบว่าได้รับผลกระทบอย่างหนักจากการเพิ่มขึ้นของร้านค้าที่เป็นกลุ่มทุนใหม่และผู้ประกอบการกลุ่มทุนใหญ่ที่ขยายกิจการเข้ามาเปิดกิจการในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ร้านค้าปลีกดั้งเดิมจำเป็นต้องปรับตัวและพัฒนาเพื่อความอยู่รอด โดยยึดชุมชนเป็นหลักในการปรับตัว พร้อมทั้งสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ยอมรับข้อเสนอแนะในการปรับปรุงร้านค้าปลีกให้ทันสมัยแต่เอากำไรน้อย โดยถือคติว่า *ผู้ซื้ออยู่ได้ผู้ขายอยู่รอด* อีกทั้งยังมีแนวคิดการร่วมมือเป็นเครือข่ายร้านค้าปลีกในชุมชนเพื่อให้เกิดอำนาจในการต่อรองการซื้อและการขายสินค้าอีกด้วย

2) ร้านค้าปลีกที่เป็นกลุ่มทุนใหม่ พบว่าการเพิ่มขึ้นของร้านค้าของกลุ่มทุนใหม่ที่เข้ามาเปิดกิจการในชุมชน ไม่มีผลกระทบมากนัก เนื่องจากร้านค้าปลีกกลุ่มนี้เป็นกลุ่มทุนที่เข้ามาเปิดกิจการใหม่ มีหลักการพัฒนาร้านค้าที่ได้รับการปรับตัวตามกระแสความต้องการของลูกค้าให้มีความทันสมัย และไม่มีแนวคิดการร่วมเป็นเครือข่ายร้านค้าปลีกโดยให้เหตุผลว่า *ต่างมีเทคนิคการขายเป็นของตนเอง ทุกร้านต่างเอาตัวรอดเหมือนกัน*

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้หาอาสาสมัครจากกลุ่มร้านค้าปลีกเพื่อค้นหาทางรอดและการปรับตัว เพื่อการแก้ปัญหา พร้อมทั้งศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมโดยผู้วิจัยได้ใช้ความสนใจจากกลุ่มตัวอย่างร้านค้าปลีกมาเป็นผู้วิจัยร่วมจำนวน 4 รายได้แก่ 1) ร้านนิคมเซ็นเตอร์ 2) ร้านเอ็มอิงเจริญ 3) ร้านทองใบสินคำราคาถูกและ 4) ร้านพร้าวรสค์ เป็นผู้วิจัยร่วมเพื่อร่วมกันศึกษาปัญหาและค้นหาคำตอบในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมและร่วมกันออกแบบสอบถามเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงร้านค้าให้สอดคล้องกับแนวคิดในการปรับตัวของธุรกิจค้าปลีก และความต้องการของชุมชน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดทำเครื่องมือจัดเก็บข้อมูลที่เป็นแบบสอบถาม จำนวน 100 ชุดโดยแบ่งให้ผู้วิจัยร่วมเก็บข้อมูลจากลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการและเลือกซื้อสินค้าภายในร้าน ร้านละ 25 ชุด จากนั้นนำข้อมูลที่ได้แต่ละร้านมาวิเคราะห์ร่วมกัน โดยแต่ละร้านนำข้อมูลที่ได้กลับไปปรับปรุงร้านค้าและพัฒนาให้อยู่ร่วมกับชุมชนได้ ตามแนวคิดการปรับตัวเกี่ยวกับธุรกิจค้าปลีก ภายในระยะเวลาที่กำหนดร่วมกัน คือ 4 เดือน เมื่อผู้วิจัยร่วมทั้ง 4 ร้านค้าได้ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาร้านค้าเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการจัดเก็บข้อมูลตามแบบประเมินความพึงพอใจในการปรับตัวของธุรกิจค้าปลีกเพื่อพัฒนาชุมชน จากลูกค้าอีกจำนวน 100 ชุด โดยแบ่งให้ผู้วิจัยร่วมเก็บข้อมูลจากลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการและเลือกซื้อสินค้าภายในร้าน ร้านละ 25 ชุด และนำคะแนนจากแบบประเมินความพึงพอใจจากลูกค้ามาหาค่าเฉลี่ยในแต่ละด้าน (วิธีคิด : คะแนนรวมที่ได้หารจำนวนผู้ตอบ) และนำข้อมูลที่ได้มาสรุปร่วมกันอีกครั้ง จากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามและแบบประเมินความพึงพอใจจากลูกค้าของผู้วิจัยร่วมทั้ง 4 ร้านพบว่าร้านค้าปลีกในชุมชนจากเดิมที่เน้นการขายสินค้าและบริการ หลังจากที่ได้ทำการปรับปรุงร้านค้าปลีกตามองค์ประกอบทั้ง 6 ด้านและได้ประเมินความพึงพอใจจากผู้เข้ามาใช้บริการและซื้อสินค้า พบว่าร้านค้าปลีกทั้ง 4 ร้านที่เป็นผู้วิจัยร่วมได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนมากขึ้นด้วยการรับซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนมาจำหน่ายเป็นการสนับสนุนให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นและยังจัดพื้นที่บริเวณหน้าร้านเพื่อให้เกษตรกรได้นำผลผลิตด้านการเกษตรของคนในชุมชนมาจำหน่ายได้อีกช่องทางหนึ่งด้วย โดยการประเมินความพึงพอใจในการปรับตัวของร้านค้าปลีก จากลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการและซื้อสินค้า เป็นผู้ประเมินนั้น พบว่าภาพรวมความพึงพอใจในการปรับตัวของร้านค้าปลีก มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 77.10 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์พึงพอใจมาก

อภิปรายผลการวิจัย

การปรับตัวของธุรกิจร้านค้าปลีกเพื่อการพัฒนาชุมชน ตำบลทุ่งหลวง อำเภอพริ้ว จังหวัดเชียงใหม่ ในยุคของการแข่งขันทางการค้าที่สูงอย่างปัจจุบัน ทำให้ธุรกิจค้าปลีกแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชนได้รับผลกระทบและจำเป็นต้องเลิกกิจการร้านค้าปลีกได้ในที่สุด เนื่องจากการขยายตัวของธุรกิจค้าปลีกจากกลุ่มทุนใหม่และกลุ่มทุนขนาดใหญ่ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในหลายพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉัตยาพร เสมอใจ (2550) ที่กล่าวว่าความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง ที่พัฒนาไปตามเศรษฐกิจของประเทศ และกระแสโลกที่เปลี่ยนไป ก่อเกิดธุรกิจสมัยใหม่ที่มีการบริหารจัดการร้านค้าปลีกที่ทันสมัย ทำให้ได้รับความนิยมชมชอบจากลูกค้าและประชาชนทั่วไป พฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงโดยหันมานิยมความทันสมัยของธุรกิจค้าปลีกยุคใหม่ ทำให้สภาพแวดล้อมทางสังคมของผู้บริโภคส่วนหนึ่งเปลี่ยนไป สำหรับร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมที่ยังดำเนินธุรกิจร้านค้าปลีกซึ่งต่อสู้กับสภาพแวดล้อมทางสังคมของผู้บริโภค และต่อสู้กับผู้ประกอบการหน้าใหม่ที่มีกำลังทุนที่มากกว่า จึงส่งผลกระทบอย่างหนักในการแย่งลูกค้า การแข่งขันกันขายสินค้าและลดราคาสินค้าที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงเป็นการหาทางออกของร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมเพื่อให้อยู่รอด คือการปรับตัวของธุรกิจค้าปลีกเพื่อต่อสู้กับการแข่งขันทางการค้าในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับ วิรัช สงวนวงษ์วาน (2547) ที่กล่าวว่าการปรับตัว เป็นทางออกอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ธุรกิจร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมยังดำรงอยู่ได้โดยการรักษาลูกค้าเก่าให้กลับมาใช้บริการดั้งเดิมและเพิ่มลูกค้าใหม่ขึ้นเรื่อยๆ ประชาชนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจมาก โดยเฉพาะเรื่องบริการและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าผลที่ได้จากการวิจัยยืนยันได้ว่าร้านค้าปลีกในชุมชนตำบลทุ่งหลวง อำเภอพริ้ว จังหวัดเชียงใหม่ สามารถดำเนินกิจการร้านค้าปลีกให้อยู่รอดและพัฒนาชุมชนได้อย่างมั่นคงยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมต้องมีการเรียนรู้และพัฒนาร้านค้าอย่างต่อเนื่อง ให้สอดคล้องกับยุคของธุรกิจสมัยใหม่ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา
2. การปรับตัวของร้านค้าปลีก ถึงแม้จะได้รับการปรับปรุงและพัฒนาแล้ว สิ่งสำคัญที่ไม่ควรละเลย และต้องทำอย่างต่อเนื่องคือการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน เพราะคนในชุมชนคือลูกค้าที่ช่วยให้ร้านค้าปลีกดำรงความยั่งยืนทางธุรกิจของร้านค้าปลีกในชุมชนอยู่ได้อย่างมั่นคงและยาวนาน
3. ภาครัฐควรให้การสนับสนุน ส่งเสริมด้านความรู้ในการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพ ให้ร้านค้าปลีกสามารถปรับตัวให้อยู่รอดได้ในสภาพแวดล้อมของธุรกิจสมัยใหม่ เพื่อให้ร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมดำเนินกิจการอยู่คู่กับชุมชนต่อไปได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเรื่องการปรับตัวของธุรกิจค้าปลีกเพื่อการพัฒนาชุมชน ตำบลทุ่งหลวง อำเภอพริ้ว จังหวัดเชียงใหม่ เท่านั้น ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษากระบวนการในการสร้างเครือข่ายผู้ค้าปลีกเพื่อการพัฒนาชุมชน

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2551). **ระเบียบกรมพัฒนาธุรกิจการค้าว่าด้วยทุนส่งเสริมร้านค้าชุมชน พ.ศ. 2551**. กรุงเทพมหานคร: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า.
- กฤษณ์ ทัพพญา. (2558). **ความสำเร็จของธุรกิจร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมในเขตกรุงเทพมหานคร**. วารสารวิชาการ, 3(2), 108.
- โกวิทย์ กุลวิเศษ. (2558). **บทบาทร้านค้าชุมชน: กรณีศึกษา ตำบลหินตั้ง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยขอนแก่น**.
- จิตาภา ชนาธินาถ. (2548). **พฤติกรรมผู้บริโภคของลูกค้าร้านค้าปลีกประเภทโชห่วย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ฉัตยาพร เสมอใจ. (2550). **พฤติกรรมผู้บริโภค**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ชมณัฐ แสงจันทร์. (2554). **การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมภายหลังได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของร้านค้าปลีกสมัยใหม่ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประกอบการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธนาภรณ์ แสงทอง และคณะ. (2555). **ผลกระทบจากการขยายตัวของร้านค้าปลีกสมัยใหม่ต่อร้านค้าปลีกดั้งเดิมในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ภัทรกร พลพนาธรรม. (2549). **การบริหารค้าปลีกและค้าส่ง**. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ลำพูน ป้องขัน. (2546). **การปรับตัวของร้านค้าปลีกขนาดเล็ก ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิรัช สงวนวงศ์วาน. (2547). **การจัดการและพฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2546). **การบริหารการตลาดยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร.
- _____. (2550). **พฤติกรรมผู้บริโภค**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.
- เสรี พงศ์พิศ. (2547). **ร้อยคำที่ควรรู้**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สุจินดา เจียมศรีพงษ์ และคณะ. (2554). **ธุรกิจค้าปลีกแบบดั้งเดิม(ร้านโชห่วย)ปัญหาและทางแก้ไข**. คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุปัญญา ไชยชาญ. (2551). **การบริหารการตลาด**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: พี.เอ.ลีฟวิ่ง.

การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้วิกฤตขาดแคลนน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านหนองกองเหนือ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

THE BUILDING OF CHECK DAM TO SOLVE SHORTAGE BY
BAN NONG KONG NUEA COMMUNITY, NA BO KHAM SUBDISTRICT, MUEANG DISTRICT,
KAMPHAENG PHET PROVINCE

ประเสริฐศักดิ์ มั่งอณะ

Prasertsak Mangana

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์

Surachet Vetchapitak

การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Integrated Local Development Learning Institute For Everyone

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในชุมชน และสภาพปัญหา ความแห้งแล้งของป่าต้นน้ำคลองค่าง 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องวิกฤตการขาดแคลนน้ำ ของชุมชน 3) เพื่อศึกษาผลการสร้างฝายชะลอน้ำ ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ประชากรและ กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชากร ผู้ใช้น้ำสำหรับการเกษตรของหมู่ที่ 10 บ้านหนองกองเหนือ จำนวน 1,933 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยผู้บริหาร สมาชิกสภาท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชุติรักษาความสงบเรียบร้อยหมู่บ้าน (ชรบ.) ผู้ประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อของชุมชน และเกษตรกรบ้านหนองกองเหนือจำนวน 39 คน ซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการแสวงหาความรู้ ความจริงโดยนำกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม บ้านหนองกองเหนือจำนวน 39 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า

1) ชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองกองเหนือมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติแบบพึ่งพาอาศัยกันทั้งด้านการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ โดยชาวบ้านในชุมชนมีความเข้าใจในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองค่าง ประชาชนให้ความสนใจและตระหนักเห็นถึงความสำคัญของป่าต้นน้ำเป็นอย่างยิ่ง

2) การสร้างฝายชะลอน้ำที่มีความจำเป็นและเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านในชุมชน มีการทำประชาพิจารณ์ ได้ประชาติ จากการเห็นความสำคัญ มีงบประมาณที่เพียงพอที่เกิดขึ้นได้จากการบริจาค และมีความพร้อมในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน

3) ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ จนเกิดจิตสำนึกในการหวงแหนรักษาทรัพยากรในชุมชน มีความรู้สึกภาคภูมิใจเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งและเป็นเจ้าของร่วมกัน

คำสำคัญ : ฝายชะลอน้ำ, แห้งแล้ง, การมีส่วนร่วม, เกษตรกรผู้ใช้น้ำ

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the history of the community, way of life, culture of the people in the community and the problem of drought in Khlong Khayang upstream forest; 2) to study the participation in the construction of check dams to solve problems in 3) to study the results of the check dam construction of the participation of the public, public and private sectors. The population and the key informant sample used in this research were the population of water users for agriculture in Village No. 10, Ban Nong Kong Nuea, totaling 1,933 people. consists of executives Members of the local council, village headman, village peace and order set Community religious ceremonies and 39 farmers in Ban Nong Kong Nuea, which is a participatory practice research model. It's a way of acquiring knowledge. the truth through participatory operating processes Ban Nong Kong Nuea, 39 people. Research tools. Data were collected and analyzed using observation forms, interview forms, and group discussions. The results showed that

1) Villagers in Ban Nong Kong Nuea community have a way of life that is bound to nature, dependent on each other in terms of occupation and livelihood. The villagers in the community understand the conservation of Khlong Khayang upstream forest. People pay great attention and realize the importance of watershed forests.

2) Construction of check dams that are necessary and appropriate to the needs of the villagers in the community There was a public research and a referendum based on the importance of There is an adequate budget that can be generated through donations. and are ready to provide materials and equipment that are conducive to the operation

3) Villagers are aware of the importance of natural resources. until the consciousness of cherishing and preserving resources in the community There is a sense of pride and the feeling of being a part and belonging together.

Keywords : drought, weir, check dam

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนพสกนิกรตามภูมิภาคต่าง ๆ นับตั้งแต่ทรงขึ้นครองราชย์ทำให้ทรงตระหนักว่าภัยแล้งและน้ำเพื่อการเกษตรและบริโภคอุปโภคเป็นปัญหาที่รุนแรง และสำคัญที่สุดการจัดการทรัพยากรน้ำ ดังพระราชดำรัส ณ สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2529 ความตอนหนึ่งว่า "...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่นถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้..." (ปราโมทย์ ไหมกัลย 2544.)

ปัจจุบันการเสื่อมโทรมของป่าต้นน้ำได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น การเกิดปัญหาภัยแล้งแม่น้ำลำคลอง ที่มีน้ำไหลตลอดปีในชุมชนกลับแห้งแล้ง น้ำในลำคลองมีปริมาณน้อยและมีตะกอนสะสม ปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากป่าต้นน้ำถูกทำลายและส่งผลกระทบต่อแม่น้ำลำธารโดยตรงตามมาด้วย

ฝายชะลอน้ำเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ชุมชนใช้เป็นคันบังคับน้ำเพื่อยกระดับน้ำให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อกักเก็บไว้ส่วนหนึ่งและปล่อยให้น้ำที่ล้นฝายไหลไปตามธรรมชาติตามเส้นทางการไหลทำให้น้ำในส่วนที่กักเก็บไว้ได้ซึมผ่านผิวดินดินเกิดความชุ่มชื้นแก่ผิวดินที่ต้นฝายชะลอน้ำก่อให้เกิดความสมบูรณ์ในระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม อีกทั้งเป็นแหล่งอาหารของคนสัตว์ ที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ อย่างเช่น กบ อีกทั้งยังเป็นแหล่งเจริญเติบโตของพืชน้ำนานาชนิด ประชาชนในชุมชนยังได้ประโยชน์จากการสร้างฝายชะลอน้ำในด้านความสมบูรณ์ระบบนิเวศ ฝายป่า ได้มีน้ำเพื่อการอุปโภค การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเกษตร ประมง ปศุสัตว์ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับน้ำ

ฝายชะลอน้ำที่มีการสร้างขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย ความมุ่งหมายหลัก เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและยังส่งผลต่อการสร้างระบบนิเวศที่สมดุลช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้เกิดขึ้นพืชพรรณที่มีอยู่ในบริเวณรอบ ๆ ได้รับการฟื้นฟูพัฒนาสภาพป่าต้นน้ำ ก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ สามารถเก็บกักซับน้ำเป็นแหล่งเพิ่มพูนความหลากหลายในระบบนิเวศน์ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในการใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภค และบริโภค ทำให้เกิดแหล่งอาหารตามธรรมชาติการสร้างฝายชะลอน้ำซึ่งมีหลายรูปแบบแต่ละชนิด และขนาดก็ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่และความเหมาะสม เช่นฝายไม้แถวเดียว ฝายไม้คอกหมูฝายหินเรียง ฝายดินเหนียว ฝายเรียงด้วยกระสอบบรรจุดิน/ทราย ฝายไม้แกนหินยาแนวหรือแกนดินเหนียว ฝายกล่องลวดตาข่ายบรรจุหิน ฝายหินก่อหรือหินทิ้ง ฝายหินเรียงยาแนว ฝายคอนกรีต ฝายคอนกรีตเสริมเหล็ก ฝายอาจถูกสร้างตามกระบวนการทางวิศวกรรมที่ผ่านวิธีการสำรวจในภาคพื้นที่จะเป็นการดำเนินการจัดการก่อสร้างโดยการจัดการภาครัฐ ฝายชุมชนก็เป็นสิ่งก่อสร้างอีกชนิดหนึ่งที่ใช้วัสดุสิ่งผลิตที่มีอยู่ในชุมชนที่ชุมชนได้นำมาสร้างขึ้นจากแนวคิดและประสบการณ์ที่เกิดจากวิถีภูมิปัญญาบรรพชนที่ได้สร้างฝายกระดานซึก โดยใช้วัสดุท้องถิ่นและสั่งสอนกันมาในเรื่องการจัดการน้ำที่มาจากแหล่งน้ำต้นทุน (ป่าต้นน้ำ) น้ำตกที่ไหลจากที่สูงลงสู่พื้นราบผันน้ำเข้าสู่ร่องสวน ไร่ นาเพื่อปลูกพืชผักผลไม้และการเลี้ยงสัตว์ รวมถึงกิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวกับน้ำ ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรมากขึ้น (ศักดิ์พงษ์ นิลไพรัช, 2559.)

ปัจจุบันสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับน้ำอาจมาจากเรื่องดินฟ้าอากาศที่แปรปรวน การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพพื้นที่ ที่เป็นปรากฏการณ์ของโลก แต่ก็ยังมีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์ที่ขาดความรู้ในเรื่องบริหารจัดการน้ำ

ประชาชนในตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร คิดเป็นร้อยละ 90 มีอาชีพทำการเกษตร เช่น การทำพืชไร่ ปลูกมันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด และทำนาเป็นส่วนมากแต่ผลปรากฏว่ามีเกษตรกรเพียงร้อยละ 35 เท่านั้น ที่ได้รับการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตร

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และภาคประชาชนในการจัดการการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤติการขาดแคลนน้ำใช้สำหรับทำการเกษตร รวมถึงผลจากการสร้างฝายชะลอน้ำโดยชุมชนในพื้นที่วิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในชุมชน และสภาพปัญหาความแห้งแล้งของป่าต้นน้ำคลองคะยาง
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องวิกฤติการขาดแคลนน้ำ ของชุมชนโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน
3. เพื่อศึกษาผลการสร้างฝายชะลอน้ำ ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชนจากการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อแก้วิกฤติการขาดแคลนน้ำโดยชุมชนบ้านหนองกองเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเป็นการวิจัย ค้นคว้าเพื่อหาความรู้ไปสู่การแก้ไขปัญหา ไปสู่การพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ที่มีแนวคิด ขั้นตอน ด้านการวางแผน การดำเนินกิจกรรม การรับผลประโยชน์ การติดตามและประเมินผล เรื่องการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้วิกฤติขาดแคลนน้ำโดยชุมชนบ้านหนองกองเหนือ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิต, วัฒนธรรมของคนในชุมชนและสภาพปัญหาความแห้งแล้งของป่าต้นน้ำคลองคะยางการมีส่วนร่วมในการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องวิกฤติการขาดแคลนน้ำของชุมชน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย

- ประชากรคือประชาชนผู้ใช้น้ำสำหรับทำการเกษตร ของหมู่ที่ 10 บ้านหนองกองเหนือ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 1,933 คน

- กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วยผู้บริหาร สมาชิกสภาท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชุติรักษาความสงบเรียบร้อยหมู่บ้าน (ชรบ.) ผู้ประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อของชุมชน (ปราชญ์ชาวบ้าน) และเกษตรกรบ้านหนองกองเหนือจำนวน 39 คน

2. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัย ค้นคว้า เพื่อหาความรู้ไปสู่การแก้ไขปัญหา ไปสู่การพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของ ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ที่มีแนวคิด ขั้นตอน ด้าน การวางแผน การดำเนินกิจกรรม การรับผลประโยชน์ การติดตามและประเมินผล

- การนำเสนอแนวทางการบำบัดน้ำ เพื่อสร้างน้ำหล่อเลี้ยงฝาย ในเวทีประชาคม
- การนำเสนอในที่ประชาคม ถึงความเหมาะสม ความเป็นไปได้ที่จะทำการก่อสร้างฝาย และ กำหนดจุดสร้างฝายชะลอน้ำโดยความเห็นชอบประชาคม
- การนำเสนอในที่ประชาคม ถึงบทบาทหน้าที่ของบุคคลในชุมชน องค์กรรัฐ เอกชนที่จะเข้ามามี ส่วนร่วม แนวคิด แนวปฏิบัติ และรับประโยชน์ร่วมกันซึ่งพิจารณาแล้วมีความเห็นว่ามีเหมาะสม สอดคล้องแนวคิดการพัฒนาชุมชนในการสร้างฝายชะลอน้ำซึ่งต้องมีส่วนร่วมโดยประชาชน และองค์กรใน ชุมชน

3. วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาบริบทพื้นที่ที่บำบัดน้ำคลองคะยางร่วมกับกลุ่มตัวอย่างและประชากรผู้ให้ความสนใจ ศึกษาความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในชุมชน และสภาพปัญหาความแห้งแล้งของ คลองคะยาง

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางการสร้างฝายชะลอน้ำร่วมกับกลุ่มตัวอย่างและประชากรผู้สนใจ เพื่อ เสนอที่ประชุมประชาคมแก้ปัญหาขาดแคลนน้ำของชุมชนโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ดังนี้

1. การวางแผนการสร้างฝายชะลอน้ำ เลือกประเภทของฝายที่เหมาะสมกับพื้นที่
2. การดำเนินกิจกรรม เช่น ประชุมและซักซ้อมความเข้าใจในกิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำ ร่วมกันคัดเลือก แต่งตั้งบุคคลที่มีความรู้เรื่องฝายร่วมกันออกแบบฝาย และทำประชาคมเพื่อขอมติประชาคม แต่งตั้งคณะบุคคลร่วมกับผู้นำชุมชนร่วมกันรับผิดชอบการสร้างฝายชะลอน้ำ กำหนดกิจกรรมร่วมกันของสมาชิก โดยชุมชน เป็นขั้นตอน การควบคุม การตรวจสอบ ความแข็งแรงทุกระยะการดำเนินการสร้างฝายชะลอน้ำ เชิญเจ้าหน้าที่ชลประทาน จากสำนักงานชลประทานที่ 4 กำแพงเพชร เข้าร่วมสังเกตการณ์และให้คำแนะนำ การสร้างฝายชะลอน้ำ
3. การรับประโยชน์ เช่น การมีฝายชะลอน้ำที่ได้ตามเกณฑ์ ที่กำหนด การมีน้ำที่ได้จากการ สร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้ปัญหา ขาดแคลนน้ำโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน
4. การติดตามและประเมินผล แต่ละขั้นตอน การประเมินคุณภาพฝายชะลอน้ำและความพึงพอใจ

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาผลของการสร้างฝายชะลอน้ำที่ได้ตามเกณฑ์ ที่กำหนดไว้ การอธิบายและสรุป ของการสร้างฝาย ความเห็นอื่น ๆ ที่เป็นแนวทางการพัฒนาต่อไป เพื่อแก้ปัญหาวิกฤติการขาดแคลนน้ำของ ชุมชนโดยผ่านเวที และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้วิกฤตขาดแคลนน้ำโดยชุมชนบ้านหนองกองเหนือหมู่ 10 ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสังเกต ใช้เป็นแนวทางสังเกตพฤติกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น แบบสัมภาษณ์ ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานภาพของผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ (ผู้ร่วมวิจัย)

5. การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยมีขั้นตอนและการดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาเอกสารข้อมูลทางที่เกี่ยวข้องและข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชน
2. ลงพื้นที่ชุมชนบ้านหนองกองเหนือ ตำบลนาบ่อคำ โดยใช้แบบสังเกตแบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับป่าต้นน้ำ

3. การสนทนากลุ่ม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนา ได้ร่วมอภิปราย และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างฝายชะลอน้ำในประเด็น บริบทพื้นที่ป่าต้นน้ำคลองค่างง สภาพปัญหาความแห้งแล้งและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของป่าต้นน้ำคลองค่างง แนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองค่างง การป้องกันรักษาป่าต้นน้ำ การปลูกป่า การป้องกันป่าต้นน้ำ การดูแลรักษาป่าต้นน้ำ การใช้ภูมิปัญญาของชุมชน ผลจากการสร้างฝายชะลอน้ำ

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจำแนกข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากทุกวิธีที่กล่าวมาข้างต้นออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อตีความและนำเสนอแบบพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

การนำผลวิจัยเรื่อง การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้วิกฤตขาดแคลนน้ำโดยชุมชนบ้านหนองกองเหนือ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยเสนอเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 บริบทพื้นที่ป่าต้นน้ำคลองค่างง ความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในชุมชนและสภาพปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง

ผลการศึกษาพบว่าป่าต้นน้ำคลองค่างงเป็นที่ตั้งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์เขาสนามเพรียง ที่มีพื้นที่ 63,125 ไร่ อยู่ในเขตอำเภอเมือง และอำเภอโกสัมพีนคร เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำคลองค่างง ที่ไหลผ่านป่าชุมชน 650 ไร่ หล่อเลี้ยงชาวชุมชนบ้านหนองกองเหนือหมู่ 10 ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ปลายคลองค่างงได้ไหลบรรจบคลองสวนหมากที่บ้านป่าแดงหมู่ที่ 14 (ตำบลเดียวกัน)

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

พบว่าชุมชนหมู่ที่ 10 บ้านหนองเหนือ อำเภอเมือง ตำบลนาบ่อคำ จังหวัดกำแพงเพชร เดิมอยู่ในความปกครองของบ้านหนองกอง หมู่ที่ 4 สาเหตุจากการย้ายถิ่นฐานมาทำมาหากินจากภาคอีสานและภาคเหนือ มีการแยกครัวเรือนของคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น จึงได้ขอแยกหมู่บ้านเป็นหมู่ที่ 10 และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหนองกองเหนือ ประชากรทั้งสิ้น 1,933 คน แยกเป็นชาย 951 คน หญิง 982 คน มีหลังคาเรือน 540 หลังคาเรือน (งานทะเบียนราษฎร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ณ วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2562) มีพื้นที่ในการ

ปกครองประมาณ 4,500 ไร่เศษ เป็นที่อยู่เพื่อการอยู่อาศัยประมาณ 300 ไร่เศษ เป็นที่สาธารณะและการนันทนาการ พักผ่อนหย่อนใจ ประมาณ 300 ไร่เศษ และเป็นพื้นที่ทำการเกษตร 1,591 ไร่ พื้นที่ป่าชุมชน 605 ไร่เป็นพื้นที่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์มี 1,704 ไร่ คิดเป็นพื้นที่ป่า 2,309 ไร่ ชุมชนมีรายได้หลักจากการเกษตร รองลงไปเป็นรายได้จากการค้าขายการลงทุน การบริการและการขายแรงงาน ชุมชนมีรายจ่ายเป็นค่าน้ำประปา ไฟฟ้ารายจ่ายเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งของอุปโภคบริโภค และความสะดวกในการดำรงชีพ เช่น น้ำมันเชื้อเพลิง ค่าซ่อมแซมยานพาหนะ ค่าสมทบกองทุนหมู่บ้าน ค่าอาหาร และเครื่องปรุงรสที่ไม่สามารถจัดทำเองได้

1 วางแผนปรีกษาหารือกับบุคคลในครอบครัว และเพื่อนบ้านในชุมชน รวมทั้งในการประชุมหมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านได้เชิญผู้แทนองค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้แทนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพิง และตัวแทนที่ได้ไปศึกษาดูงานต่างพื้นที่ เป็นผู้เปิดประเด็นให้ข้อมูลประกอบการวางแผนในการสร้างฝายชะลอน้ำในชุมชน

ประเด็นที่หารือได้แก่ ลักษณะพื้นที่ ที่เหมาะสมในการสร้างฝายชะลอน้ำ รูปแบบการสร้างฝายชะลอน้ำ และประโยชน์จากการสร้างฝายชะลอน้ำ รวมถึงกำหนดการที่นัด วัน เวลา สถานที่ เครื่องมือ อาหาร น้ำดื่ม กำหนดหน้าที่ออกเป็น 6 ชุด ที่ได้รับมอบหมาย

ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่มีความเข้าใจ และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม การดำเนินการสร้างฝายชะลอน้ำ ที่เริ่มต้นจากการมารับฟัง การวางแผนสร้างฝาย เสนอความคิดเห็น และยินดีที่จะสละทรัพย์ ที่เป็นเงิน สิ่งของเพื่อส่วนรวม และร่วมแรงด้วย

2. การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้ปัญหาวิกฤติการขาดแคลนน้ำของชุมชนโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ในด้านการวางแผน การดำเนินกิจกรรม การรับผลประโยชน์ การติดตามและประเมินผล.จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ได้เข้ามามีส่วนร่วม

พบว่ามีการรวมตัวของประชาชนหลังจากที่ไปเข้าร่วมประชุมประชาคม (วาระอื่นๆ) มีการจับกลุ่มสนทนาเกิดขึ้น มีข้อวิพากษ์ (ถ้ามีฝายชะลอน้ำ ก็จะเกิดสิ่งใหม่ขึ้นในหมู่บ้านเรา ในทางที่ดีถ้าพวกเราไปเข้าร่วมกับเขา เราได้รับรู้กระบวนการ วิธีการ ขั้นตอน สร้างฝายชะลอน้ำ ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จ นายทองหลา จิกกะโทก ผู้กล่าว) ที่ศาลาหน้าร้านค้าวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองกองเหนือ พบว่า ชาวชุมชนหมู่ที่ 10 บ้านหนองกองเหนือมีความสนใจ มีการชักชวนกันไปช่วยกันสร้างฝายชะลอน้ำ

3. ผลจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชนจากการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อแก้ปัญหาวิกฤติการขาดแคลนน้ำโดยชุมชนบ้านหนองกองเหนือ

พบว่ามีกลุ่มเยาวชนเป็นจำนวนมากติดตามผู้ปกครองร่วมกิจกรรมด้วยตามคำเชิญชวนของผู้ใหญ่บ้าน (ไปกินข้าวในป่า พาไปกันให้หมดบ้าน ไปกันให้เต็มป่า พาไปช่วยกันทำฝาย จะได้ไม่อดน้ำอีกต่อไป) ณ ที่ทำการผู้ใหญ่ กระสอบทราย จำนวน 8,600 กระสอบถูกเคลื่อนย้ายจากที่ทำการผู้ใหญ่บ้านไปยังที่ทำการสร้างฝาย ไม่ถึงครึ่งชั่วโมงด้วยคาราวาน รถบรรทุกการเกษตรถึงจำนวน 27 คัน หายเข้าไปในผืนป่าเป้า หมายปลายทางจุดสร้างฝาย การสร้างฝายใช้เวลา 4 วัน พระสงค์ กำนัน(นั่งดู) ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.ผู้แทนสำนักชลประทานที่ 4 กำแพงเพชร(นั่งสังเกตการณ์ร่วมให้คำแนะนำ) คนแก่ คนโต วันรุ่น เด็กน้อย ในชุมชนได้ช่วยกันสร้างฝาย

บ้างก็เก็บหินส่งเรียง ก้อนไหนใหญ่ก็ให้คนโตเอาไป บ้างก็ผสมปูนซีเมนต์ บ้างก็เรียงกระสอบทราย บ้างก็ทำไปกินไป บ้างก็ทำไปเล่นรำไป ไม่มีความตึงเครียด ไปถึงขั้นตอนสุดท้ายใช้ปูนซีเมนต์ผสมทราย ปะสันผ่ายทำรางน้ำริน ปะหน้ากันผ่ายปะหลังผ่าย เสริมด้วยเหล็กตระแกรงอาบสังกะสีกันสนิมอย่างดีแล้วปะทับด้วยซีเมนต์อีกครั้ง งานแล้วเสร็จท่ามกลางความสนุกจากเสียงเพลง ที่บรรเลงกล่อมใจ วันสุดท้าย(ที่ 4)ช่วงเย็นผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานอุดหนุน(ถ้าไม่ทำรูน้ำจะปะปูนหน้ากันผ่ายไม่ได้เพราะระดับน้ำจะขึ้น)และกล่าวขอบคุณเชิญร่วมร้องเพลงสัญญาใจ(ขอบคุณ สำหรับกำลังใจ กำลังใจ การเสียสละ การแสดงออก ถึงความรัก ความสามัคคี ที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ของคนหนองกองเหนือ ขอให้ความดี และร่วมกันอย่างนี้อีกต่อ หมู่บ้านของเราจะเจริญ ขอขอบคุณผู้ร่วมงานทุกท่าน และขอให้พวกเราพร้อมร้องเพลงสัญญาใจว่าเราจะร่วมกันดูแลผ่ายของเราให้อยู่นานที่สุด)ท่ามกลางการร้องเพลงที่ยืนเกาะไหล่เรียงกันโยกไปทางซ้าย ขวา บางคนยิ้มดีใจบางคนน้ำตาไหลมีการถ่ายภาพเป็นที่ระลึก หลังบทเพลงจบลงทุกคนช่วยกันปักป้าย เสร็จแล้วต่างคนก็แยกย้ายกันกลับบ้าน บ้างแต่วันแรกมาปักหลักปักค้าง บ้างมาแต่ตัว บางคนเต็มไปด้วยสัมภาระ ไม่นานทุกคนจากไปเหลือไว้แต่ป้ายผ่ายประชารวมใจ มีคนในชุมชนได้เวียนมาตรวจสอบความแข็งแรงอยู่เสมอ ผู้นำชุมชนก็ตรวจสอบเช่นกัน

ได้ตรวจสอบความแข็งแรงของผ่าย อยู่เสมอเพราะเป็นผ่ายสร้างขึ้นใหม่ และรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน เพื่อสรุปความก้าวหน้าและผลของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในชุมชนได้ดำเนินการร่วมกัน และได้มีการจัดทำบันทึกข้อตกลงและความเข้าใจร่วมกันร่างรัฐธรรมนูญผ่าย จนมีมติยอมรับร่วมกัน จากการตรวจสอบพื้นที่ทางกายภาพ ผู้วิจัยพบว่า บริเวณหน้าผ่ายเริ่มมีความชันมากขึ้น ต่างกับก่อนที่ยังไม่มีการสร้างผ่าย ผ่ายมีสภาพดี หลายจุดมีดินตะกอนทับถมบริเวณหน้าผ่าย ผ่ายสามารถกักเก็บน้ำได้ดี น้ำไหลผ่านสันผ่าย ผ่ายสามารถรับแรงดันน้ำหน้าผ่ายได้ เกิดความชุ่มชื้นแก่ต้นไม้เล็ก ไม่ใหญ่บริเวณหน้าผ่าย ชาวชุมชนเชื่อว่าผ่ายจะช่วยเก็บน้ำไว้ใช้ทำเกษตรเพิ่มมากขึ้น จะมีนก มีปลา มีผักน้ำ เพราะว่าป่าสมบูรณ์

ตอนที่ 2 ศึกษาการมีส่วนร่วมในการสร้างผ่ายชะลอน้ำเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องวิกฤติ การขาดแคลนน้ำของชุมชนโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมในการสร้างผ่ายชะลอน้ำโดยชุมชนบ้านหนองกองเหนือ พบว่าสามารถแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านการวางแผนด้านการดำเนินกิจกรรมด้านการรับผลประโยชน์และด้านการติดตามและประเมินผล มีรายละเอียดดังนี้

1. การวางแผน

ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการวางแผน ปรัชษาหารือกับบุคคลในครอบครัว และเพื่อนบ้านในชุมชน รวมทั้งในการประชุมหมู่บ้าน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้นำชุมชน และตัวแทนที่ได้ไปศึกษาดูงานต่างพื้นที่เป็นผู้ให้ข้อมูลประกอบการวางแผนในการสร้างผ่ายชะลอน้ำในชุมชน ประเด็นที่หารือได้แก่ ลักษณะพื้นที่ ที่เหมาะสมในการสร้างผ่ายชะลอน้ำ รูปแบบการสร้างผ่ายชะลอน้ำ และประโยชน์จากการสร้างผ่ายชะลอน้ำ รวมถึงกำหนดการที่นัด วัน เวลา สถานที่ เครื่องมือ อาหาร น้ำดื่ม กำหนดหน้าที่ออกเป็น 6 ชุดที่ได้รับมอบหมาย

ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่มีความเข้าใจ และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม การดำเนินการสร้างฝายชะลอน้ำ ที่เริ่มต้นจากการมารับฟัง การวางแผนสร้างฝาย เสนอความคิดเห็น และยินดีที่จะสละทรัพย์ ที่เป็นเงิน สิ่งของเพื่อส่วนรวม และร่วมแรงด้วย

2. การดำเนินการ

ดำเนินการสร้างฝายชะลอน้ำ โดยชาวบ้านในชุมชน ร่วมกับ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาบ่อคำ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาบ่อคำ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชุติรักษาความสงบเรียบร้อยหมู่บ้าน (ชรบ.) รวมทั้งสิ้นประมาณ 120 คน ร่วมกันทำพิธีเปิดการสร้างฝายชะลอน้ำแบบกึ่งถาวร ซึ่งการพิจารณาเลือกวัสดุที่ใช้ในการสร้างฝาย ชาวบ้านได้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการไปศึกษาดูงานมาประยุกต์ใช้ในการก่อสร้างจนแล้วเสร็จ พบว่า ได้ร่วมกันสมทบเงินเพื่อจัดซื้อวัสดุที่หาหรือสร้างเองไม่ได้ เช่น ปูนซีเมนต์ เหล็กตระแกรง ส่วนที่หาเองได้ก็ช่วยกันจัดการ เช่น ช่วยกันสละถุงใส่ทราย ช่วยกันบรรจุทรายได้รับการบริจาคจากบริษัท ท่าขุนรามคอนกรีต โดยเจ้าอาวาสวัดหนองกองเหนือเป็นผู้ประสานใส่ถุง แล้วเคลื่อนย้ายทรายจากที่ทำการผู้ใหญ่บ้านไปยังบริเวณที่ทำการก่อสร้างฝาย ร่วมพิธีเบิกงาน(เปิดงาน)โดยปราชญ์ชาวบ้าน ได้ช่วยกันเลียงหินเพื่อสร้างฐานฝายลาดทับด้วยซีเมนต์ผสมทราย หิน เสริมเหล็กตระแกรงเพื่อกันปูนแตก และสร้างความแข็งแรงของฐานฝาย ได้ร่วมกันประกอบอาหารมื้อเที่ยง ที่เตรียมมาจากบ้าน ทุกคนนำมารวมกัน แล้วมีแม่บ้านได้ช่วยกันจัดให้เป็นอาหารมื้อเที่ยง รับประทานร่วมกัน มีร้านค้าในชุมชนบริจาคน้ำดื่ม น้ำแข็ง ขนมหวาน ซาลาเปา เนื้อหมูสดวันละ 10 กิโลกรัมเพื่อใช้ประกอบอาหาร การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีการใช้เครื่องเสียง เปิดเพลงเร้าใจในจังหวะที่สนุกสนาน ลืมความเหน็ดเหนื่อย เมื่อยล้า ใช้เวลา 4 วันก็ได้ฝายชะลอน้ำตามที่วางแผนไว้ ได้สังเกตใบหน้าและรอยยิ้มของชาวชุมชนที่บ่งบอกถึงความพึงพอใจในผลงานของชุมชนเองที่จัดการเองได้เพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำได้โดยชาวชุมชน

หลังจากการสร้างฝายชะลอน้ำแล้วเป็นเวลา 1 สัปดาห์ พบว่าบริเวณหน้าฝายมีน้ำ และไหลรินข้ามสันฝาย(ส่วนที่เป็นร่องรินไหล) น้ำที่กักเก็บได้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นของชาวชุมชนได้รับความรู้ ได้ประสบการณ์ นำน้ำไปใช้ในการบริโภค อุปโภค เพื่อการเกษตร เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นเรียนรู้ต้นแบบของชุมชนอื่นที่เข้ามาดู มาศึกษา โดยผู้ใหญ่บ้านหนองกองเหนือเป็นผู้ให้ความรู้ แนะนำได้ร่วมกันสละเงินเพื่อจัดซื้อวัสดุที่หาหรือสร้างเองไม่ได้ เช่น ปูนซีเมนต์ เหล็กตระแกรง ส่วนที่หาเองได้ก็ช่วยกันจัดการ เช่น ช่วยกันสละถุงใส่ทรายช่วยกันบรรจุทรายใส่ถุง แล้วเคลื่อนย้ายทรายไปยังบริเวณที่ทำการก่อสร้างฝาย ร่วมพิธีเบิกงาน(เปิดงาน)โดยปราชญ์ชาวบ้าน ได้ช่วยกันเลียงหินเพื่อสร้างฐานฝายลาดทับด้วยซีเมนต์ทราย หิน เสริมเหล็กตระแกรงเพื่อกันปูนแตกและสร้างความแข็งแรงของฐานฝาย ได้ร่วมกันประกอบอาหารมื้อเที่ยงที่เตรียมมาจากบ้าน ทุกคนนำมารวมกัน แล้วมีแม่บ้านได้ช่วยกันจัดให้เป็นอาหารมื้อเที่ยงรับประทานร่วมกัน การดำเนินกิจกรรมใช้เวลา 4 วันก็ได้ฝายชะลอน้ำตามที่วางแผนไว้ ได้สังเกตใบหน้าและรอยยิ้มของชาวชุมชนที่บ่งบอกถึงความพึงพอใจในผลงานของชุมชนเองที่จัดการเองได้เพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำได้โดยชาวชุมชน หลังจากการสร้างฝายชะลอน้ำแล้วเป็นเวลา 1 สัปดาห์ พบว่าบริเวณหน้าฝายมีน้ำ และไหลรินข้ามสันฝาย (ส่วนที่เป็นร่องรินไหล) น้ำที่กักเก็บได้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นของชาวชุมชนได้รับความรู้

ได้ประสบการณ์ นำน้ำไปใช้ในการบริโภค อุปโภค เพื่อการเกษตร เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นเรียนรู้ ต้นแบบของชุมชนอื่นที่เข้ามาดู มาศึกษา โดยผู้ใหญ่บ้านหนองกองเหนือเป็นผู้ให้ความรู้ แนะนำ

3. ประโยชน์ต่อชุมชนบ้านหนองกองเหนือ

น้ำเพื่อการเพาะปลูกนับวันชุมชนยังมีความต้องการน้ำมาก ชาวบ้านหนองกองเหนือ มีฝายชะลอน้ำที่ ประโยชน์ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ได้นำไปใช้น้ำในชุมชน ประโยชน์ในการบริโภค อุปโภค การใช้ไม่ขาด แคลนน้ำทำเกษตรในช่วงฤดูแล้ง มีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของชุมชนในการ ดำรงชีวิตในด้านการเกษตร การอุปโภค ปีโรคที่เกิดจากกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า การสร้างฝาย และนำน้ำไป บริหารจัดการหรืออาจจะจัดตั้งเป็นองค์กรจัดการน้ำ ประชาชนยังได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ และเอกชน รวมถึงการแสดงออก ความสามารถของคนในชุมชนที่สามารถสร้างฝายชะลอน้ำได้ ในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองกองเหนือได้ด้วยวิธีคิดและภูมิปัญญาของคนในชุมชนเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ในชุมชน ความสามารถของชุมชนใน การแก้ไขปัญหาวิกฤติการขาดแคลนน้ำใช้ในการเกษตรของชุมชนบ้านหนองกองเหนือ

4. การติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผลหลังจากผ่านกระบวนการสร้างฝายชะลอน้ำเสร็จ ชาวบ้านในชุมชนหมู่ที่ 10 บ้านหนองกองเหนือได้มีการตรวจสอบความแข็งแรงของฝาย รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน เพื่อสรุป ความก้าวหน้าของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในชุมชนได้ดำเนินการร่วมกัน และได้มีการจัดทำบันทึกข้อตกลง และความเข้าใจในร่างรัฐธรรมนูญชุมชน พบว่าบริเวณหน้าฝายมีความชุ่มชื้นมากขึ้นกว่าก่อนที่จะมีการสร้าง ฝายบริเวณหน้าฝายเริ่มมีตะกอนที่ไหลมากับน้ำฝายยังคงกักเก็บน้ำได้ดีและสามารถทนแรงดันของน้ำได้จาก การรายงานของชุดรักษาความสงบประจำหมู่บ้าน(ชรบ.)และผู้รับสัญญาณจากกิจกรรมสร้างฝาย ชาวบ้านเชื่อกัน ว่าเมื่อมีน้ำแล้วก็จะช่วยในการทำเกษตรได้ดีขึ้นเชื่อว่าในฝายจะมีปลา มีปู โดยรอบฝายจะมีนกที่มากอาศัยน้ำ เพื่อดื่มกิน และมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 ผลลัพธ์การสร้างฝายชะลอน้ำจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และ ภาคเอกชน เพื่อแก้วิกฤติการขาดแคลนน้ำโดยชุมชนบ้านหนองกองเหนือ

จากการสร้างฝายชะลอน้ำชุมชนบ้านหนองกองเหนือเป็นการช่วยคืนความชุ่มชื้นให้กับผืนป่าต้น น้ำคลองคะยาง ทำให้ชุมชนมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถต่อยอดไปสู่การสร้าง อาชีพ สร้างรายได้ ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากการสร้างฝายชะลอน้ำอย่างคุ้มค่าและรู้เห็นถึง ความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ สิ่งที่สำคัญที่สุด คือประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างฝายชะลอน้ำ และรักษาทรัพยากรในพื้นที่ โดยการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม โดยการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์และ ธรรมชาติ รู้คุณค่าของทรัพยากรที่มีและหวงแหน ตลอดจนมีการปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดูแล อนุรักษ์ ป่า ตั้งแต่การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยชุมชนโดยการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้วิกฤติการขาดแคลนน้ำ ซึ่งโดยผ่าน กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ได้ผลลัพธ์ดังนี้

1. ชุมชนได้ฝายชะลอน้ำที่มีประสิทธิภาพและไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์
2. ชุมชนมีน้ำใช้เพื่อทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้งอย่างเพียงพอต่อความต้องการ
3. เกิดแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ในชุมชน

การมีส่วนร่วมกันการสร้างฝายชะลอน้ำดังกล่าว เป็นการช่วยให้ป่าต้นน้ำอุดมสมบูรณ์ ซึ่งในอนาคตทางชุมชนก็ได้ร่วมกันวางแผนที่จะจัดระบบน้ำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีน้ำใช้ทำการเกษตรอย่างพอเพียงในอนาคตอีกด้วย ซึ่งตรงตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช “หา น้ำให้ได้ เก็บน้ำไว้ใช้ และใช้น้ำให้เป็น” ซึ่งจะทำให้ป่าต้นน้ำของชุมชนยังคงอยู่คู่กับชุมชนตราบนานเท่านาน

อภิปรายผลการวิจัย

ทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศป่าต้นน้ำคลองเคียง มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนป่าต้นน้ำ การตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติให้หลักประกันของความมั่นคงทางด้านอาหารแก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดการพัฒนาศักยภาพ มีพลังสร้างสรรค์ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยผ่านความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิธีการดำรงชีวิตและกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ ของชาวบ้านในชุมชน ทำให้ปัจจุบันชุมชนบ้านหนองกองเหนือเป็นชุมชนแห่งหนึ่งที่เป็นต้นแบบในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดกำแพงเพชร มีหน่วยงานภายใน และนอกให้การสนับสนุน มีการขอขออนุญาตจัดการสร้างฝายชะลอน้ำที่ประสบความสำเร็จได้ด้วยการรวมตัว รวบรวมพลัง รวมความคิด สติ ภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่เอาชนะการขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้งด้วยการสร้างฝายชะลอน้ำที่มีความกว้างหน้าฝาย 27 เมตร ความลึก 2.7 เมตรความยาวการกักเก็บน้ำจากหน้าฝายถึงจุดน้ำท่วมถึง 800 เมตร ชาวชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนในการสร้างฝายและให้ข้อสัญญาว่าจะร่วมกันดูแลรักษาเป็นอย่างดี

การที่ชุมชนประสบความสำเร็จจากเวทีการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้วิกฤตการขาดแคลนน้ำใช้สำหรับการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องอาศัยปัจจัยหลายประการที่เข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการทุกด้าน ทุกมิติเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการไปสู่ความสำเร็จตลอดจนการรู้ถึงและเข้าใจการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกับทฤษฎีการสร้างฝายและความรู้ด้านต่าง ๆ มาประกอบร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการจัดอบรมให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้ เรื่องการวางแผน การจัดหาวัสดุกำหนดขั้นตอนและวิธีสร้างฝายชะลอน้ำ รวมถึงการเห็นประโยชน์ของฝายชะลอน้ำ
2. ควรมีการส่งเสริมให้ปลูกป่าต้นน้ำคลองเคียง เป็นแหล่งท่องเที่ยว
3. ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาความเชื่อมโยงกับกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของระบบนิเวศทั้งหมด ตั้งแต่ป่าไม้ ป่าต้นน้ำ สัตว์ป่าที่อาศัยรอบพื้นที่ของป่าต้นน้ำคลองเคียง รวมถึงพันธุ์พืชที่สำคัญ เพื่อให้การพัฒนาป่าต้นน้ำคลองเคียงและระบบนิเวศน์ ทั้งระบบ ได้รับการอนุรักษ์ และรักษาครบวงจร
4. ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายพื้นที่การศึกษาให้ครอบคลุมในระดับตำบล อำเภอ ขยายกลุ่มประชากรเป้าหมายในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ เพื่อนำผลการศึกษามาเปรียบเทียบและหาข้อแตกต่าง หาผลสรุป และถอดบทเรียนจากการขยายผลการศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- ปราโมทย์ ไ้มักลัด. (2557). ทางออกการบริหารจัดการน้ำของไทย. ค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2561, จาก <http://thaipublica.org/2014/03/water-managementsolutions>
- ศักดิ์พงษ์ นิลไพรัช. (2559). ฝ่ายมีชีวิตเมื่อชุมชนลุกขึ้นจัดการเองแก้ปัญหาน้ำท่วม ชัยน้ำไว้ใช้น้ำแล้ง. ค้นเมื่อ 14 เมษายน 2561. จาก <http://www.isra-new.org>

การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13

ตำบลทาสบเส้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

SUSTAINABLE WATER MANAGEMENT OF BAN THA DONG,

VILLAGE No. 13, THA SOB SAO SUB-DISTRICT,

MAE THA DISTRICT, LAMPHUN PROVINCE

ยศศักดิ์ บรรเทา

Yotsuk Buntao

เสนอชัย เถาว์ชาลี

Sanerchai Thaochalee

การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Integrated Local Development Learning Institute For Everyone

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพความเป็นอยู่และปัญหาของน้ำในชีวิตของชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน 2) เพื่อศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนในการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน การวิจัยในครั้งนี้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบงานในพื้นที่ กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ และกลุ่มผู้นำในชุมชนบ้านหาดง จำนวน 26 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทบทวนวรรณกรรมและใช้แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตและแบบสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการวิจัยผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านหาดงเป็นภูเขา ป่าไม้ พื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทามีความลาดชันมาก ลำน้ำแม่ทาเป็นแม่น้ำสายหลักเปรียบเสมือนเป็นเส้นเลือดที่คอยหล่อเลี้ยงชีพรากซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร การขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภคและการเกษตรจึงเป็นปัญหาใหญ่ที่กระทบต่อคุณภาพชีวิตทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

2) แนวทางการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนเกิดจากการนำศาสตร์ของพระราชดำริด้านการบริหารจัดการน้ำมาแก้ปัญหาในชีวิตโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นกลไกสำคัญ มีการร่วมกันทำฝายชะลอน้ำแบบชั่วคราวในลำน้ำแม่ทา 6 ฝาย ผลงานเชิงประจักษ์จากการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหาดง คือ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ “หมู่บ้านตัวอย่างตามรอยเท้าพ่อ”

คำสำคัญ: การบริหารจัดการน้ำ, การมีส่วนร่วม, ฝายชะลอน้ำ

Abstract

The objectives of the research were 1) to study the living conditions and problems of water for use in the life of Ban Tha Dong community, Village No. 13, Thab Sao Sub-district, Mae Tha District, Lamphun Province; 2) to study the guidelines for sustainable water management in the maintenance Life of Ban Tha Dong Community, Village No. 13, Thab Sao Sub-district, Mae Tha District, Lamphun Province like to work in the area a group of farmers who use water in the area and a group of 26 leaders in Ban Tha Dong community. Data were collected by literature review and using surveys, interviews, observation forms and group discussions as research tools.

1) Most of the topography of Ban Tha Dong community is mountains, forests, and the Mae Tha River Basin has a very steep slope. Mae Tha River is the main river. It is like a lifeblood that nourishes the people, most of whom are engaged in agriculture. The lack of water for consumption and agriculture is a major problem that affects the quality of life in terms of society, economy, resources and the environment of the community.

2) Sustainable water management guidelines arise from applying the King's science on water management to solve water problems in life by relying on the participation of people in the community as an important mechanism. There were jointly built temporary check dams in the Mae Tha River at 6 dams. Empirical results from the participation of Ban Tha Dong community were the establishment of a learning center. "A model village following in father's footsteps"

Keywords: water management, participation, check dam

บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรที่มีค่าอย่างยิ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสิ่งมีชีวิต น้ำเป็นแหล่งกำเนิดชีวิตของพืชและสัตว์คนเรามีชีวิตอยู่โดยขาดน้ำได้ไม่เกิน 3 วัน น้ำมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศหากมีปัญหาระบบน้ำจะมีผลกระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (ปราโมทย์ ไม้กลัด, 2557, หน้า 1) ประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับวิกฤตการขาดแคลนน้ำเพิ่มขึ้นในอนาคตเนื่องจากการขยายตัวของภาคเกษตรกรรมอุตสาหกรรมและการเพิ่มปริมาณของประชากรจากปี พ.ศ. 2549 ถึง พ.ศ. 2558 คนไทยใช้น้ำเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 36 ลิตรต่อวันเป็น 200 ลิตรต่อวันในปี พ.ศ. 2558 และความต้องการใช้น้ำมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น หากการบริหารจัดการน้ำทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณยังคงไม่เปลี่ยน ไปจากปัจจุบันปัญหาการขาดแคลนน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคและบริโภคจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยในช่วงฤดูแล้งจะมีความต้องการน้ำถึง 27,090 ล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็นร้อยละ 57 ของปริมาณน้ำทั้ง หดในฤดูแล้ง (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรแห่งชาติและสิ่งแวดล้อม, 2559, หน้า 141) ภัยแล้งส่วนใหญ่เกิดจากฝนแล้งและฝนทิ้งช่วงหรือภาวะแล้งในช่วงฤดูหนาวต่อเนื่องถึงฤดูร้อน โดยเริ่มจากครึ่งหลังเดือนตุลาคมจนถึงเดือนพฤษภาคมของปีถัดไปการเกิดภัยแล้งเกิดขึ้นเป็นประจำของทุกปีและมีแนวโน้มที่จะยิ่งทวี ความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เป็นลำดับเนื่องมาจากสภาพอากาศที่เปลี่ยนไปบางท้องถิ่นพบปัญหาการขาดแคลนน้ำเป็นอย่างมาก (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรแห่งชาติและสิ่งแวดล้อม, 2559, หน้า 144)

“น้ำ”เป็นส่วนหนึ่งในทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและจำเป็นต่อสรรพชีวิต “น้ำ” เป็นภูมิคุ้มกันให้ทุกชีวิตดำรงอยู่ได้ ทรัพยากรน้ำในประเทศไทยในแต่ละลุ่มน้ำจะมีสัดส่วนที่จำกัดและเมื่อทรัพยากรน้ำถูกรบกวนจึงทำให้ไม่สามารถฟื้นตัวได้ทัน ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาทรัพยากรน้ำอย่างมีหลักการที่ดีและต่อเนื่องโดยไม่ทำให้ทรัพยากรน้ำที่มีอยู่เกิดปัญหาและการพัฒนานั้นจะต้องกระทบสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด (จริยตุลยานนท์, 2552, หน้า 24) จาก พระราชดำรัสในการบริหารจัดการน้ำของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงได้พระราชทานคำจำกัดความว่า “น้ำ คือ ชีวิตต้องมีย่างพอเพียง” ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำ น้ำบริโภคน้ำใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะ ว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้” (พระราชดำรัสพระราชทาน เมื่อ 17 มีนาคม พ.ศ. 2529)

ดังนั้นแนวทางพระราชดำริในการแก้ปัญหาน้ำจึงทรงให้ความสำคัญกับน้ำว่าต้องมีย่างพอเพียง “เคยพูดมาหลายปีแล้ว ในวิธีที่จะปฏิบัติเพื่อที่จะให้มีทรัพยากรน้ำที่พอเพียงและเหมาะสม คำว่า “พอเพียง” ก็หมายความว่าให้มีพอในการบริโภคในการใช้ทั้งในด้านการใช้บริโภคในบ้านทั้งในการใช้เพื่อการเกษตรกรรมและการอุตสาหกรรมก็ต้องมีพอ ถ้าไม่มีพอทุกสิ่งทุกอย่างก็จะชะงักลงแล้วทุกสิ่งทุกอย่างที่เราภูมิใจว่าประเทศเราก้าวหน้าเจริญก็จะชะงัก ไม่มีทางที่จะมีความเจริญถ้าไม่มีน้ำ...” พระราชดำรัสพระราชทานเมื่อ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2536

จากสถานการณ์ในปี พ.ศ. 2558 ถึง พ.ศ. 2559 ได้เกิดสถานการณ์ภัยแล้งขั้นวิกฤติขึ้นในพื้นที่ภาคเหนือโดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มน้ำปิง จังหวัดลำพูนเกิดผลกระทบทำให้น้ำในลำน้ำสาขาแม่ปิง (แม่น้ำลี้และลำน้ำแม่ทา) แห้งขอด ลำน้ำแม่ทาและลำห้วยสาขาเหือดแห้งเหลือแต่โขดหินและเนินทรายที่ตักตะกอนตลอดลำน้ำพืชผลทางการเกษตรโดยเฉพาะต้นลำไยซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของจังหวัดลำพูนยืนต้นตายเกิดความเสียหายด้านเศรษฐกิจทำให้สูญเสียผลผลิตด้านการเกษตร รายได้จากการเพาะปลูกของเกษตรกรลดลงเนื่องจากการเพาะปลูกลำไยของภาคการเกษตรเป็นรายได้หลักของจังหวัดลำพูน ทางด้านสังคมเกิดความขัดแย้งในการใช้น้ำเกิดการแย่งชิงน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร ผลต่อด้านสุขอนามัยมาจากการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของน้ำทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนลดลง หากว่าปัญหาภัยแล้งได้ขยายวงกว้างทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นจะทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นของประชาชนเข้าสู่เขตเมืองเพื่อหางานหารายได้ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมต่อไป ด้านสิ่งแวดล้อมลำน้ำแม่ทาและลำห้วยสาขามีแต่ตะกอนหินทรายทำให้เกิดการกัดเซาะพังทลายของตลิ่งพื้นดินแห้งแล้งและเกิดการพังทลายของผิวดินเกิดฝุ่นละอองพายุฝุ่นเพราะพื้นดินแห้งแล้งขาดน้ำนอกจากนี้การขาดแคลนน้ำมีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในน้ำรวมทั้งเกิดการสูญเสียความหลากหลายพันธุ์ของสัตว์น้ำ ปลาขาดแหล่งที่อยู่อาศัยก่อให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ

ชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ตั้งอยู่ในสภาพภูมิประเทศและพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ป่าไม้ มีพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำซึ่งขนานกับลำน้ำแม่ทาและที่ราบตามหุบเขามีเนื้อที่อยู่ประมาณ 2,000 ไร่ แบ่งออกเป็นที่อยู่อาศัย 200 ไร่ ที่นา 300 ไร่ และที่สวนทำการเกษตร 1,500 ไร่ มีจำนวนประชากรทั้งหมด จำนวน 467 คน แยกตามเพศสภาพเป็นผู้ชาย 215 คน เป็นผู้หญิง 252 คน จำนวนครัวเรือน 173 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 90 ที่เหลืออาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 10 รายได้ส่วนใหญ่ได้มาจากการทำการเกษตร แม่น้ำสายสำคัญในเขตพื้นที่ตำบลทาสบเส้าซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดที่คอยหล่อเลี้ยงชีพรากฎภายในตำบล คือ “ลำน้ำแม่ทา” ซึ่งมีระยะทาง 29 กิโลเมตร ระยะทางที่ลำน้ำแม่ทาไหลผ่านเขตพื้นที่ชุมชนบ้านหาดงมีระยะทาง 3 กิโลเมตร ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ใช้ลำน้ำแม่ทานี้ในการอุปโภคบริโภคและทำการเกษตรต่าง ๆ เช่น ทำสวนลำไยนอกฤดูกาล ปลูกพืชผักสวนครัวพึ่งพาตนเอง ลำน้ำแม่ทามีถิ่นกำเนิดจากดอยขุนทาซึ่งอยู่บนเทือกเขาขุนตานจากระดับความสูงระดับน้ำทะเลปานกลางของดอยขุนทามาถึงพื้นที่อาศัยมีความลาดชันของพื้นที่มากลักษณะดังกล่าว ทำให้ในฤดูฝนเมื่อมีฝนตกจะมีน้ำป่าไหลหลากลงมาผ่านลำน้ำแม่ทามีอัตราเร็วของการไหลและความแรงของน้ำมากจึงพัดพาเอาหินดินทรายซากไม้และสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ถูกพัดลงมาทับถมกันทำให้น้ำตื้นเขิน ในฤดูแล้งน้ำในลำน้ำแม่ทาแห้งขอดบางแห่งแทบจะไม่มีน้ำไหลของน้ำเลยตามวิถีดั้งเดิมชาวบ้านมีวิถีแก้ปัญหการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้งตามภูมิปัญญาชาวบ้านโดยการทำฝายหลังอ่อนซึ่งเป็นการทำฝายที่ใช้หินตามธรรมชาติในท้องน้ำนำทรายและหินกรวดขนาดต่าง ๆ มาใส่กระสอบแล้วนำกระสอบทรายมาวางทับ ๆ กันขวางทางน้ำไว้ไม่ให้น้ำไหลผ่านทั้งไปในหน้าแล้งแต่อายุการใช้งานนั้นสามารถใช้ได้เพียงปีต่อปี บางแห่งของลำน้ำแม่ทามีการขุดหลุมทรายขุดบ่อกลางลำน้ำแม่ทาเพื่อหาน้ำบางครั้งขุดลงไปก็ไม่ได้น้ำหรือขุดได้ก็มีปริมาณนิดเดียว ชาวบ้านใช้เครื่องสูบน้ำมาสูบน้ำจากบ่อที่ขุดกลางลำน้ำแม่ทาเพื่อนำน้ำไปใช้ในส่วนที่นาบริเวณใกล้ ๆ ส่วนในพื้นที่ที่

ไกลออกไปปริมาณน้ำและกำลังของน้ำไปไม่ถึงบางครั้งสูบน้ำออกไปใช้ไม่ถึงชั่วโมง น้ำในบ่อกลางลำน้ำแม่ทาทั้งหมดซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการเกิดปัญหาขัดแย้งชาวบ้านแย่งน้ำกัน ส่วนน้ำใช้ในครัวเรือนจากบ่อน้ำตื้นก็แห้ง เมื่อบ่อน้ำประปาสาธารณะแห่งไม่สามารถผลิตน้ำดื่มได้ต้องซื้อน้ำมาอุปโภคและบริโภคเกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไป เมื่อเกิดปัญหาความแห้งแล้งจึงเกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตอย่างเลี่ยงไม่ได้

จากลักษณะปัญหาพื้นที่และสถานการณ์ดังกล่าวทางกองบัญชาการกองทัพไทยจึงได้มอบหมายให้หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาโดยสำนักงานพัฒนาภาค 3 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาซึ่งเป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบพื้นที่ปฏิบัติงานในภาคเหนือและผู้วิจัยซึ่งได้ปฏิบัติงานอยู่เข้าทำการสำรวจสภาพปัญหาและสภาพพื้นที่ร่วมกับกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดลำพูนที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบความมั่นคงภายในจังหวัดลำพูนและส่วนราชการจังหวัดลำพูนได้ทำรายงานถึงกองบัญชาการกองทัพไทยพร้อมทั้งได้ส่งรายงานดังกล่าวให้นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีมีมติ เห็นชอบโครงการบูรณาการขุดลอกแหล่งน้ำดังกล่าวโดยจัดทำเป็นโครงการขุดลอกลำน้ำ สาขาแม่น้ำปิง (แม่น้ำลี้ และลำน้ำแม่ทา) เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในวโรกาสมหามงคลเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 70 ปี 9 มิถุนายน พ.ศ.2559 และเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 7 รอบ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2559 ในการขุดลอกแหล่งน้ำมีกิจกรรมเสริม คือ การสร้างฝายชะลอน้ำบริเวณลำน้ำสาขาแม่ปิง (แม่น้ำลี้และลำน้ำแม่ทา) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำในช่วงฤดูฝน และเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร ในช่วงปลายฤดูฝนจนถึงฤดูแล้งได้อย่างมีประสิทธิภาพและไม่ทำลายระบบนิเวศและธรรมชาติ แต่แรกชาวบ้านในชุมชนไม่เห็นด้วยและไม่ให้ความร่วมมือในการสร้างฝายชะลอน้ำเพราะเห็นว่าไม่เคยมีการสร้างฝายชะลอน้ำได้สำเร็จในลำน้ำแม่ทา เมื่อคณะทำงานของผู้วิจัยได้เข้ามาให้ความรู้และสร้างความเข้าใจโดยน้อมนำเอาศาสตร์ของพระราชาด้านการบริหารจัดการน้ำมาประยุกต์ใช้และทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านหาดงเห็นถึงประโยชน์อันสำคัญที่จะได้รับการขุดลอกลำน้ำแม่ทาและการสร้างฝาย จึงพร้อมจะร่วมพัฒนาและแก้ไขปัญหาภัยแล้งร่วมกัน โดยกระตุ้นให้มีความอยากพัฒนาให้ระเบิดออกมาจากข้างในจากนั้นจึงเริ่มสร้างฝายชะลอน้ำอันนำไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนและภาคีต่าง ๆ ทำให้เกิดแนวทางการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาดง นอกจากการสร้างฝายชะลอน้ำที่มีคุณภาพยั่งยืนแล้ว การบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพของชุมชนโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมจะสามารถทำให้เกิดความยั่งยืนและต่อเนื่องได้ อีกทั้งยังสามารถต่อยอดไปสู่การสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกด้วย

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสภาพความเป็นอยู่และปัญหาของน้ำใช้ในชีวิตของชุมชนบ้านหาดงและต้องการที่จะศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนในการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ทั้งในด้านการอุปโภคบริโภคและการเกษตรซึ่งผลจากการศึกษาสามารถนำแนวทางการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาดงที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่ชุมชนอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพความเป็นอยู่และปัญหาของน้ำใช้ในชีวิตของชุมชนบ้านหาด หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนในการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านหาด หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยศึกษาการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาด หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน จากกระบวนการในการบริหารจัดการน้ำด้วยวิธีต่าง ๆ ที่ประยุกต์ใช้ศาสตร์ของพระราชาด้านการบริหารจัดการน้ำร่วมกับสร้างฝายชะลอน้ำแบบชั่วคราวประยุกต์รูปแบบการสร้างฝายมาจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ดำเนินการก่อสร้างผสมผสานรูปแบบการสร้างฝายมีชีวิตนำมาประยุกต์ใช้กับลักษณะภูมิประเทศของลำห้วย/ลุ่มน้ำ ภูมิสังคมของชุมชนบ้านหาดและผนวกกับประสบการณ์ความรู้ทางเทคนิคด้านงานช่างในการสร้างฝายซึ่งอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีต่าง ๆ เป็นกลไกสำคัญซึ่งผู้วิจัยทำการรวบรวมเนื้อหาจากเอกสารหนังสือบทความวารสาร สื่อความรู้ในระบบอินเทอร์เน็ต งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสำรวจพื้นที่ชุมชนเก็บข้อมูลภาคสนาม การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่ม

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้การสนับสนุนในการสร้างฝายชะลอน้ำและผู้ที่มีส่วนได้ประโยชน์จากการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาด หมู่ที่ 13 ในการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร ผู้ใช้น้ำปลูกพืชผักผลไม้พืชเศรษฐกิจ เช่น ลำไย ผู้ใช้น้ำช่วงฤดูแล้งในการปลูกกล้วยนอกฤดู กลุ่มชาวบ้านที่ใช้น้ำเพื่อหาปลาในชีวิตประจำวัน จำนวน 173 หลัง คาเรือน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อการบริหารจัดการน้ำของชุมชนทั้งหน่วยงานราชการ ภาคเอกชนภาคีต่าง ๆ ผู้นำชุมชน กรรมการหมู่บ้านและเกษตรกรผู้ใช้น้ำได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 26 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบสนทนากลุ่ม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเริ่มทำการวิจัยตั้งแต่เดือน มกราคม 2563 ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูล 2 วิธี ประกอบด้วย 1) วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ การศึกษาข้อมูลทางเอกสารจะกระทำก่อนเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามและเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในขณะที่เข้าไป

เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ จากแหล่ง ข้อมูลทางห้องสมุด ข้อมูลจากหน่วยงานราชการ สื่อความออนไลน์ 2) วิธีการรวบรวมข้อมูลภาคสนามซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 วิธี ได้แก่ 2.1) การสัมภาษณ์ 2.2) การสังเกต 2.3) การสนทนากลุ่ม เลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่มแบบเจาะจง จำนวน 10 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องผู้รับผิดชอบงานในพื้นที่ 3 คน คือ นายอำเภอแม่ทา เจ้าหน้าที่ชุดผู้ปฏิบัติงานช่างจากสำนักงานพัฒนาภาค 3 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาและนายกเทศมนตรีตำบลทาสบเส้า กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ 4 คน กลุ่มผู้นำในชุมชนบ้านหาดง 3 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาเอกสาร ทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนาม มาแยกประเด็นออกตามความมุ่งหมายของการวิจัยและจำแนกตามกรอบแนวคิดของการวิจัยเสร็จแล้ว นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้อง หากมีส่วนใดยังไม่สมบูรณ์ผู้วิจัยก็จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหาย ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนากลุ่ม นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาเพื่อนำเสนอการอธิบายผลตามความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้ 1) สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของน้ำใช้ในชีวิตของชุมชนบ้านหาดง หมู่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน 2) แนวทางการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาดงหมู่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน 3) การนำแนวทางการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาดงหมู่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปและบริบทของชุมชนบ้านหาดง

ลำน้ำแม่ทาเป็นลุ่มน้ำย่อยที่สำคัญลุ่มน้ำหนึ่งในลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำกวัง มีต้นกำเนิดจากดอยขุนทาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาขุนตานดอยขุนทามีความสูงประมาณ 1,264 เมตรจากระดับน้ำทะเลระยะทางของลำน้ำแม่ทาที่ไหลผ่านอำเภอแม่ทาตลอดสายยาว 29 กิโลเมตร ระยะทางไหลผ่านชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 มีระยะทาง 3 กิโลเมตร สภาพพื้นดินที่ทำกินทั่วไปมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกทำการเกษตร จำนวนประชากร 467 คน ผู้ชาย 215 คน ผู้หญิง 252 คน จำนวนครัวเรือน 173 ครัวเรือนราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรรายได้ส่วนใหญ่มาจากการทำการเกษตร เช่น ทำนาปลูกข้าวกระเทียมหอมแดง ผักกาดกวางตุ้ง ทำสวนลำไยสวนกล้วยน้ำว้าสวนมะม่วง ทำไร่พริกขี้หนูข้าวโพดสตรอว์เบอร์รี่ ผักก่อน เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ สุกรโคกระบือ งานหัตถกรรมไม้แกะสลักและปลูกพืชผักสวนครัวในการดำรงชีวิตชุมชนบ้านหาดงมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 2,000 ไร่ แบ่งออกเป็นที่อยู่อาศัย 200 ไร่ ที่นา 300 ไร่ และที่สวนทำการเกษตร (สวนลำไย) 1,500 ไร่ มีชาวสวนลำไยที่ลงทะเบียนไว้กับสำนักงานเกษตรอำเภอแม่ทา จำนวน 83 ครัวเรือน พื้นที่ในการปลูกลำไย 603 ไร่ พื้นที่สวนกล้วยน้ำว้า จำนวน 15 ครัวเรือน พื้นที่ในการปลูก 45 ไร่ การปลูกข้าวเหนียวนาปี จำนวน 52 ครัวเรือน พื้นที่ทำนา 136 ไร่ การปลูกข้าวเจ้าวนาปี จำนวน 3

ครัวเรือน พื้นที่ทำนา 5 ไร่ (สำนักงานเกษตรอำเภอแม่ทา, 2561) จากการสอบถามผู้สูงอายุในหมู่บ้านสันนิษฐานว่ามีผลกระทบสานกันระหว่างผู้คนกลุ่มไทยใหญ่และกลุ่มไทยลื้อเนื่องจากมีลักษณะการแต่งกายวัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานกัน การสื่อสารในท้องถิ่นนิยมพูดภาษาพื้นเมือง ขนบธรรมเนียมประเพณีเน้นอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ต้นทุนทางสังคมด้านบุคคลปราชญ์ชาวบ้านผู้นำด้านจิตวิญญาณที่ชุมชนบ้านหาดงยอมรับเป็นที่ปรึกษาและตั้งให้เป็นต้นแบบคนแรกคือ อดีตผู้ใหญ่บ้านนายโท ประนอกดง งานประเพณีและกิจกรรมในรอบปีแสดงถึงวิถีชีวิตและสังคมทั้งการทำนาทำสวนลำไย ขนบธรรมเนียมและงานประเพณีประจำปี โดยทั่วไปประชาชนจะสืบทอดขนบธรรมเนียมการปฏิบัติมาจากคนสมัยเก่ารุ่นปู่ย่า

2. สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของน้ำใช้ในชีวิตของชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของน้ำใช้ในชีวิตของชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาป่าไม้พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบตามหุบเขาซึ่งขนานไปกับลำน้ำแม่ทา ลำน้ำแม่ทาเป็นแม่น้ำสายหลักเปรียบเสมือนเป็นเส้นเลือดที่คอยหล่อเลี้ยงชีพรากูร ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรจากลักษณะพื้นที่ที่มีความลาดชันมาก ในฤดูฝนน้ำป่ามีอัตราเร็วของการไหลและมีความแรงของน้ำมากพัดพาเอาหินดินทรายขยะสิ่งปฏิกูลและซากไม้ชนิดต่าง ๆ ลงมากับน้ำทำให้ลำน้ำต้นเขื่อนน้ำเอ่อเข้าท่วมที่นาที่สวนกัดเซาะตลิ่งพัง ในฤดูแล้งน้ำแห้งขุดเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำจึงแก้ไขปัญหาด้วยการขุดหลุมทรายกลางลำน้ำแม่ทาและสร้างฝายชะลอน้ำตามวิถีดั้งเดิมซึ่งไม่ยั่งยืน วิกฤตการขาดแคลนน้ำของชุมชนบ้านหาดงกระทบต่อเกษตรกรโดยตรงเนื่องจากลำไยซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักยืนต้นตายจากภัยแล้ง การขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภคและการเกษตรจึงเป็นปัญหาใหญ่ที่กระทบต่อคุณภาพชีวิตทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ชาวบ้านแก้ปัญหการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้งตามภูมิปัญญาชาวบ้านวิถีดั้งเดิม ปัญหาของชุมชนเกิดจากไม่มีพื้นที่การจัดเก็บน้ำไว้ใช้เพียงพอตลอดปีเกิดการทะเลาะแย่งน้ำกันถึงกับต้องจัดเวรยามเฝ้าป้องกันการลักลอบใช้น้ำ ประกอบกับการขาดองค์ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ไม่มีวิธีการกักเก็บกักตุนน้ำระดับน้ำและการขุดหลุมน้ำทำธนาคารน้ำ ผู้วิจัยซึ่งเป็นชุดปฏิบัติงานช่างของสำนักงานพัฒนาภาค 3 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาและเจ้าหน้าที่ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความรู้สร้างความเข้าใจและทำเป็นตัวอย่างให้ดู ชุมชนบ้านหาดงจึงมีความรู้เข้าใจให้ความร่วมมือจนสำเร็จทำให้เกิดการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาดง

3. แนวทางการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนในการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

แนวทางการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนในการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูนพบว่า ทำให้เพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำในฤดูฝนและสามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ ในช่วงปลายฤดูฝนจนถึงฤดูแล้งได้อย่างมีประสิทธิภาพและไม่ทำลายระบบนิเวศและธรรมชาติเป็นการประยุกต์ใช้ศาสตร์ของพระราชาด้านการบริหารจัดการน้ำโดยใช้หลักการของฝายต้นน้ำลำ

ธารหรือ check dam โดยการสร้างฝายชะลอน้ำแบบชั่วคราวที่ประยุกต์รูปแบบการสร้างฝายจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอต๋อยสะเทิด จังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการก่อสร้างผสมผสานรูปแบบการก่อสร้างฝายมีชีวิตนำมาประยุกต์ใช้กับลักษณะภูมิประเทศของลำห้วย/ลุ่มน้ำภูมิสังคมของชุมชนบ้านหาดและผนวกกับประสบการณ์ความรู้ทางเทคนิคด้านงานช่างในการสร้างฝายร่วมกับการจัดการน้ำลักษณะพิเศษของบ่อพวงซึ่งเป็นระบบผันน้ำตามที่พระราชทานดำริไว้นามาแก้ปัญหาน้ำใช้ในชีวิตร่วมกับนาศาสตร์พระราชานามิ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มิติ “ภูมิสังคม” มิติ “หลักการทรงงาน 23 ข้อ” เป็นหลักในการตั้งศักยภาพของคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองและผลานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนถือเป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน มีการร่วมกันทำฝายชะลอน้ำแบบชั่วคราวในลำน้ำแม่ทา 6 ฝาย ฝายในห้วยข้างต่าย 3 ฝาย คลองไส้ไก่เพื่อส่งน้ำเข้าที่นาบ่อน้ำดิน 15 บ่อ บ่อสำหรับทำประปาหมู่บ้าน 1 บ่อ ขุดบ่อพวง 2 บ่อและมีการคิดค้นนวัตกรรมถังกลเพิ่มแรงดันส่งน้ำระยะไกลสามารถกระจายน้ำได้อย่างทั่วถึง การจัดระบบบริหารจัดการน้ำโดยคณะกรรมการผู้ใช้น้ำจัดทำกฎกติกาการใช้น้ำร่วมกันทำให้สามารถจัดสรรน้ำให้เพียงพอต่อการใช้ในชีวิตทั้ง 3 ด้าน บริเวณ 2 ฝั่งของลำน้ำแม่ทามีการแผ่ความชุ่มชื้นสามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ตลอดทั้งปี ฤดูฝนพื้นที่การเกษตรไม่เสียหายสามารถเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนโดยใช้การบริหารจัดการน้ำ “ทางดโมเดล” ผลงานเชิงประจักษ์จากการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหาด คือ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ “หมู่บ้านตัวอย่างตามรอยเท้าพ่อ” ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติพื้นฟูระบบนิเวศของชุมชน ชุมชนบ้านหาดสามารถเป็นทีมวิทยากรครูสร้างฝายชะลอน้ำและได้รับรางวัลเลิศรัฐประจำปี 2561 จำนวน 3 สาขาได้แก่ 1) รางวัลเลิศรัฐสาขาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมประจำปี พ.ศ. 2561 ประเภทรางวัลสัมฤทธิ์ผลประชาชนมีส่วนร่วม (Effective Change) ระดับดีเด่น มอบให้แก่เครือข่ายภาคประชาชน กองบัญชาการกองทัพบกไทยโครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนแม่น้ำลี้และลำน้ำทา 2) รางวัลเลิศรัฐสาขาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมประจำปี พ.ศ. 2561 และ 3) รางวัลเลิศรัฐสาขาการบริการภาครัฐประเภทนวัตกรรมบริการผลงาน “ถังกลเพิ่มแรงดันส่งน้ำระยะไกล” และจากความสำเร็จของการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาด หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน มีการนำแนวทางและวิธีการในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนมาขยายผลในพื้นที่ชุมชนพัชรธรรมในโครงการสร้างฝายพัชรธรรม พื้นฟูจิตวิญญาณลุ่มน้ำกวาง บ้านวังไฮ หมู่ที่ 7 ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาดหมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังต่อไปนี้

1. สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของน้ำใช้ในชีวิตของชุมชนบ้านหาด หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน

สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของน้ำใช้ในชีวิตของชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอมะทรา จังหวัดลำพูน พบว่า ลักษณะของพื้นที่ที่มีความลาดชันมากในฤดูฝนจะมีน้ำป่าไหลหลากลงมาผ่านลำน้ำแม่ทาไปหมดไม่มีพื้นที่กักเก็บน้ำไว้ใช้ให้เพียงพอได้ตลอดทั้งปี อัตราเร็วการไหลและความแรงของมวลน้ำมีมากจึงพัดพาเอาหินดินทรายสิ่งปฏิกูลและซากไม้ต่าง ๆ ลงมาทำให้ลำน้ำตื้นเขิน ในฤดูแล้งน้ำในลำน้ำแม่ทาแห้งขอดบางแห่งแทบจะไม่มีน้ำไหลของน้ำเลย หากปีไหนเกิดภัยแล้งน้ำในลำน้ำแม่ทาจะไม่มีเลยกลางลำน้ำมีแต่เนินทราย หลุมน้ำที่ขุดกลางน้ำพอแย่งกันสูบน้ำชักพักน้ำหมดทำให้น้ำใช้ในชีวิตไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร น้ำใช้ในบ่อน้ำตื้นในครัวเรือนแห้งเกิดการแย่งชิงน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตรทำให้ปัญหากระทบเป็นวงกว้างทั้งปัญหาด้านสังคมเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับไม่มีความเข้าใจไม่มีองค์ความรู้ไม่มีวิธีการกักเก็บ ทดน้ำ การยกระดับน้ำและการขุดหลุมน้ำทำธนาคารน้ำ ภาพรวม คือ ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการน้ำ เช่นเดียวกับปัญหาด้านทรัพยากรน้ำที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาแมริม ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง ปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ปัญหาน้ำดื่มและน้ำประปาไม่เพียงพอและไม่สะอาด ปัญหาแหล่งน้ำตื้นเขินและปัญหาที่เกิดจากกระบวนการบริหารจัดการของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งปัญหาจากการบริหารจัดการที่สำคัญ คือ ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมและปัญหาการบริหารจัดการที่ขาดการบูรณาการร่วมกันของ ชลธร ทิพย์สุวรรณ (2557.) และยังมีความสอดคล้องกับผลกระทบจากการบริหารจัดการน้ำทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรมซึ่งประเด็นปัญหานี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อรายได้ของเกษตรกรและก่อให้เกิดความขัดแย้งที่เกิดจากการแย่งน้ำเช่นเดียวกับงานวิจัยของ (สุกิตติยา บุญหลาย และ ศิวัช ศรีโกลางกุล, 2560.)

2. แนวทางการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนในการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอมะทรา จังหวัดลำพูน

แนวทางการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนในการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านหาดง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอมะทรา จังหวัดลำพูน จากการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบถึงสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ภูมิสังคม ทรัพยากรน้ำหรือแหล่งน้ำต้นทุนที่มีในท้องถิ่น พบว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมของชุมชนสร้างสัมพันธภาพที่ดีทำให้เกิดการยอมรับจากคนในพื้นที่ สร้างแรงกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรักอยากพัฒนาแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำของชุมชนเป็นการระเบิดจากข้างในเมื่อชุมชนยอมรับและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนแล้วการพัฒนาสิ่งใดก็ทำได้ง่ายและยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้กิจกรรมการบริหารจัดการน้ำของชุมชนบ้านหาดงสำเร็จเมื่อมีการขุดลอกลำน้ำแม่ทาและจัดสร้างฝายชะลอน้ำปริมาณน้ำซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับใช้ในชีวิตรสามารถกักเก็บไว้ใช้อย่างพอเพียงทั้งด้านอุปโภคบริโภคและการเกษตรอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปีเนื่องจากการทำนาทำสวนลำไย ปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ต้องใช้น้ำทั้งสิ้น เมื่อน้ำมีความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ตามมาและต้องมีระบบบริหารจัดการน้ำที่ดีเพื่อให้สามารถใช้น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน การบริหารจัดการน้ำอย่างง่าย ๆ ที่ชุมชนบ้านหาดงใช้เริ่มจากการจัดหาน้ำและเก็บน้ำไว้เป็นการแก้ไขปัญหากักเก็บน้ำไม่อยู่จากลักษณะพื้นที่ ลำน้ำแม่ทาไหลเชี่ยวในฤดูน้ำหลากและ

แหล่งน้ำในฤดูร้อนด้วยการที่มีแหล่งน้ำต้นทุนจากฝนที่ตกลงมาและน้ำจากลำน้ำแม่ทาจึงสร้างฝายชะลอน้ำไว้ในลำน้ำแม่ทา 6 ฝาย ฝายชะลอน้ำในลำห้วยช้างตาย 3 ฝาย มีบ่อน้ำตื้น 15 บ่อ บ่อน้ำสำหรับใช้เป็นแหล่งผลิตน้ำประปาหมู่บ้าน 1 บ่อ บ่อพวง 2 บ่อ ขุดคลองไส้ไก่สำหรับส่งน้ำเข้าที่นา ปริมาณน้ำที่สามารถกักเก็บไว้ใช้ได้หลังจากสร้างฝาย จำนวน 225,000 ลูกบาศก์เมตร เปรียบเทียบกับความต้องการใช้น้ำของประชากรในชุมชนบ้านหาดง จำนวน 467 คน ซึ่งมีความต้องการใช้น้ำประมาณ 120-150 ลิตร/คน/วัน จะมีความต้องการใช้น้ำอยู่ในช่วง 56,040-70,050 ลิตร/วัน ซึ่งเพียงพอและเหลือใช้สำหรับทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปีและการคิดค้นนวัตกรรมถึงกลเพิ่มแรงดันส่งน้ำระยะไกลสามารถกระจายน้ำได้อย่างทั่วถึงเป็นการพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพระบบส่งน้ำในพื้นที่ชุมชนบ้านหาดง จากเดิมต้องใช้ปั้มน้ำ 3 เครื่อง ระบบส่งน้ำ 1 ชุด ส่งน้ำในระยะ 300-500 เมตร เสียค่าใช้จ่ายระบบส่งน้ำราคา 30,000 บาท หลังจากการใช้นวัตกรรมเพิ่มแรงดันส่งน้ำระยะไกลจะใช้แค่ปั้มน้ำ 1 เครื่อง ระบบส่งน้ำ 1 ชุด เสียค่าใช้จ่ายระบบส่งน้ำเพียง 15,000 บาท สามารถลดค่าใช้จ่ายไปได้ 15,000 บาท สำหรับการส่งน้ำได้ไกลในระยะทาง 2 กิโลเมตร และวางแผนการใช้น้ำให้ทุกครัวเรือนได้รับการแบ่งปันน้ำใช้อย่างเพียงพอและเป็นธรรมเพราะพืชเศรษฐกิจหลักอย่างลำไยเป็นพืชที่ใช้น้ำตลอดปีเนื่องจากจะมีการผลิตรายนอกฤดู หากน้ำมีไม่เพียงพอผลผลิตจะไม่ได้คุณภาพและราคาต่ำ การให้ความรู้และแนะนำให้เกษตรกรปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อยหลังจากทำนา

ดังนั้นในการบริหารจัดการของคณะกรรมการผู้ใช้น้ำต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละปี ต้องซ่อมบำรุงฝายตลอดต้องคาดคะเนการใช้น้ำ เสริมคันฝายให้สูงขึ้นช่วงฤดูแล้งช่วงฤดูน้ำหลากจะต้องลดระดับคันฝายลงเพื่อให้สามารถไหลผ่านได้โดยไม่ทำให้ฝายชะลอน้ำที่สร้างไว้พัง นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาด้านการส่งเสริมอาชีพให้ชาวบ้านได้โดยส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้อีกทางหนึ่ง บริเวณแหล่งที่สร้างฝายชะลอน้ำสามารถจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้ ในปัจจุบันมีการจัดตั้งให้บริเวณฝายชะลอน้ำบ้านหาดงเป็นศูนย์การเรียนรู้ “หมู่บ้านตัวอย่างตามรอยเท้าพ่อ” ด้านพัฒนาแหล่งน้ำจากการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาดงมีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรยั่งยืนในประเด็น การจัดทำยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำร่วมกัน การเพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน การจัดทำข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ การเสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการแก้ไขความขัดแย้ง การส่งเสริมการปลูกพืชใช้น้ำน้อยของสุกิตติยา บุญหลาย และศิวัช ศรีโสภากุล (2560, หน้า 1771) มีความสอดคล้องกับกระบวนการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ ซึ่งมีขั้นตอนการเตรียมการสร้างความสัมพันธ์ชุมชนให้ยอมรับเริ่มจากผู้นำชุมชน กระตุ้นโดยการประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มผู้นำชุมชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและความจำเป็นในการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ ทำการสำรวจพื้นที่เพื่อหาแหล่งน้ำที่เหมาะสมและเป็นไปได้ออกแบบระบบสูบน้ำส่ง ระบบเก็บน้ำและระบบกระจายน้ำอย่างเรียบง่ายและประหยัดเพื่อกำหนดแผนงานและจัดทำงบประมาณ ขยายผลไปสู่ชุมชนสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเกิดการระเบิดจากข้างใน ร่วมใจร่วมกันจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อให้มีการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพและร่วมกันร่างกฎระเบียบการใช้น้ำ ส่วนการใช้น้ำมีการคิดค่าใช้จ่ายในส่วนที่ต้องจ่ายและนำประสบการณ์ที่ได้จากการทำงานมาทบทวนเพื่อหาแนวทางการปรับปรุงประสิทธิภาพในการใช้น้ำของ

(บัลลพ ดิษฐแย้ม 2554.) มีลักษณะเช่นเดียวกับผลการศึกษาของศิริพิชญา พินิจบุญญาวงค์ (2558, บทคัดย่อ) ที่ว่า การบริหารจัดการน้ำของประชาชนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้อย่างเป็นจริงตามแนวทางพระราชดำริและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้อย่างแท้จริงเพราะหากไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน ข้าราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแผน งาน/โครงการและพื้นที่ใกล้เคียงที่ได้รับผลกระทบแผนงาน/โครงการที่เกิดจากการระดมความคิดของประชาชนคงไม่ประสบผลสำเร็จและสอดคล้องกับการศึกษาของสุปราณี โล่ภักดีสวัสดิ์ (2557, หน้า ๙) ในส่วนการรับรู้การบริหารจัดการน้ำมีอิทธิพลทางบวกต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำ ความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการน้ำมีอิทธิพลทางบวกต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งจะทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรมในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำ เพื่อที่จะสามารถวางแผนดำเนินงานให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนโดยการสร้างฝายชะลอน้ำของชุมชนบ้านหาดคงควรใช้เป็นต้นแบบในการบริหารจัดการน้ำในชุมชนอื่นในบริบทที่คล้าย ๆ กัน

2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านหาดคง หมู่ที่ 13 ตำบลทาสบเส้า อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูนในครั้งนี้ควรมีการศึกษาถึงประโยชน์ของการสร้างฝายชะลอน้ำกับชุมชนด้านการเกษตรหรือด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน

บรรณานุกรม

- ปราโมทย์ ไม้มัด. (2557). **ทางออกของการบริหารจัดการน้ำของไทย**. ค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2561, จาก <https://thaipublica.org/2014/03/water-management-solutions/>.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรแห่งชาติและสิ่งแวดล้อม. (2559). **รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2558**. กรุงเทพมหานคร: เท็กซ์แอนด์ เจอร์นัลส์ พับลิเคชั่น.
- จรรย์ ตัญยานนท์. (2552). **การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืนจากแนวคิดสู่การปฏิบัติจริง**. วารสารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ-c117. วารสารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: แก้ววิฤตด้วยพระบารมี, ปีที่ 7 (ฉบับที่ 3/2552), 22-29.
- สำนักงานเกษตรอำเภอแม่ทา. (2561). **รายงานสถิติการลงทะเบียนครัวเรือนเกษตรกรตำบลทาสบ่ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน**. เอกสารอัดสำเนา.
- สุกิตติยา บุญหลาย และศิริวัช ศรีโกคางกุล. (2560). **แนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรยั่งยืนกรณีศึกษา: ตำบลท่ากระเสริม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น**. Veriden E-Journal, Silapakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปมหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม-เดือนสิงหาคม 2560.
- บัลลพ ดิษฐแย้ม. (2554). **การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร แบบมีส่วนร่วมบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย อำเภอแม่ริมจังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ศิริพิชญา พินิจบุญญาวงค์. (2558). **ตอบโจทย์ผลสำเร็จการบริหารจัดการน้ำต้นแบบบางระกำโมเดล อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก และแนวทางแก้ไขให้ได้รับผลกระทบเสียหายน้อยที่สุด (พื้นที่อำเภอบางระกำ ตำบลบ้านกร่าง อำเภอเมือง และตำบลวังวน อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก)**. รายงานการวิจัยของสำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 9 กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- ชลธร ทิพย์สุวรรณ. (2557). **การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำสาขาแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและสาละวินศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สุปราณี โลภักดีสวัสดิ์. (2557). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเขื่อนขุนด่านปราการชลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนครนายก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ ภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

การสืบสานวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านเด็กไทยบ้านบางตาหงายใต้ ตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์

CULTURAL INHERITANCE OF THAI CHILDREN'S FOLK PLAY IN BANGTANGAITAI VILLAGE,
BANGTANGAI SUBDISTRICT BANPHOTPHISAI DISTRICT
BANPHOTPHISAI DISTRICT NAKHONGSAWAN PROVINCE

วันชัย สีชมภู

Wanchai Seechompoo

ผกาพรรณ ฮั่นตระกูล

Phagapan Huntrakul

การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Integrated Local Development Learning Institute For Everyone

kruwanchai100@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านเด็กไทย บ้านบางตาหงายใต้ ตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ 2) เพื่อสืบสานวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านเด็กไทย จากการทดลองปฏิบัติกิจกรรมการเล่นของเด็กในหมู่บ้านบางตาหงายใต้ และ 3) เพื่อศึกษาผลปฏิบัติการสืบสานวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านเด็กไทย โดยใช้กระบวนการการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ในการดำเนินงานวิจัย มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกต กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านบางตาหงายใต้ จำนวน 10 คน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โรงเรียนวัดวิจิตราราม จำนวน 50 คน

ผลการวิจัยพบว่าหมู่บ้านบางตาหงายใต้มีการเล่นพื้นบ้านที่นิยมเล่นในสมัยก่อนหลายชนิดด้วยกัน โดยการเล่นพื้นบ้านที่ได้รับการนิยมนั้นและผู้ให้ข้อมูลสามารถให้ข้อมูลถึงวิธีการเล่นได้ครบถ้วนมีทั้งหมด 15 ชนิด ได้แก่ อีตัก, ดิซอบกระดัง, โพงพาง, มอญซ่อนผ้า, หมาบ้า, ลิงชิงหลัก, ตีไก่คน, ตาล็อกตอกแต็ก, ตีจับ, แย้ลงรู, ยิงกาบับ, ทอยจ้อก, เตย, กระทะหมุน และหิมกามะพร้าว ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการเล่นพื้นบ้านที่น่าสืบสานเป็นอย่างยิ่ง

คำสำคัญ: การเล่นพื้นบ้าน, การละเล่นเด็กไทย, การถ่ายทอดวัฒนธรรม, การสืบสาน

Abstract

There were three objectives in this study which consisted of 1) to investigate the Thai children folk play in Bangtangitai Village, Bangtangi Subdistrict, Banpotphisai District, Nakhon Sawan Province, 2) to carry on Thai children folk play by teaching students in Watwiwit-Taram school, and 3) to investigate the results of traditional Thai folk play inheritance. The study was conducted by qualitative research methodology. The in-depth interview (as a semi-structure interview) and observations were used in the data collection procedure. The participants in this study were ten adults and fifty students in Bangtangitai village.

The study found that there were fifteen games of Thai folk games that have played in the past. The fifteen Thai folk games that the informants could provide in detail consisted of E-Tak, Teekob Kradong, Pongpang, Mornsonpha, Mhaba, Lingchinglex, Tee Kaikon, Talok Tockteak, Teejab, Yaelongroo, Ying Kabbong, Toyjok, Tei, Kratamoon, and Hum Kabmaprow. The students like to play Talok Tockteak games the most.

Keywords: folk games, Thai children play, cultural transmission, continuation

บทนำ

ความเจริญของชาติไทยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ดั่งามสร้างสรรค์ความเจริญทุกด้านและสร้างความภาคภูมิใจให้ทุกคน ประเทศไทยเป็นประเทศเอกราชที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนาน เรามีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้อย่างมีแบบแผนและงดงาม

การเล่นของเด็กไทย เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สร้างความสัมพันธ์ ความผูกพันของเด็กในสังคมใกล้ชิดและยังเคลื่อนไหวออกกำลังกายตามวัยเพื่อกระตุ้นให้ร่างกายเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพรวมถึงสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินให้กับเด็ก ๆ ได้มีความสุขและรู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างสมัคสมานสามัคคี การเล่นของเด็กในแต่ละท้องถิ่นมีสืบทอดกันมาแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาของหมู่บ้านนั้น บ้านบางตาหงายได้เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีการเล่นเด็กไทยหลากหลาย เพื่อมิให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการเล่นของเด็กบ้านบางตาหงายได้สูญหายไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจและตั้งใจที่สืบสานการเล่นพื้นบ้านเด็กไทยของบ้านบางตาหงายได้ให้คงอยู่สืบไป โดยจะทำการศึกษาตามกระบวนการวิจัย กล่าวคือจะศึกษาว่าในอดีตบ้านบางตาหงายได้ การเล่นพื้นบ้านของเด็กมีอะไรบ้าง วิธีการเล่นเป็นอย่างไร เพื่อให้การเล่นพื้นบ้านเด็กไทยบ้านบางตาหงายได้ ดำรงอยู่สืบไปคู่กับวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านเด็กไทย ในบ้านบางตาหงายได้ ตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อสืบสานวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านเด็กไทยจากการทดลองปฏิบัติกิจกรรม การเล่นของเด็กในหมู่บ้านบางตาหงายได้ ตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์
3. เพื่อศึกษาผลปฏิบัติการสืบสานวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านเด็กไทย บ้านบางตาหงายได้ ตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยแบ่งเป็นสามส่วนได้แก่ 1) การสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งเพื่อให้ได้ข้อมูลด้านความคิดเห็นและสถานการณ์มาใช้ในการศึกษา และ 2) การสังเกต และ 3) การจัดกิจกรรมปฏิบัติการตามคู่มือที่ได้จัดทำขึ้น โดยมีสาระสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. การสัมภาษณ์ แบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ชุด ชุดที่ 1 สัมภาษณ์ผู้ใหญ่ในบ้านบางตาหงายได้ เพื่อให้ทราบข้อมูลสถานการณ์การเล่นของเด็กในปัจจุบันและขอทราบรายละเอียดการเล่นของเด็กในอดีตว่า เล่นอะไรบ้างและมีวิธีการเล่นอย่างไร ขอทราบความคิดเห็นว่าถ้าจะนำการเล่นพื้นบ้านในอดีตมาให้เด็กในปัจจุบันได้เล่นจะดีหรือไม่ และขอทราบวิธีการสืบสานวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านเพื่อให้คงอยู่ต่อไป ชุดที่ 2 เป็นการสัมภาษณ์นักเรียนโรงเรียนวัดวิเวตารามที่เข้าร่วมกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึที่ได้ร่วมกิจกรรมการเล่นและการนำกิจกรรมการเล่นที่ได้เรียนรู้ไปเล่นต่อกับเพื่อน ๆ หรือไม่

2. การสังเกต เป็นการสังเกตนักเรียนโรงเรียนวัดวิเวตารามที่เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อศึกษาผลของการดำเนินการปฏิบัติการ โดยทำการสังเกตทั้งก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม ขณะเข้าร่วมกิจกรรม และหลังการเข้าร่วมกิจกรรม โดยกำหนดรูปแบบการสังเกตออกเป็น 2 รูปแบบได้แก่ 1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยจะสังเกตนักเรียนขณะที่ผู้วิจัยถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการเล่น โดยการซักถามและการสนทนาถามตอบในชั้นเรียน 2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยจะสังเกตการณ์นักเรียนขณะทำกิจกรรมต่าง ๆ อันได้แก่ ช่วงเวลาตอนเช้าก่อนเคารพธงชาติ พักกลางวัน รวมถึงหลังเลิกเรียน

3. การจัดกิจกรรมปฏิบัติการเพื่อสืบสานวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านโดยใช้เนื้อหากิจกรรมตามคู่มือที่จัดทำขึ้นเพื่อปฏิบัติการในงานวิจัยนี้กับนักเรียนในโรงเรียนวัดวิเวตาราม เป็นนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยจากคำถามการวิจัยข้อที่ 1

พบว่า การเล่นของเด็กในตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัยในอดีต มีการเล่นหลายชนิด ซึ่งการเล่นพื้นบ้านที่ผู้ให้ข้อมูลสามารถให้ข้อมูลเพื่อตอบตามคำถามการวิจัยได้อย่างครบถ้วนมีทั้งหมด 15 ชนิด ได้แก่

- 1.1 อีตัก
- 1.2 ตีขอบกระดัง
- 1.3 โพงพาง
- 1.4 มอญซ่อนผ้า
- 1.5 หมาบ้า
- 1.6 ลิงชิงหลัก
- 1.7 ตีไก่คน
- 1.8 ตาลีอกตอกแตก
- 1.9 ตีจับ
- 1.10 แย่ลงรู้
- 1.11 ยิงกาบั้ง
- 1.12 ทอยจิ้งจอก
- 1.13 เตย
- 1.14 กระทะหมุน
- 1.15 หีมกามะพร้าว

2. ผลการวิจัยจากคำถามการวิจัยข้อที่ 2

พบว่าการเล่นพื้นบ้านในพื้นที่กรณีศึกษา มี 3 วิธีด้วยกัน ได้แก่

2.1 การบอกเล่าและการสอนจากผู้ใหญ่ในหมู่บ้านสู่บุตรหลานโดยตรง ผู้ใหญ่อันได้แก่ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย จะสอนเด็กในหมู่บ้านหรือร่วมเล่นการเล่นพื้นบ้านในช่วงเวลาเย็นหลังเด็กเลิกเรียนหรือแม้กระทั่งในวันเสาร์ อาทิตย์ ที่เด็กมักหยุดเรียน

2.2 การเล่นต่อกันมาถ่ายทอดจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้องและเพื่อนสู่เพื่อน การเล่นต่อกันมา เป็นการถ่ายทอดวิธีการเล่นจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้องและจากเพื่อนสู่เพื่อน ซึ่งโดยวิธีการนี้จะทำให้เด็กเกิดการเล่น เพลงที่ร้องหรือคำที่ต้องเอ่ยขณะเล่นเกิดความผิดพลาดน้อย

2.3 เด็กซึมซับผ่านการละเล่นที่ผู้ใหญ่จัดขึ้นในงานประจำปีของหมู่บ้านและท้องถิ่น วิธีการสืบทอดการเล่นพื้นบ้านของบ้านบางตาหงายได้อีกวิธีหนึ่งคือการจัดงานแข่งขันการเล่นพื้นบ้านในวันสำคัญต่าง ๆ เช่นวันสงกรานต์ และการจัดกีฬาหมู่บ้านประจำปี

3. ผลการวิจัยจากคำถามข้อที่ 3

ผลการสืบสานวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านเด็กไทย ของบ้านบางตาหงายได้ เกิดคุณค่าและความหมายของการเล่นพื้นบ้านต่อชุมชนและเด็ก ดังนี้

3.1 พบว่าขณะร่วมกิจกรรมการเล่นพื้นบ้าน เด็กมีสีหน้าท่าทางสนุกสนาน แววตากระตือรือร้นเป็นอย่างมาก เด็กเต็มใจและยินดีที่จะร่วมกิจกรรม และเมื่อมีการขออาสาสมัครเด็กมักให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เด็กร่วมทำกิจกรรมด้วยความสนุกสนานและพร้อมที่จะเรียนรู้

3.2 พบว่าหลังการร่วมกิจกรรม เด็กมีความสนใจที่จะเล่นกิจกรรมที่เรียนรู้ไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตามก็มีเด็กบางคนประสงค์ที่จะให้ครูมาสอนอีกในสัปดาห์หน้าเพื่อให้ตนได้เล่นอีก ผู้วิจัยจึงได้แนะนำว่าแม้ไม่มีครูอยู่เด็กก็สามารถเล่นได้ด้วยตนเอง เพราะทุกคนได้เรียนรู้กติกาและวิธีการเล่นแล้ว

3.3 ผลด้านคุณค่าจากการสืบสานวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านเด็กไทย ของบ้านบางตาหงายได้ พบว่า

3.3.1 คุณค่าของการเล่นพื้นบ้านที่มีต่อเด็ก

จากการสัมภาษณ์และสังเกต ผู้วิจัยได้แบ่งประโยชน์ของการเล่นพื้นบ้านไว้ทั้งหมด 5 ด้านด้วยกันดังนี้

1) ด้านร่างกาย จากการที่เด็กได้เล่นการเล่นพื้นบ้านแล้วพบว่าเด็กมีร่างกายที่แข็งแรงขึ้น เนื่องจากการเล่นมักต้องใช้วิธีต่าง ๆ ในร่างกายในการเล่น ธรรมชาติของมนุษย์แน่นอนว่าต้องมีการเคลื่อนไหว ไม่อยู่นิ่ง โดยเฉพาะในวันเด็กต้องมีการเคลื่อนไหวร่างกายอยู่บ่อย ๆ เพื่อบริหารร่างกายให้เติบโต

2) ด้านอารมณ์ การเล่นพื้นบ้านช่วยส่งเสริมบุคลิกของเด็กไม่ว่าจะเป็นด้านจิตใจ ฝึกให้เป็นผู้ที่มีระบบ มีสมาธิจดจ่อ ทำให้มีความฉลาดทางอารมณ์ (emotional quotient : EQ) ความสามารถทางอารมณ์จะช่วยให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มนุษย์คนนั้นจะเป็นคนดี

3) ด้านสังคม คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นย่อมต้องการอยู่ในสังคม ท่ามกลางผู้คน เช่นเพื่อน ญาติพี่น้อง หรือแม้กระทั่งการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจบางอย่าง การเล่นพื้นบ้านเป็นการรวมตัวกัน ดังนั้นการถ่ายทอดความรู้ในการเล่นพื้นบ้านและจัดการสาธิตการเล่นพื้นบ้านในครั้งนั้นส่งผลให้เด็ก ๆ มีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น เข้าใจการรอคอย อดทน รู้แพ้รู้ชนะ พุดคุยวางแผนในหมู่เพื่อน เข้าใจกติกาและเคารพในผลการแข่งขัน

4) ด้านสติปัญญา เป็นที่ทราบกันดีว่า เด็กจะมีพัฒนาการที่ดีขึ้นต้องเริ่มจากการเรียนรู้และการเรียนรู้ที่ดีนั้นก็คือการเรียนรู้ด้วยการเล่น ดังนั้นการเล่นที่บ้านย่อมส่งผลทำให้เด็กมีสติปัญญาที่ดี มีไหวพริบ ตรงกันข้ามหากเด็กไม่ได้เล่น หรือไม่มีการเล่นเพื่อเสริมทักษะจะส่งผลในด้านของบุคลิกลักษณะ กล่าวคือเด็ก อาจหงอยเหงา ไม่ร่าเริง มีทักษะทางสังคมน้อย เข้ากับเด็กหรือคนอื่น ๆ ไม่ได้ ความตื่นตัวสนใจสิ่งแวดล้อม น้อย ไม่ทะมัดทะแมง ไม่คล่องตัวอีกทั้งยังส่งผลถึงการพัฒนาการทางสติปัญญาไม่เต็มที่ด้วย สรุปได้ว่าการเล่น นั้นจะช่วยพัฒนาสติปัญญาของเด็กได้

5) ด้านภาษาและการสื่อสาร การเล่นที่บ้านทำให้เด็กต่างระดับชั้นได้มารวมตัวกันมากขึ้น การ เล่นที่บ้านแน่นอนว่าเด็กจะต้องมีการพูดจา สื่อสาร มีการตอบโต้ โดยเฉพาะการเล่นบางอย่างจะต้องใช้การ พูดในการเล่น เช่น การเล่นที่บ้านมอญซ่อนผ้า หรือการเล่นตาลูกตอกตอกแตก นับเป็นการพัฒนาทางด้าน ภาษาได้เป็นอย่างดี

3.1.2 คุณค่าของการเล่นที่บ้านที่มีต่อชุมชน

พบว่าชาวบ้านมีความยินดีและเต็มใจในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเล่นที่บ้าน อีกทั้งยังส่งเสริม แนวคิดในการจัดทำคู่มือและเผยแพร่ให้เด็ก เยาวชนรุ่นใหม่ได้รู้จักวิธีเล่น ผู้วิจัยสามารถสรุปคุณค่าของการ เล่นที่บ้านที่มีต่อชุมชนได้ดังต่อไปนี้

1) ผู้ให้ข้อมูล (ผู้ใหญ่) และคนในชุมชนมีความภาคภูมิใจในการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการ เล่นที่บ้านของตนเองสู่สาธารณะและเยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชน

2) เกิดความเชื่อมั่นในการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมที่บ้านในด้านการเล่นที่บ้านของตำบลบาง ตาทราย

3) เชื่อมโยงระยะห่างที่อาจเกิดจากยุคดิจิทัลระหว่างคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่า เช่น การใช้เวลาว่าง ในการเล่นที่บ้านแทนที่จะอยู่กับหน้าจอมือถือหรือสื่อเทคโนโลยีมากเกินไป

4) องค์ความรู้ได้ถูกถ่ายทอดให้กับชุมชน ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การถ่ายทอดจากคำพูด การถ่ายทอดผ่านคู่มือการเล่นที่บ้านรวมถึงการถ่ายทอดผ่านการสื่อเทคโนโลยี

อภิปรายผลการวิจัย

การเล่นที่บ้านเด็กไทย เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นในรูปแบบหนึ่ง สามารถส่งเสริม ความสัมพันธ์ทั้งของเด็ก ครอบครัว และชุมชนได้เป็นอย่างดี สามารถสนับสนุนได้จากแนวคิดของ ... การได้ เคลื่อนไหวร่างกายของเด็กจะทำให้เด็กมีอารมณ์ที่ดี สนุกสนานและมีความสุข สนับสนุนได้จากแนวคิดของ ผู้เขียนนามสมมุติ แม่พลอยจันทร์ (2550) “...ไม่มีเด็กคนไหนบนโลกนี้ไม่ชอบเล่น การเล่นเป็นเรื่องโปรดของ เด็ก ๆ สมัยก่อนผู้ใหญ่อาจจะคิดว่าเด็ก ๆ ก็เล่นไปวัน ๆ ไม่ได้อะไร แต่ปัจจุบันการเล่นของเด็ก ๆ เป็นเรื่อง สำคัญ เราสนับสนุนให้เด็ก ๆ ได้เล่นกันมากขึ้น เพราะการเล่นช่วยพัฒนาเด็ก ๆ ได้หลายด้าน เด็ก ๆ ได้รับความ พลังที่เต็มเปี่ยมอย่างถูกต้อง” รุ่งนภา ยังได้กล่าวเกี่ยวกับการเล่นไว้ว่า “การเล่นเป็นความสามารถที่มีมาตั้งแต่ กำเนิดของมนุษย์ ความสามารถในการตอบสนองต่อโลกภายนอกครมารถแสดงออกด้วย ปฏิบัติทางกายของมนุษย์ มีใช้การแสดงออกที่ไร้จุดหมายแต่เป็นปฏิกิริยาตอบสนองตามธรรมชาติที่เกิดจาก

แรงกระตุ้นภายใน อันนำไปสู่การปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมภายในข้อจำกัดทางกายภาพของทารกเอง เช่นการ กระพริบตา เปิดปิดรับแสงสว่าง การปฏิเสธด้วยอาการเบือนหน้าหนี การยกแขนขึ้นทำท่าคว่ำจับเป็นต้น ปฏิกริยาทางกายเหล่านี้สะท้อนความรู้สึกละแวกและความต้องการของทารกซึ่งถือเป็นก้าวแรกของการเรียนรู้ นั่นเอง” (รุ่งนภา สุขมล, 2548.)

ในด้านภาษาและการสื่อสาร ผอ. โปะชะกฤษณะ (2522) ได้ให้ความสำคัญของการละเล่นพื้นบ้าน ในด้านภาษาและการสื่อสารไว้ดังนี้ “บทร้องประกอบการร้องของเด็กมีคุณค่าทางภาษาทั้งในแง่วรรณศิลป์และ ในแง่การสื่อสาร ในแง่วรรณศิลป์นั้นบทร้องมีรูปแบบไม่จำกัดตายตัว มีการใช้คำเป็นวรรคสั้นๆและมีเสียง สัมผัสคล้องจองทำให้เกิดความไพเราะ ทำนองที่ใช้ร้องเป็นทำนองง่ายๆมีจังหวะเข้ากับวิธีเล่น มีการใช้คำเลียน เสียงต่าง ๆ และการใช้สัญลักษณ์ในเรื่อง แต่งความหมายที่น่าสนใจ ในแง่ของการสื่อสารนับว่าเป็นบทร้อง ประกอบการละเล่น ได้มีส่วนช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางภาษาโดยไม่รู้ตัว เพราะมีคำคล้องจอง คำถาม คำตอบ และคำพูดที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ช่วยให้เด็กได้รับความสนุกสนานในการใช้ภาษาสื่อสารไปด้วย ช่วยการ พัฒนาการทางด้านความคิดและการสังเกตได้เป็นอย่างดี”

“การละเล่นพื้นบ้านถือเป็นหนึ่งวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีส่วน สัมพันธ์ใกล้ชิดกับการดำเนินชีวิตและสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ ในอดีตการละเล่นพื้นบ้านนั้นถือเป็นกิจกรรม ผ่อนคลายในยามว่างหรือเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ หลายการละเล่นมีลักษณะเป็นกุศโลบายสร้าง เสริมความสามัคคีและการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การละเล่นพื้นบ้านนั้นมีรากฐานมาจากการเล่นของเด็ก ยาม ที่ว่างจากการเรียน เพื่อพัฒนาทักษะความรู้ จิตใจ สังคม และอารมณ์เป็นหลักนอกจากนั้นจะพบว่าการละเล่น พื้นบ้านหลายชนิดที่เป็นกิจกรรมผ่อนคลายความเครียดระหว่างงาน หรือยามเสร็จสิ้นภารกิจการทำงาน เช่น เต้น กำรำเคียว แข่งเรือ เป็นต้น” (ฐาปณี, 2549.)

“การละเล่นนั้นเป็นกิจกรรมที่จะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดในชีวิตมนุษย์ ช่วยให้เด็กเกิดความ สนุกสนาน เพลิดเพลินมีอารมณ์เบิกบานแจ่มใส และเชื่อว่าการที่คนมีโอกาสร่วมผ่อนคลายความเครียดเพียงชั่ว ระยะเวลาเล็กน้อย ก็จะช่วยให้อารมณ์มีความสดชื่นพร้อมที่จะประกอบกิจกรรม นั้น ๆ ต่อไปได้อีกนานและมี ประสิทธิภาพ” (พรวิไล ประเสริฐสุข และ สุวีริ ศิวะแพทย์, 2557.)

นอกจากนี้ประโยชน์ของการเล่นพื้นบ้านเด็กไทยยังสามารถนำมาเป็นตัวชี้วัดสมรรถภาพทางกาย ได้อีกด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ โรม วังศ์ประเสริฐ ในหัวข้อ “การสร้างเครื่องมือวัดสมรรถภาพทางกาย โดยใช้การละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยสำหรับนักเรียนระดับปฐมวัย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร (ระดับ ปฐมวัย และประถมศึกษา)”

เมื่อทำการเปรียบเทียบระหว่างวิจัยที่อ้างอิงถึงข้างต้นกับงานวิจัยการถ่ายทอดการละเล่นเด็กไทย ทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวคิดใหม่เพิ่มเติมในการนำการเล่นพื้นบ้านของบางบางตาหงายได้มาประยุกต์และจัดเป็น กิจกรรมเพื่อวัดสมรรถภาพทางร่างกาย จะเห็นได้ว่านอกจากการเล่นพื้นบ้านของไทยจะทำให้เกิดความสุ ขสนุกสนานระหว่างเล่นและทำให้เด็กมีสุขภาพที่ดีมากขึ้นแล้ว หากนำมาประยุกต์ใช้กับวิชาบังคับพื้นฐาน (วิชา พลศึกษา) ก็อาจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการวัดสมรรถภาพทางกายของเด็กในรูปแบบใหม่ได้

ข้อเสนอแนะ

1. ในการสาธิต ถ่ายทอดเรื่องการเล่นพื้นบ้านเด็กไทยบางชนิด อาจมีอุปกรณ์ที่ต้องใช้ดังนั้น ควรสอนให้เด็กทำอุปกรณ์ที่จำเป็นในการเล่นขึ้นมาก่อนทำการสาธิต
2. อาจเกิดอุบัติเหตุระหว่างการเล่นการเล่นพื้นบ้านเด็กไทยได้ ดังนั้น จึงควรเน้นย้ำเด็กในเรื่องการระมัดระวังอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้น และควรเตรียมการในเรื่องอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นโดยการจัดเตรียมกล่องปฐมพยาบาลเบื้องต้น และบอกถึงข้อควรปฏิบัติหากเกิดอุบัติเหตุก่อนทำการสาธิตการเล่นพื้นบ้านเด็กไทย
3. ผลจากการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้เชิงนโยบาย เชิงวิชาการและเชิงบริหารได้ เช่น โรงเรียน อาจนำผลการวิจัยนี้ไปต่อยอด สร้างหลักสูตรในวิชาพลศึกษา เพื่อทดสอบสมรรถภาพทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ การเข้าสังคม และสติปัญญาของเด็ก เป็นต้น

บรรณานุกรม

- พรวิไล ประเสริฐสุข และสุวรี ศิวะแพทย์, (2557). วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษา ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 ประจำเดือน กรกฎาคม- กันยายน 2557, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ฐาปณี. (2549). การเล่นเกมพื้นบ้านไทย 4 ภาค. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- ผอบ โปษะกฤษณะ. (2552). การเล่นเกมของไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน.
- แม่พลอยจันทร์. (2550). การเล่นเกมของเด็กไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท แซมโพร พรินต์ติ้งจำกัด.
- รุ่งนภา สุขมล. (2548). ของเล่น ความหมายที่มากกว่า: กระบวนการและเทคนิคการพลิกฟื้นศิลปะชุมชน. กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทยออฟเซต

การสร้างป่าครอบครัว : กรณีศึกษานายศิริพงษ์ โทหนองตอ บ้านห้วยหนามตะเข้
ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

CREATING A FAMILY FOREST : CASE STUDY MR.SIRIPHONG THONONGTOR
BAN HUAI NAMTAKHE BAN RAI SUB-DISTRICT,
BAN RAI DISTRICT, UTHAI THANI PROVINCE

ศุภกฤต ภัทธรคุณานนท์

Supakrit Pattarakhunanon

วงศ์สถิตย์ วิสุทธิ์

Wongsatit Wisupee

การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Integrated Local Development Learning Institute For Everyone

s.supakrit2506@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) วิธีการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ 2) ผลสำเร็จการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ บ้านห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง 22 ราย ศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.2560 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ.2563 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. วิธีการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 วิธีการเตรียมพื้นที่สำหรับสร้างป่าครอบครัว (0-1 ปี) ขั้นตอนที่ 2 วิธีการวางโครงสร้างป่าครอบครัว (1-4 ปี) ขั้นตอนที่ 3 การเสริมโครงสร้างป่าเพื่อป่าครอบครัวที่สมบูรณ์ (5-9 ปี) ขั้นตอนที่ 4 การใช้ประโยชน์จากป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน

2. ผลสำเร็จของการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ พบว่ามี 4 ประการ คือ

2.1 การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถดำรงตนให้อยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์

2.2 การพึ่งพากันเอง การเกิดวงจรชีวิตของพืชถือเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของการพึ่งพากันเองในระบบนิเวศ

2.3 เกิดเครือข่ายป่าครอบครัว เกิดขึ้นจากการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลสำเร็จจากการสร้างป่าครอบครัว มีกระบวนการเสริมสร้างความเข้าใจในการสร้างเครือข่ายป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน

2.4 เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ก่อให้เกิดประโยชน์มากมาย สะท้อนให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับ

คำสำคัญ: ป่าชุมชน, ป่าครอบครัว, การสร้างป่าครอบครัว, การพึ่งตนเอง

Abstract

The objectives of this research were to study 1) the method of building a family forest of Mr. Siripong Thonongtor. 2) The success of building a family forest of Mr. Siripong thonongtor, Ban HuaiNam Takhe, BanRai Sub-district, Ban Rai District, Uthai Thani Province using qualitative research methods The sample group was 22 people. The research was conducted from January 2017 to April 2020. Data collection tools were observation form and interview form. Data were analyzed using content analysis methods. The results showed that.

1. The method of building a family forest of Mr. Siripong thonongtor was divided into 4 steps as follows: Step 1 Method of preparing the area for family forest building (0-1 years) Step 2 Method of laying the family forest structure (1-4 years) Step 3 Enhancing forest structure for a complete family forest (5-9 years) Step 4 Sustainable use of family forests

2. The success of Mr. Siripong thonongtor family forest building found that there were 4 things:

2.1 Self-reliance means the ability to live independently, securely, and completely.

2.2 Self-reliance The emergence of plant life cycles is an important beginning of ecological interdependence.

2.3 Formation of family forest networks. arising from the public relations success of the family forest building There is a process to enhance understanding of building a sustainable family forest network.

2.4 Being a learning center for the community bring many benefits reflect the values and benefits

Keyword: Community forest, Family forest, Creating a family forest, Self-reliance

บทนำ

ป่า คือชีวิตของชาวบ้าน อยากกินเห็ดเข้าป่า อยากกินปลาลงหนอง อยากกินแกงห้วย แกงหน่อไม้ แกงผักหวาน ก่อไฟตั้งหม้อ เดินเข้าป่าไม่ไกลก็กลับมาพร้อมกับของที่ต้องการ ปู ปลา กบ เขียด ก็มีเต็มห้วย เต็มหนอง หน้าไหนอีรอกดอกกระเจียว หน้าไหนไข่มดแดง หน้าไหนแมงแคงจักจั่น ตลอดปีมีอาหารไม่เคยขาด ธรรมชาติผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนเลี้ยงชาวบ้าน ผักป่ามีอยู่ตลอดปี ไม่ต้องปลูก ในบ้านในสวนก็มีกิน ไม่ว่าผักเม็ก ผักมาศ ผักขามชะ ผักคอนแคน ผักอีฮุม ผักฮ่อนแฮน ผักติ้ว ผักกะโดน และอีกสารพัดผักซึ่งวันนี้หากินไม่ได้แล้ว ผลไม้บ้านก็มี ผลไม้ป่าก็มาก หมากแวง หมากไฟ หมากเฒ่า หมากเบ็งหมากสัง หมากดั่ง หมากหวด หมากค้อ หมากกอก หมากแซว หมากขามป้อม หลากรสเปรี้ยวฝาดหวานมีอยู่เต็มป่า ที่สำคัญ ชาวบ้านไม่เคยเป็นหนี้เป็นสินช่วยกันหาอยู่หากิน แม้ไม่ร่ำรวยก็อยู่ได้ไม่อดอยาก ปีไหนข้าวไม่พอกินก็เอาของป่าไปขอแลกข้าวจากญาติพี่น้องและชาวบ้านในหมู่บ้านอื่น (เสรี พงศ์พิศ, 2548.)

“ป่าครอบครัว” เป็นนวัตกรรมทางสังคมเพื่อชีวิตและความหลากหลายทางชีวภาพเป็นเรื่องที่กลับเข้ามาอยู่ในกระแสสังคมในปัจจุบันบนฐานความคิดที่ว่า “ครอบครัว” เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคม และมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม แม้มีองค์กรต่าง ๆ ในระดับนานาชาติ เข้ามาร่วมกันในการแก้ปัญหา มีการกำหนดมาตรการในรูปแบบต่างๆ หลายอย่าง เช่น อนุสัญญากฎหมายและมาตรการต่างๆ มากมาย แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาลำบากนี้ได้ ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับครอบครัว ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม เพื่อเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาปัญหาอาจจะกล่าวได้ว่า การกระทำใด ๆ ที่สมาชิกในครอบครัวทำไปเพื่อครอบครัวจะเป็นงานที่ทุ่มเทด้วยหัวใจ เช่น งานป่าครอบครัว ที่สมาชิกของครอบครัวเห็นว่านี่คือทางออกในการแก้ปัญหา ทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ เป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ยา และเศรษฐกิจให้กับครอบครัว ความเข้มแข็งของครอบครัว คือ ความเข้มแข็งของสังคม ดังนั้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ จึงต้องเริ่มต้นจากครอบครัวเป็นลำดับแรก (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน), 2559.)

“ป่าครอบครัว” ที่บ้านห้วยหนามตะเซ่ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ เมื่อราวปี พ.ศ.2543 ซึ่งตอนนั้นนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ยังทำงานสิ่งแวดล้อมศึกษากับกองทุนสัตว์ป่าโลก (WWF-Thailand) ได้ไปพบปัญหาในพื้นที่ของชาวบ้านมากมายที่ไปบุกรุกป่าที่เป็นแหล่งอาหารจากธรรมชาติ ชาวบ้านขยายพื้นที่ทำการเกษตรด้วยการทำลายป่า ที่เป็นแหล่งอาหารของตนเอง จึงได้แนวคิดที่จะสร้างป่าที่จะให้เกิดเป็นแหล่งอาหารของตนเอง พอมีชาวบ้านมาขายที่ดินว่างเปล่าให้จำนวน 4 ไร่ ที่บ้านห้วยหนามตะเซ่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี จึงได้ทำการปรับพื้นที่ขุดสระเก็บน้ำ ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล แล้วในที่สุดไม้ชนิดต่างๆ ที่ปลูกก็ค่อยๆ เติบโตเกิดเป็น ป่าขึ้นมา

จากความสำเร็จในการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ พบว่า มี 4 ประการ คือ พึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง เครือข่าย และแหล่งเรียนรู้ของชุมชน นอกจากนี้จะช่วยให้มีการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพแล้ว ป่าครอบครัวยังเป็นแหล่งดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ช่วยลดผลกระทบจากสภาวะโลกร้อน ยังสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร จึงได้เป็นตัวอย่างเป็นที่เรียนรู้ เป็นที่ศึกษาดูงานของ

นักเรียนนักศึกษาและผู้สนใจที่จะนำแนวคิดการสร้างป่าครอบครัวไปทำในพื้นที่ของตนเอง และทำให้มีผู้สนใจในเขตอำเภอบ้านไร่และใกล้เคียง รวมทั้งจังหวัดใกล้เคียงมาสมัครเป็นสมาชิกป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ เป็นจำนวนมาก จากการสำรวจโดยการสอบถามจากสมาชิกป่าครอบครัว พบว่า เหตุที่ทุกคนมาเรียนรู้ที่จะสร้างป่าครอบครัวตามแนวคิดของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ เพราะผู้นำครอบครัวส่วนใหญ่มีอายุมากแล้ว การที่จะเข้าป่าหาของป่าเหมือนเดิมไม่ไหวอีกแล้วต้องหันมาปลูกอยู่ปลูกกินในครอบครัว คนหาของป่ามีมากขึ้น แต่ของป่ากลับหายากขึ้น อีกทั้งทุกวันนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้มงวดมากขึ้น หาของป่าเหมือนเดิมไม่ได้อีกแล้ว ก็เลยนำพืชป่าที่เป็นอาหารและพืชป่าที่เป็นสมุนไพรมาขายยพันธ์เอง ปลูกไว้ใช้เองหรือแปรรูปเพื่อขายหารายได้ให้กับครอบครัว บางคนชอบปลูกไม้ผลไว้หลายชนิด เพื่อได้กินได้ขายหรือ แปรรูป บางคนมีแนวคิดอยากปลูกไม้ป่า เพื่อเอาไม้ไว้สร้างบ้านไว้ใช้สอยไว้ขายก็ได้ บางคนบอกว่าทุกวันนี้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขายก็ต้องใช้สารเคมีจำนวนมาก ร่างกายก็สู้ไม่ไหว ราคาก็ไม่แน่นอน ฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ผลผลิตไม่แน่นอน จึงคิดอยากสร้างป่าครอบครัว หลายคนบอกว่าป่าครอบครัวจะทำให้มีรายได้เสริม และได้กินได้ใช้ในสิ่งที่ตัวเองได้ปลูก มีบางคนบอกว่าชอบปลูกต้นไม้ อยากให้บ้านร่มรื่น ร่มเย็น สวยงาม ชอบสะสมพันธุ์ไม้อยากเห็น นก กระรอก กระแต ผีเสื้อ และสัตว์อื่นๆ ได้มาอาศัยอยู่ใกล้บ้าน เป็นต้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัยเพื่อถอดองค์ความรู้วิถีคิด วิถีปฏิบัติและวิถีให้คุณค่าการสร้างป่าครอบครัว: กรณีศึกษานายศิริพงษ์ โทหนองตอ บ้านห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เพื่อค้นหาว่า วิธีการสร้างป่าครอบครัว มีแนวทางเป็นอย่างไร และผลสำเร็จจากการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ เป็นอย่างไร อันจะเกิดเป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการแก่ผู้สนใจและชุมชน เพื่อเป็นแนวทางและแบบอย่างที่ดีในการสร้างป่าครอบครัวของตนเองต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. วิธีการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ บ้านห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี
2. ผลสำเร็จการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ บ้านห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาการถอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน แนวทางการสร้างป่าครอบครัว และศึกษาผลสำเร็จของการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ส่วนวิธีการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นศึกษาปรากฏการณ์สังคมจากสิ่งแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อม โดยเน้นความสำคัญของข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ศึกษาแนวทางการสร้างป่าครอบครัว และศึกษาผลสำเร็จของการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ โดยเก็บข้อมูลภาคสนามใช้แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา สรุปและอภิปรายผลเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

1. แนวทางการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิธีการเตรียมพื้นที่สำหรับสร้างป่าครอบครัว (0-1 ปี) การเตรียมดินและการพัฒนาคุณภาพของดิน ในกรณีที่ดินผ่านการใช้ประโยชน์มาอย่างยาวนาน ดินเสื่อมสภาพ อาจเกิดจากการปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ฯลฯ ติดต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน การสร้างป่าครอบครัวในลักษณะนี้ควรมีการปรับปรุงดินให้มีคุณภาพ ก่อนลงมือปลูกพืช ซึ่งอาจทำได้หลายวิธี

ขั้นตอนที่ 2 วิธีการวางโครงสร้างป่าครอบครัว (1-4 ปี) การใช้กล้วยเป็นพืชเบิกนำ กล้วยถือเป็นพืชเบิกนำและเป็นพืชชนิดแรกของโลก ที่มนุษย์นำมาปลูกไว้ในครอบครัว การสร้างป่าครอบครัวควรเริ่มต้นจากการปลูกกล้วย เพราะกล้วยเป็นพืชที่ช่วยกักเก็บความชื้นในดิน

ขั้นตอนที่ 3 วิธีการเสริมโครงสร้างป่า เพื่อป่าครอบครัวที่สมบูรณ์ (5-9 ปี) เมื่อต้นไม้ต่างๆ ในป่าครอบครัวเจริญเติบโตขึ้น จะกลายเป็นที่อยู่ของพืชอิงอาศัย (epiphyte) รวมถึงไม้เลื้อย (Climbers) ต่างๆ ได้ เช่น พวกกล้วยไม้ป่าต่าง ๆ ได้ ขยายผ้าสีดา เฟิร์นต่างๆ ฟักข้าว บวบ ดีปลี เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 การใช้ประโยชน์จากป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน จากการสัมภาษณ์นายศิริพงษ์ โทหนองตอ ซึ่งเป็นผู้สร้างป่าครอบครัว โดยใช้พื้นที่ที่เคยปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาก่อน นำมาสร้างป่าครอบครัวจนประสบความสำเร็จ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญอยู่ 3 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมพื้นที่สำหรับสร้างป่าครอบครัว 2) การวางโครงสร้างป่าครอบครัว 3) การเสริมโครงสร้างป่าไม้เพื่อให้ได้ป่าครอบครัวที่สมบูรณ์

2. ผลสำเร็จของการสร้างป่าครอบครัวของ นายศิริพงษ์ โทหนองตอ พบว่ามี 4 ประการคือการพึ่งพาตนเอง การพึ่งพากันเอง เกิดเครือข่าย และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1) การพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความสามารถดำรงตนให้อยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ ซึ่งการพึ่งพาตนเองได้นั้น มีทั้งในระดับบุคคล และชุมชน การพึ่งพาตนเองนั้นต้องสามารถปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา เพื่อให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้อง และสมดุล หลักการและแนวทางการพึ่งพาตนเองของผลสำเร็จจากการสร้างป่าครอบครัวที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

2) การพึ่งพากันเอง การเกิดวงจรชีวิตของพืชขึ้นถือเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของการพึ่งพากันในระบบนิเวศ เพราะสัตว์จำนวนมากไม่สามารถผลิตอาหารเพื่อการบริโภคด้วยตัวเองได้ จึงต้องอาศัยอาหารจากการผลิตและสะสมของพืช

3) เกิดเครือข่ายป่าครอบครัว จากที่นายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลงานจากการสร้างป่าครอบครัว ให้บุคคลทั่วไป ทราบถึงแนวทางการสร้างป่าครอบครัว วิธีการสร้างป่าครอบครัว การพัฒนาป่าครอบครัว รวมทั้งประโยชน์ที่ได้รับจากการสร้างป่าครอบครัว มีกระบวนการเสริมสร้างความเข้าใจในการสร้างเครือข่ายป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน โดยสร้างเสริมความเข้าใจให้ผู้สนใจ

4) แหล่งเรียนรู้ของชุมชน “ป่าครอบครัว” ของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้ถูกยอมรับให้เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน ได้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนบุคคลที่สนใจ เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมเพื่อศึกษาดูงานกันอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

1. วิธีการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ หมายถึง การรวบรวมพันธุ์พืชท้องถิ่นที่เป็นประโยชน์ในการใช้สอย เป็นพืชอาหาร และเป็นพืชสมุนไพร เพื่อให้ครอบครัวได้ใช้ประโยชน์ มีขั้นตอนในการสร้างป่าครอบครัว สรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิธีการเตรียมพื้นที่สำหรับสร้างป่าครอบครัว (0-1 ปี)

การเตรียมดินและการพัฒนาคุณภาพของดิน ในกรณีที่ดินผ่านการใช้ประโยชน์มาอย่างยาวนาน ดินเสื่อมสภาพ อาจเกิดจากการปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ฯลฯ ติดต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน การสร้างป่าครอบครัวในลักษณะนี้ควรมีการปรับปรุงดินให้มีคุณภาพ ก่อนลงมือปลูกพืช ซึ่งอาจทำได้หลายวิธี

การจัดการบริหารน้ำ แหล่งน้ำ ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างป่าครอบครัวอย่างยิ่ง โดยเฉพาะช่วงที่เริ่มต้นปลูก ถ้าเราสามารถดูแลให้ต้นไม้ที่ปลูกรอดได้ในระหว่าง 4-5 ปีแรก เมื่อน้ำในป่าครอบครัวเจริญเติบโตขึ้น ก็ไม่มีความจำเป็นต้องใช้น้ำในการรดอีกแล้ว

การสร้างแนวรั้วชีวภาพของป่าครอบครัว แนวรั้ว เป็นสิ่งสำคัญที่บอกอาณาเขตของที่ดินป่าครอบครัว การใช้เสาไม้ซีเมนต์ และลวดหนามในการทำแนวเขต ก็คงต้องใช้เงินลงทุนสูงมาก แต่เราหันมาคิดถึงรั้วชีวภาพ หรือใช้ต้นไม้ หรือพืชต่าง ๆ ที่เราหาได้ง่ายในชุมชน และเป็นประโยชน์ทั้งเป็นอาหารและยา เป็นไม้ใช้สอย เป็นแนวกันพายุลมแรง รวมทั้งเป็นที่อาศัยของไม้เลื้อยที่มีประโยชน์

ขั้นตอนที่ 2 วิธีการสร้างโครงสร้างป่าครอบครัว (1-4 ปี)

การใช้กล้วยเป็นพืชเบิกนำ กล้วยถือเป็นพืชเบิกนำ และเป็นพืชชนิดแรกๆ ของโลก ที่มนุษย์นำมาปลูกไว้ในครอบครัว การสร้างป่าครอบครัวควรเริ่มจากการปลูกกล้วย เพราะกล้วยเป็นพืชที่ช่วยกักเก็บความชื้นในดิน ใบกล้วยมีขนาดใหญ่ที่สามารถบังแสงแดดสามารถควบคุมหญ้าและวัชพืชต่าง ๆ ได้

การสร้างพืชคลุมดิน ด้วยผักเศรษฐกิจที่ให้ผลผลิตอย่างรวดเร็วในดงกล้วย การปลูกพืชอื่น ๆ แสมในสวนกล้วยเพื่อเตรียมให้พื้นที่เป็นประโยชน์ทั้งระบบนิเวศและเศรษฐกิจของครอบครัว ในสวนกล้วยมีความชื้นพอที่จะปลูกพืชอื่น ๆ แสมเพิ่มเติมได้ ครอบครัวสามารถนำมามีนาใช้หรือจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

การสร้างไม้พุ่ม ด้วยพืชที่กินได้ ไม้ที่เป็นยาในป่าครอบครัว ไม้พุ่มเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างป่า เราสามารถปลูกไม้พุ่มได้มากมายหลายชนิดในดงกล้วย เพราะไม้พุ่มส่วนมากมักไม่ต้องการแสงแดดมากนัก ชนิดของไม้พุ่มที่น่าจะนำมาปลูกไว้ในป่าครอบครัว ได้แก่ ผักหวานบ้าน ผักหวานป่า ผักคันทรง เป็นต้น

การสร้างไม้ชั้นรองในป่าครอบครัวด้วยไม้ยืนต้น ไม้หายากและไม้ใช้สอยต่างๆ ไม้ชั้นรองเป็นไม้ที่มีความสูงระดับกลาง ๆ และมีทรงพุ่มทั้งหมดต่ำกว่าระดับของไม้เรือนยอด แต่อาจมีส่วนใดส่วนหนึ่งของทรงพุ่มได้แสงโดยตรงจากข้างบนได้เล็กน้อย แต่ข้างๆ ทรงพุ่มนั้นจะไม่รับแสงเลย โดยปกติไม้ชั้นรองจะมีทรงพุ่มที่เล็กกว่าไม้เรือนยอดจึงถูกเบียดบังทรงพุ่มจากข้างๆ ไม้ที่ควรนำมาปลูกในป่าครอบครัว เช่น ตะลิงปิง มะกรูด ขนุน มะเฟือง เพกา เป็นต้น

การสร้างไม้เรือนยอด ด้วยไม้ผลและไม้ใช้สอยต่าง ๆ ไม้เรือนยอดจะเป็นไม้พวกที่มีเรือนยอดสูงกว่าระดับทรงพุ่มเรือนยอดของไม้ชนิดอื่น ๆ ทั้งหมด เพราะฉะนั้นไม้เรือนยอดนี้จะได้รับแสงเต็มที่ทั้งด้านบน

และด้านข้างของทรงพุ่ม ไม้จำพวกนี้จะโตกว่าไม้บริเวณเดียวกัน มีเรือนยอดเจริญเติบโตดี ไม้ที่ควรนำมาปลูกในป่าครอบครัว ได้แก่ ยางนา ตะเคียน มะค่าโมง พยุง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 วิธีการเสริมโครงสร้างป่า เพื่อป่าครอบครัวที่สมบูรณ์ (5-9 ปี)

เมื่อต้นไม้ต่าง ๆ ในป่าครอบครัวเจริญเติบโตขึ้น จะกลายเป็นที่อยู่ของพืชอิงอาศัย รวมถึงไม้เลื้อยต่าง ๆ ได้ เช่น พวงกล้วยไม้ป่าต่าง ๆ ได้ ชายผ้าสีดา เฟิร์นต่าง ๆ ฟักข้าว บวบ ดีปลี เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 การใช้ประโยชน์จากป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน

จากการสัมภาษณ์นายศิริพงษ์ โทหนองตอ ซึ่งเป็นผู้สร้างป่าครอบครัว โดยใช้พื้นที่ ที่เคยปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาก่อน นำมาสร้างป่าครอบครัวจนประสบผลสำเร็จ ดังที่กล่าวข้างต้นจนปรากฏให้เห็นทรัพยากรพรรณพืช และสิ่งที่เกิดควบคู่กันมาอย่างลงตัว ทำให้เกิดระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของป่าไม้ที่ใกล้เคียงกับป่าธรรมชาติ โดยสามารถจำแนกทรัพยากรพรรณพืชจากป่าครอบครัวเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) พืชผักพื้นบ้าน/ผักสวนครัว 2) พืชสมุนไพร 3) ไม้ผลต่างๆ 4) พืชที่ใช้เนื้อไม้

ดังนั้น จากการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **มีชัย วงษ์อุบ และธีรวิสิฐ มุลงามกุล** (2558) แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก พบว่า ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มี 3 ด้าน ได้แก่ การปลูกป่า การดูแลรักษาป่า และการป้องกันไฟป่า

2. ผลสำเร็จการสร้างป่าครอบครัวของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ พบว่ามี 4 ประการคือ การพึ่งพาตนเอง การพึ่งพากันเอง เกิดเครือข่าย และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1) การพึ่งพาตนเอง สามารถจำแนกการพึ่งตนเองได้ 5 ประการ สรุปได้ดังนี้

พึ่งพาตนเองได้ทางด้านจิตใจ มาใช้เพราะเห็นความสำคัญเป็นอันดับแรก ในแง่ของการกระตุ้นให้เกิดความคิดแสวงหาหลักการและแนวทางนำมาพัฒนาตนเองและพัฒนาป่าครอบครัว เพื่อให้การสร้างป่าครอบครัวเป็นป่าที่สมบูรณ์ แล้วจะได้ป่าที่เป็นแหล่งอาหารของครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับ **นรชาติ วงศ์วันดี** (2554.) กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ คือ ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม เสรีภาพในการแสดงออกทางความคิด การกระทำ และการแสดงความรัก เคารพมองเพื่อนผ่านการแบ่งปัน

พึ่งพาตนเองได้ทางด้านสังคม ได้นำแนวทางนี้มาใช้ ทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและเกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายป่าครอบครัวที่แข็งแรง การพึ่งพาตนเองทางด้านสังคมนี้ได้ผ่านการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ **วรณิชา ออร์ ทาพระเจริญ** (2558.) กล่าวว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จมาจากปัจจัยภายในชุมชนด้านผู้นำ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และปัจจัยภายนอกที่มีผลมาจากการสนับสนุนด้านวิชาการจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานราชการ

พึ่งพาตนเองได้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยการปลูกพืชหลากหลายชนิด โดยจากการปลูกพืชเบิกนำ ปลูกพืชคลุมดิน ปลูกพืชที่เป็นไม้พุ่ม ปลูกพืชที่เป็นไม้ชั้นรอง และปลูกพืชที่เป็นไม้เรือนยอด ดังนั้น ผลสำเร็จของการสร้างป่าครอบครัวจึงมีความหลากหลายของสังคมพืช และเป็นระบบนิเวศที่เกื้อกูลกัน ได้สอดคล้องกับ **พรพิมล ขำรัมย์** (2556.) กล่าวว่า ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมและมีความเกี่ยวเนื่องกันในแบบ

แผนการจัดการที่เข้ามามีส่วนหนึ่งในการจัดการชุมชนของชาวบ้าน ช่วยกันรักษาป่าไว้ ให้คืนความสมดุลให้กับระบบน้ำ และความสมบูรณ์ของดิน

พึ่งพาตนเองได้ทางด้านเทคโนโลยี โดยการนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในป่าครอบครัว การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษในชุมชน เช่น การกลั่นน้ำสมุนไพรโป่งฟ้า

พึ่งพาตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจ ได้มีการส่งเสริมให้สมาชิกป่าครอบครัว นำผลผลิตที่ได้จากป่าครอบครัว รวมทั้งผลิตภัณฑ์ที่แปรรูป นำมาขายในตลาดป่าครอบครัว เพื่อสร้างรายได้ให้กับสมาชิกป่าครอบครัว

2) การพึ่งพากันเอง การเกิดวงจรชีวิตของพืชถือเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของการพึ่งพากันเองในระบบนิเวศ พืชและสัตว์ต่างเกื้อกูลกัน คือ พืชเป็นอาหารของสัตว์ ในทางกลับกันพืชเองก็ต้องอยู่รอดด้วย 2 เหตุผล คือ ประการแรก เพื่อดำรงชีวิตให้อยู่รอด ในส่วนนี้โดยมีน้ำ อาหาร อุณหภูมิ และความชื้นที่เหมาะสม และเจริญเติบโตเต็มที่ก็ตายไป ประการที่สอง การแพร่พันธุ์ของพืชเองโดยไปให้ไกลที่สุด โดยสร้างส่วนที่ขยายพันธุ์และส่วนที่ดึงดูดให้สัตว์เข้ามามีส่วนขยายพันธุ์ การขยายพันธุ์โดยสัตว์กินพืชจากนั้นนำเมล็ดไปแพร่พันธุ์ที่อื่น

3) เกิดเครือข่ายป่าครอบครัว เครือข่ายป่าครอบครัวเกิดขึ้นจากนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงานจากการสร้างป่าครอบครัว ให้บุคคลทั่วไปทราบถึงแนวทางการสร้างป่าครอบครัว รวมทั้งประโยชน์ที่ได้รับจากการสร้างป่าครอบครัว ซึ่งมีขบวนการเสริมสร้างความเข้าใจในการสร้างเครือข่ายป่าครอบครัวอย่างยั่งยืน โดยการสร้างเสริมความเข้าใจให้ผู้สนใจ ดังนี้ 1) ให้ความรู้ เป็นขบวนการให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างป่าครอบครัว 2) ภาวะผู้นำ เป็นการส่งเสริมให้เกิดแรงบันดาลใจ 3) นวัตกรรม เป็นการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนากิจกรรม การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ด้วยภูมิปัญญา และองค์ความรู้ใหม่

4) แหล่งเรียนรู้ของชุมชน นายศิริพงษ์ โทหนองตอประสบผลสำเร็จในการสร้างป่าครอบครัว ซึ่งเป็นนวัตกรรมทางสังคมเพื่อชีวิต และความหลากหลายทางชีวภาพ จึงทำให้ป่าครอบครัว ของนายศิริพงษ์ โทหนองตอ ได้ถูกยอมรับให้เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน ได้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนตลอดจนบุคคลที่สนใจเดินทางมาเข้าเยี่ยมชมเพื่อศึกษาดูงานกันอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น เทศบาลตำบลบ้านไร่ ควรส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมของป่าครอบครัว ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้บุคคลทั่วไปได้รับทราบมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะต่อวิชาการต่อชุมชน ชุมชนบ้านห้วยหนามตะเข้ และชุมชนใกล้เคียง ควรเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อที่จะนำแนวทางการสร้างป่าครอบครัวไปใช้กับครอบครัวและชุมชน

3. ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างป่าครอบครัวร่วมกับพืชเศรษฐกิจ

2) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การแปรรูปผลผลิตที่ได้จากการสร้างป่าครอบครัว

บรรณานุกรม

- นรชาติ วงศ์วันดี. (2554). **ความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชน บ้านดงผาปูน ตำบลบ่อเกลือใต้ จัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรพิมล ชำรัมย์. (2556). **การจัดการป่าชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรม กรณีศึกษา : บ้านสามขา หมู่ที่ 6 ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มีชัย วงษ์อุบ และธีรวิสิฐ มุลงามกุลจ. (2558). **แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ในเขต องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก**. วิทยานิพนธ์หลักสูตร รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- วณิชชาอร ท่าพระเจริญ. (2558). **ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนบ้านช่องแคบ ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาจัดการภาครัฐและภาคเอกชน. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริพงษ์ โทหนองตอ. (8 พฤษภาคม 2560). **สัมภาษณ์**. ราษฎร. บ้านห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน).(2559). **แนวทางการสร้างป่าครอบครัว**. กรุงเทพฯ: Prottexts.com.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). **อินแปง**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุโดยชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา โรงเรียนร่มโพธิ์
ร่มไทร ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

TEACHING AND LEARNING MANAGEMENT OF THE ELDERLY SCHOOL WITH COMMUNITY
COLLABORATION : A CASE STUDY OF ROM PHO ROM SAI SCHOOL
NAGO SUB-DISTRICT KUCHINARAI DISTRICT KALASIN PROVINCE.

สรวิรี มนต์สุวรรณค์

Sorrawee Monsawan

เสนอชัย เถาว์ชาลี

Sanerchai Thaochalee

การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Integrated Local Development Learning Institute For Everyone

diamond_ry@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระบบการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุและเพื่อศึกษา
แนวทางการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
ประกอบไปด้วย การศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการสังเกต ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่ม
ตัวอย่าง โดยมีบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยในครั้งนี้ จำนวน 15 คน

โรงเรียนร่มโพธิ์ร่มไทร ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เกิดขึ้นได้จากความร่วมมือ
ของหน่วยงานต่าง ๆ ในตำบลนาโก เมื่อปี พ.ศ. 2558 เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลนาโก โรงพยาบาล
ส่งเสริมสุขภาพตำบลนาโก โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชกุฉินารายณ์ โรงเรียนในพื้นที่ตำบลนาโก และชมรม
ผู้สูงอายุตำบลนาโก ประชาสัมพันธ์ไม่น้อยกว่า 3 เดือน และเปิดรับสมัคร จัดกระบวนการเรียนการสอนโดย
ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้ชื่อหลักสูตรว่า ประกาศนียบัตร สาขาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ
ผลการวิจัย พบว่า

1. ผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในวัยเดียวกันและคนต่างวัย ทำให้มีสุขภาพ
กายแข็งแรง จิตใจคลายเหงาเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข
เหมาะสมกับวัย

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรที่เกี่ยวข้อง สามารถนำองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นไปเป็นแนวทาง
ในการเผยแพร่การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในชุมชนอื่น ๆ

3. เกิดการบูรณาการงานด้านผู้สูงอายุ ระหว่างชุมชน ภาคส่วนอื่นในท้องถิ่นในการร่วมพัฒนางานเพื่อ
ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: โรงเรียนผู้สูงอายุ, ผู้สูงอายุ

Abstract

The research was conducted to study the teaching and learning management system of the elderly school in order to develop a guideline for an effective teaching and learning management system of the elderly school. Data were obtained from a review of related literature, interviews and observations. The sample group included 15 main participants.

RomphoRomSai School, Nako Subdistrict, Kuchinarai District Kalasin Province Occurred from the cooperation of various departments in Nago Subdistrict in 2015, such as Nago Subdistrict Administrative Organization Nako Health Promoting Hospital Somdej Phra Yuparat Kuchinarai Hospital Schools in Nago Subdistrict and the Elderly Club of Nago Sub-District Public relations for at least 3 months and open for applications Organize the teaching and learning process based on the learner's importance. using the course name diploma Branch of the quality of life improvement of the elderly. The results of the research found that

1. Elderly people participated. Have a good relationship with people of the same age and people of different ages make healthy The mind relieves loneliness, understands things that happen, is able to adjust and live happily, suitable for age.
2. Local government organizations and related organizations can use the knowledge gained as a guideline for disseminating the establishment of schools for the elderly in other communities
3. There is an integration of work on the elderly between the community and other local sectors to jointly develop work to meet the needs of the elderly.

Keyword: school seniors, elderly

บทนำ

จากสภาพครอบครัวไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต จากที่มีคนหลายรุ่นอยู่ในครอบครัวเดียวกัน กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่กันตามลำพัง ขาดผู้ดูแลเกิดความรู้สึกว่าชีวิตไร้ความหมาย ไร้คุณค่า ก่อให้เกิดปัญหาด้านจิตใจ โดยจะเกิดภาวะตึงเครียด เศร้าหมอง วิตกกังวล ซึมเศร้า น้อยใจง่าย ซึ่งอาการทางจิตดังกล่าว จะส่งผลให้เกิดความผิดปกติทางจิตอาเจรณแรงถึงขั้นเป็นอันตรายต่อชีวิตได้ นอกจากปัญหาด้านสุขภาพจิตแล้ว ภาวะผู้สูงอายุด้านร่างกายก็เป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ โดยมีสภาพร่างกายเปลี่ยนไปในทางเสื่อมลง ร่างกายอ่อนแอลง เจ็บป่วยง่าย ขาดความคล่องแคล่วในการเคลื่อนไหว เมื่อเกิดอุบัติเหตุเพียงเล็กน้อย เช่น ลื่นล้ม อาจส่งผลกระทบต่อภาวะร่างกายรุนแรงกว่าคนวัยทำงาน ซึ่งอาจนำไปสู่การไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

ในปี พ.ศ.2550 ประชากรของประเทศไทยมีทั้งสิ้น 65.1 ล้านคน ในจำนวนนี้พบว่ามีประชากรผู้สูงอายุ ประมาณ 7.1 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10.8 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550) นอกจากนี้ สภาพสังคมในปัจจุบันยังสะท้อนว่า ในอนาคตผู้สูงอายุจะมีจำนวนบุตรเฉลี่ย 2 คน ซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะอยู่อาศัยในครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่กัน ก่อให้เกิดปัญหาความเหงา ห่วงว่าระหว่างวัย เกิดภาวะตึงเครียด ท้อแท้ ซึมเศร้า ขาดกำลังใจในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน (ส่วนกรรมการบริหารสภาวิจัยแห่งชาติ, 2552)

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุไทย ทำให้รัฐบาลไทยได้กำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ซึ่งทำหน้าที่กำหนดนโยบายและวางแผนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับชาติ เพื่อให้การช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุและเตรียมรับมือป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจึงต้องมีบทบาทหน้าที่ในการเข้าร่วมแก้ไขปัญหของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีการกิจโดยตรงในการดูแลผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนและแสวงหาความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีพื้นที่ในการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของตนเอง และชุมชนประจักษ์ในศักยภาพและพลังของผู้สูงอายุ ส่งผลให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรีและมีความสุข

โรงเรียนผู้สูงอายุ ดำเนินการภายใต้แนวคิดการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ พัฒนาทักษะในการดูแลตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า “ผู้สูงอายุมีคุณค่าและมีศักยภาพ ควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีส่วนร่วมทำประโยชน์ในสังคม และส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุ โดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้สูงอายุ การเรียนรู้จะต้องทำให้ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ได้จริงกับชีวิตประจำวัน

ตำบลนาโก อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นชุมชนชาวผู้ไทย มีผู้สูงอายุจำนวนมากขึ้นทุกปี ต้องการการดูแล การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงควรดำเนินการควบคู่กับมาตรการอื่น ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดและได้รับการพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

โรงเรียนร่มโพธิ์ร่มไทร ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เกิดขึ้นได้จากความร่วมมือขององค์กรในชุมชน โดยมีครูใหญ่เป็นแกนนำ โดยมีความตั้งใจที่ต้องการจะทำสิ่งที่เกิดคุณประโยชน์แก่บ้านเกิดที่ตำบลนาโก จึงได้ริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2558 โดยร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในตำบลนาโก เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลนาโก โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาโก โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชกุฉินารายณ์ โรงเรียนในพื้นที่ตำบลนาโก และชมรมผู้สูงอายุตำบลนาโก ประชาสัมพันธ์ไม่น้อยกว่า 3 เดือน และเปิดรับสมัครจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้ชื่อหลักสูตรว่าประกาศนียบัตรสาขาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ประเภทกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ การส่งเสริมสุขภาพร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจ กิจกรรมส่งเสริมสวัสดิการในการดูแลตนเองและการทำประโยชน์เพื่อชุมชน กิจกรรมประเภทการส่งเสริมการมีรายได้และการมีงานทำของผู้สูงอายุ การจัดกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียนร่มโพธิ์ร่มไทร เน้นการใช้ง่ายที่ประหยัดที่สุด วิทยากรที่มาร่วมจัดกระบวนการเป็นจิตอาสา อาหารกลางวันนำมาจากบ้าน และมักจะมีผู้เยี่ยมชมนำผลไม้หรือสิ่งของมาบริจาคทำบุญในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ สร้างความสุขความปลื้มปิติแก่ผู้สูงอายุและเป็นแรงจูงใจที่จะมาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

จากประวัติความเป็นมาของการจัดตั้งโรงเรียน ประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับในชุมชน ผู้วิจัยมีความสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาระบบการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนร่มโพธิ์ร่มไทร ซึ่งผลจากการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนผู้สูงอายุในพื้นที่อื่น ๆ ได้นำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการวางแผน และกำหนดแนวทางแก้ปัญหา และพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณค่า ลดปัญหาด้านสุขภาพกายและมีสุขภาพจิต มีความสุขและเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระบบการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ลำดับขั้นตอนการวิจัย เริ่มจากการเลือกพื้นที่ในการวิจัย คือ โรงเรียนร่มโพธิ์ร่มไทร ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระบบการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ และเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนและนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ 15 ราย ประกอบไปด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาโก รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาโก กำนันตำบลนาโก พยาบาลวิชาชีพ สังกัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาโก ผู้บริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ วิทยากรร่วมจัดกระบวนการ และนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

สรุปผลการวิจัย

โรงเรียนร่มโพธิ์ร่มไทร ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เกิดขึ้นได้จากความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ในตำบลนาโก เมื่อปี พ.ศ. 2558 เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลนาโก โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาโก โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชกุฉินารายณ์ โรงเรียนในพื้นที่ตำบลนาโก และชมรมผู้สูงอายุตำบลนาโก ประชาสัมพันธ์ไม่น้อยกว่า 3 เดือน และเปิดรับสมัคร จัดกระบวนการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้ชื่อหลักสูตรว่า ประกาศนียบัตร สาขาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ระบบการจัดการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ

จัดการเรียนการสอนให้ผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป แบ่งระดับการศึกษาเป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. ระดับต้น เป็นการจัดการศึกษาเพื่อปรับความพร้อมการอยู่ร่วมกับผู้อื่น การพบปะกับผู้คนทั่วไปหลายระดับ ได้แก่ วิทยาการที่มาร่วมจัดกระบวนการและผู้มาเยี่ยมชม โดยไม่เน้นวิชาการมากนัก ฝึกทักษะการเขียนเบื้องต้น ท่องสูตรคูณ นับจำนวน 1-100 ท่อง ก-ฮ ภาษาอังกฤษง่าย ๆ
2. ระดับกลาง จัดกระบวนการต่อเนื่องจากระดับต้น โดยจัดตารางเรียนรายวิชาที่ชัดเจน เช่น วิชาภาษาอังกฤษ ภาษาผู้ไทย การดูแลสุขภาพ วิชาฟ้อนรำ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกและร่วมกิจกรรมกับชุมชนในโอกาสต่าง ๆ
3. ระดับสูง เป็นการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ โดยเน้นให้ผู้เรียนค้นหาตัวเองว่าชอบหรือถนัดในด้านใดแล้วให้ผู้เรียนเลือกเรียน เช่น วิชาสมุนไพร วิชาดนตรีพื้นบ้าน วิชาฟ้อนรำ วิชาเย็บเสื้อผ้า ผู้จบระดับสูงสามารถประกอบอาชีพและถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ ชุมชนให้การยอมรับเป็นปราชญ์ชุมชนและเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้ลูกหลาน

องค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุการตั้งที่ปรึกษาของโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นกลยุทธ์ในการสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้มีส่วนร่วมในการรับรู้การดำเนินงานของโรงเรียน ซึ่งมีผลต่อการสร้างความน่าเชื่อถือในการทำงานและถือเป็นการสร้างพันธมิตรในการทำงานอย่างดีเยี่ยม ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นส่วนสำคัญมากและถือเป็น “หัวใจ” ของการขับเคลื่อนงาน ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ จะเป็นแกนนำในการริเริ่มงานของโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน เป็นผู้มีความสำคัญในการประสานงานและจัดกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้คณะกรรมการและแกนนำร่วมขับเคลื่อนมีความสำคัญมาก การกำหนดจำนวนคณะกรรมการหรือแกนนำร่วมขับเคลื่อนขึ้นอยู่กับภาระหน้าที่ หรือแบ่งงานภายในโรงเรียนผู้สูงอายุ มีทีมวิทยากรจิตอาสา อันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นประการหนึ่งของโรงเรียนผู้สูงอายุ เพราะใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีเป็นตัวขับเคลื่อน ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

อภิปรายผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่ทำการวิจัย เรื่อง การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุโดยชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา โรงเรียนร่มโพธิ์ร่มไทร ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบไปด้วย การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนและเป็นนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุในเขต ตำบลนาโก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 15 คน จากข้อค้นพบสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ

ระบบการจัดการเรียนการสอนในที่นี้ คือ ระบบการจัดการเรียนการสอนให้ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปได้เรียนรู้ โดยแบ่งระดับการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้น ระดับกลางและระดับสูง ระยะเวลา ระดับละ 1 ปี และมอบประกาศนียบัตรเมื่อจบหลักสูตร หนึ่งสัปดาห์มาโรงเรียน 1 วัน ในวันอังคาร ผู้เรียน ต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ จึงจะมีสิทธิ์รับใบประกาศนียบัตร

ระบบการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ จัดกระบวนการเรียนการสอนโดยการมีส่วนร่วม จากชุมชน มี 4 องค์การหลัก คือ องค์การบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ฝ่ายปกครองและครู โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้มีสุขภาพจิตที่แจ่มใส และสุขภาพกายที่แข็งแรง ผู้เรียนมีความสุขเมื่อมาโรงเรียน มีเพื่อนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรึกษาหารือร่วมทำประโยชน์ให้กับชุมชน รับประทานอาหารร่วมกันโดยการหามาเองและเป็นต้นแบบในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในปัจจุบัน กิจกรรมการเรียนการสอนจะเป็นกิจกรรมหลักสูตรทั่วไป โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจของผู้สูงอายุ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ มีหลากหลายวิชา เช่น วิชาภาษาไทยวันละคำ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาดนตรีพื้นบ้าน วิชาพระพุทธศาสนา กิจกรรมประเภทส่งเสริมสวัสดิการในการดูแลผู้สูงอายุและการทำประโยชน์เพื่อชุมชนกิจกรรมประเภทส่งเสริมความสามารถด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่มีอยู่ เช่น การฟ้อนผู้ไทยในงานบุญหรืองานประเพณีต่าง ๆ ในชุมชนและกิจกรรมประเภทส่งเสริมการมีรายได้และการมีงานทำของผู้สูงอายุ เช่นการทำดอกไม้จันทน์ การพับเหรียญโปรยทาน หรือ การเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬาผู้สูงอายุ กิจกรรมงานแห่เทียนพรรษา กิจกรรมต้อนรับแขกผู้มาเยือน โดยกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนผู้สูงอายุล้วนแล้วแต่สร้างความรู้ สร้างความสุขและเกิดการพัฒนาตนเอง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าของตนเอง เป็นที่ยอมรับและศรัทธา มีความสง่างามสมวัย สุขภาพกายและใจแข็งแรง ไม่เป็นภาระของสังคมและดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างภาคภูมิใจและมีความสุข

จากข้อค้นพบงานวิจัยได้สอดคล้องกับ ยุพิน ทรัพย์แก้ว (2559) ที่ศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุ ที่พบว่า การร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุดี เพราะมีความสุขในการร่วมกิจกรรม ร้อยละ 93.33 โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเวียงชัยของเทศบาลตำบลเชียงดอย

2. แนวทางการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพ

โรงเรียนร่มโพธิ์ร่มไทร ตำบลนาโก เป็น จุดศูนย์รวมการพบปะเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นการส่งเสริมการพัฒนาตนเอง การดูแลสุขภาพและการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงการส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมผู้ไทยให้ดำรงสืบไป อีกทั้งยังเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุให้เป็นที่ยอมรับในชุมชน นอกจากกิจกรรมในหลักสูตรทั่วไปแล้วยังมีหลักสูตรพิเศษ “ไม่หลง ไม่ลืม ไม่ซึมเศร้า กินข้าวแซบ” โดยเน้นกิจกรรมการดูแลสุขภาพด้วยตนเองของผู้สูงอายุ เน้นการออกกำลังกายเบา ๆ เช่น การหมนคอ แกว่งแขน การรับประทานอาหารเช้าให้ครบ 5 หมู่ การนอนหลับพักผ่อนให้เพียงพออย่างน้อยวันละ 7-9 ชั่วโมง การทำกิจกรรมฝึกสมอง เช่น การทำท่าจับจุกสลับกับจับหู ทำอย่างช้า ๆ ไปมาอย่างมีสติ และยึดถือคติว่า ผู้สูงวัยสุดเก๋า ไม่เหงา ไม่เศร้า ไม่เครียด นอกจากนี้ต้องมีความรู้ในเรื่องการแปรงฟัน 2-2-2 ได้แก่ แปรงฟันอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง แปรงฟันนานอย่างน้อย 2 นาที ไม่รับประทานอาหารหลังแปรงฟันอย่างน้อย 2 ชั่วโมง ควรปฏิบัติการแปรงฟันคุณภาพ 2-2-2 อย่างต่อเนื่องทุกวัน และควรตรวจสุขภาพฟันปีละ 1 ครั้งกับทันตแพทย์หรือทันตบุคลากร

จากข้อค้นพบงานวิจัยได้สอดคล้องกับ เพชรวิรุฬห์และคณะ (2561) ที่ศึกษาการจัดการสังคมผู้สูงอายุ เมืองหุบเขา ชิบานโตะ จังหวัดโคชิ ประเทศญี่ปุ่น พบว่าผู้สูงอายุแห่งนี้จะมีการรวมตัวกันทำกิจกรรมร่วมกันในการให้ความรู้ข่าวสาร พูดคุย และประกอบอาชีพทำได้อาชีพทุกสัปดาห์ โดยมีหัวหน้าผู้สูงอายุและสมาชิก ณ ศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านที่สร้างโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ เทศบาลจะมาดูแลเป็นบางครั้งบางคราวและตามแผนประจำปีหรือความต้องการของผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้มีสุขภาพจิตที่แจ่มใส และสุขภาพกายที่แข็งแรง ผู้เรียนมีความสุขเมื่อมาโรงเรียน โดยได้รับความร่วมมือจากมี 4 องค์กรหลัก คือ องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ฝ่ายปกครองและครู และสิ่งสำคัญอันเป็นองค์ประกอบหลักที่จะทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุดำเนินการได้อย่างสมบูรณ์และเกิดการพัฒนาก้าวหน้าต่อไป ได้แก่

1. ครูใหญ่หรือผู้อำนวยการ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มงาน เป็นแกนนำหลัก ที่ควรได้รับการยอมรับและศรัทธาจากกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นผู้นำในการประสานงาน มีอธยาศัยไมตรี มีน้ำใจดีต่อทุกคน

2. คณะกรรมการและแกนนำร่วมขับเคลื่อน เป็นกลไกหลักในการเคลื่อนงาน ต้องมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน เพื่องานประสบความสำเร็จ ควรเป็นบุคคลที่มีความสามารถทุกภาคส่วน เช่น นายกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล ข้าราชการบำนาญ เป็นต้น

3. ทีมวิทยากรจิตอาสา ควรเป็นทีมที่มุ่งให้ความรู้ ความเข้าใจในการทำกิจกรรมอันก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้สูงอายุโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากการมาร่วมเป็นทีมหรือหวังผลทางการเมืองแต่อย่างใด

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

โรงเรียนผู้สูงอายุมีความแตกต่างจากชมรมผู้สูงอายุ ตรงที่โรงเรียนผู้สูงอายุ มีหลักสูตรและตารางเรียนที่ช่วยให้เกิดความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม ทำให้ผู้สูงอายุได้ฝึกสมองและการเรียนรู้ ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ ผ่านเทคนิคและวิธีการสอนต่าง ๆ ดังนั้น ควรมีการขยายเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุทุกชุมชน ทั้งในอำเภอและทุกจังหวัด โดยใช้การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุโดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นแนวทางในการพัฒนา และทำการวิจัยการจัดกระบวนการในโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน

บรรณานุกรม

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2549 - 2554). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สภาพแวดล้อม.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2551). รายงานการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: กันยายน.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2550). สถิติผู้สูงอายุปี 2550. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือน
บ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
STRENGTHENING WOMEN'S CAREER GROUP MAKING HOUSEHOLD HERBS BAN THUNG
KLAP YAI, PAK TAN SUBDISTRICT, BANG RACHAN DISTRICT,
SING BURI PROVINCE.

สุมาลิน ขุนทอง

Sumalin Khunthong

วงศ์สถิตย์ วิสุภี

Wongsatit Wisupee

การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Integrated Local Development Learning Institute For Everyone

sumalinkhun@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี” การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพปัจจุบันและปัญหาของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ 2) วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนา กลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ 3) ผลการพัฒนาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการทำการวิจัยระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ.2561-เมษายน พ.ศ. 2563 ประชากรกลุ่มตัวอย่าง 15 ราย โดยมุ่งเน้นการสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม การศึกษาดูงานและการอบรมเชิงปฏิบัติการและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาของกลุ่ม มีดังนี้ พื้นฐานของกลุ่มที่มีอาชีพเหมือนกัน การบริหารจัดการกลุ่มยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร กฎ กติกา ทางกลุ่มยังไม่มีมีการดำเนินการที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน กองทุนทางกลุ่มไม่มีการลงทุน กิจกรรม สมาชิกยังขาดองค์ความรู้ด้านการแปรรูปสมุนไพร

2. วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนา มีดังนี้ ควรมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีเป้าหมายเดียวกัน ควรมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกรรมการด้วยการพัฒนาศักยภาพ กฎ กติกา ควรเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ที่ชัดเจน กองทุน ควรมีการลงทุน กิจกรรมควรส่งเสริมกิจกรรมหลากหลาย

3. ผลการพัฒนาการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ด้านการบริหารงาน พบว่ากองทุน สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมกว่าร้อยละ 70 ด้านการบริหารคน พบว่ากรรมการได้มาจากการเลือกตั้งของสมาชิก ด้านการบริหารผลประโยชน์ พบว่าเน้นทำกินทำใช้ในครัวเรือน ผลประโยชน์ต่อชุมชน มีการสงเคราะห์ต่อผู้ยากไร้

คำสำคัญ: การเสริมสร้างความเข้มแข็ง, กลุ่มอาชีพสตรี, สมุนไพรใช้ในครัวเรือน

Abstract

This article is part of a research paper titled “Strengthening the women's occupational group in making herbs in households at Ban Thung Klub Yai, Pak Than Sub-district, Bang Rachan District The objectives of this research were to study 1) the current condition and problems of the women's household herb-making group in Ban Thung Klub Yai 2) the methods of strengthening and developing the women's herb-making occupation group in Ban Thung Klub Yai household. 3) The results of the development and strengthening of women's occupational groups in making herbs in households at Ban Thung Klub Yai, Pak Than Sub-district, Bang Rachan District. Singburi Province This is an action research conducted during August. 2018-April 2020, a sample population of 15, focusing on group discussion interviews. Study tours and workshops and content analysis of the research revealed that

1. Group problems are as follows: The basics of groups with the same occupation The management of the group is not as effective as it should be. Rules and regulations The group does not have a clear written action. The group fund does not invest in shares, activities, members still lack knowledge of herbal processing.

2. Methods for strengthening and developing are as follows: there should be a clear objective. have the same goal Directors should be strengthened through capacity building. Rules and regulations should be clearly written. Funds should have stocks. Activities should promote a variety of activities.

3. Strengthening development results In terms of administration, it was found that more than 70% of the fund members participated in the activities of people management. It was found that the directors were elected by members. benefit management It was found that the emphasis was on cooking for household use. Community benefits Provide assistance to the poor

Key words: Strengthening, Women Career Group, Household Herbs

บทนำ

กลุ่มมีความสำคัญยิ่งต่องานพัฒนาชุมชน กล่าวคือ ถ้าไม่มีกลุ่มก็ไม่มีงานพัฒนาชุมชน เนื่องจากการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มตามกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้น เปรียบเทียบได้เป็นสถานที่ฝึกการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเบื้องต้นแก่ประชาชน สมาชิกของกลุ่มเกิดการเรียนรู้พบปะพูดคุยกันมีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน มีการเชื่อมโยงกิจกรรมในรูปของเครือข่าย เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้มากที่สุด ซึ่งลักษณะของการทำงานเป็นกลุ่มที่สำคัญมีดังนี้ ประการแรกสมาชิกในกลุ่มหลายคน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันด้วยความเต็มใจ ให้การยอมรับซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ประการที่สองสมาชิกกลุ่มแต่ละคนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มเพื่อให้เป้าหมายของกลุ่มมีความชัดเจน สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ ประการที่สามสมาชิกในกลุ่มมีการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมกันกำหนดขั้นตอนการทำงาน ระบุรายละเอียดของการทำงาน ระยะเวลาการทำงานได้อย่างชัดเจนและประการสุดท้าย สมาชิกในกลุ่มมีการแบ่งงานกันทำตามความสนใจและตามความถนัด เพื่อให้การทำงานบรรลุตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้อย่างเหมาะสม และเมื่องานหรือกิจกรรมในกลุ่มบรรลุเป้าหมายแล้วจำเป็นต้องประชุมสมาชิกกลุ่มเพื่อร่วมกันประเมินผลของการทำงานเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขและทำกิจกรรมอื่นๆ ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกลุ่มต่อไป (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2531.)

การทำงานกับกลุ่มถือเป็นหัวใจสำคัญของงานพัฒนาชุมชน การรวมกลุ่มคนเพื่อสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนนั้นเราจะพบอยู่เสมอว่าจะไม่ยั่งยืนถาวรทั้งนี้เนื่องจากการขาดความรู้ความสามารถที่จะดำเนินการกิจการต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งชาวชนบทมีลักษณะนิสัยเป็นแบบปัจเจกบุคคลและจะพบเสมอว่ากลุ่มต่างๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มชาวนา กลุ่มทอผ้า ฯลฯ เมื่อดำเนินกิจการไปได้สักระยะหนึ่งก็จะสลายตัวไปในที่สุด สาเหตุที่ทำให้กลุ่มสลายเนื่องมาจากผู้รับผิดชอบในการรวมกลุ่มยังมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องกลุ่มไม่ดีพอ เพราะฉะนั้นหลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงมุ่งเน้นในการทำงานกับผู้นำกลุ่มของประชาชนเป็นสำคัญด้วยการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มทุกประเภทขึ้นและพยายามพัฒนากลุ่มให้เจริญถาวรสืบต่อไป (จิรพรรณ กาญจนจิตรา, 2530: 191)

บ้านทุ่งกลับใหญ่ หมู่ที่ 6 ตำบลพัททัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรีเป็นหมู่บ้านที่นิยมปลูกพืชสมุนไพรพื้นบ้านไว้มากพอสมควร ซึ่งมีไม่น้อยกว่า 30 ชนิดดังนี้ เช่น กระเพรา กระชายเหลือง กระเจี๊ยบแดง กระวาน กระเทียม กระถิน กระทกรก ขี้เหล็ก ขิง ข่า แค ตะไคร้หอม พลู พริกขี้หนู พริกขี้หนู พักโขมไทย พักข้าว ชะเอมเทศ ย่านาง รางจืด ว่านหางจระเข้ ฟ้าทะลายโจร บัวบก ว่านชักมดลูก บอระเพ็ด เพชรสังฆาต หอมมะขาม มะนาว มะกรูด ฯลฯ ดังนั้น จึงเกิดเป็นกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพัททัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ก่อตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2557 ปัจจุบันมีสมาชิก 15 คน มีกรรมการ 5 คนมีนายอนุสร อินทโชติ เป็นประธานกลุ่มและดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 บ้านทุ่งกลับใหญ่ ในการจัดตั้งกลุ่ม มีจุดมุ่งหมายคือ การนำวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนเช่น สมุนไพรพื้นบ้านมาแปรรูปเพื่อใช้ในครัวเรือน โดยมีเป้าหมายเพื่อลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว เนื่องด้วยในชุมชนมีการปลูกพืชสมุนไพรพื้นบ้านจำนวนมากกลุ่มอาชีพสตรีจึงมีแนวคิดสร้างสรรค์ด้วยการนำสมุนไพรมาต่อยอดด้วยการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์

ต่างๆ เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด จึงรวมกลุ่มกันทำสมุนไพรพื้นบ้านใช้ในครัวเรือนได้แก่ การทำสบู่ การทำแชมพู และนํ้ายาล้างจาน ฯลฯ (อนุสร อินทโชติ, 2561.)

ในการดำเนินงานย้อมประสมปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง พบว่าการใช้สมุนไพรบางชนิดมีอายุการใช้งานจำกัดมีระยะเวลาสั้น ทำให้สรรพคุณและประโยชน์ลดลงวัตถุดิบบางชนิดมีเพียงตามฤดูกาล การรวมตัวของสมาชิกในกลุ่มเวลาไม่ตรงกันเพราะอาชีพหลักเป็นการทำเกษตรกรรม(ทำนาข้าว) ประธานกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ประธานจะดำเนินการในส่วนที่เป็นทุนของกลุ่มเกือบทั้งหมด การติดต่อประสานงานในส่วนของการวิทยากรก็จะดำเนินการจัดหาให้ความรู้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะให้กับสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องของกลุ่มมาเสนอแนะแนวทางการจัดการที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม ในประเด็นเงินทุนของกลุ่มที่มาเงินทุนและการใช้จ่ายเงินทุนของกลุ่ม ประธานกลุ่มจะเป็นผู้ดำเนินการในส่วนต่างๆ และมีการบันทึกรายละเอียดเป็นรายรับ-รายจ่าย ต้นทุน กำไร และค่าใช้จ่ายของแต่ละกิจกรรม ส่วนต่างที่สมาชิกได้รับจะเป็นผลิตภัณฑ์ที่จัดทำจากกิจกรรม เช่น ผลิตภัณฑ์ นํ้ายาล้างจานก็จะแบ่งปันส่วนให้กับสมาชิกเป็นจำนวนเท่าๆกัน หากมีการขายผลผลิตที่เกิดจากกิจกรรม เช่น ทำนํ้าพริกแกง ขนมหวาน อาหารต้ม-แกง กำไรจะจัดสรรในรูปแบบเป็นค่าแรงให้กับสมาชิก เป็นต้น นอกจากนี้ด้านกองทุนของกลุ่ม พบว่า ทุนจากการระดมหุ้นของสมาชิกไม่มีทุนจากภาครัฐสนับสนุนงบประมาณในรูปแบบของการจัดหาในส่วนองวัสดุอุปกรณ์และวิทยากร ทุนจากการกู้ยืมไม่มีในกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ (อนุสร อินทโชติ ,อมรรัตน์ สอาดเล็ก, และศิริพร ครอบครองวงศ์, 2561.)

แนวทางและวิธีการพัฒนากลุ่มอาชีพให้ประสบความสำเร็จมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตามหลักการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ 5 ก ของกรมการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย ก ที่ 1 กลุ่ม/สมาชิกโดยกลุ่มเป็นการรวมตัวกันของคนที่มีความสมัครใจในที่ตั้งของกลุ่มสมาชิกและบทบาทของสมาชิก ก ที่ 2 กรรมการคือกลุ่มคนที่ได้รับมอบหมายและเป็นตัวแทนจากสมาชิก ให้บริหารกลุ่มนั้นๆ บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการคือดำเนินการร่างระเบียบหรือข้อบังคับกลุ่ม โดยความเห็นชอบของสมาชิกกลุ่ม มีตำแหน่งของคณะกรรมการประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก ปฏิคม และประชาสัมพันธ์ ก ที่ 3 กฎ กติกา ระเบียบข้อบังคับกลุ่ม ควรทำเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันระหว่างสมาชิกและคณะกรรมการ ก ที่ 4 กองทุนโดยกองทุนของกลุ่มอาชีพอาจเป็นเงินหรือวัสดุอุปกรณ์ที่ทำให้กิจกรรมของกลุ่มดำเนินการได้และบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม และ ก ที่ 5 กิจกรรมเป็นสิ่งที่สมาชิกกลุ่มร่วมกันปฏิบัติ เช่น การประชุมการวางแผนการผลิตและจำหน่าย การระดมกองทุนของกลุ่ม การพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เป็นต้น (สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2560.)

ผู้วิจัยได้เห็นประโยชน์ สรรพคุณและความสำคัญของสมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้ในครัวเรือน เพื่อเป็นการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว จึงได้เข้าร่วมกลุ่มอาชีพสตรีบ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพิกพัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีโอกาสฝึกทักษะแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาดูงานกับกลุ่มอาชีพต่างๆที่มาอบรมขึ้นตามชุมชนซึ่งมีทั้งภาคครัวเรือนและภาคอุตสาหกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการทำสมุนไพรพื้นบ้านไว้ใช้ ในครัวเรือนเป็นอาชีพเสริมอีกทางหนึ่งด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำวิจัยเรื่องนี้เพื่อค้นหาว่าสภาพปัจจุบันและปัญหาของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่เป็นอย่างไร วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งและ

พัฒนากลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ ควรเป็นอย่างไร และผลการพัฒนาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีลักษณะเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
2. เพื่อศึกษาแนวการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนากลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือน บ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
3. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือน บ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงปฏิบัติการ (action research) โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย วิธีการวิจัยที่ใช้คือ การสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มแม่บ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี คณะกรรมการและผู้ร่วมวิจัย ได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ตำบลพักทัน เจ้าหน้าที่ศูนย์บริการนอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตำบลพักทัน และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลพักทัน ส่วนการสนทนากลุ่มจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่างและการศึกษาดูงาน ผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มได้ไปศึกษาดูงานตามแหล่งเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จมีการอบรมเสริมสร้างความรู้ มีการสาธิตและลงมือฝึกปฏิบัติจริง

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ หมู่ที่ 6 ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเลือกแบบเจาะจง จากตัวแทนประชากร และสมัครใจยินดีเข้าร่วมกระบวนการวิจัย จำนวน 15 ราย ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน 1 ราย ประธานและคณะกรรมการจำนวน 6 ราย สมาชิกกลุ่มอาชีพสตรี 5 ราย เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน 1 ราย เจ้าหน้าที่ศูนย์บริการนอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย 1 ราย และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลพักทัน 1 ราย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ (Interview) และประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากประชากรกลุ่มตัวอย่าง โดยเก็บข้อมูลจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.2 ประเด็นการสนทนากลุ่ม(Focus Group Interview)มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวแทนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 7 – 9 ราย เพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลและสรุปบทเรียนร่วมกันมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม มีรายละเอียด ดังนี้

1) ผู้วิจัยได้กำหนดวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น ชื่อ – สกุล เพศ ที่อยู่ปัจจุบัน อาชีพ และเบอร์โทรศัพท์

2) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์โดยวิธีการจดบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้หลักการพัฒนากลุ่มอาชีพตามหลัก 5 ก ดังนี้ ก ที่ (1) กลุ่ม/สมาชิก (2) กรรมการ (3) กฎ กติกา ระเบียบข้อบังคับ (4) กองทุน และ (5) กิจกรรม

3) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แล้วนำมาวิเคราะห์ พร้อมทั้งใช้วิธีการ (1) ศึกษาดูงาน (2) อบรมเชิงปฏิบัติงาน (3) ลงมือปฏิบัติและผลการพัฒนา การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ ตามหลักมาตรฐานของกลุ่มอาชีพ ดังนี้ (1) ด้านบริหารงาน (2) ด้านบริหารคน และ (3) ด้านบริหารผลประโยชน์

4) ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มสร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์นำประเด็นในการสนทนาให้ผู้เข้าร่วมกลุ่มทุกคนแสดงความคิดเห็นในแต่ละประเด็น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปฏิบัติการในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ และข้อมูลจากประเด็นการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ถูกสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาจากเอกสารต่างๆ

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันและปัญหา ของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือน บ้านทุ่งกลับใหญ่ พบว่า กลุ่มแม่บ้านทุ่งกลับใหญ่ มีการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในชุมชน โดยเน้นทำกินทำใช้ในครัวเรือน เหลือกก็จำหน่ายในชุมชน มีผู้นำชุมชน คือ นายอนุสร อินทโชติ ทำหน้าที่เป็นประธานกลุ่มสภาพปัญหา สรุปได้ว่า สมาชิกมีความถือตนเรื่องของอายุ เช่นการบอกกล่าวจากผู้ที่มีอายุน้อยกว่าหรือผู้สูงอายุจะไม่ให้การยอมรับคำปรึกษาในส่วนที่ต้องปรับปรุงหรือแก้ไข สมาชิกยังขาดความตรงต่อเวลาและขาดการมีส่วนร่วมต่อกลุ่ม ประธานกลุ่มที่ยังไม่เป็นสตรี ความเข้าใจกับกลุ่มสตรี ยังไม่เป็นไปตามระเบียบของกลุ่มสตรี ส่วนสภาพปัญหาของคณะกรรมการ สรุปได้ว่า ประธานจะดำเนินการในส่วนที่เป็นทุนของกลุ่มเกือบทั้งหมดการติดต่อประสานงานในส่วนของการวิทยากรก็จะดำเนินการจัดหาและผู้ที่เกี่ยวข้องของกลุ่มในบางกรณีการเลือกตั้งสนใจจัดหาวิทยากรอาจจะไม่ตรงกับความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม ด้านทุนสมาชิก พบว่า มีเพียงทุนทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมากมาย เช่น พืชสมุนไพรที่ใช้ในครัวเรือน การดำเนินงานกลุ่ม พบว่า กิจกรรมทำกันเฉพาะกลุ่มทำน้ายาล้างจานผสมน้ำมะนาวและมะกรูดเท่านั้น กลุ่มยังขาดองค์ความรู้ ในการแปรรูปสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ให้หลากหลาย พบว่า เป็นเพียงการเข้าร่วมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมตามฤดูกาลของทรัพยากรเท่านั้น

ปัจจุบันยังไม่มี การลงหุ้นของสมาชิกกลุ่มเป็นกองทุนของกลุ่มอาชีพสตรี ส่วนมากจะได้ทุนจากโครงการต่างๆ เช่น พัฒนาชุมชนอำเภอบางระจันมีทุนให้เปล่าโดยทางกลุ่มอาชีพสตรีจะต้องเขียนโครงการขอเพื่อรับการสนับสนุน ศูนย์บริการนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีทุนสนับสนุนปีละ 2 ครั้ง (ไตรมาส) การจัดการทุนเป็นไปในรูปของการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ วิทยากรจัดกระบวนการเรียนรู้ฝึกทักษะให้กับสมาชิกกลุ่ม สภาพปัญหา สรุปได้ว่า สมาชิกยังไม่มี การลงหุ้นแต่อย่างใดและการดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มแม่บ้านทุ่งกลับใหญ่ สรุปได้ว่า การทำน้ายาล้างจานช่วงแรกๆ จะยังไม่มีสืใส่และฟองน้อยทำให้ไม่ค่อยนิยมทำใช้เองหลังจากมีการพัฒนาและเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจจากการไปศึกษาดูงานตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทำให้กระบวนการเรียนรู้เพิ่มทักษะในการทำผลิตภัณฑ์ใช้ในครัวเรือนส่วนสภาพปัญหา สรุปได้ว่ากิจกรรมของทางกลุ่มฯ ยังไม่หลากหลาย และทางกลุ่มต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองด้วยการทำสมุนไพรให้หลากหลายเพิ่มมากขึ้น

2. วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนากลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ พบว่า วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อนำทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในชุมชน พืชผักผลไม้ โดยนำสมุนไพรมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ สำหรับบริโภคและอุปโภค สมาชิกมีจุดประสงค์เดียวกัน และมีอาชีพเดียวกัน เข้าร่วมกลุ่มด้วยความสมัครใจ เน้นการทำกินทำใช้ในครัวเรือน เหลือกก็จำหน่ายในชุมชน โดยบริหารจัดการตนเองพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเอง จากสภาพปัญหาที่ พบว่า กรรมการและสมาชิกได้คัดเลือกประธานกลุ่มคนใหม่เป็นสุภาพสตรี ได้แก่ นางประภา มหาวงค์ กรรมการแต่ละคนทราบหน้าที่ที่รับผิดชอบควรเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเป็นประจำ และเข้าร่วมการศึกษาดูงานและการอบรม เชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้คุณภาพมากยิ่งขึ้นการจัดการเรื่องผลผลิตที่มีในชุมชน ด้วยการแปรรูปสมุนไพรให้มีคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม สมาชิกกลุ่มฯ การดำเนินงานกลุ่มพบว่า เมื่อมีกิจกรรมจะจัดการแบ่งผลผลิตที่ได้ออกเป็นส่วนๆตามจำนวนสมาชิกในกลุ่มโดยแบ่งเท่า ๆ กันตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่ม คือ การทำกินทำใช้ในครัวเรือน เหลือกก็จำหน่ายในชุมชน กองทุนจึงไม่สำคัญและไม่จำเป็นสำหรับกลุ่มส่วนหน่วยงานภาครัฐที่จะสนับสนุนในรูปแบบวิทยากรและวัสดุอุปกรณ์ หรือเป็นตัวเงิน อย่างไรก็ตามทางกลุ่มก็ไม่ปฏิเสธที่จะรับเอาไว้แต่กลุ่มต้องทราบจุดยืนของตนเองว่า กลุ่มต้องพึ่งเองให้ได้ และที่สำคัญทางกลุ่มจะไม่มี การกู้ยืมจากแหล่งทุนต่าง ๆ ด้านกิจกรรม สรุปได้ว่า ทางกลุ่มฯ มีการออกไปศึกษาดูงานจากกลุ่มที่เข้มแข็งหรือมีการจัดการที่ดี และเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำสู่การปฏิบัติจริง “คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น” ทางกลุ่มฯ ได้รับองค์ความรู้การแปรรูปสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ สำหรับอุปโภค ได้แก่ การทำน้ายาซักผ้า, น้ายาล้างห้องน้ำ, ล้างจาน, สมุนไพร, ส่วนไว้บริโภคเป็นอาหารพริกแกงเผ็ดแกงส้ม พริกเผา ตาแดง ประเภทอาหารคาว เช่น แกงผักบุ้งเตโพ และขนมหวานต่างๆ เมื่อสมาชิกกลุ่ม มีองค์ความรู้แล้วจึงนำวัตถุดิบที่เป็นสมุนไพรที่มีอยู่แล้วในชุมชนมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ตามที่ได้อบรมมา

3. ผลการพัฒนากลุ่มเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ พบว่า ด้านการบริหารงาน มี 3 องค์ประกอบดังนี้ กองทุน มีตัวบ่งชี้ ได้แก่ สมาชิกมีส่วนร่วมไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 สรุปได้ว่า สมาชิกกลุ่ม มีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มมากยิ่งขึ้นโดยเข้าร่วมประชุม

การศึกษาดูงานและการอบรมเชิงปฏิบัติการ ตลอดถึงการออกบูทจำหน่ายสินค้าตามสถานที่ต่างๆ ได้ทำการเปลี่ยนประธานให้เป็นสุภาพสตรีโดยมอบหมายงานตามบทบาทหน้าที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่มและกฎระเบียบของกลุ่มที่มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสมาชิกให้ความสำคัญกับกิจกรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนส่งผลให้เกิดกิจกรรมใหม่ๆ ขึ้นอย่างต่อเนื่องกิจกรรมทำต่อเนื่อง มีความก้าวหน้า และประสบความสำเร็จโดยได้รับองค์ความรู้เพิ่มขึ้นการแปรรูปสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากนั้นนำสินค้าไปจัดแสดงในโอกาสต่าง ๆ ได้ขยายเครือข่ายและจำหน่ายไปในตัว

ด้านการบริหารคนมี 3 องค์ประกอบดังนี้กรรมการ ได้มาจากการเลือกตั้งจากสมาชิก พบว่า คณะกรรมการและสมาชิก จำนวน 15 คน ได้มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกโดยให้การยอมรับจากสมาชิกทุกคนเพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการกลุ่มให้มีประสิทธิภาพ คณะกรรมการทำงานตามบทบาทหน้าที่ที่ทั้งคณะมีโครงสร้างที่ชัดเจน สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยกรรมการและสมาชิก มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มมากยิ่งขึ้น เช่น การเข้าร่วมประชุม การศึกษาดูงาน การอบรมเชิงปฏิบัติการและการจัดบูทแสดงผลงาน สมาชิกกลุ่มมีการปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มดีขึ้นกว่าเดิม คนในชุมชนรู้ว่ามียากลุ่มอาชีพที่ผลิตอาหารหวานและให้การยอมรับในประเภทอาหารที่ใหม่สด สะอาดมีราคาไม่แพง คนในชุมชนสนับสนุนกลุ่มด้วยการเข้ามาใช้บริการของกลุ่มเพราะมีราคาเป็นกันเองและมีการแลกเปลี่ยนรับฟังข้อคิดเห็นของคนในชุมชนที่เข้ามาใช้บริการ นำมาปรับปรุงบางส่วนของผลิตภัณฑ์ที่ได้รับคำติชม

ด้านการบริหารผลประโยชน์มี 3 องค์ประกอบดังนี้ผลประโยชน์ต่อสมาชิก สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เป็นการเน้นทำกินทำใช้มากกว่าและไม่เน้นรูปตัวเงินผลประโยชน์ต่อสมาชิกที่ได้รับคือการประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้มากกว่าการซื้อจากตามท้องตลาดทั่วไป ส่วนการพัฒนาสมาชิกส่งเสริมการเรียนรู้ เพิ่มศักยภาพยังไม่มี การสนับสนุนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสมาชิกที่ชัดเจนจะมีการเข้าฝึกอบรมตามโอกาสและตามวาระการจัดการของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรกรอีกด้วยผลประโยชน์ต่อกลุ่มมีความเข้มแข็งมากขึ้นมีการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ มีการพัฒนาขีดความสามารถของคณะกรรมการและสมาชิกและผลประโยชน์ต่อชุมชน มีการดูแลเอื้ออำนวยต่อผู้ยากไร้ ผู้พิการ ผู้สูงอายุตามโอกาสมีการดูแลทำความสะอาด วัด โรงเรียนและอนุรักษ์ชุมชนให้เป็นพื้นที่สีเขียว

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ พบว่า การรวมตัวของชาวบ้านที่เป็นสุภาพสตรีเสียส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเดียวกัน คือการทำนาเป็นอาชีพหลัก มีภูมิลำเนาในหมู่บ้านเดียวโดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน กล่าวคือ ในหมู่บ้านแห่งนี้ หลังจากหมดฤดูการทำนา ชาวบ้านมีเวลาว่างจึงนิยมปลูกพืชผักผลไม้สมุนไพรไว้มากพอสมควรเช่น มะนาว มะกรูด มะขาม มะขามป้อม ย่านาง และขมิ้นชัน ฯลฯ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนชัย กาลวิโรจน์ (2561) พบว่า “สมุนไพรที่ปลูกตามบ้าน ได้แก่ ขมิ้นชันว่านตะขบเสลดพังพอนเพชรสังฆาต มะขามป้อม ย่านาง เป็นต้น” แต่ถึงอย่างไรก็ไม่ได้นำสมุนไพรมาแปรรูป เนื่องจากขาดองค์ความรู้ เมื่อรวมกลุ่มเริ่มแรกได้นำมะนาว มะกรูดมาทำน้ำยาล้างจานซึ่งได้รับการแนะนำจากครู กศน. ส่งผลให้ทำเป็นและนำไปใช้ในครัวเรือน สอดคล้องกับ

งานวิจัยของ **ภาควัต ศรีสุรพลและศิวัช ศรีโกคางกุล** (2556) สภาปัญหา พบว่าขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือสร้างสินค้าใหม่ ๆ ให้ตรงกับความต้องการของลูกค้า ขาดการฝึกอบรมทักษะที่จำเป็นในการผลิต รวมทั้งขาดการประชาสัมพันธ์และการจัดการที่ดี วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่ม เพื่อการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดคุณค่าและมูลค่าตามมา กล่าวคือ นำสมุนไพรต่างๆ มาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับบริโภคและอุปโภค เป็นการทำกินทำใช้ในกลุ่มและแบ่งปันให้สมาชิกนำไปใช้ในครัวเรือน เป็นการลดรายจ่ายแก่ครอบครัวนั่นเอง

2. วิธีการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนากลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ พบว่า วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่ม คือ เพื่อนำทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในชุมชนโดยนำสมุนไพรมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ สำหรับบริโภคและอุปโภค เช่น น้ำยาล้างจาน สบู่สมุนไพร น้ำยาล้างห้องน้ำ น้ำยาสระผม และอาหารต่าง ๆ เน้นทำกินทำใช้ในครัวเรือน เหลือกก็แบ่งปันหรือจำหน่ายเป็นรายได้ของกลุ่ม และมีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือกันเป็นประจำทุกเดือนและสถานที่ตั้งกลุ่มมีความเหมาะสมสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ธนวรรณ ชินชัยวุธ** (2561) พบว่า กลุ่ม/สมาชิก ควรมีการจัดตั้งกลุ่มให้เป็นกิจจะลักษณะ มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและมีสถานที่จัดกิจกรรมที่เหมาะสมและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ลักษมี เสือแป้น** (2555) พบว่า เงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนากลุ่มอาชีพสตรี ประกอบด้วยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม ได้มีความพยายามปรับปรุงโครงสร้างและหาแนวทางในการบริหารจัดการจัดให้มีประสิทธิภาพ มีการเข้าร่วมการศึกษาดูงาน และการอบรมเชิงปฏิบัติการตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับการวิจัยของ **ภาควัต ศรีสุรพล และ ศิวัช ศรีโกคางกุล** (2556) พบว่า การจัดทำทะเบียนของกลุ่มอาชีพต่างๆ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่มอื่นๆ และสมาชิกภายในกลุ่มอาชีพ การศึกษาดูงานกลุ่มอาชีพที่ประสบความสำเร็จด้านการจัดการที่ดี การสนับสนุนการจัดทำบัญชีอย่างง่าย การสนับสนุนกิจกรรมที่หลากหลายหรือนำสินค้าไปแสดงหรือจำหน่ายสินค้าโอท็อปและงานอื่น ๆ

3. ผลการพัฒนาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ พบว่า สมาชิกมีส่วนร่วมไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 โดยสมาชิกกลุ่ม มีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มมากยิ่งขึ้น ในการเข้าร่วมประชุมประจำเดือน การศึกษาดูงาน และการอบรมเชิงปฏิบัติการ ตลอดจนการออกบูธจำหน่ายสินค้าตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ทางหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ลักษมี เสือแป้น** (2555) พบว่า เงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนากลุ่มอาชีพสตรี ได้มีความพยายามปรับปรุงโครงสร้างและหาแนวทางในการบริหารจัดการจัดให้มีประสิทธิภาพ การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทำให้มีเงินทุนหมุนเวียนเพียงพอต่อการดำเนินงานกฎระเบียบข้อบังคับ มีผลการพัฒนาพบว่าได้มีการเปลี่ยนประธานให้เป็นสุภาพสตรีโดยมอบหมายงานตามบทบาทหน้าที่ มีผลการพัฒนาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่มและกฎระเบียบของกลุ่มที่มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสมาชิกให้ความสำคัญกับกิจกรรม

สมาชิก มีผลในการพัฒนา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยกรรมการและสมาชิกมีส่วนร่วมเข้าร่วมประชุม การศึกษาดูงาน การอบรมเชิงปฏิบัติการ และการจัดบูธแสดงผลงาน สมาชิกกลุ่มมีการปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มดีขึ้นกว่าเดิม คนในชุมชนมีผลการพัฒนาด้านในชุมชนรู้ว่ามีการผลิตอาหารคาว-

หวานและให้การยอมรับในประเภทอาหารที่ใหม่สด สะอาดมีราคาไม่แพง คนในชุมชนสนับสนุนกลุ่มด้วยการเข้ามาใช้บริการของกลุ่มเพราะมีราคาเป็นกันเองและมีการแลกเปลี่ยนรับฟังข้อคิดเห็นของคนในชุมชนที่เข้ามาใช้บริการ นำมาปรับปรุงบางส่วนของผลิตภัณฑ์ที่ได้รับคำติชมข้อคิดเห็นต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ธนวรรณ ชินชัยวุธ (2561)** พบว่า กรรมการควรมีโครงสร้างที่ชัดเจนได้แก่ ประธาน ที่ปรึกษา รองประธาน เลขานุการ เภรณญิก ประชาสัมพันธ์ การตลาด และกรรมการ

การบริหารผลประโยชน์ต่อสมาชิก มีผลการพัฒนาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เป็นการเน้นทำกินทำใช้และไม่เน้นรูปตัวเงินผลประโยชน์ต่อสมาชิกที่ได้รับคือการประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้มากกว่าการซื้อจากตามท้องตลาดทั่วไป ผลประโยชน์ต่อกลุ่ม มีการจัดสรรทั่วถึงมีการจัดการสวัสดิการแก่สมาชิกกลุ่ม ไม่มีกองทุนใด ๆ ของสมาชิกกลุ่ม ไม่มีการร่วมลงทุนของสมาชิกกลุ่มที่ชัดเจน ส่วนการพัฒนาสมาชิกส่งเสริมการเรียนรู้ เพิ่มศักยภาพยังไม่มี การสนับสนุนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสมาชิกที่ชัดเจนและ ผลประโยชน์ต่อชุมชนกลุ่มมีการช่วยเหลือสังคม วัด บ้าน โรงเรียน ตามโอกาสต่าง ๆ และร่วมกันรณรงค์สร้างชุมชนเป็นพื้นที่สีเขียว จากผลการพัฒนาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ สรุปลดคล้องกับงานวิจัยของ **ธนวรรณ ชินชัยวุธ (2561)** พบว่า ด้านการบริหารงาน มี 3 ตัวบ่งชี้ คือ กองทุน กฎระเบียบข้อบังคับ และกิจกรรมของกลุ่ม ด้านการบริหารคนมี 3 ตัวบ่งชี้ คือ กรรมการ สมาชิก และคนในชุมชน ด้านการบริหารผลประโยชน์มี 3 ตัวบ่งชี้ คือ ผลประโยชน์ต่อสมาชิก ประโยชน์ต่อกลุ่มและประโยชน์ต่อชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพสตรี ได้แก่ คณะกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัดสิงห์บุรี พัฒนาชุมชนอำเภอบางระจัน ศูนย์การศึกษาครอบครัวและ การศึกษาตามอัธยาศัย ควรนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของหน่วยงาน ในการพัฒนาบทบาทของกลุ่มอาชีพสตรีในชุมชนอื่น ๆ ให้มีความเข้มแข็ง ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้สามารถพัฒนาขึ้นไปในระดับสินค้าโอท็อป และระดับวิสาหกิจชุมชนในโอกาสต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ ผลการวิจัยในครั้งนี้ สามารถเป็นข้อมูลสารสนเทศแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ คณะกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัดสิงห์บุรี พัฒนาชุมชนอำเภอบางระจัน ศูนย์การศึกษาครอบครัวและ การศึกษาตามอัธยาศัย และผู้ที่สนใจในเชิงวิชาการ ที่กลุ่มดำรงอยู่ได้เพราะสมาชิกกลุ่มให้ความสำคัญต่อกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและมีผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เกิดขึ้นล้วนแต่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นการพึ่งตนเองสามารถนำองค์ความรู้ไปปรับใช้ หรืออ้างอิงในเชิงวิชาการ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษารูปแบบการประยุกต์ใช้การเสริมสร้างความเข้มแข็งในเชิงปฏิบัติด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมโดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ในครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ เป็นแกนนำหลักให้โอกาสในการเปิดรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และควรศึกษาการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของกลุ่มอาชีพสตรีการทำสมุนไพรใช้ใน ครัวเรือนบ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพิกพัน อำเภอ บางระจัน จังหวัด สิงห์บุรี

บรรณานุกรม

- จิรพรรณ กาญจนจิตรา. (2530). **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.
- ธนชัย กาลวิโรจน์. (2561). **การส่งเสริมการปลูกและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคพื้นฐานในชุมชนบ้านนาไร่เดียว ตำบลวังแขม อำเภอกลองखง จังหวัดกำแพงเพชร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน.
- ธนวรรณ ชินชัยวุธ. (2562). **ปัจจัยการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเสื่อกกสู่วิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษาบ้านหัวฝาย ตำบลเอราวัณ อำเภอเอราวัณ จังหวัดเลย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน.
- นนทชาติ ปราชญ์รักษา. (2553). **ผักสมุนไพร**. กรุงเทพฯ: ยูโรปา เพรส บจก.
- ภาควิต ศรีสุรพล และ ศิวัช ศรีโศคนกุล. (2555). **แนวทางการส่งเสริมกลุ่มอาชีพให้มีความเข้มแข็งในตำบลนาชุมแสง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น**. รายงานวิจัยวิทยาลัยการปกครอง มหาวิทยาลัยขอนแก่น, บทความวิจัยเผยแพร่ในวารสารสถาบันวิจัยพินิจธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน พ.ศ.2560.
- ลักขมี เสือแป้น. (2555). **ความสำเร็จของการพัฒนากลุ่มอาชีพและความเชื่อมโยงกับการส่งเสริมชุมชน**
กรณีศึกษา: กลุ่มอาชีพสตรีแปรรูปผลิตภัณฑ์กล้วยน้ำว้าบ้านเขาสะพานแร้ง ตำบลสนามแย่อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2551). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ศิริพร ครอบครองวงศ์. (8 มิถุนายน 2562). **สัมภาษณ์**. กรรมการกลุ่มแม่บ้านทุ่งกลับใหญ่. ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
- สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. (2560). **แนวทางการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มอาชีพ**. กรุงเทพมหานคร: สไตส์ครีเอทีฟเฮ้าส์
- อนุสร อินทโชติ. (10 พฤศจิกายน 2561). **สัมภาษณ์**. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 6 บ้านทุ่งกลับใหญ่ ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- อมรรัตน์ สอาดเล็ก. (25 มิถุนายน 2562). **สัมภาษณ์**. กรรมการกลุ่มแม่บ้านทุ่งกลับใหญ่. ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.

แนวทางการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา
คณะศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
RESULT-BASED ADMINISTRATION OF THE ACHIEVEMENT OF LECTURERS
IN THE FACULTY OF RELIGION AND PHILOSOPHY OF
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

กำธร เพี้ยเอี้ย

Kamthon piaeia

พระครูสุธีปริยัติโกศล

Phrakrusuteepariyatikosol

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

faculty of Religion and Philosophy of Mahamakut Buddhist University

mangosomo@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง การบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา 2) เพื่อศึกษาผลการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา 3) เพื่อเสนอแนวทางการบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตร กลุ่มตัวอย่างการวิจัยได้แก่ อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา จำนวน 15 รูป/คน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อได้ข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลแล้วนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

1) อาจารย์ประจำหลักสูตร เป็นผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ มีคุณสมบัติตามกลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้ มีการศึกษาในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก และมีประสบการณ์การทำงาน อยู่ระหว่าง 5-10 ปี ประสบการณ์ มีความสามารถในการบริหารหลักสูตรได้เป็นอย่างดี เป็นหลักสูตรที่ตนถนัด

2) การบริหารงานทั่วไปของอาจารย์ประจำหลักสูตร พบว่า อาจารย์ประจำหลักสูตรมีความต้องการที่จะบริหารงานให้มีประสิทธิภาพบรรลุเป้าประสงค์ ตามกระบวนการจัดการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา ได้แก่ ด้านการผลิตผลงานทางวิชาการ ผลิตตำรา การทำวิจัย

3) ผลการประเมินการดำเนินงานการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พบว่า ขั้นตอนการดำเนินงาน มีความเหมาะสม ความสอดคล้อง ความเป็นไปได้ มีประสิทธิภาพและความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์, อาจารย์ประจำหลักสูตร, สาขาวิชาปรัชญา

Abstract

This research article is part of the research titled "Performance-Based Management of Course Instructors". Philosophy Faculty of Religion and Philosophy Mahamakut Wittayalai University have a purpose. 1) To study the administration of full-time instructors Department of Philosophy. 2)To study the results of an achievement-oriented administration of the course instructors. Philosophy. 3) To propose an achievement-oriented approach to management of the course instructors. The research sample consisted of course instructor Philosophy Faculty of Religion and Philosophy, 15 figures/person. This research was a qualitative research using data from in-depth interview form. Once the data is obtained, it is analyzed, synthesized and presented in a descriptive manner. The results showed that

1) Full-time instructor as an interview respondent have the qualifications according to the sample that has been defined Studying at the master's and doctoral level and has working experience between 5-10 years and has good ability to manage courses It is a course that they specialize in.

2) General administration of course instructors, it was found that course instructors needed to manage their work effectively to achieve their goals. According to the teaching and learning process of educational institutions, including producing academic works, producing textbooks, conducting research

3) The results of the evaluation of the performance-based management of the course instructors Philosophy Mahamakut Wittayalai University found that the operation process appropriateness, conformity, feasibility Efficient and helpful at the highest level.

Keywords: Result-Based Administration, Achievement of Lecturers, Faculty of Religion and Philosophy

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตราที่ 34 กำหนดให้คณะกรรมการอุดมศึกษาจัดทำมาตรฐานการอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการตาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ คณะกรรมการการ อุดมศึกษาจึงได้ดำเนินการจัดทำมาตรฐานการอุดมศึกษาเพื่อใช้เป็นกลไกระดับกระทรวงระดับคณะกรรมการ การอุดมศึกษา และระดับหน่วยงานเพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายของสถาบันอุดมศึกษาในการพัฒนาการ อุดมศึกษาต่อไป เพื่อพัฒนาความสามารถในการแข่งขันได้ในระดับนานาชาติของสังคมและประเทศชาติ มีการ ให้บริหารวิชาการที่ทันสมัย เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ตามระดับความเชี่ยวชาญของ ประเภทสถาบัน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545)

ความเจริญก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการระบบ การศึกษาหลายด้านผู้ที่เกี่ยวข้องกับวิชาการด้านการศึกษาจึงต้องบริหารจัดการให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง การการบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์เป็นวิธีการบริหารจัดการ ที่มุ่งเน้นผลการปฏิบัติงานเพื่อให้องค์กรบรรลุ วัตถุประสงค์และเป้าหมาย เป็นการปรับปรุงผลการดำเนินงานขององค์กรที่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิด การทำงานที่มีประสิทธิภาพประสิทธิผลและยกระดับผลการปฏิบัติงานขององค์กรให้สามารถตอบสนองความ ต้องการของผู้รับบริการได้ดียิ่งขึ้น การบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตร หากไม่ปรับปรุงไปตามการ เปลี่ยนแปลงให้ทันต่อสังคมจะก่อให้เกิดการเสียหายต่อการจัดการศึกษา อาจารย์ประจำหลักสูตรต้องรู้จัก ปฏิรูปการศึกษา ต้องปรับแนวคิดให้ถือว่า “การศึกษาเป็นการลงทุน” จะทำให้ยุทธศาสตร์และวิธีการศึกษา เปลี่ยนไป จึงจำเป็นที่ทุกคนจะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) เพื่อจะได้จัดการศึกษาให้เกิด ประโยชน์สูงสุด การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการศึกษาที่สำคัญประการหนึ่งคือจากการเน้นที่เงิน งบประมาณ และวัสดุครุภัณฑ์ เพื่อจะนำไปสู่กระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งคุณภาพและปริมาณ พลสันต์ โพธิ์ศรีทอง (2548) การบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรในสถาบันการศึกษาในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องมี การบริหารงานให้ทันทันกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ให้บรรลุเป้าประสงค์ตามนโยบายหรือพันธกิจของ สถาบันการศึกษา เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการบริหารงาน ซึ่งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นหนึ่งใน มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มีพันธกิจที่ต้องทำทั้งสี่ด้าน โดยเฉาะด้านการผลิตบัณฑิตในมีความรู้ ความสามารถในการวิชาที่สถาบันการศึกษานั้นๆ จัดให้มีการเรียนการสอน ดังนั้นการบริหารงานของ สถาบันการศึกษาจึงเกี่ยวข้องกับอาจารย์ประจำหลักสูตรที่ต้องมีคุณสมบัติเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน การศึกษาอุดมศึกษามีความสามารถในการบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตร ซึ่งการบริหารงานได้ ประสบปัญหาหลายประการ ปัญหาที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไขไปบ้าง แต่ปัญหาบางอย่างยังไม่ได้รับการแก้ไข อย่างยั่งยืน ทำให้บริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรด้วยประสิทธิภาพไม่บรรลุผลตามเป้าหรือด้วยการ พัฒนาและเกิดความล่าช้าในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นปัญหาในการบริหารจัดการทำให้เกิดความเสียหายแก่ สถาบันการศึกษานั้นๆในภาพรวม

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยเพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาอาจารย์ประจำหลักสูตรให้มีคุณภาพตามมาตรฐานและเป็นประโยชน์ต่อทางการศึกษาในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2. เพื่อศึกษาผลการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ทั้งส่วนกลางและวิทยาเขต วิทยาลัย ทั้งหมด 4 แห่ง ได้แก่ 1) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา, 2) วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย 3) วิทยาเขตร้อยเอ็ด 4) วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร จำนวน ทั้งหมด 15 รูป/คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งได้กำหนดคุณสมบัติกลุ่มตัวอย่างไว้ดังนี้ 1) เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา 2) ปฏิบัติงานมากกว่า 5 ปี 3) วุฒิการศึกษาอย่างน้อยปริญญาโทขึ้นไป 4) ทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ 5) ที่มีประสบการณ์การทำงาน 5-10 ปี จำนวน 15 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)
2. แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จึงใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (qualitative research) และแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นในการสนทนากลุ่ม(Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่แม่นยำ ตรงประเด็นและครอบคลุมการวิจัยด้านการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3. วิธีสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่นำไปใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัยดังนี้

3.1 ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์จากเอกสารตำราและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง

3.2 ลงและสำรวจพื้นที่ ติดต่อและสร้างความคุ้นเคยและพูดคุยสอบถาม

รายละเอียดเพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับเนื้อหาที่ต้องการสัมภาษณ์

การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้มาซึ่งเครื่องมือที่สมบูรณ์และมีคุณภาพต่อการวิจัย มีขั้นตอนการตรวจสอบดังนี้

1. ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องตามวัตถุประสงค์และเนื้อหาของงานวิจัย

2. ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ 3 ท่าน คือ 1) พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพธิ์, รศ.ดร. 2) ผศ.ดร.แหวนทอง บุญคำ 3) ผศ.ดร.จรัส บุคตาพงษ์

3. เมื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไข ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำไปเก็บข้อมูลภาคสนามต่อไป

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจึงได้ทำการค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้วจากหนังสือ ตำรา เอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับงานวิจัยด้านการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยเก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกและการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 รูป/คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อแยกแยะ เนื้อหา ประเด็นที่ศึกษา (content analysis) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล และประมวลผลข้อมูล ดังนี้ 1. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งมีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามสภาพจริง หากยังได้ข้อมูลยังไม่ถูกต้องครบถ้วนในประเด็นที่ทำการศึกษา ก็ขอเก็บเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ในการศึกษาการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาความคิดเห็นในสภาพการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ของผู้ตอบแบบสอบถามคืออาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีประสบการณ์การปฏิบัติงานอยู่ในมหาวิทยาลัยได้ 4 - 10 ปี อายุ 28-50 ปี มีทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ การศึกษาปริญญาโทขึ้นไป และพบว่า ผลการศึกษาสภาพปัญหาแนวทางการบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการนำองค์กร 2. การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ 3. การให้ความสำคัญกับผู้เข้ารับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4. ด้านการจัดกระบวนการ และ 5. ด้านผลลัพธ์การดำเนินการ จากแบบสัมภาษณ์พบว่า ด้านการนำองค์กร มีความเป็นผู้นำ สามารถในการบริหารจัดการตามภาระหน้าที่ ถ้าคิด มีแนวคิดกว้างไกล มีวิสัยทัศน์ ในการบริหาร ด้านการวางแผน มีการบริหารงานได้เป็นไปตามมาตรฐานหลักสูตร มีการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรที่กำหนด มียุทธศาสตร์ในการบริหารอย่างเป็นระบบการศึกษา ด้านการให้ความสำคัญกับผู้เข้ารับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่า บทบาทหน้าที่ของอาจารย์ประจำหลักสูตร ซึ่งมีหน้าที่บริหารหลักสูตรนั้นตามมาตรฐานการอุดมศึกษา มีหน้าที่สอน ผลิตตำราหลักสูตร และค้นคว้าวิจัยในสาขาวิชา มีภาระหน้าที่ในการบริหารและพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน ตั้งแต่การวางแผน การควบคุมคุณภาพ การติดตามประเมินผลและการพัฒนาหลักสูตร ส่งเสริม สนับสนุนการจัดกระบวนการ พัฒนา คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน สอดคล้องกับหลักสูตรโรงเรียน และความต้องการของชุมชน ด้านการจัดกระบวนการพบว่า การบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นไปตามนโยบายและพันธกิจของการสถาบันการศึกษา โดยการศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ประจำหลักสูตร ต้องการให้สถาบันหรือหน่วยงานสนับสนุนด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารงานของสาขาวิชา เช่น งบประมาณการสนับสนุน การจัดทำเอกสาร ตำรา ซึ่งส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อต้องการวางแผนงานและจัดการบริหารงานให้เกิดความสำเร็จและมีประสิทธิภาพด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนการสอน ด้านผลลัพธ์การดำเนินการ พบว่า การสำเร็จในการปฏิบัติงานในภาระหน้าที่ยังเป็นไปตามเกณฑ์ที่ดี เช่นการจัดการเรียนการสอน การอบรมด้านต่างๆ งานวิจัย และผลิตตำรา เอกสารการสอน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา ต้องการมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น เช่น การวิจัย การทำผลงานด้านวิชาการ เพื่อให้การบริหารงานด้านกระบวนการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

2. ผลการบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตามการวัดผลการปฏิบัติงานโดยทั่วไปมีจุดเน้นของการดำเนินการ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความประหยัด (Economy) 2) ความมีประสิทธิภาพ (Efficiency) 3) ความมีประสิทธิภาพ (Effectiveness) ตามองค์ประกอบการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ทั้ง 3 ด้าน จากแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของอาจารย์ประจำหลักสูตรส่วนมาก พบว่า ด้านประหยัด พบว่า ความคุ้มค่า ด้านงบประมาณ ใช้อัตราค่าจ้างได้อย่างคุ้มค่า ประหยัดงบประมาณในการจ้าง โดยอาจารย์ประจำหลักสูตรทำงานได้แทบทุกด้านที่เกี่ยวข้อง

กับการะงานและงานส่วนอื่นๆ จัดอยู่ในการประหยัดและคุ้มค่ามากที่สุด เช่น หลายท่านจบการศึกษาระดับปริญญาเอก แต่จ้างในระดับปริญญาโท เป็นต้น ด้านความมีประสิทธิภาพ พบว่า อาจารย์ประจำหลักสูตรมีศักยภาพในการบริหารจัดการหลักสูตร ตามภาระหน้าที่ได้ดี แม้ว่าภาระงานจะมีมากแต่ก็สามารถบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี และผลการปฏิบัติในหน้าที่มีประสิทธิภาพทั้งนี้เพราะอาจารย์ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านวิชาการมาหลายปี ด้านความมีประสิทธิภาพ ต้องการให้ผู้บริหารให้การสนับสนุนด้านอื่นๆ เช่น การผลิตผลงานทางวิชาการ ตำรา วิจัย มีการผลิตผลงานน้อย และต้องการผลิตผลงานเพิ่มขึ้น ผลงานทางวิชาการ และตำแหน่งทางวิชาการ วิจัย ตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์และการมีส่วนร่วมในการบริหารด้านต่าง ๆ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา มีความสามารถในการบริหารจัดการหลักสูตรที่อยู่ในเกณฑ์ดีมาก มีการวางแผนยุทธศาสตร์ วางแผนงาน เป็นไปตามหลักสูตรกำหนดและมีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ในการบริหารหลักสูตรดีมาก และมีข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้ก้าวหน้าในหน้าที่การงานและด้านงบประมาณ พบว่า ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของอาจารย์ประจำหลักสูตร ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตร ยังขาดแรงจูงใจในการบริหารงานให้สำเร็จผลสัมฤทธิ์ตามเป้าประสงค์ ได้แก่ งบประมาณที่นำมาบริหารจัดการยังไม่เพียงพอ ถ้าเทียบกับจำนวนของอาจารย์ประจำหลักสูตร การบริหารงานเพื่อให้มีผลสัมฤทธิ์จึงขาดประสิทธิภาพลง ซึ่งเป็นเหมือนลูกโซ่ สิ่งสนับสนุน จึงจำเป็นต่ออาจารย์ประจำหลักสูตร ในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพทุกด้าน ต้องการ การสนับสนุนด้านความมั่นคงในการปฏิบัติงาน ต้องการบรรจุบรรจุเป็นอาจารย์ประจำ ซึ่งบางรูป/คนทำงานมานานกว่า 6 ปี และสนับสนุนตำแหน่งทางวิชาการให้สูงขึ้น หลายคนมีอายุมากขึ้น แต่ความมั่นคงในหน้าที่การงานยังไม่มี

3. ด้านแนวทางการบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พบว่ามีความคิดเห็นและได้วิเคราะห์แยกเป็นประเด็น ดังนี้ 1.มีงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอ 2.มีอิสระในการบริหารหลักสูตร 3.การพัฒนาหลักสูตรให้เป็นที่ต้องการแก่ผู้เรียน 4.การสร้างขวัญกำลังใจให้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่ 5. การมีส่วนร่วมในองค์กร 6. องค์กรให้ความสำคัญต่ออาจารย์ประจำหลักสูตร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษาคควรจัดการด้านการสนับสนุนแก่การบริหารงานของอาจารย์ให้เพียงพอต่อความต้องการ ได้แก่ ด้านงบประมาณการบริหารงานเกี่ยวกับวิชาการทุกด้านและสนับสนุนให้มีการพัฒนาด้านต่างๆเพิ่มขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปราย ดังนี้

1. สภาพปัญหาทั่วไปของการบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของการบริหารการการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการนำองค์กร 2. การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ 3. การให้ความสำคัญกับผู้เข้ารับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4. ด้านการจัดกระบวนการ 5. ด้านผลลัพธ์การดำเนินการ สอดคล้องกับการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ของ มังกร หริรักษ์ (2555) โดยการนำองค์กร มีการมอบหมายหน้าที่ให้ครูและบุคลากรปฏิบัติ

สนับสนุนบุคลากรจัดทรวัดกรรม สิ่งประดิษฐ์ ส่งเสริมสวัสดิการให้บุคลากรเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารแสดงออกถึงภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์ กล้าคิดกล้าตัดสินใจ กล้าทำ ด้านการวางแผนยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการกำหนดกลยุทธ์ในสถานศึกษาการให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นการให้ความสำคัญกับบุคคลภายนอกในการเสนอความคิดเห็น ด้านการจัดการกระบวนการ มีการเตรียมความพร้อมเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งเก่าและใหม่ก่อนเปิดภาคเรียน การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ

2. ผลการบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ต้องบริหารงานให้มีประสิทธิผล สอดคล้องกับ ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558 อาจารย์ประจำหลักสูตรมีหน้าที่บริหารหลักสูตรนั้นตามมาตรฐานการอุดมศึกษา มีหน้าที่สอน ผลิตตำราหลักสูตร และค้นคว้าวิจัยในสาขาวิชา ดังกล่าว อาจารย์ประจำหลักสูตรที่มีภาระหน้าที่ในการบริหารและพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน ตั้งแต่การวางแผน การควบคุมคุณภาพ การติดตามประเมินผลและการพัฒนาหลักสูตร อาจารย์ประจำหลักสูตรมีบทบาทและหน้าที่สำคัญต่อการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษา (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132 ตอนพิเศษ 295 ง 13 พฤศจิกายน 2558) การบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์สำหรับอาจารย์ประจำหลักสูตรจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะบริหารจัดการในสาขาวิชาของตนให้บรรลุเป้าประสงค์และมีประสิทธิภาพต่อการบริหารจัดการหลักสูตร การบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรจะบรรลุเป้าประสงค์ได้อย่างหนึ่งที่สำคัญคือการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือสถาบันที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการจัดการ การวางแผน งบประมาณ สนับสนุนและอื่นๆที่จำเป็นในการบริหารงานให้คล่องตัว เพื่อให้การบริหารงานบรรลุตามเป้าประสงค์ สอดคล้องกับสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของ ศักดิ์ดา แดงเถิน. (2555) ว่า ครูมีทัศนคติต่อการบริหารงานโรงเรียน โดยใช้หลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของผู้บริหาร อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือการบริหารงานด้านวิชาการ ควรจะต่อเนื่องด้วยการกระจายอำนาจความรับผิดชอบ และลดระเบียบวิธีของการดำเนินการต่างๆ ด้านการบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ เป็นแนวคิดการบริหารจัดการที่มีการวางแผนอย่างเป็นระบบโดยมุ่งเน้นไปที่ผลลัพธ์และผลสัมฤทธิ์ตามที่คาดหวัง ผลผลิต และผลลัพธ์ ที่เกิดขึ้นของเป้าหมายที่กำหนดไว้ การบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์จึงมีความสำคัญต่อผู้บริหารงานของทุกหน่วยงานและองค์กรและสอดคล้องกับการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์จะประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน อ้างในงานวิจัยของ นางสาววราภรณ์ สกุลวิวรรณ์ (2558) คือ 1) การวางแผนกลยุทธ์ขององค์กร ซึ่งองค์กรจะต้องทำการกำหนดทิศทางโดยรวมว่า ต้องการที่จะทำอะไรอย่างไรอันจะนำไปสู่การกำหนดพันธกิจ (Mission) วัตถุประสงค์ (Objective) เป้าหมาย (Target) และกลยุทธ์การดำเนินงาน (Strategy) 2) การกำหนดรายละเอียด ของตัวบ่งชี้วัดผลดำเนินงาน เพื่อนำมาช่วยในการกำหนดความชัดเจนของตัวบ่งชี้ดังกล่าวทั้งในเชิงปริมาณ (Quantity) คุณภาพ (Quality) เวลา (Time) และสถานที่หรือความครอบคลุม (Place) อันเป็นเป้าหมายที่ต้องการของแต่ละตัวบ่งชี้ 3) การวัดและการตรวจสอบผลการดำเนินงาน ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีการตรวจสอบ และรายงานผลการดำเนินงานของแต่ละตัวบ่งชี้ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ 4) การให้รางวัลตอบ

แทน หลังจากที่ได้พิจารณาผลการดำเนินงานแล้ว ผู้บริหารจะต้องมีการให้รางวัลตอบแทนตามระดับของผลงานที่ได้ตกลงกัน

3. ด้านแนวทางการบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย การบริหารงานจะต้องได้รับการสนับสนุนและการได้รับความร่วมมือในองค์กร ทุกส่วนงาน รวมทั้งผู้บริหารองค์กรด้วย ทั้งด้านงบประมาณ การบริหารทั่วไป เพื่อให้งานการบริหารงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรมีความคล่องตัว สอดคล้องกับผลการวิจัยของ บุญเลิศ ทองดิตรมย์ (2559) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาวินิจฉัยพบว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารแบบทีมงานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1.1 สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสนับสนุนส่งเสริมและกำหนดเป็นแผนพัฒนาการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

1.2 มีการจัดอบรมเชิงวิชาการ การเขียนหลักสูตร ตำรา งานวิจัย โดยมีผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษา โดยเฉลี่ยให้ทั่วถึงทุกคนทุกวิทยาลัยเขต วิทยาลัย มิ่งบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอ โดยการเป็นผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบร่วมกันระหว่างผู้บริหารหน่วยงานกับอาจารย์ประจำหลักสูตร เพื่อสร้างแนวทางการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตร

1.3 การทำงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรมีแนวทางการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ทุกด้านแล้ว สามารถนำแนวทางการบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ ที่ได้จากการวิจัย มาพัฒนาหน่วยงานหรือองค์กรให้เจริญและให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานอย่างสูงสุด

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อเป็นการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกันมีข้อเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ

2.1 ควรมีการศึกษาวินิจฉัยเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของหน่วยงานสายอื่นๆ ขององค์กร อีก ในรูปแบบการบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ เพื่อให้การบริหารงานในองค์กรได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการด้านแนวทางการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของอาจารย์ประจำหลักสูตร ในสาขาวิชาและคณะอื่นๆอีก เพื่อนำผลการวิจัยเหล่านั้นมาพัฒนาการบริหารงานของอาจารย์

2.3 ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์หน่วยงานอื่นๆในสถาบันการศึกษา เพื่อนำผลการวิจัยเหล่านั้นมาพัฒนาการบริหารงานขององค์กร

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2545**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553**
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. (2549). **การบริหารราชการแนวใหม่**. กรุงเทพฯ: ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนภรณ์ มาคุ้ม. (2558) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, กำแพงเพชร.
- ทิพาดี เมฆสุวรรณ. (2543). **การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
- ศักดิ์ดา แดงเงิน. (2555). **การบริหารโรงเรียนโดยใช้หลักการบริหารแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของผู้บริหารโรงเรียนตามทัศนะของครูในสำนักงานเขตภาษีเจริญ สังกัดกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- นางสาววรภรณ์ สกุลวิวรรณ. (2558). **ปัจจัยความสำเร็จของการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี**. วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาภาควิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย.
- บุญเลิศ ทองติตรัมย์. (2559). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. บุรีรัมย์: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา Developing the Quality of Life According to The Principles of Buddhism

พระชัยชนะ อธิติเตโช

Phrachaichana Aidtithacho

พระมหาอดิศักดิ์ ปิยสีโล

Phramahaadisak Piyasiro

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร

Mahamakut Wittayalai University Yasothon Theological College

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึง การดำเนินชีวิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ด้วยเหตุที่มนุษย์นั้นเกิดมามีความต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ด้วยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา 3 ประการ ได้แก่ 1) ศีลภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน 2) จิตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญองกามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น และ 3) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา และอีกประการหนึ่ง การที่จะพัฒนาชีวิตให้มีคุณภาพได้สำเร็จนั้นต้องพัฒนาหลาย ๆ ด้านประกอบกัน เช่น ทางด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านบุคลิกภาพ ทั้งภายในและภายนอก

คำสำคัญ: การพัฒนา, คุณภาพชีวิต, หลักธรรม, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

This article has reflected living and improving the quality of life of human beings because humans are born, they want to have a good quality of life. With 3 principles of Buddhism which are 1) Si Laphawana (Moral development) is the development of precepts, behavior. Precepts training Set in the discipline Not encroaching or causing harm To live with others as well Supporting each other 2) Emotional Development is mental development mental development mental training to be strong stable prosperous with all virtues such as kindness compassion perseverance patience concentration and freshness merry happy etc. and 3) Wisdom development is concentrate meditation Intelligence development intelligence training To know and understand what is true to see the world and life according to its condition that can set the mind free. Making yourself from desires and suffering solve problems with intelligence. and in order to successfully develop a quality life there must be many combination developments such as human relations. Personality, both internal and external.

Keywords: Development, Quality of life, Dhamma Principles, Buddhism

บทนำ

สังคมปัจจุบันได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่สังคมจะต้องปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับกับสิ่งท้าทายทั้งด้านการดำเนินชีวิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่พึงประสงค์การนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการปฏิบัติจะเห็นด้วยตนเองหรือบัณฑิตชน ทั้งนี้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลที่สอนเรื่องการใช้เหตุผล (Reason) ในการนำความคิดแก้ปัญหาอย่างถูกวิธี และที่สำคัญเป็นศาสนาแห่งปัญญาที่สอนให้ผู้นับถือใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ให้รู้จริงด้วยตนเองก่อนแล้วจึงเชื่อและปฏิบัติตาม (สาวก) ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงมีคุณค่าและความสำคัญควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง และจุดประสงค์สอนให้ละความชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส ซึ่งจะเป็นปัจจัยทำให้คุณภาพชีวิตมีความสุข และด้วยเหตุผลดังกล่าว มนุษย์ เราเมื่อเกิดมาแล้วต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยตัวของตนเองแต่การจะอยู่อย่างมีความสุขได้นั้นต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อม การปรับตัว คือ การฝึกฝนอบรมตน (สุปฏิปัตติ) เพื่อไม่ให้ย่ำอยู่กับที่นั่นเองซึ่งได้แก่ การพัฒนา อันหมายถึงเปลี่ยนแปลงสิ่งหนึ่งไปหาอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าเดิมอันเป็นรากฐานแห่งการพัฒนา และการดำรงชีวิตอยู่ แต่ว่าการที่จะดำเนินชีวิตให้มีคุณภาพ ที่ดีได้นั้น ต้องเป็นความสุขที่แท้จริง ความสุขที่เกิดจากความรู้สึกลึกซึ้งในตนเอง ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า การพัฒนาการของมนุษย์ มีวัตถุประสงค์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี คือ เพื่อฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จักปฏิบัติต่อชีวิต หรือดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องมีความสุข ให้รู้จักแก้ปัญหาชีวิตและหาทางออกจากความทุกข์ได้ด้วยดี โดยไม่ก่อให้เกิดโทษพิษภัยแก่ผู้อื่นและสังคม ให้จักแสวงหา และเสพความสุขทางวัตถุอย่างถูกต้อง ปราศจากโทษพิษภัยไร้การเบียดเบียน และพร้อมที่จะใช้สิ่งอำนวยความสะดวกนั้น ๆ ในทางเกื้อกูลแก่ผู้อื่นและสังคม และให้พร้อมมีความสามารถบางอย่างในการที่จะเอื้ออำนวยความสุขแก่ผู้อื่น และแผ่ขยายความสุขออกไปในสังคม

การพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้น หรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดีก็ไม่เรียกว่าการพัฒนาตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Development” แปลว่า การเปลี่ยนแปลงที่เล็กละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นต่าง ๆ ไปสู่ลำดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นและเหมาะสมไปกว่าเดิม

ความหมายโดยรูปศัพท์

โดยรูปศัพท์ “การพัฒนา” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลงที่เล็กละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่างๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นและเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ ส่วนความหมายจากรูปศัพท์ในภาษาไทยนั้น หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี ถ้าเป็นกริยา ใช้คำว่า พัฒนา หมายความว่า ทำให้เจริญ คือ ทำให้เติบโตได้ งอกงาม ทำให้งอกงามและมากขึ้น เช่น เจริญทางไมตรี

ความหมายโดยทั่วไป

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้กล่าวถึง การพัฒนา ที่เข้าใจโดยทั่วไปว่ามีความหมายใกล้เคียงกับความหมายจากรูปศัพท์ คือ หมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ หรือการทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่อย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบทางด้านคุณภาพระหว่างสภาพการณ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าในปัจจุบันสภาพการณ์ของสิ่งนั้นดีกว่าสมบูรณ์กว่าก็แสดงว่าเป็นการพัฒนา

ขณะที่ ทิตยา สุวรรณชมภู กล่าวว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้แล้วการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่กำหนดไว้แล้วเขาจึงขยายความภายหลังว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคมในความหมายกว้างรวมเอาเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมเข้าไว้ด้วยกัน

ความหมายทางพระพุทธศาสนา

ในทางพุทธศาสนา การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัณณะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดลอมต่างๆ เรียกว่า พัฒนา หรือวัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยายทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญ นั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวนั่น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือ ตัดผม มีความหมายว่า รก เช่น มานุสียา โลกวทณโน แปลว่า อย่าเป็นคนรกโลกอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุข มีสภาพ แวดลอมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้ มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางการวางแผน คือ เป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผนให้ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงาน ส่วนพุทธศาสนามุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์

จากความหมาย จะเห็นได้ว่าการพัฒนา มีความหมาย ที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างการออกไปบ้าง ซึ่งถ้าหากพิจารณาจากความหมายเหล่านี้อาจสรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์

ความสำคัญของคุณภาพชีวิต

กรณีการ พงษ์สนธิทกล่าวว่า คุณภาพชีวิตมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมคุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดสร้างขึ้น และชวนขยายให้ได้ว่าด้วยตัวของมนุษย์เอง นอกจากนั้นยังเป็นเกณฑ์หรือมาตรฐาน ที่จะทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายที่ปรารถนา บุคคลและครอบครัวที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีย่อมมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นในทุก ๆ ด้านอยู่ตลอดเวลา เป็นต้นว่า ด้านการศึกษา อาชีพ รายได้ สุขภาพอนามัย คุณธรรม จริยธรรม ในลักษณะเช่นนี้เขาย่อมจะมีความสามารถในการปรับปรุงทั้งตนเองสังคม และสิ่งแวดล้อมให้เกิดคุณค่าหรือประโยชน์สูงสุด ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมก็จะลดลงหรือหมดไปได้ อาทิเช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนประเทศที่มีประชากรไม่

มีคุณภาพชีวิตจะประสบปัญหาความล่าช้าหรือความล้มเหลวในการพัฒนาประเทศ ซึ่งจะเป็นปัญหาต่อเสถียรภาพความมั่นคงและความปลอดภัยของประเทศด้วย ดังนั้นประเทศทั้งหลายจึงให้ความพยายามกันอย่างเต็มที่ในการจะปรับปรุงพัฒนาประชากรที่ด้อยคุณภาพให้มีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้นระดับมาตรฐานที่สังคมต้องการ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้บุคคลและสังคมเกิดความเจริญก้าวหน้า มีความสมบูรณ์และเกิดความเจริญก้าวหน้ามีความสุขสมบูรณ์และเกิดความมั่นคงปลอดภัยไปพร้อม ๆ กัน

ชีวิตที่มีคุณภาพ

ลักษณะชีวิตที่มีคุณภาพ ลักษณะชีวิตที่มีคุณภาพโดยทั่วไป และลักษณะชีวิตพื้นฐานที่มีคุณภาพ ดังนี้
ชิรวัดน์ นิเจนตร ได้กล่าวว่า หน้าที่สำคัญประการหนึ่งของคนที่ในระดับหัวหน้างานก็คือ การจูงใจหรือโน้มน้าวให้ลูกน้องเข้าใจคำว่า คุณภาพชีวิต เมื่อลูกน้องเกิดความเข้าใจแล้วจะส่งผลต่อคุณภาพของการปฏิบัติงานโดยปริยาย ลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีประกอบด้วย

1. ความสามารถในการหารายได้ จะต้องมีความขยันในการทำมาหากินเพื่อให้ได้รายได้มาพอแก่การยังชีพภายใต้ความเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล
2. ความสามารถในการทำงาน จะต้องมีความขยัน มานะ วิริยะ อุตสาหะ บากบั่นในการทำงานเพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชีวิต
3. ความสามารถในการใช้จ่าย จะต้องเห็นคุณค่าของเงินที่หามาได้และใช้จ่ายอย่าง มีเหตุผล และอย่าตกเป็นทาสของวัตถุ
4. ความสามารถในการแลดูครอบครัว จะต้องมุ่งเน้นการสร้างความสะดวกและสันติสุขให้เกิดขึ้นภายในสถาบันครอบครัวให้ได้ และสร้างความสุขตามอัตภาพภายในครอบครัวของเรามากกว่าการสร้างความสุขตามการแข่งขัน
5. ความสามารถในการดูแลสุขภาพและอนามัย จะต้องดูแลรักษาสุขภาพ และอนามัยอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง
6. ความสามารถในการดูแลจิตใจให้สงบ

จากคำอธิบายเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับคำนิยามหรือความหมายของคุณภาพชีวิตที่นักวิชาการทั้งหลายให้ไว้ ทำให้เราสามารถอธิบายลักษณะของบุคคลที่คุณภาพชีวิต หรือเป็นเจ้าของชีวิตที่คุณภาพได้อย่างถูกต้องอย่างน้อย 2 ประการ คือ

1. ความต้องการที่จำเป็นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ปุถุชนมี 5 ประการ
 - 1.1 อาหาร หมายถึง อาหารที่จำเป็นต่อสุขภาพ
 - 1.2 ที่อยู่อาศัย มีห้องและเครื่องป้องกันอันตรายต่าง ๆ
 - 1.3 เสื้อผ้าสำหรับสวมใส่อย่างเหมาะสม และเพื่อป้องกันความรุนแรงทางอากาศ
 - 1.4 สุขภาพ หมายถึง การมีสุขภาพแข็งแรง กระปรี้กระเป่า เจ็บไข้่น้อย
 - 1.5 ความมั่นคงและอิสระจากความไม่ถูกต้องนั้นหมายถึงมีเศรษฐกิจที่ดี สังคมที่ดี และสนใจการเมือง

2. ความพอใจต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อมพึง

โดยบุคคลจะต้องรู้สึกว่าชีวิตของตนมีการผสมกลมกลืนกับสิ่งต่าง ๆ อย่างดี คือ ความกลมกลืนกับความต้องการของตนกับความสำเร็จที่น่าจะเป็นไปได้ ความราบรื่นของครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลต่อชุมชนและต่อประเทศชาติ ตลอดจนความกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมซึ่งภาวะความพึงพอใจดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้บุคคลผู้นั้นจะต้องมีลักษณะ 4 ประการ ดังนี้

1. มีค่านิยมที่เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลสามารถใช้เป็นรากฐานในการตัดสินใจอันสำคัญของชีวิต
2. มีความสมดุลระหว่างความปรารถนา และความเป็นไปได้จะบรรลุถึงความปรารถนา
3. มีจุดมุ่งหมายของชีวิต
4. มีชีวิตกลมกลืนกับครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต

องค์ประกอบที่ทำให้บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือมีลักษณะของชีวิตที่มีความสุขความสมบูรณ์และความพึงพอใจการมีชีวิตได้อย่างแท้จริงนั้น ผู้ให้ทัศนะไว้หลายประการ ดังนี้

ศุภจิตร์ ศุภมานพ กล่าวว่า องค์ประกอบที่จะทำให้บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดี หรือมีลักษณะของชีวิตที่มีความสุข ความสมบูรณ์ และความพึงพอใจในการมีชีวิตได้อย่างแท้จริงประกอบปัจจัยพื้นฐาน ดังนี้

- 1) ความสมบูรณ์ด้านร่างกายและสติปัญญา
- 2) ความสมบูรณ์ด้านจิตใจและอารมณ์
- 3) ความสมบูรณ์ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

ทวิรัช ธีรนาม ได้อธิบายถึงองค์ประกอบ หรือลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตตลอดจนลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตไว้ ดังนี้

1) มีอาหารที่มีคุณค่า มีกินและกินเป็น “การมีกิน” อย่างดี คืออาหารหลักทั้ง 5 หมู่สำหรับบริโภคในแต่ละวัน “กินเป็น” หมายความว่า ต้องรู้จักเลือกในสิ่งที่จะบริโภคเข้าไปเพื่อให้ร่างกายสามารถนำมาใช้ในการสร้างและซ่อมแซมร่างกาย ป้องกัน และต้านทานโรค ช่วยให้ระบบต่าง ๆ ในร่างกายทำงานได้เป็นปกติ และให้พลังงาน

2) มีที่อยู่อาศัยและที่ทำงานที่สะดวก สบาย ที่อยู่อาศัยไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่เรียบง่ายหรือสวยงาม ต้องสามารถใช้เป็นที่คุ้มกันภัยอันตรายจากธรรมชาติ และจากคนร้ายได้ เป็นที่คลายเครียด พักผ่อนหย่อนใจได้

3) มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การที่ครอบครัวจะอยู่ได้อย่างมั่นคงต้องอาศัยความเข้าใจซึ่งกันและกัน การให้อภัยและความรับผิดชอบ ฯลฯ ในครอบครัวพ่อแม่ต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บุตรจะเรียนรู้ได้ว่า อะไรถูก อะไรผิด อะไรเป็นคุณค่าของชีวิต

4) มีสุขภาพดี มีพลานามัยดี องค์กรอนามัยโลกได้ให้นิยาม คำว่า “สุขภาพดี” ไว้ว่าสุขภาพ คือ สวัสดิการทางกาย อารมณ์ ปัญญาและสังคม ผู้มีสุขภาพส่วนตนดีย่อมช่วยให้สวัสดิการดีด้วย

5) มีการศึกษา มีโอกาสที่จะเรียนรู้ มนุษย์ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับการศึกษา และเรียนรู้เรื่องอื่น ๆ ต่อไป

6) เป็นผู้ผลิตและบริโภคเป็น เราทุกคนเป็นผู้บริโภค คือ กิน เสพ ใช้สิ่งต่าง ๆ ทั้งหลาย เพื่อสนองความต้องการของร่างกาย การฉลาดบริโภค คือ การบริโภคอย่างดี เพราะถ้ามากเกินไปหรือน้อยไปก็จะเกิดปัญหาได้ ในการเป็นผู้ผลิตที่ดีหรือผู้ผลิตเป็นนั้น จะต้องไม่ผลิตสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย แก่ผู้อื่น

7) มีอาชีพสุจริต งานเป็นเครื่องมือหาเงินต่าง ๆ นั้น หากไม่ผิดทางโลกและทางธรรม ย่อมเป็นงานสุจริต งานสุจริตย่อมไม่ก่อความเดือดร้อนให้ผู้อื่น

8) มีคุณธรรมและจริยธรรม คุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดี และจริยธรรม คือควรยึดคุณธรรมและนำมาปฏิบัติ

9) รู้จักหาความรู้ แก้ปัญหา และคลายทุกข์ด้วยกุศลวิธี ปัญหาคือเรื่องหรือสิ่งที่ต้องแก้ไขก่อนที่จะแก้ปัญหาต้องพยายามหาสาเหตุของปัญหา เพื่อจะได้แก้ไขที่แต่ละสาเหตุ เมื่อเกิดปัญหามักจะมีทุกข์ตามมา ความทุกข์จะหนักหรือเบาก็ขึ้นอยู่กับมุมมองทุกข์นั้น

10) รู้จักตัดสินใจการตัดสินใจมีความสำคัญมากสำหรับประชาชนที่อยู่ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย การตัดสินใจต้องเริ่มด้วยความรู้ คือ รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เมื่อทำแล้วจะเกิดอะไรตามมา นอกจากความรู้แล้วยังต้องใช้ประสบการณ์จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วแก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น มาใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจด้วย จะได้ไม่ผิดพลาด มีความผิดพลาดน้อยที่สุด

11) ผู้กมลมิตรและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ทุกคนจำเป็นต้องมีกัลยาณมิตร เพื่อนผู้หวังดีคอยชักเตือนให้ทำดี การคบหากับคนอื่นนั้นเราจะต้องคิดเสมอว่า มนุษย์แต่ละคนแตกต่างกัน เพราะได้รับการเลี้ยงดูมาต่างกัน อยู่ในสิ่งแวดล้อมต่างกัน

12) ขวนขวายทำกิจที่มีประโยชน์ ทุกคนควรมีความตั้งใจแน่วแน่ว่าจะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่ส่วนรวม การทำประโยชน์อาจทำได้หลายอย่างจะทำด้วยกิริยาหรือวาจาก็ได้

13) มีความว่าง ใช้เวลาว่างพัฒนาตนเอง การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์นับว่าเป็นการทำให้เวลามีคุณค่าแก่ตนเอง เช่น การอ่านหนังสือ การทำงานอดิเรก การออกกำลังกายในโลกของเรามีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นเสมอ การติดตามความก้าวหน้าต่าง ๆ ช่วยป้องกันมิให้เราอยู่ล้าหลังและเสียประโยชน์ การพัฒนาตนเองนั้นสำคัญยิ่งกว่าการพัฒนาคนอื่น ควรหมั่นถามตนเองว่าเราทำตัวของเราให้ดีกว่าที่เราเคยเป็นอยู่หรือไม่

สรุปได้ว่า “คุณภาพชีวิต” หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ของบุคคลที่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เพื่อชีวิตที่มีคุณภาพ อันได้แก่องค์ประกอบพื้นฐานทางด้านร่างกาย สติ ปัญญา เศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพลักษณะชีวิตพื้นฐานที่มีคุณภาพ โดยทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องการทำงานต้องมีการตั้งใจหรือโน้มน้าวให้คนเข้าใจอันจะส่งผลต่อคุณภาพของการปฏิบัติงาน เช่น ต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากิน ต้องมีไหวพริบ ขยัน มานะอดทน วิริยะ อุตสาหะ บากบั่น ในการทำงาน

การพัฒนาคน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวว่า เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคน อยู่ที่การทำให้คนมีคุณภาพและคุณธรรม คนมีคุณภาพหมายถึงคนที่มีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญในวิชาชีพ จนสามารถหาเลี้ยงตนเอง

และครอบครัวได้ในวิชาสาธารณสุข จนสามารถหาเลี้ยงดูแลตนเอง ครอบครัวและชุมชน ให้มีสุขภาพดีทั้งกายและใจได้ ในวิชาการเมืองจนปกครองตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมได้ และในวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจนสามารถเรียนรู้เรื่องใหม่ ๆ ใช้และบำรุงรักษาเทคโนโลยีใหม่ได้ และปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ได้ คนมีคุณธรรม หมายถึง คนดี คิดดี และประพฤติดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นในสังคม และเป็นคนมีเมตตา กรุณาตนเองและผู้อื่น เป็นคนใฝ่รู้อยู่เสมอ รู้จักตนเอง เสียสละเพื่อส่วนรวม มองการณ์ไกลไม่ประมาท และมีศีลธรรม เหตุที่คนพัฒนาจะต้องมีทั้งคุณภาพและคุณธรรมก็เพราะหากมุ่งแต่คุณภาพอย่างเดียวไม่มีคุณธรรม จะชักนำคนให้มุ่งแต่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียว ไม่เผื่อแผ่ผู้อื่นหรือทำให้เกิดความเห็นแก่ตัวอย่างรุนแรง ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย สังคมยุ่งเหยิงไม่มั่นคงและไม่มีความสุข แต่การมีแต่คุณธรรมความดีไม่มีคุณภาพ มนุษย์ก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่บนโลกได้ เพราะมนุษย์ จะไม่รู้จักรักษาสุขภาพ ไม่รู้จักปกครองตนเอง ไม่รู้จักพัฒนาตนเอง ไม่รู้จักสร้างสรรค์เครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ยานพาหนะ เครื่องจักรเครื่องกลประเภทต่าง ๆ ทำให้ชีวิตไม่สะดวกสบายตามควร ดังนั้นคนพัฒนาจะต้องเป็นทั้งคนมีคุณภาพและคุณธรรม

หลักการพัฒนา

หลักการพัฒนาเชื่อมโยงกับหลักการต่าง ๆ และปัจจัยที่นำมาใช้ในการพัฒนาคน ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

- 1) หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการพัฒนา
- 2) หลักช่วยกันคิดช่วยกันทำ
- 3) หลักการทำงานเป็นกลุ่ม
- 4) หลักการให้การศึกษา
- 5) หลักการช่วยตนเองพึ่งตนเอง
- 6) หลักความสมดุล
- 7) หลักการหาความรู้ความสามารถให้กับตนเองอยู่เสมอ
- 8) หลักการวางโครงการทำงาน
- 9) หลักการประเมินโครงการทำงาน
- 10) หลักการสร้างเครือข่ายในการพัฒนาหรือการประสานงาน
- 11) หลักการเริ่มงานพัฒนาจากสภาพที่เป็นอยู่ของประชาชน
- 12) หลักความเป็นผู้นำ
- 13) หลักคุณธรรม

องค์ประกอบของการพัฒนา

สิทธิชัย ธาดานิติ กล่าวว่า การพัฒนาจะดำเนินไปได้ผลดีหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการต่อไปนี้ คือ

1) นโยบายในด้านการพัฒนา การพัฒนาที่ดีจำเป็นต้องมีนโยบายที่เหมาะสม เพื่อให้เห็นการพัฒนาดำเนินไปตามนโยบายและแผนงาน ซึ่งต้องอาศัยการวางแผนจากผู้เชี่ยวชาญในหลายสาขาวิชา ทั้งนี้เพราะการพัฒนาเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์หลายด้าน รวมทั้งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของสังคม

2) งบประมาณในการพัฒนา การพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานเพื่อการพัฒนาอย่างน้อย 4 ประการคือ เงิน กำลังคน วัสดุ และการจัดการ การพัฒนาจำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง เพราะฉะนั้น งบประมาณหรือกำลังเงินอันเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของสังคม จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของการพัฒนา นอกจากนี้ยังต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ คอยเกื้อหนุนด้วย เพื่อให้การพัฒนาดำเนินไปตามแผนที่กำหนดไว้

สรุปว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงทีละเล็กละน้อยโดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่ขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้นมีการปรุงแต่งดีขึ้นและเหมาะสมกว่าเดิม ดังพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า ทำให้เจริญขึ้น คือ ทำให้เติบโตได้งอกงาม ทำให้งอกงามและมากขึ้น ความหมายโดยทั่วไป คือ การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดมีคุณภาพดีขึ้นนั่นเอง

คุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

คุณภาพชีวิตทางพระพุทธศาสนา กล่าวว่าเป็นองค์รวมขององค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งจำแนกได้ 2 ประเภท คือ รูปกับนาม หรือเรียกว่ากาย จิตจะเรียกได้ว่ามีคุณภาพอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อส่วนประกอบทุกส่วนมีคุณภาพนั้นคือ ชีวิตที่มีคุณภาพจะประกอบด้วยกายที่มีคุณภาพกาย และคุณภาพใจ อย่างไรก็ตาม ชีวิตไม่ใช่สิ่งที่ตั้งอยู่นิ่ง ๆ แต่เป็นองค์รวมที่เคลื่อนไหวเมื่อพูดถึงคุณภาพชีวิตที่เคลื่อนไหวหรือชีวิตที่ดำเนินไปในโลกท่ามกลางสภาพแวดล้อมจะมีวัตถุ กิจกรรม และเรื่องราวต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องกับชีวิตเพิ่มขยายออกไปไม่ใช่เฉพาะกายกับใจล้วน ๆ เท่านั้น วัตถุกิจกรรมและเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตเหล่านี้จัดเป็นส่วนประกอบของคุณภาพชีวิต โดยแยกเป็นคุณภาพธรรมดาสามัญที่มองเห็นกันอยู่ประเภทหนึ่งและคุณภาพที่ล้าลึกเลยไปจากที่มองเห็นด้วยตาอีกประการหนึ่ง ตัวอย่างเช่นคนบางคนมีทรัพย์สินเงินทอง และสิ่งครอบครองบริโภคด้านวัตถุพร้อมบริบูรณ์ จัดได้ว่าในด้านที่ตามองเห็นเขาเป็นคนที่มีความสุขหรืออาจเป็นคนที่มีความทุกข์มากก็ได้ คุณภาพชีวิตที่ดีแท้จริงต้องพร้อมทั้งด้านหรือระดับที่มองเห็นและด้านหรือระดับที่เลยจากที่มองเห็น

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต อยู่ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เรื่องจักรสูตร ว่าด้วยจักร 4 ว่า ภิกษุทั้งหลาย จักร 4 ประการนี้ ที่เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้เพียบพร้อมแล้วย่อมมีผล เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้เพียบพร้อมแล้ว ถึงความยิ่งใหญ่ ความไพบลูย์ในภคทรัพย์ทั้งหลายไม่นานเลย จักร 4 ประการ เป็นไฉน

1. ปฏีรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่ดี หมายถึง จะอยู่ที่ไหนต้องเลือก โดยใช้หลักความเจริญของคนเราเป็นเกณฑ์ คือทรัพย์เจริญ ชีวิตเจริญ และคุณความดีเจริญ เพราะบางแห่งทำมาหากินคล่อง แต่มีสิ่งเป็นภัยแก่สุขภาพ และชีวิตก็ไม่ดี พระพุทธเจ้าจึงสอนให้เลือกเพราะมันไม่เท่ากันแต่เมื่อวิเคราะห์จริง ๆ แล้ว ทรงเน้นถึงการมีศีลธรรม การมีน้ำใจของผู้คนเป็นสำคัญ จัดเป็นถิ่นที่ดี ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน

2. สัมปยุตตสยยะ สยามกับสัตบุรุษ หมายถึง การไปเสวนาคบหาอยู่กับผู้มีธรรมดี มีจิตใจความคิดดี และพูดดี ย่อมเป็นบุคคลต้นแบบในสังคม หรือในโลกของคนฝ่ายดี คือเป็นผู้ที่ได้ถูกพัฒนาจนสมบูรณ์แล้ว เจริญสติและปัญญา จึงเป็นบุคคลที่ควรคบหาหรือเป็นมิตรที่ดี ย่อมส่งเสริมการพัฒนาชีวิตตนเองให้ดียิ่งขึ้น ให้มีความเจริญก้าวหน้า เพื่อตนเอง เพื่ออนาคตของครอบครัว และสังคม

3. อุตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ หมายถึงการดำรงตนมั่นอยู่ในธรรม และทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตั้งเป้าหมายชีวิต และการงานให้ตั้งงามแนชัด และนำตนไปสู่จุดหมาย แน่วแน่ มั่นคง

4. ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว มีพื้นเดิมดี ได้สร้างสมคุณความดี เตรียมพร้อมไว้แต่ต้น หมายถึง การทำความดีตามคำสอนในศาสนา ความดี คุณความดี คุณงามความดี

ดังนั้น การศึกษาหลักจักร 4 ในฐานะเป็นหลักธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงมีประโยชน์ที่นำหลักธรรมทั้ง 4 ข้อมาพิจารณา และพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต มีสภาพชีวิตที่เป็นคุณปราศจากโทษ ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) การจะพัฒนาฝึกปรือตนตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความมุ่งหมายให้ผู้ฝึกตนพัฒนานั้นได้รับประโยชน์สูงสุดตั้งแต่ขั้นต้นในการลงมือปฏิบัติ กล่าวคือเริ่มแต่การรู้จักปฏิบัติตนที่ดีต่อสภาพแวดล้อมภายนอก ยิ่งกว่าความสำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย มีสำรวมตา สำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมลิ้น สำรวมกาย และสำรวมใจ เพื่อจะได้ใช้เป็นพื้นฐานของศีล คือ เจตนางดเว้นจากความชั่วทางกาย และเจตนางดเว้นจากความชั่วทางวาจา เรียกว่าพัฒนาด้านความประพฤติ หรือพัฒนาด้านพฤติกรรมที่ดี อันเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงาม อย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมสร้างสรรค์เกื้อกูล ฉะนั้น พึงทราบความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อจะได้พัฒนากาย วาจา และจิตใจ ได้อย่างถูกต้อง ตามลำดับดังต่อไปนี้

การพัฒนาด้านศีล (ศีลภาวนา)

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ) (2546, หน้า 74-75) การพัฒนาตนเองด้วยหลักศีลนั้น โดยเนื้อหาสาระสำคัญก็เพื่อให้บุคคลสามารถดำรงตนให้อยู่ร่วมกับสังคม หรืออยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข ทั้งศีลที่เป็นสิกขาบททั่วไป และศีลที่เป็นองค์มรรค คือ อริศีลสิกขา ดังจะได้กล่าวถึงคำแปล ความหมาย และประเภทของศีลไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. คำแปลของศีล มีคำแปลหลายอย่าง ได้แก่ แปลว่า ศีรษะ หมายความว่า ศีรษะ ถ้าคนมีศีรษะขาดก็ตาย ถ้าศีรษะขาดเจ็บก็ไม่สบาย ฉะนั้น ถ้าคนศีลขาดก็ตายจากความดีต่าง ๆ ศีล แปลว่า ปกติ หมายความว่า รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยดีเป็นปกติ ศีล แปลว่า เย็น หมายความว่า เย็นกาย เย็นใจ ไม่มีภัย ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู ไม่มีความเดือดร้อน มีแต่ความสงบสุข ศีล แปลว่า เกษม หมายความว่า ปลอดภัย ปลอดภัย ไม่มีอันตราย มีแต่ความสุขกาย สบายใจอยู่เสมอ ศีล แปลว่า ตั้งกายกรรม วาจากรรม ไว้ด้วยดี หมายความว่า รักษากายให้ตั้งอยู่ในสุจริต 3 รักษาวาจาให้ตั้งอยู่ในสุจริต 4 ไว้เป็นปกติ ศีล แปลว่า เข้าไปรับรองกุศลกรรมไว้ หมายความว่าเมื่อบุคคลมีศีลดีแล้ว คุณธรรมอื่น ๆ ที่ตั้งงาม เช่น ขันติ เมตตา สัจจะ สันโดษ วิริยะ ปัญญา เป็นต้น ก็เกิดขึ้นมาตามลำดับ

2. ลักษณะ หน้าที ผลปรากฏ เหตุเกิดของศีล มีอธิบายว่า ลักษณะของศีล คือ มีการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยดีงาม หน้าทีของศีล คือ มีการกำจัดการทุจริต ผลปรากฏของศีล คือ มีความสะอาดกาย วาจา ใจ (กายโสเจยย์ วจีโสเจยย์ มโนโสเจยย์) ส่วนเหตุเกิดของศีล คือ หิริ (ละอายชั่ว) และโอตตปปะ (กลัวบาป)

3. ความหมายของศีล ในแง่ของการฝึกฝนตน คือ การฝึกฝนอบรมตนซึ่งเรียกว่า อธิศีล หรือข้อปฏิบัติ สำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง หรือการฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือ ระเบียบ วินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย เป็นพื้นฐานแห่ง การอบรมจิตใจในอธิจิตสิกขา เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล และศีลยังหมายถึง ระเบียบความประพฤติ หรือระเบียบ ความเป็นอยู่ ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายวาจา ตลอดถึงท่ามาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งได้ กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้นกลายเป็นสภาพ อันเป็นประโยชน์ ต่อการปฏิบัติหน้าที่การงานต่าง ๆ ประจำวันโดยเป็นไปเพื่อความหมายอันดีงาม นั่นคือ การทำให้คนในสังคมหรือชุมชนมีระเบียบวินัย ขณะเดียวกันศีลก็เป็นเครื่องป้องกันความชั่วในตัวอีกโสดหนึ่งด้วย แล้วศีลยังช่วยส่งเสริมโอกาสสำหรับทำ ความดี โดยฝึกคนให้รู้จักสร้างความสัมพันธ์ ด้วยกายวาจาที่ดีงาม กับสภาพแวดล้อม ในทางอุดมคติแล้ว ศีล นั้นต้องการให้มนุษย์ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปราศจากการเบียดเบียนทำร้ายกันและกันและช่วยเหลือกันตาม ฐานะทางสังคมจะอำนวยให้อีกด้วย

นอกจากนั้น ศีลครอบคลุมไปถึงการไม่ละเมิดระเบียบวินัย หรือการไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองในด้านการกระทำ ศีลจึงหมายถึงความไม่ละเมิดและการไม่เบียดเบียน สาระของศีลอยู่ที่ความสำรวม หมายถึง ความสำรวมระวังคอยปิดกั้น หลีกเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นนั่นเองเป็นศีล และสภาพจิตของผู้ที่ไม่คิด จะละเมิด ไม่คิดเบียดเบียนใครนั้นแหละเป็นตัวศีล

4. ความหมายของศีลที่เป็นระเบียบทางสังคม หมายถึง ศีลที่เป็นระเบียบทางสังคมหรือระบบการนั้น ๆ ศีลจึงมีความเข้มงวดกวดขัน เคร่งครัด หยาบ ประณีต และรายละเอียดต่าง ๆ กัน ดังมีศีล 5 ศีล 8 ของ คฤหัสถ์ ศีล 10 สำหรับสามเณร ศีล 227 สำหรับพระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น

5. ศีลเป็นเหตุให้พัฒนาตนเองจนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้น หมายถึง ศีลที่ทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่ดี เกื้อกูลแก่การปฏิบัติกิจต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ดีงามโดยลำดับไปจนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต

6. ศีลทำให้สมาชิกของสังคมหรือชุมชนนั้นอยู่ร่วมกันด้วยดี หมายถึง ศีลทำให้สังคมสงบเรียบร้อย สมาชิกต่างดำรงอยู่ด้วยดี และมุ่งหน้าปฏิบัติกิจของตนโดยสะดวก

7. ศีลจัดเป็นเครื่องมือเพื่อฝึกหัดขัดเกลาตนเอง ทำให้กิเลสอย่างหยาบเบาบางลง ด้วยการควบคุม ยับยั้งสังวร ปรับการแสดงออกทางกายวาจาให้เกื้อกูลแก่สภาพความเป็นอยู่ และการอยู่ด้วยกันด้วยดีซึ่งเป็น ความจำเป็นพื้นฐานสำหรับพัฒนาชีวิตของตนให้พร้อมที่จะรองรับกุศลธรรมทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่งคือ เป็น พื้นฐานของสมาธิ หรือการฝึกปรือคุณธรรมทางจิตใจที่สูงขึ้นไป

การพัฒนาจิต (จิตภาวนา)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวถึง การพัฒนาจิต หมายถึง อธิจิตตสิกขาในไตรสิกขานั้นเอง ซึ่ง หมายถึง การฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิเข้ามามีว่า โดยสาระก็คือการฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มี

สมาธิมีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนหรือทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามความจริง กล่าวโดยย่อ อธิจิตสิกขาก็คือ หลักสมาธิ ความแน่วแน่แห่งจิตใจ โดยใช้หลักสมถะและวิปัสสนาเป็นสำคัญในการพัฒนาจิต เพื่อให้มีคุณภาพที่ดีจนสามารถ ละอวิชชาได้ตามลำดับ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “...สมณะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้จิตเจริญ จิตที่เจริญแล้วย่อมละระาคะได้ วิปัสสนาที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้ปัญญาเจริญปัญญาที่เจริญแล้ว ย่อมละอวิชชาได้...”

การจะพัฒนาจิตใจให้เกิดความสำเร็จในด้านต่าง ๆ เช่น ให้มีกำลังที่เข้มแข็ง มีสุขภาพจิต ที่ดีเป็นต้น ควรทราบถึงคุณสมบัติของจิตโดยสังเขป จากนั้นพึงทราบเป้าหมายในการพัฒนาจิต ดังต่อไปนี้

1. คุณสมบัติของจิต เมื่อกล่าวถึงคุณสมบัติของจิต ย่อมมีลักษณะที่พิเศษหลายประการ ได้แก่ ดินรน กวัดแกว่ รักรายาก ห้ามยาก ดินรนไปมาเห็นได้ยาก ละเอียดยิ่งนัก เทียวไปไกล เทียวไปดวงเดียว อาศัยอยู่ในถ้ำ

2. เป้าหมายในการพัฒนาจิต คือ ทำให้บุคคลที่ฝึกฝนพัฒนาจิตดีแล้วย่อมได้ถึงเป้าหมายได้ใน 3 ลักษณะ ดังนี้

1) ด้านคุณภาพของจิต คือ ให้มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม เป็นจิตใจที่สูง ประณีต เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือปลดปล่อยทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือมีน้ำใจเผื่อแผ่ มีคารวะ มีความกตัญญู เป็นต้น

2) ด้านสมรรถภาพของจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติดี มีวิริยะคือความเพียร มีขันติคืออดทน มีสมาธิคือจิตตั้งมั่นแน่วแน่ มีสัจจะคือจริงจัง มีอธิฐานคือเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ต่อจุดหมายที่ทำ เป็นจิตที่พร้อมและเหมาะที่จะใช้งาน โดยเฉพาะงานทางปัญญา คือการคิดพิจารณาให้เห็นความจริงจนชัดเจนถูกต้อง

3) ด้านสุขภาพของจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีสุขภาพที่ดี มีความสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส พร้อมทั้งจะอึดแอ้มได้ มีปีติ ปราโมทย์ ไม่เครียด ไม่กระวนกระวาย ไม่คับข้องใจ ไม่หดหู่โศกเศร้า เป็นต้น

การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา)

ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่วปรีชาหยั่งรู้เหตุผลความรู้เข้าใจชัดเจนความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผลดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจงจัดสรรจัดการ ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง ปัญญานั้นเป็นเครื่องวินิจฉัยสุตตะ คือ ความรู้ที่เข้านั้นเป็นข้อมูลดิบ ยังไม่รู้ว่าเป็นอย่างใด มีคุณค่าอย่างไรจะเอาไปใช้อย่างไรถ้าคนไม่มีปัญญาคำรูนนั้นก็เอามากองไว้เฉย ๆ ไม่รู้ว่าจะเอาไปใช้ประโยชน์อย่างไร แต่คนที่มีปัญญาจะสามารถวินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นได้ว่า ถ้าเราจะทำอะไรให้สำเร็จสักอย่างหนึ่ง จะต้องเอาความรู้นี้ไปใช้ไปทำอย่างไร ไปดัดแปลงอย่างไร เอาความรู้นั้นไปยกเอียงในการทำงานแก้ไขปัญหาคัดการ ทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จตามต้องการได้ ความรู้ที่เข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ความรู้ที่สามารถสืบสาวเหตุปัจจัยของสิ่งต่าง ๆ ความรู้ที่สามารถคิดพิจารณาวินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นกลั่นกรองได้ เชื่อมโยงประสานได้ ทำให้เอาสุตตะหรือข้อมูลข่าวสารวิชาการต่าง ๆ ไปใช้งานสามารถจัดสรร จัดการสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จได้ ความรู้ อย่างนี้เรียกว่า ปัญญา การมีปัญญาพัฒนาแล้ว ได้แก่การได้ฝึกฝนอบรมตนเองให้มีปัญญารู้สิ่งต่าง ๆ ตาม

ความเป็นจริง เช่น การมีปัญญาพิจารณารู้ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ตามความเป็นจริง ปราศจากการยึดถือว่าเป็นตัวเราของเรา

สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา คือการกระทำความดี สร้างสมคุณงามความดีไว้ให้พยุภยงอกงาม สร้างความเจริญงอกงามให้กับชีวิตหาเลี้ยงครอบครัวด้วยหลักสัมมาอาชีพร่วมกับฝึกฝนอบรมชีวิตให้มีความพร้อม ทั้งทางด้าน กาย-วาจา(ศีล) จิต-ใจ (สมาธิ) และกำลังแห่งสติ-ปัญญา (ปัญญา) เพื่อให้มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม คือด้วยการอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ด้วยกันในสภาพที่เกื้อกูลแก่กันและกัน ตามหลักการการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางพระพุทธศาสนาพฤติกรรมฝ่ายดีให้คุณต่อชีวิตและสังคม

บรรณานุกรม

- กรรณิการ์ พงษ์สนธิ. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต. วิทยานิพนธ์แพทยศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- ชีรวัดน์ นิเจนตร. การศึกษากับการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาพัฒนบริหารศาสตร์และเอกสารวิชาการ ศึกษาศาสตร์, 2528.
- จิตยา สุวรรณขุ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- ทวิรัสมิ์ ธนาคม. ถึงจะยากก็ต้องทำ. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์.ทวิรัสมิ์ ธนาคม, 2533.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). วิปัสสนา-ญาณโสภณ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ศรีอนันต์การพิมพ์, 2546.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2540.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2543.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : บางกอกบลิ๊ก, 2534.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2525.
- ศุภจิตร์ ศุภมานพ. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวกำลังพลของกองพลทหารช่าง ศึกษาเฉพาะกรณีค่ายภาณุรังสี ส่วนที่ 2. รายงานวิจัย, กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยการทัพบกสถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง, 2545.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- สิทธิชัย ธาดานิติ. การศึกษากับสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2524.